

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

วัฒนธรรมและการพัฒนาระบบการคุ้มครองเด็ก
ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

โดย

ดร. ประสิทธิ์ ลีปรีชา

กรกฎาคม 2551

สัญญาเลขที่ RDG4840011

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

วัฒนธรรมและการพัฒนาระบบการคุ้มครองเด็ก
ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ผู้วิจัย

ดร. ประสิทธิ์ ลีปรีชา

ชุดโครงการ

การคุ้มครองเด็กในสังคมไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

นับตั้งแต่รัฐบาลปรับเปลี่ยนระบบโครงสร้างของส่วนราชการครั้งใหญ่ในปี 2545 เป็นต้นมา สถาบันวิจัยชาวเขาและกองสงเคราะห์ชาวเขาภายใต้กรมประชาสงเคราะห์ได้ถูกยุบไป ทำให้งานวิจัยและการพัฒนาเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่เป็นชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงนั้นได้ลดน้อยลงไปเป็นอย่างมาก ยิ่งงานวิชาการและการพัฒนาเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนด้วยแล้วยิ่งหายาก กระนั้นก็ตาม ประเด็นการวิจัยและการพัฒนาในกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงนั้นยังคงมีความสำคัญในสังคมไทย ด้วยเพราะเป็นกลุ่มที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเฉพาะ เป็นกลุ่มที่กำลังปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับการพัฒนาและความเจริญที่ถาโถมเข้าใส่ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพยายามคงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองให้มากที่สุดด้วย ฉะนั้น ประเด็นคำถามจึงอยู่ที่ว่าการที่หน่วยงานภาครัฐและองค์กรภายนอกมีนโยบายและโครงการปฏิบัติงานเข้าไปยังกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือเหมาะสมหรือไม่เพียงใด ในทางกลับกัน ระบบค่านิยม วัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคม ตลอดจนผู้ที่มีบทบาทในองค์กรชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นปัจจัยเชิงบวกหรือเชิงลบต่อการกระบวนการพัฒนาและการป้องกันแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ หรือไม่ อย่างไร

โครงการวิจัยนี้เริ่มต้นจากความพยายามในการทำความเข้าใจระบบค่านิยมเกี่ยวกับการมีลูกและวัฒนธรรมในการเลี้ยงดูลูกในบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จากนั้นจึงทำการตรวจสอบประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเด็กและการละเมิดเด็กที่เกิดขึ้นในชุมชนม้งปัจจุบันว่ามีอะไรบ้าง สุดท้ายเป็นการสำรวจระบบคุ้มครองเด็กที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์ แล้วพยายามค้นหาแนวทางในการทำงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่างๆ ดังกล่าว เพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบความร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญญา เวชยชัย ผู้ประสานงานชุดโครงการคุ้มครองเด็กในสังคมไทย ที่รับเอาโครงการนี้เข้าเป็นหนึ่งในชุดโครงการใหญ่ กับทั้งให้คำแนะนำ ติดตามและจัดเวทีร่วมแลกเปลี่ยนตลอดระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัย ขอขอบคุณคุณอภิชวณิษประดิษฐ์ และคุณรัศมี ทอศิริชูชัย ผู้ช่วยนักวิจัยที่ได้ช่วยเก็บข้อมูลพื้นฐานให้ และที่สำคัญที่สุดคือผู้นำชุมชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง กับกลุ่มเด็กและเยาวชนทั้งในหมู่บ้านแม่สาใหม่และในเมืองเชียงใหม่ที่ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยมากที่สุด

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ประวัติศาสตร์และการกระจายตัวของกลุ่มประชากรม้ง	4
บริบททางเศรษฐกิจและสังคมของม้งในประเทศไทย	5
บริบทของชุมชนที่ทำการศึกษา	9
บทที่ 2 ค่านิยมและวัฒนธรรมในการเลี้ยงดูลูกของชาวม้ง	20
ค่านิยมการมีลูก	20
วัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูก	27
บทที่ 3 ปัญหาและการละเมิดเด็ก	39
ปัญหาเด็กและเยาวชนม้ง	39
ปัญหาการละเมิดและการทอดทิ้งเด็ก	55
บทที่ 4 ระบบคุ้มครองเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	73
องค์กรและบทบาทขององค์กรในระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนม้ง	73
การพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการคุ้มครองเด็กม้ง	86
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	97
ค่านิยมการมีลูกและวัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูก	98
ปัญหาและการละเมิดเด็ก	99
ระบบการคุ้มครองเด็ก	102
บรรณานุกรม	108
ภาคผนวก	110

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้เป็นความพยายามของผู้วิจัยในการค้นหา สังเคราะห์และอภิปรายถึงระบบ ค่านิยมและวัฒนธรรมในการมีและเลี้ยงดูลูก ปัญหาและการละเมิดเด็ก รวมทั้งระบบคุ้มครองเด็ก ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนม้งที่อยู่บนภูเขากับในเมือง เชียงใหม่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอว่าบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมี ผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อระบบค่านิยมและวัฒนธรรมในการมีและเลี้ยงดูลูก ปัญหาและการ ละเมิดเด็ก กับทั้งการสร้างระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนในชุมชนม้ง

ค่านิยมการมีลูกของชาวม้งในชุมชนบนที่สูงกับในพื้นที่ราบมีความแตกต่างกัน โดยพ่อแม่ที่ ลงมาอยู่ในเมืองนิยมมีลูกน้อยกว่า ด้วยเหตุผลของสิ่งแวดล้อมในระบบการผลิตและการหาเลี้ยงชีพ กับความรู้และความสามารถในการเข้าถึงแหล่งบริการของการคุมกำเนิด ในขณะที่วัฒนธรรมการ เลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้นได้ปรับเปลี่ยนไปจากแบบของพ่อแม่กลุ่มที่อยู่บนภูเขา โดยเฉพาะด้านการใช้เหตุผลมากกว่าความรุนแรงในการอบรมสั่งสอนลูก

ปัญหาของเด็กและเยาวชนม้งในหมู่บ้านบนพื้นที่สูงค่อนข้างจะมีความรุนแรงในแง่ของ การเสี่ยงต่อการติดยาเสพติด โดยเฉพาะยาบ้าที่ระบาดอย่างมากในปัจจุบัน ซึ่งนำมาสู่ปัญหาการทำ ร้ายเด็กและการแตกสลายของระบบครอบครัว ในขณะที่ชุมชนม้งในเมืองมักมีความหย่าร้างกันสูง กับทั้งพ่อแม่ส่วนใหญ่ใช้เวลาไปกับการทำงานและค้าขาย ทำให้ไม่มีเวลาเอาใจใส่ลูกที่กำลังเติบโต จนบางคนกลายเป็นวัยรุ่นที่มีปัญหาแล้วพ่อแม่ไม่สามารถอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีได้ในที่สุด นอกจากนั้นแล้วยังพบว่ามีปัญหาการทำแท้งในกลุ่มวัยรุ่นในเมืองมากขึ้นด้วย

ในส่วนของระบบการคุ้มครองเด็กนั้นพบว่าองค์กรเครือข่ายยังทำหน้าที่ได้ดีและเข้มแข็ง ในสังคมหมู่บ้านบนภูเขา นอกจากนั้นยังมีกลุ่มเยาวชนและเครือข่ายหมู่บ้านที่มีบทบาทโดดเด่นขึ้น ส่วนในเมืองนั้นเริ่มมีองค์กรรูปแบบใหม่ เช่น กลุ่มเยาวชน ชมรมนักศึกษา สมาคม ฯลฯ เข้ามา มีบทบาทมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังคงมีช่องว่างในการร่วมมือระหว่างองค์กรภายในชุมชนม้งกับ องค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการสร้างระบบการปกป้องคุ้มครองและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชน ทั้งนี้ จำเป็นจะต้องมีการทำงานอย่างบูรณาการขององค์กรต่างๆ มากขึ้นในทุกกระบวนการ กับทั้ง ต้องมีการประสานจากหน่วยงานทางด้านวิชาการและแหล่งทุนทั้งในและต่างประเทศด้วย

Abstract

This research project is an attempt of the researcher on exploring, analyzing and interpreting the social value and culture on child rearing, children's problems and child violation, including child protection among the Hmong ethnic people. It is a comparative project, between two highland and lowland Hmong communities in Chiang Mai province. It is my argument that the dynamic of economic, social and cultural contexts cause both direct and indirect impacts on social value for desired number of children, child rearing culture, children's problems, child violation, and child protection in Hmong communities.

There is a different social value on desired number of children between parents in highland and lowland Hmong communities. Parents in lowland tend to have less children, due to difficulty on family production and income earning, including easy accessible on family planning methods provided. In the mean time, child rearing culture among lowland Hmong parents has been changed if compare to highland Hmong parents, especially the using of reasonable explanation, instead of beating.

Problems of children and youth on highland community are more serious, especially drug addition which currently occurs in the village. Such drug problems lead to child violation and broken family. Meanwhile, divorce is higher in town, since parents mostly spent time on working and trading, so they have less time to take care their children. In addition, it is my finding that there are more and more female youth in town conduct child abortion.

In terms of child protection, kinship organizations still play important roles on highland community. Furthermore, youth group and village network become more prominent organizations. For lowland Hmong community, modern organizations play more important roles. Those include youth groups, student clubs, Hmong Association, and other non-governmental organizations. Nonetheless, it is my finding that there is a gap between Hmong and non-Hmong organizations, on dealing with issues of child protection and problems resolution. Therefore, it is my recommendation that integrated programs, in every procedure, should be set up. Moreover, it is necessary to be coordinated by for scholars and funders, both national and international levels.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการวิจัยนี้มุ่งเน้นการค้นหา สังเคราะห์และอภิปรายถึงระบบค่านิยมและวัฒนธรรมในการมีและเลี้ยงดูลูก ปัญหาและการละเมิดเด็ก รวมทั้งระบบคุ้มครองเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนม้งที่อยู่บนภูเขา กับในเมืองเชียงใหม่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอว่าบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมีผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อระบบค่านิยมและวัฒนธรรมในการมีและเลี้ยงดูลูก ปัญหาและการละเมิดเด็ก กับทั้งการสร้างระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนในชุมชนม้ง

ระบบเครือญาติ ซึ่งเป็นองค์กรพื้นฐานในชุมชนม้งบนภูเขานั้นยังคงทำหน้าที่ได้ดีในกระบวนการสร้างระบบการคุ้มครองและปกป้องเด็กและเยาวชน รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็ก ในขณะที่ชุมชนม้งในสังคมเมืองนั้นครอบครัวยุคใหม่ ชุมชนนักศึกษาและสมาคมฯ ม้ง ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องนั้นมีบทบาทอันสำคัญในกระบวนการดังกล่าว เพราะมีพื้นฐานทางด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ไม่แตกต่างกันกับเด็กและพ่อแม่ในเมืองเชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าการทำงานที่องค์กรดังกล่าวจะทำหน้าที่ได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือทางด้านการบุคลากรและงบประมาณจากหน่วยงานภายนอกด้วย เป็นต้นว่าหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรระหว่างประเทศ รวมถึงสถาบันทางวิชาการ

ดังนั้น ประเด็นที่ควรจะต้องคำนึงถึงสำหรับผู้บริหารในการจัดทำนโยบาย งบประมาณและกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ จึงควรจะต้องให้ความสำคัญกับบทบาทขององค์กรเครือญาติและเครือข่ายองค์กรทางสังคมอื่นๆ ที่อยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายให้มากที่สุด โดยให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการทำงาน นับตั้งแต่การวางแผน การทำกิจกรรม รวมไปถึงการวัดผลและประเมินผลด้วย ทั้งนี้ นอกจากจะทำให้เกิดความรู้สึกในการมีส่วนร่วมแล้วยังจะนำไปสู่ความยั่งยืนของกิจกรรมด้วย

บทที่ 1

บทนำ

กระบวนการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยกับกระแสความเปลี่ยนแปลงตามระบบทุนนิยมตะวันตกได้แผ่ซ่านเข้าสู่ทุกชุมชนในสังคมไทย ไม่เว้นแม้แต่สังคมกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงหรือชาวเขาที่ก่อนหน้านี้เป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลความเจริญและมีวิถีชีวิตกับวัฒนธรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง แม้ว่าในด้านหนึ่งที่เป็นระดับผิวเผินนั้นการเข้าสู่ความทันสมัยหรือความเจริญของสังคมบนที่สูงจะนำมาซึ่งชีวิตที่มีความสุขมากขึ้น โดยเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกและความเจริญทางด้านวัตถุอื่น แต่ในอีกด้านหนึ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในสังคมนั้นกลับเป็นการนำมาซึ่งปัญหาและความเจ็บปวดมากมาย เป็นต้นว่า ปัญหาในเชิงแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ท่ามกลางการปรับตัวให้เข้ากับสังคมแบบใหม่ ปัญหาความแตกต่างกันทางด้านแนวคิดระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ การหย่าร้างและความแตกแยกของครอบครัว การชกต่อยกันระหว่างเยาวชนชาย รวมทั้งปัญหายาเสพติดที่นำมาซึ่งปัญหาสังคมอื่นๆ อีกมากมาย เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมต่อเด็กและเยาวชนทั้งสิ้น¹ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ครอบครัวกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจากแบบเดิมที่เน้นการพึ่งพาตนเองมาเป็นแบบทุนนิยมตามสังคมไทยพื้นราบและตะวันตกในปัจจุบัน

สังคมม้งเป็นระบบสังคมเครือญาติที่สืบเชื้อสายทางบิดาเป็นหลัก ความสำคัญของระบบเครือญาติในสังคมม้งนั้นอยู่ที่การเกี่ยวร้อยสมาชิกภายในกลุ่มเครือญาติเอาไว้อย่างแน่นแฟ้น การอบรมเลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองเด็กจึงมิใช่เป็นเพียงหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ที่เป็นพ่อแม่เท่านั้น หากแต่เป็นของสมาชิกในกลุ่มเครือญาติทั้งหมด แม้ว่าเด็กที่กำลังพ่อแม่เลี้ยงดูจะมีระบบองค์กรทางเครือญาติมาคอยรับช่วงในการเลี้ยงดูและปกป้องต่อไป แต่การที่สังคมคนม้งสืบทอดเชื้อสายทางบิดาเป็นหลัก กล่าวคือลูกชายจะเป็นผู้สืบทอดตระกูล สืบทอดมรดกของพ่อแม่ รวมทั้งพิธีกรรมของครอบครัวและแซ่ตระกูลต่อไป ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วเด็กผู้ชายจึงมักเป็นที่คาดหวังของพ่อแม่และญาติพี่น้อง ในขณะที่เด็กผู้หญิงซึ่งในอนาคตเมื่อแต่งงานแล้วต้องออกจากครอบครัวของพ่อแม่เกิดไปอยู่กับครอบครัวของสามีในแซ่ตระกูลอื่น จึงมักไม่ค่อยได้รับความสนใจและการส่งเสริมเท่าที่ควร

¹ ในที่นี้ใช้คำว่า “เด็กและเยาวชน” โดยคำว่า “เด็ก” นั้นหมายถึงกลุ่มที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ส่วนคำว่า “เยาวชน” นั้นครอบคลุมกลุ่มที่มีอายุไม่เกิน 25 ปี และยังไม่ได้แต่งงาน

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจข้อมูลชุมชนในเบื้องต้นก่อนการเริ่มโครงการนั้น ได้ข้อสรุปจากชาวบ้านว่าปัญหาทางสังคมโดยรวมที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนในชุมชนมีบนพื้นที่สูงในปัจจุบันสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเด็นหลักด้วยกัน คือ การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ปัญหายาเสพติด และปัญหาการชกต่อยของเยาวชนชาย ประการแรก การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร เกิดจากระบบค่านิยมและวัฒนธรรมที่เยาวชนหญิงและชายมักจะเริ่มมีความรักกันตั้งแต่อายุยังน้อย กล่าวคือประมาณ 13-15 ปีขึ้นไป โดยที่ยังขาดความรู้ทางด้านเพศศึกษาและการป้องกันการตั้งครรภ์ที่เหมาะสม ส่งผลให้เกิดปัญหาที่ตามมาคือการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรโดยที่พ่อแม่ไม่ได้แต่งงานกัน โดยในจำนวนดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่มักยังเป็นนักเรียนนักศึกษาหญิง ทำให้ต้องออกจากโรงเรียนโดยปริยาย อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ฝ่ายชายไม่ยินยอมแต่งงานด้วยนั้น ตามกฎเกณฑ์ของชุมชนและสังคมแล้วฝ่ายชายจะถูกปรับเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยที่ไม่ต้องแต่งงานกับหญิงนั้น กับทั้งไม่ต้องรับผิดชอบในการเลี้ยงดูลูกที่จะเกิดตามมา นอกจากนั้นแล้วยังจะเกิดปมด้อยกับหญิงสาวและลูกที่เกิดจากการตั้งครรภ์นอกสมรสอีกด้วย กล่าวคือ ตามความเชื่อของคนม้งนั้นหญิงใดที่ไม่มีสามีจะไม่สามารถคลอดลูกและอยู่เดือนในบ้านของพ่อแม่ตนเองได้ ไม่เช่นนั้นจะผิดผี ดังนั้น หญิงนั้นและลูกจึงต้องกลายเป็นตัวกาลกิณีของครอบครัวพ่อแม่และกลุ่มเครือญาติกับชุมชนไปโดยปริยาย

ประการที่สอง ปัญหายาเสพติดในหมู่เยาวชนม้ง ซึ่งเกิดจากกระแสนิยมแบบสังคมไทยพื้นราบและตะวันตกที่เริ่มซึมซับเข้าสู่คนม้งรุ่นใหม่ บวกกับการที่ชุมชนม้งตั้งอยู่บนเส้นทางลำเลียงของยาเสพติดจากประเทศเพื่อนบ้านเข้าสู่ไทย ทำให้ผู้ขายม้งที่อยู่ในชุมชนบางส่วนที่หวังรวยทางลัดได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการค้ายาเสพติด นับตั้งแต่ยุคเฮโรอีนมาจนถึงยุคยาบ้าในปัจจุบัน ซึ่งในที่สุดแล้วส่วนใหญ่ของคนเหล่านี้ถูกจับกุมและฆ่าทิ้ง(ฆ่าตัดตอน) คงเหลือไว้เพียงภรรยาและลูกที่ต้องช่วยเหลือตัวเองอยู่ที่บ้านตามลำพัง หรือในกรณีของชาวบ้านที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการค้ำนี้ก็กลายมาเป็นทาสของยาเสพติดเหล่านั้นไม่เว้นแม้กระทั่งเด็กตัวเล็กๆ ซึ่งนำมาสู่ปัญหาการทะเลาะวิวาทกันภายในครอบครัวจนสามีภรรยาต้องแยกทางกัน ทำให้ลูกต้องกลายเป็นเด็กกำพร้าไร้ที่พึ่งตามมาเป็นจำนวนมากเกินกว่าความสามารถของญาติพี่น้องที่จะช่วยแบกรับภาระเอาไว้ได้ ซึ่งเด็กเหล่านี้จึงก่อปัญหาตามมา เช่น ลักเล็กขโมยน้อยเพื่อความอยู่รอด การทำผิดกฎหมาย กลายเป็นเหยื่อของขบวนการค้ายาเสพติด ดังนั้น ทางออกที่ง่ายที่สุดสำหรับญาติคือส่งเด็กเหล่านี้ไปยังสถานสงเคราะห์ในเมืองแทน

ประการสุดท้าย การชกต่อยกันของเยาวชนชาย กลายเป็นประเด็นปัญหาใหม่ในสังคมม้งที่เพิ่งเกิดขึ้นในระยะหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ด้วยสาเหตุหลักคือการเขม่นในแย่งชิงหญิงสาวกัน กับความอาฆาตกันระหว่างคู่อริ ซึ่งมักกลายมาเป็นการเหวี่ยงขว้างระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้านที่เคยมีปัญหากันมาก่อน ทั้งนี้ปัญหาการชกต่อยและทำร้ายร่างกายของเยาวชนชายดังกล่าวไม่เพียงแต่สร้างปัญหาการ

บาดเจ็บและเสียชีวิตให้กับตัวเยาวชนที่เป็นคู่กรณีเท่านั้น หากแต่ยังก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันในหมู่พ่อแม่และญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายด้วย

นอกจากนั้นแล้วในส่วนของครอบครัวม้งรุ่นใหม่ที่กำลังรกรากอยู่ในเมืองก็กลายเป็นกลุ่มคนที่ต้องปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตในเมืองและวัฒนธรรมพื้นราบมากขึ้น แม้ว่าโดยสายสัมพันธ์แล้วจะยังมีได้ตัดขาดจากญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบนภูเขา แต่การพึ่งพาซึ่งกันและกันในการเลี้ยงดูลูกนั้นได้ลดน้อยลงไปมาก บวกกับความที่ต้องดิ้นรนทำมาหากินแบบคนในเมือง ทำให้พ่อแม่ไม่มีเวลาดูแลสั่งสอนและปกป้องคุ้มครองลูกเท่าที่ควร พ่อแม่เป็นจำนวนมากได้ซึมซับวัฒนธรรมแบบสังคมพื้นราบ หลงระเหิงอยู่กับอบายมุขและสิ่งล่อลวงต่างๆ ในเมือง ทำให้ครอบครัวแตกแยก สมาชิกภรรยาต้องแยกทางกัน ปล่อยให้ลูกๆ เติบโตตามกรรมอย่างไร้ซึ่งอนาคต ในขณะที่เดียวกันเด็กและเยาวชนม้งที่เติบโตในเมืองเหล่านี้ก็ต้องเผชิญกับปัญหาความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เพราะที่บ้านสอนให้เขาเป็นคนม้ง ในขณะที่โรงเรียนพยายามสอนให้เขาเป็นคนไทย ทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดในตัวเองอยู่ตลอดเวลา ประการสำคัญคือความที่เขาเป็นคนม้งท่ามกลางเพื่อนๆ คนไทยพื้นราบ ทำให้กลายเป็นคนมีปมด้อยไปโดยปริยาย อันนำมาซึ่งความไม่กล้าในการแสดงออก เพราะมักถูกเพื่อนๆ และครูล้อเลียนว่าเป็นชาวเขา เป็นพวกล้าหลัง สกปรก เป็นพวกค้ายาบ้า ตัดไม้ทำลายป่า ฯลฯ ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง ซึ่งควรที่จะได้รับการปกป้องและคุ้มครองภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ

แม้ว่าในระยะที่ผ่านมาจะมีองค์กรทางสังคมและวัฒนธรรมม้ง กับทั้งหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนภายนอกให้ความสนใจและพยายามป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่นับว่ายังไม่ทั่วถึงและเป็นไปในทิศทางที่ดีนัก ฉะนั้น โครงการวิจัยนี้จึงเป็นการทำความเข้าใจในประเด็นและบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเน้นการศึกษาถึงระบบความเชื่อ ค่านิยมและบริบททางวัฒนธรรมในสังคมม้งเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูก สภาพปัญหาที่เด็กและเยาวชนม้งเผชิญอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งระบบโครงสร้างและองค์กรทางสังคมกับวัฒนธรรมปฏิบัติที่มีผลต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน กับทั้งความเป็นไปได้ในการปรับเปลี่ยนประเพณีปฏิบัติให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ประการสำคัญคือ การทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรทางสังคมภายในสังคมม้งกับองค์กรภายนอก ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนอย่างบูรณาการและยั่งยืน อันจะเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปปรับใช้ทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติต่อไป

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการทำความเข้าใจกับประเด็นต่างๆ ที่จะเสนอในบทต่อไป เนื้อหาในบทนี้จึงเป็นการนำเสนอให้เห็นถึงบริบทที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนม้งในประเทศไทย กับบริบทของชุมชนม้งที่เลือกทำการศึกษา คือชุมชนม้งแม่สาใหม่ ในอำเภอแมริม กับชุมชนม้งในเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง

ประวัติศาสตร์และการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ม้ง (Hmong/ Hmoob) เป็นชื่อที่กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของพม่า ลาว เวียดนาม ไทย และในประเทศตะวันตกก็ใช้เรียกตนเอง อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศจีนนั้นชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ “ม้ง” มักจะถูกใช้อย่างสับสนกับ “แม้ว” หรือ “เหมียว” ซึ่งภายใต้นโยบายการจัดแบ่งกลุ่มชนชาติของรัฐบาลจีนนั้น ม้งเป็นเพียงกลุ่มย่อยหนึ่งที่ถูกรวมเข้าไว้ในกลุ่มชนชาติเหมียว (Cheung 1996, Diamond 1995, Geddes 1976 และ Harrell 1995) แม้ว่าจะมีการแบ่งกลุ่มย่อยของชนชาติเหมียวออกเป็นหลายกลุ่มตามบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แต่นักมานุษยวิทยาได้สรุปตามชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์เรียกตัวเองและตามกลุ่มภาษาเอาไว้ว่าชนชาติเหมียวประกอบไปด้วยสามกลุ่มหลักๆ คือกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “กอซัง” (Qhov Xyooj) “ฮมู่” (Hmub) หรือ “ฮม้อ” (Hmob) และกลุ่ม “ม้ง” (Hmoob) (Diamond 1995 และ Schein 1986) ปัจจุบันประชากรเหมียวทั่วโลกมีทั้งหมดประมาณ 10 ล้านคน (Lemoine 2005)

ผลพวงจากการรุกรานของกลุ่มชนชาติที่ได้เข้าครอบครองและมีอำนาจในประเทศจีนในแต่ละยุคสมัย กับทั้งนโยบายการสร้างรัฐชาติที่ขยายจากศูนย์กลางเข้าสู่พื้นที่ชายขอบของประเทศ จนทำให้เกิดการลุกขึ้นต่อต้านอำนาจรัฐหลายครั้งในประวัติศาสตร์จีนโดยชาวม้งและกลุ่มชนชาติส่วนน้อยอื่นๆ ส่งผลให้ชาวม้งต้องอพยพออกจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซีไปทางทิศใต้และตะวันตกเฉียงใต้ เข้าสู่บริเวณที่ปัจจุบันเป็นพื้นที่ทางภาคเหนือของเวียดนาม ลาว ไทยและพม่า โดยใช้เวลานับพันปีในการเคลื่อนย้ายและกระจายตัวไปยังบริเวณที่เป็นภูเขาสูงในแถบนี้

อย่างไรก็ตาม การกระจายตัวของชาวม้งไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลกนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้าครอบครองประเทศลาวในปี พ.ศ. 2518 ทำให้กลุ่มม้งในประเทศลาวที่เคยร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับทหาร ซี.ไอ.เอ. ของสหรัฐอเมริกามาตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2500 ต้องกลายเป็นผู้ลี้ภัยสงครามทางการเมืองเข้ามาอยู่ชั่วคราวในประเทศไทย หลังจากนั้นจึงได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศที่สาม คือสหรัฐอเมริกา แคนาดา ฝรั่งเศส กิอาน่าฝรั่งเศส ออสเตรเลีย เยอรมัน และอาเจนติน่า ทั้งนี้ ปัจจุบันมีประชากรม้งทั่วโลกประมาณ 10 ล้านคน สำหรับในส่วนของดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบันนั้นเข้าใจว่าชาวม้งเริ่มอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในช่วงต่อ

ระหว่างคริสต์ศักราช 1800 และ 1900 โดยในปีคริสต์ศักราช 1929 พบว่ามีคนมั่งตั้งหมู่บ้านอยู่ในจังหวัดตากแล้ว (Bernartzik 1970, Geddes 1976 และ Mottin 1980) จากข้อมูลที่เผยแพร่โดยกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2545) พบว่ามีประชากรมั่งจำนวนประมาณ 153,955 คน ในจำนวน 253 หมู่บ้านที่กระจายกันไปใน 13 จังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย คือ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พะเยา น่าน แพร่ ลำปาง สุโขทัย เพชรบูรณ์ พิชณุโลก เลย กำแพงเพชรและตาก

บริบททางเศรษฐกิจและสังคมของมั่งในประเทศไทย

บริบททางเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละยุคนั้นมีผลทั้งโดยตรงและทางอ้อมต่อวัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูและการคุ้มครองเด็กในสังคมมั่ง ทั้งนี้ ชาวมั่งที่อาศัยอยู่ในชุมชนมั่งทั้งสองแห่งที่เป็นพื้นที่ทำการศึกษานั้นก็เช่นเดียวกันกับชุมชนมั่งอื่นๆ ในประเทศไทยที่ได้ถูกปรับเปลี่ยนโดยกระบวนการพัฒนาและวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองต่างๆ มาโดยตลอด โดยอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ยุคด้วยกัน

1. ยุคสังคมโดดเดี่ยว (ก่อนปี พ.ศ. 2500)

การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขาในบริเวณล้านนา ซึ่งต่อมากลายเป็นภาคเหนือของประเทศไทยนั้น ชาวมั่งและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงอื่นๆ ได้เข้ามาขออนุญาตผู้นำชุมชนและเจ้าผู้ปกครองท้องถิ่น รวมทั้งการใช้เงินและสิ่งของที่มีค่าในการซื้อและแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่สำหรับทำการเพาะปลูก ทั้งนี้ เหตุผลที่บรรพบุรุษชาวมั่งในยุคนั้นเลือกตั้งชุมชนอยู่บนที่สูง แทนที่จะเป็นในพื้นที่ราบนั้น ย่อมสัมพันธ์กับบริบททางด้านเศรษฐกิจและสังคมในขณะนั้นเป็นหลัก

ด้านเศรษฐกิจ การที่กลุ่มชาติพันธุ์มั่งซึ่งแต่เดิมอาศัยอยู่ในพื้นที่ราบบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลือง แต่ต่อมาได้ถูกรุกรานและแย่งชิงที่ทำมาหากินโดยกลุ่มชนที่มีอำนาจมากกว่า ทำให้พวกเขาต้องอพยพหลบหนีขึ้นไปอาศัยอยู่บนภูเขา กับทั้งในระยะต่อมาได้รับอิทธิพลจากการที่รัฐบาลจีนได้หันมาส่งเสริมให้กลุ่มคนบนที่สูงทำการปลูกฝิ่นเพื่อป้อนให้ผู้เสพฝิ่นในประเทศจีนแทนการส่งเข้าหรือให้ประเทศเจ้าอาณานิคมนำเข้ามาจากอินเดียและตะวันออกกลาง² ทำให้มั่งกลายมาเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงที่ต้องทำการเพาะปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก เมื่อรัฐบาลกลางของจีนขยายอำนาจการปกครอง

² ภายหลังจากที่จีนแพ้สงครามฝิ่นแก่อังกฤษถึง 2 ครั้ง คือระหว่างปี พ.ศ. 2382-2385 และระหว่างปี พ.ศ. 2399-2340 จีนต้องยอมให้อังกฤษนำเข้าฝิ่นอย่างเสรีเช่นเดียวกับสินค้าชนิดอื่น

เข้ามาถึงในระดับท้องถิ่นในพื้นที่ชายขอบของประเทศ โดยเฉพาะทางตะวันตกเฉียงใต้ที่มีชาวม้งอาศัยอยู่ ทำให้ชาวม้งต้องอพยพถอยร่นเข้าสู่ดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศเวียดนาม ลาว ไทยและพม่าเมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา การอพยพเข้ามามีลักษณะการนำซึ่งวัฒนธรรมการผลิตแบบพึ่งตนเองเป็นหลัก นั่นคือปลูกข้าวเอาไว้สำหรับบริโภค ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์และเป็นอาหารคน นอกนั้นมีเพียงฝิ่นอย่างเดียวที่สามารถขายเพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัว ทั้งนี้ การที่เลือกปลูกฝิ่นนั้นมีเหตุผลอย่างน้อยสองประการด้วยกัน คือ การที่ชุมชนตั้งอยู่บนภูเขาสูงที่เส้นทางคมนาคมเข้าไม่ถึง ผลผลิตฝิ่นจึงเป็นเพียงสินค้าอย่างเดียวที่มีการซื้อขายกัน เพราะเก็บไว้ได้นานและน้ำหนักเบา แต่ขายได้ในราคาแพง ประการต่อมา ฝิ่นกลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่รัฐบาลไทยและประเทศเจ้าอาณานิคมตะวันตกส่งเสริมให้ม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงในแถบนี้ปลูกเพื่อใช้ในการซื้อขาย ไม่ว่าจะเป็นในช่วงที่ฝรั่งเศสยังคงปกครองประเทศอินโดจีน หรือแม้กระทั่งในระหว่างสงครามเวียดนามนั้นทหาร ซี. ไอ. เอ. ของสหรัฐและบริษัทแอโรอเมริกันก็ได้ลักลอบค้าฝิ่นด้วย (McCoy 1991) อย่างไรก็ตาม ประเด็นของพืชที่ชาวม้งปลูกเหล่านี้สัมพันธ์กับระบบการทำให้เหล่านักเขาที่ต้องปล่อยให้มีการพักฟื้นระยะหนึ่งแล้วจึงกลับเข้าไปทางเพื่อทำการเพาะปลูกได้อีก กับทั้งสัมพันธ์กับระบบการใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะการได้อยู่ด้วยกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ใหญ่และเด็ก

ทางด้านสังคม ชุมชนม้งในยุคนี้้อยู่อย่างโดดเดี่ยว การติดต่อกับสังคมพื้นราบและเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นมีน้อยมาก เหตุผลประการแรกคือ ระบบเศรษฐกิจในยุคนี้เป็นแบบพึ่งตนเองเป็นหลัก การเข้ามาในเมืองเพื่อซื้อสิ่งของที่จำเป็นนั้นจึงมีเพียงปีละครั้งหรือสองครั้งเท่านั้น ส่วนพืชผักและเนื้อต่างๆ ก็สามารถปลูก เลี้ยงและหาเองจากป่ามาบริโภคได้อย่างเพียงพอในชีวิตประจำวัน ประการที่สอง การที่มีโรคระบาดประเภทไข้ป่า อีสุกอีใส ไทฟอยด์ และอื่นๆ ซึ่งยังไม่มียารักษาและบริการอนามัยที่ดีพอในยุคนั้น ทำให้ชาวม้งและกลุ่มคนบนที่สูงอื่นๆ ไม่กล้าเดินทางลงมาในเมืองบ่อยๆ ยกเว้นในกรณีที่เป็นจำเป็นจริงๆ เท่านั้น ประการสุดท้าย การติดต่อกับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองนั้นมีน้อยมาก เพราะเจ้าหน้าที่ก็ไม่กล้าเข้าไปในชุมชนบนภูเขา ด้วยกลัวโรคไข้ป่าหรือมาเลเรีย จะมีก็เพียงบางครั้งเข้าไปเก็บภาษีเท่านั้น ชาวบ้านเองจะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐก็มีเฉพาะในกลุ่มของผู้ชายที่ต้องการจดทะเบียนอาวุธปืนและสัตว์เลี้ยงประเภทวัว ควายและม้า ด้วยเหตุผลในการเสียภาษีเข้ารัฐเป็นหลัก

ประการสำคัญคือ สังคมม้งในยุคนี้เป็นระบบสังคมแบบเครือญาติที่มีความแน่นแฟ้นกันมาก ชุมชนแต่ละแห่งจะประกอบไปด้วยครัวเรือนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเครือญาติหรือแซ่ตระกูลของตนเองเป็นหลัก การช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกันในชีวิตประจำวันนั้นจึงเกิดขึ้นเป็นประจำ ส่วนในระดับครัวเรือนและครอบครัวนั้น สมาชิกก็อยู่อาศัยเป็นครอบครัวขยาย กล่าวคือมีสมาชิกที่เป็นรุ่นพ่อแม่ ลูกชายกับลูกสะใภ้ และหลานหรือเหลนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน การอบรมเลี้ยงดูและปกป้องเด็ก

และเยาวชนในครอบครัวและชุมชนจึงอยู่ในสายตาของสมาชิกในครัวเรือนและกลุ่มเครือญาติเป็นหลัก นอกจากนั้นแล้ว ด้วยความที่ส่วนใหญ่เป็นชุมชนโดดเดี่ยวที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ และปราศจากสื่อสมัยใหม่ที่น่าเอาค่านิยมและวัฒนธรรมจากภายนอกเข้าไป ดังนั้น ปัญหาเด็กและเยาวชนอันเกิดจากอิทธิพลของวัฒนธรรมภายนอกจึงมีน้อย แต่ในทางกลับกัน การที่ค่อนข้างจะเป็นสังคมปิดดังกล่าว วัฒนธรรมปฏิบัติของชาวม้งเองบางอย่างก็ส่งผลต่อการละเมิดเด็กได้ เป็นต้นว่าการเขียนตีเด็กโดยพ่อแม่เพื่อวัตถุประสงค์ในการอบรมสั่งสอน หรือการล่อลวงละเมิดทางเพศที่มีต่อเยาวชน หญิง ฯลฯ

2. ยุคการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (2501-2530)

ยุคนี้มีเหตุการณ์ในภูมิภาคและนานาชาติอย่างน้อยสองเหตุการณ์ที่ทำให้รัฐบาลไทยเริ่มหันมาให้ความสนใจและส่งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเข้าถึงม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงอื่นๆ มากขึ้น ประการแรก การเกิดขึ้นขององค์การสหประชาชาติภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้กลายเป็นองค์กรหลักที่รัฐบาลประเทศตะวันตกใช้ในการปฏิบัติการเพื่อกำจัดการเสพ การค้าและปลูกฝิ่น โดยเฉพาะพื้นที่ “สามเหลี่ยมทองคำ” ที่เป็นแหล่งผลิตฝิ่นและเฮโรอีนหลักในการส่งไปขายยังประเทศตะวันตก ด้วยมาตรการบีบบังคับจากต่างประเทศและความขัดแย้งทางการเมืองในไทย ทำให้รัฐบาลประกาศห้ามการค้าและการเสพฝิ่นที่เคยเปิดอย่างเสรีทั่วราชอาณาจักร อันมีผลตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา นโยบายการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นและการพัฒนาชาวเขาในด้านต่างๆ จึงเริ่มเกิดขึ้นตามมา โดยเฉพาะการสานต่องานในโครงการพระราชดำริที่ในหลวงได้เสด็จเยี่ยมราษฎรบนที่สูง ประการต่อมาคือ การเกิดความขัดแย้งทางลัทธิการเมืองที่เป็นคอมมิวนิสต์กับประชาธิปไตย อันทำให้ภูมิภาคแถบนี้กลายมาเป็นสนามรบของสองลัทธิการเมืองดังกล่าว โดยเฉพาะบริเวณชายแดนภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ติดกับประเทศอินโดจีน ทำให้รัฐบาลเริ่มกังวลและได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนและทหารเป็นแนวหน้าออกไปทำงานมวลชนกับชุมชนม้งและชุมชนบนพื้นที่ในชนบทอื่นๆ ดังนั้น การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จึงเกิดขึ้นในยุคนี้ ซึ่งครอบคลุมด้านการส่งเสริมพืชเงินสดเพื่อทดแทนฝิ่น การส่งเสริมอาชีพทางเลือกนอกภาคการเกษตร การศึกษาในระบบโรงเรียน การบริการด้านสุขภาพอนามัย รวมถึงการสร้างระบบสาธารณูปโภคอื่นๆ ขึ้นในชุมชน

ผลพวงของการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในยุคนี้ นับว่าเป็นที่มาของจุดเปลี่ยนทางด้านสังคมและวัฒนธรรมครั้งใหญ่ในสังคมม้ง เพราะในด้านเศรษฐกิจนั้น เริ่มเข้าสู่ระบบการปลูกพืชเชิงพาณิชย์เพื่อส่งขายในตลาดในพื้นที่ราบแทนการผลิตเพื่อบริโภคแบบเดิม ดังนั้น สมาชิกในครัวเรือนจึงแยกไปทำการผลิตเป็นการเฉพาะของครอบครัวหรือปัจเจกมากขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมาย

หลักคือการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวหรือตนเองเป็นหลัก ทำให้ไม่มีเวลาให้กันและกันมากเหมือนในอดีต ที่มากไปกว่านั้นคือ การที่ลูกที่อยู่ในวัยเรียนต้องใช้เวลากับโรงเรียนมากขึ้น ในขณะที่พ่อแม่ต้องออกไปทำงานในไร่นาสวน ซึ่งมีทั้งประเภทไปกลับและที่ไปนอนค้างคืนเป็นระยะเวลานาน ฉะนั้นเวลาที่พ่อแม่และลูก ซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวจะอยู่ด้วยกันนั้นจึงลดน้อยลงไปกว่าในอดีต การคุ้มครองดูแลและอบรมสั่งสอนเด็กในช่วงนี้นั้นจึงเป็นหน้าที่ของทั้งครูในโรงเรียนและพ่อแม่ที่บ้าน ซึ่งแน่นอนว่าในบางเรื่องนั้นก็ไปด้วยกัน แต่ในบางเรื่องนั้นก็สวนทางกัน ด้วยวัฒนธรรมและองค์ความรู้ที่เข้าสู่ตัวเด็กนั้นเป็นคนละฐานคิดกัน ประการสำคัญคือ การที่เด็กได้รับข่าวสารและค่านิยมแบบใหม่จากเพื่อนที่โรงเรียนและแหล่งอื่นๆ มากขึ้น ผนวกกับการที่มีเวลาอยู่นอกสายตาของพ่อแม่มากขึ้น ฉะนั้น ส่วนหนึ่งจึงเริ่มมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากระบบวัฒนธรรมและจริยธรรมของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

3. ยุคการอพยพเข้าเมือง (2530-ปัจจุบัน)

การอพยพจากชุมชนบนพื้นที่สูงเข้าสู่เมืองของชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอื่นๆ นั้นเกิดจากผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นผลพวงทั้งในระยะสั้นและระยะยาว กับทั้งที่เป็นผลกระทบจากปัจจัยภายในประเทศ ประการแรกคือความกดดันในเรื่องของพื้นที่ทำมาหากินและที่อยู่อาศัยบนพื้นที่สูง กล่าวคือ ภายหลังจากที่ขบวนการคอมมิวนิสต์ล้มเหลวในเมืองไทย และคนที่ต่อสู้อยู่ในป่าได้ออกมาอบตัวกับฝ่ายรัฐบาลประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ความมั่นคงของชาติที่อยู่บนพื้นฐานของความขัดแย้งทางลัทธิการเมืองในยุคสงครามเย็นได้หมดสิ้นไป รัฐบาลได้ถอนทหารและตำรวจออกมาจากพื้นที่การต่อสู้ในป่าและชายแดน แต่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ถูกส่งเข้าไปแทน โดยการประกาศขยายพื้นที่อุทยานและเขตอนุรักษ์อย่างอื่นที่เน้นเรื่องความมั่นคงของชาติในแง่ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก มีการบังคับใช้กฎหมายป่าไม้เคร่งครัดขึ้น กับทั้งมีการแย่งพื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้านไปทำการปลูกป่า และที่มากไปกว่านั้นคือการบังคับชาวบ้านให้อพยพออกจากที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของตัวเอง

ประการต่อมาคือความตกต่ำของราคาพืชผลทางการเกษตร ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2541 กับการเข้ามาตีตลาดของพืชผลเกษตรจากจีนภายหลังจากการทำสัญญาทางการค้าเสรีระหว่างรัฐบาลไทยกับจีน ในปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ทั้งสองสถานการณ์ดังกล่าวเป็นตัวบีบบังคับให้คนม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอื่นๆ ต้องดิ้นรนโดยการออกจากหมู่บ้านบนภูเขาเข้ามาสู่ในเมืองเพื่อประกอบอาชีพทางเลือกนอกภาคการเกษตรแทน หรือในหลายๆ พื้นที่นั้นชาวบ้านได้ออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในต่างประเทศ นอกจากนั้นแล้ว การอพยพเข้าเมืองของกลุ่ม

เด็กและเยาวชนยังเป็นผลระยะยาวจากการส่งเสริมการศึกษาที่เข้าไปถึงในเกือบจะทุกชุมชนบนที่สูง ทำให้ในยุคนี้คนรุ่นใหม่เหล่านี้เริ่มทยอยเข้ามาเรียนต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นในเมือง อีกทั้งเป็นผลพวงของระบบการศึกษาที่หลักสูตรการเรียนการสอนนั้นเน้นการผลิตคนเพื่อป้อนเข้าสู่งานภาคบริการในเมืองมากกว่าการใช้หลักสูตรท้องถิ่นที่ทำให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้ที่ได้มาประกอบอาชีพอยู่ในชุมชนของตนเองได้

ทั้งนี้ จากการสำรวจจำนวนประชากรม้งในเมืองเชียงใหม่ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง ระหว่างเดือนมกราคม-มิถุนายน 2546 สามารถติดตามประชากรม้งได้จำนวนทั้งหมดประมาณ 1,340 คน โดยในจำนวนนี้เป็นกลุ่มที่กำลังเรียนหนังสือจำนวน 710 คน นอกนั้นประกอบอาชีพที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม มีประเด็นข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ ช่วงระยะเวลาที่อพยพเข้าสู่เมืองนั้นพบว่ามีเพียงร้อยละ 30 ที่เข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ. 2510-2540 ที่เหลือ คืออีกร้อยละ 70 เป็นกลุ่มที่เข้าสู่เมืองเชียงใหม่ระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2541-2546 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น (ประสิทธิ์ 2548)

จากสภาพที่สมาชิกในครอบครัวต้องแยกย้ายกันไปทำมาหากินและเล่าเรียนคนละทิศคนละทางดังสภาพในปัจจุบัน การอบรมสั่งสอนลูกโดยพ่อแม่และสมาชิกในกลุ่มเครือญาติ รวมทั้งการควบคุมทางสังคมโดยระบบจารีตประเพณีที่ปฏิบัติกันมาในอดีตนั้นยังลดน้อยลงไป ในทางตรงกันข้ามเด็กและเยาวชนม้งเหล่านี้จะได้เรียนรู้จากเพื่อนที่โรงเรียนและสังคมภายนอกมากขึ้น ทำให้มีการซึมซับเอาค่านิยมและพฤติกรรมแบบในเมืองเข้าไปแทน ดังนั้น จึงไม่แปลกใจที่มักจะมีการชกต่อยกันในกลุ่มเยาวชนม้งผู้ชายเกิดขึ้นบ่อยๆ การเกิดอุบัติเหตุอันมีสาเหตุมาจากการดื่มเหล้า การอยู่กินด้วยกันก่อนแต่งงาน การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร การทำแท้ง การติดเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การออกจากโรงเรียนเพราะมีพฤติกรรมในทางเสื่อมเสียและคะแนนไม่ถึงเกณฑ์ เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความสามารถของพ่อแม่ในการที่จะควบคุมได้ ด้วยเพราะความรู้และประสบการณ์ของพ่อแม่เน้นจำกัดอยู่แต่ในชุมชนหรือสังคมม้งเป็นหลัก

บริบทของชุมชนที่ทำการศึกษา

จากความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยเฉพาะการอพยพของผู้คนเข้ามาศึกษาเล่าเรียนและทำงานในเมืองเป็นจำนวนมากในยุคปัจจุบัน จึงเป็นเหตุผลหลักที่โครงการวิจัย “วัฒนธรรมและการพัฒนาระบบการคุ้มครองเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง” ได้เลือกทั้งชุมชนบนพื้นที่สูงและชุมชนในเมือง เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างในวัฒนธรรมและการสร้างระบบคุ้มครองเด็กของชุมชนม้ง โดยชุมชนบนภูเขานั้นได้เลือก

ทำการศึกษาที่บ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนชุมชนม้งในเมืองนั้น เลือกรับการศึกษาปัจเจกบุคคล ครอบครัว กลุ่มเครือญาติและเครือข่ายองค์กรม้งที่เข้ามาศึกษาและ ประกอบอาชีพอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง

ชุมชนม้งแม่สาใหม่

จากการสัมภาษณ์นายจั่งก๊วะ หาง และนายหยั่ว ฒ่อ ผู้อาวุโสที่บ้านแม่สาใหม่นั้น ต่างให้ข้อมูล ตรงกันว่าแม่สาใหม่เป็นชุมชนที่ชาวม้งเข้ามาตั้งรกรากอยู่ยาวนานกว่า 70 ปี (ตั้งต่อก่อนสงครามโลก ครั้งที่สอง) โดยบรรพบุรุษของชาวบ้านดังกล่าวอพยพจากทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน ผ่านมา ทางภาคเหนือของดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศเวียดนามและลาว เข้าสู่ดินแดนล้านนาหรือที่ปัจจุบัน เป็นภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเมื่อราว 150-200 ปีที่ผ่านมา โดยเมื่อเริ่มอพยพเข้ามาตั้ง หมู่บ้านอยู่ในพื้นที่นั้น ชาวม้งได้อยู่อาศัยกันเป็นหย่อมบ้านกระจัดกระจายกันไปในพื้นที่บริเวณนี้ แต่ เมื่อเกิด “ยุทธการปางปาคา” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2496 ที่ทหารและตำรวจเป็นจำนวนมากถูกส่งเข้าไปปราบชาวจีนฮ่อที่นำฝิ่นมาพักและต้มเคี่ยวที่ดอยปาคา (บุญเสริม 2536) (อยู่ห่างจากบ้านแม่สาใหม่ ในปัจจุบันไปทางทิศใต้ประมาณ 4 กิโลเมตร) ทำให้หมู่บ้านม้งที่ดอยปาคาและบริเวณใกล้เคียงต่าง แยกกระจายกันไป จนเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2498 ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงได้มารวมตัวกันเป็นชุมชนบ้าน แม่สา (ปัจจุบันอยู่ห่างจากบ้านแม่สาใหม่ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2 กิโลเมตร) และเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา จึงได้ทยอยอพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในบริเวณทุ่งนาของชาวบ้านที่เป็นที่ตั้ง ของชุมชนแม่สาใหม่ในปัจจุบัน แม่สาใหม่เป็นชุมชนม้งที่ตั้งอยู่กลางเขาในพื้นที่อุทยานสุเทพ-ปุย โดย อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 45 กิโลเมตร ปัจจุบัน บ้านแม่สาใหม่มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ประมาณ 220 ครัวเรือน จำนวนประชากรประมาณ 1,600 คนเศษ โดยทั้งหมดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ยกเว้นสองครัวเรือนที่เป็นคนพื้นราบเข้าไปเปิดร้านขายของชำในหมู่บ้าน ทางด้านของสิ่งอำนวยความสะดวก และอื่นๆ นั้น ในชุมชนแม่สาใหม่มีถนนคอนกรีตเข้าไปเกือบจะตลอดเส้นทางแล้ว ส่วนไฟฟ้า และประปาเขาก็ได้ใช้กันทั่วทุกครัวเรือน นอกนั้นยังมีโรงเรียน วัด และโบสถ์คริสต์ รวมทั้งอาคาร วัฒนธรรมและที่พักรองรับนักท่องเที่ยวด้วย

พัฒนาการด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้านเริ่มเปลี่ยนจากการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคใน ครอบครัวเป็นหลัก มาเป็นการปลูกพืชเชิงพาณิชย์เพื่อส่งขายในระบบตลาดในเมือง เมื่อรัฐบาล ไทยและองค์การสหประชาชาติเริ่มเข้าไปส่งเสริมพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่เพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นของ ชาวบ้าน ภายใต้ “โครงการปลูกพืชทดแทนและการตลาดที่สูงไทย/สหประชาชาติ” (Highland Agricultural Marketing and Production Project หรือ HAMP) (กองควบคุมพืชเสพติด 2523) ใน

ระยะที่ 2 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา และในระยะต่อมา คือประมาณปี พ.ศ. 2525 ทางราชการได้เริ่มใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดในการตัดทำลายไร่ฝิ่นที่ชาวบ้านปลูก จึงส่งผลให้ชาวบ้านแม่สาใหม่เริ่มหันมาปลูกพืชเงินสดอย่างจริงจัง ทั้งนี้ จากการทดลองของชาวบ้าน พบว่าพื้นที่ดังกล่าวจะเหมาะกับการปลูกฝิ่นมากกว่า ดังนั้น ชาวบ้านจึงเปลี่ยนพื้นที่ทำกินของตนเกือบทั้งหมดมาเป็นสวนฝิ่น นอกนั้นมีการปลูกผักที่ใช้ระยะเวลาอันสั้นอยู่บ้าง อนึ่ง ในช่วงเปลี่ยนผ่านดังกล่าวนี้เอง ชาวบ้านแม่สาใหม่อีกจำนวนหนึ่งได้เริ่มเปลี่ยนไปทำการค้าขาย โดยขายของที่ระลึกประเภทสร้อย แหวน กำไลและผ้าปักแก่นักท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่และสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ทั่วประเทศ จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นในการออกจากชุมชนเข้ามาทำมาหากินในเมือง โดยเฉพาะบางส่วนของคนรุ่นใหม่ในชุมชนที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนมาบ้างนั้นได้เริ่มเรียนรู้การค้าขายผลผลิตทางการเกษตรจากพ่อค้าในพื้นที่ราบ แล้วได้เปลี่ยนจากการเป็นผู้ปลูกมาเป็นพ่อค้าคนกลางอยู่ในเมืองเชียงใหม่และกรุงเทพฯ แทน

ในส่วนของการพัฒนาการด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น เริ่มจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเยี่ยมหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2512 แล้วชาวบ้านได้ทูลขอให้มีการสร้างโรงเรียนเพื่อให้ลูกหลานของตนได้มีโอกาสเรียนหนังสือ จากนั้นจึงมีหน่วยงานของตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปสร้างโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้าน และเปิดสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา ซึ่งในปีเดียวกันนั้นเองทางโครงการพระธรรมจาริกได้ส่งพระภิกษุเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในหมู่บ้าน และได้รับเอาเด็กชายชาวมังในหมู่บ้านประมาณ 10 คนเข้าไปบวชเรียนในโครงการพระธรรมจาริกเป็นรุ่นแรก ฉะนั้น ในระยะต่อมาเยาวชนจากหมู่บ้านแม่สาใหม่ดังกล่าวจึงได้รับการศึกษาสูงขึ้นตามลำดับ โดยบางคนได้กลับเข้ามาเป็นครูและประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่ในหมู่บ้าน ในขณะที่รุ่นต่อๆ มาอีกเป็นจำนวนมากได้รับราชการ เป็นพนักงานธนาคารและบริษัทห้างร้าน รวมทั้งประกอบอาชีพค้าขายอยู่ในเมือง ทั้งในเมืองเชียงใหม่ กรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของประเทศ

แม้ว่าปัจจุบันคนรุ่นใหม่ของชุมชนแม่สาใหม่จะมีครอบครัวอยู่ในเมืองเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเพราะต้องใช้เวลาไปกับการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้อยู่ในเมือง แต่ความสัมพันธ์กับครอบครัวและญาติพี่น้องที่ยังอยู่ในหมู่บ้านนั้นยังคงมีอยู่ การเดินทางกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ ปู่ย่าหรือตายายและญาติพี่น้องในหมู่บ้านนั้นยังมิใช่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นในโอกาสที่หยุดงาน ปิดภาคเรียน หรือมีกิจกรรมทางประเพณีและพิธีกรรมในหมู่บ้าน คนเหล่านี้ก็ต้องเดินทางกลับไปเยี่ยมและร่วมกับสมาชิกที่ยังอยู่ในชุมชนกันอย่างบ่อย ๆ ในทางกลับกัน คนที่อยู่ในหมู่บ้านก็มีโอกาสเข้ามาช่วยเหลือหลาน เยี่ยมเยียน และติดต่อธุระกับสมาชิกหรือญาติที่เข้ามาอยู่ในเมืองเป็นประจำ ยิ่งในยุคที่มีโทรศัพท์มือถือนี้แล้วการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ในหมู่บ้านกับในเมืองนั้นยิ่งมีบ่อยกว่าแต่ก่อนมาก

จากบริบทของชุมชนแม่สาใหม่ที่มีความเป็นพลวัตดังกล่าว แม้ว่าคนที่ยังอยู่ในหมู่บ้านจะติดต่อสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวของตนที่เข้ามาอยู่ในเมือง กับทั้งปฏิสัมพันธ์กับคนพื้นราบอยู่เป็นประจำ หรือแม้กระทั่งการได้รับชมข่าวสารจากสื่อมวลชนผ่านวิทยุ โทรทัศน์และอื่น ๆ อยู่เป็นประจำ รวมทั้งที่ประชากรประมาณหนึ่งในสามได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์แล้ว แต่การที่ผู้คนส่วนใหญ่ที่ยังอยู่ในหมู่บ้านเป็นประชากรกลุ่มที่มีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งมีน้อยคนนักที่ได้เคยผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียนมา กับความที่ยังมีลักษณะเป็นชุมชนมั่งที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะระบบเครือญาติ กับทั้งบริบทของสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจในชุมชนนั้น ทำให้วัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูกและระบบการคุ้มครองเด็กของคนในชุมชนมีความแตกต่างไปจากกลุ่มที่เข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในเมือง

ชุมชนมั่งในเมืองเชียงใหม่

ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินโครงการวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม (ประสิทธิ์ 2548) พบว่าชาวมั่งเริ่มเข้ามาสู่พื้นราบในตัวเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียงประมาณปี พ.ศ. 2505 เป็นต้นมา ทั้งนี้ พัฒนาการและวัตถุประสงค์ของการอพยพเข้าสู่เมืองของชาวมั่งในช่วงกว่าสี่ทศวรรษที่ผ่านมา นั้นสามารถแยกออกได้เป็นหกกลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียน โดยเริ่มจากการที่อาจารย์ไกรสิทธิ์ นิยมานเหมินทร์ พาเด็กชายบรรจง สันทาภิรมย์ จากบ้านขุนสถาน ในจังหวัดน่าน เข้ามาอาศัยอยู่ด้วยในเมืองเชียงใหม่ เมื่อคราวอาจารย์ไกรสิทธิ์ พาคณะจากสยามสมาคมไปเก็บข้อมูลวิจัยกับกลุ่มมลาปริ(ตองเหลือง)ที่จังหวัดน่าน ในปี พ.ศ. 2505 จากนั้นในปีถัดมาทางตำรวจตระเวนชายแดนจึงพานักเรียนมั่งสองคนจากบ้านคอยปุย ลงมาเรียนหนังสือในเมืองเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2510 เด็กชายชาวมั่งจากอำเภอจอมทองได้รับการคัดเลือกเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนปรินส์รอยัลวิทยาลัย และปี พ.ศ. 2512 เริ่มมีนักศึกษา มั่งจากจังหวัดน่านเข้ามาเรียนที่วิทยาลัยเกษตรกรรมแม่ใจ กับในปี พ.ศ. 2516 เริ่มมีนักเรียนมั่งจากโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตากสองคนเข้ามาเรียนต่อที่โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งนี้ หนึ่งในสองคนดังกล่าวได้เข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2520 จากนั้นมาจึงเริ่มมีนักเรียนนักศึกษา มั่งเข้ามาเรียนต่อในเมืองมากขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมีนักศึกษา มั่งเรียนอยู่ในสถาบันอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เกือบทุกแห่ง โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่ใจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา นั้นล้วนแล้วแต่มีชมรมนักศึกษา มั่ง โดยแต่ละสถาบันมีจำนวนประมาณ 30-120 คน นอกจากนั้นแล้วยังมีนักเรียนนักศึกษา มั่งอีกเป็นจำนวนมากที่ปัจจุบันเรียนอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีทั้งที่อาศัยอยู่กับครอบครัว เข้าหอพักเอกชน รวมถึงกลุ่มที่อาศัยอยู่ตามหอพักขององค์กรศาสนาและองค์กรพัฒนาเอกชน กับโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น

กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่เข้ามาเป็นผู้ประกาศรายการวิทยุชาวเขา เริ่มในปี พ.ศ. 2511 โดยเยาวชน ม้งจากจังหวัดน่านและเพชรบูรณ์ ซึ่งได้รับการศึกษามาก่อนนั้นได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นผู้ประกาศ รายการวิทยุภาคภาษา ม้งที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในแต่ละ ช่วงเวลานั้นจะมีจำนวนประมาณ 2-4 คน โดยปัจจุบันมีเพียง 2 คนเท่านั้น กระนั้นก็ตาม กลุ่มนี้เป็น กลุ่มที่ค่อนข้างจะมีบทบาทเป็นอย่างมากในการกระจายเสียงและทำให้เสียงใหม่เป็นที่รู้จักของคน ม้ง โดยทั่วไป แล้วเกิดการเดินทางเข้ามาเรียน คำขายและทำงานของคน ม้งรุ่นหลังเป็นจำนวนมาก

กลุ่มที่สามคือกลุ่มที่เข้ามาแสดงทางวัฒนธรรมและขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2514 เมื่อกลุ่มนักธุรกิจครอบครัวชุติมาได้เปิดศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ เพื่อจัดเลี้ยงอาหารแบบ ชนตึกแก่นักท่องเที่ยว แล้วได้ชวนครอบครัวชาว ม้งและชาวเขาเผ่าอื่นๆ จากชุมชนใกล้เคียงในเมือง เชียงใหม่เข้าร่วมการแสดงทางวัฒนธรรมในสถานที่ดังกล่าวด้วย ซึ่งในระยะต่อมาได้มีญาติพี่น้อง ของคนในครอบครัวดังกล่าวเข้ามาขออาศัยอยู่ด้วย แม้ว่าจะมีคนเข้าออกอยู่บ่อยๆ ตลอดช่วงระยะที่ ผ่านมา แต่ปัจจุบันก็ยังคงมี 2 ครอบครัวอยู่ประจำที่นี้เพื่อแสดงในเวลาากลางคืน ทั้งนี้ นอกจากการ แสดงทางวัฒนธรรมเพียงคืนละหนึ่งรอบแล้ว สมาชิกในครอบครัวของกลุ่มดังกล่าวยังหารายได้ด้วยการ เย็บปักงานฝีมือและขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวด้วย นอกจากกลุ่มนี้แล้ว การเข้ามาในเมือง เชียงใหม่เพื่อขายสินค้าหัตถกรรมแก่นักท่องเที่ยวนั้นก็เริ่มจากชาว ม้งจากบ้านดอยปุยและชุมชน ใกล้เคียง ประมาณปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา กลุ่มนี้ในระยะต่อมาได้กลายเป็นกลุ่มที่บุกเบิกการค้าขาย ที่ตลาดไนท์บาร์ชา และมีการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นมาจนสามารถซื้อที่ดินและบ้านในเมือง เชียงใหม่เป็นของตัวเอง โดยกระจัดกระจายกันไปตามจุดต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่และพื้นที่อำเภอ ใกล้เคียง ปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มดังกล่าวมีทั้งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบนภูเขา กับที่เข้ามา คำขายและศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมืองเชียงใหม่ โดยสมาชิกรุ่นหลานได้เริ่มแต่งงานกับคนในกลุ่มชาติ พันธุ์อื่นๆ มากขึ้น

กลุ่มที่สี่คือกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมในองค์กรศาสนา โดยภายหลังจากที่มีมิชชันนารีกลุ่ม ต่างๆ เริ่มเข้าไปเผยแพร่ศาสนาในหมู่บ้านม้งบนดอยสูงหลายแห่งด้วยกัน มิชชันนารีเหล่านี้เริ่มพา เยาวชน(ชาย)ม้งเข้ามาเรียนหนังสือในเมืองกับเรียนพระคัมภีร์ในเมืองเชียงใหม่ โดยเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา ทั้งนี้ ในสายโปรเตสแตนต์นั้นก็มีโรงเรียนพระคริสตธรรมเชียงใหม่(เดิมตั้งอยู่ที่ ถนนทุ่งโฮเต็ล)เป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มเซเว่นเดย์มีศูนย์อยู่ที่โบสถ์เซเว่นเดย์ ถนนมณีนพรัตน์ ส่วนกลุ่ม คาทอลิกนั้นเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2518 ภายหลังจากที่ความพยายามในการส่งเยาวชนม้งไปศึกษา พระคัมภีร์ที่เวียงจันทน์ของคุณพ่อแฮร์รี่ ทิล ต้องประสบปัญหา เพราะฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้เข้าปกครอง ประเทศลาว คุณพ่อแฮร์รี่จึงเริ่มตั้งเป็น “บ้านม้งเชียงใหม่” ขึ้นที่บริเวณถนนเจริญประเทศ ต่อมาจึง

เปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์มิ่งคาทอลิก” ซึ่งขณะนี้มีสำนักงานอยู่ที่หน้าสนามกอล์ฟลานนา (ศูนย์มิ่งคาทอลิก เชียงใหม่, 2000) ปัจจุบันมีโบสถ์คริสต์และหอพักคริสเตียนมิ่งในเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียงอย่างน้อย 5 แห่งด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ในส่วนของศาสนาพุทธนั้น มีนอกจากการบวชเรียนและทำงานกับวัดศรีโสดาและวัดวิเวกวนารามแล้ว ยังมีภิกษุและสามเณรมิ่งที่อยู่และศึกษาตามวัดต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียงจำนวนหนึ่งด้วย

กลุ่มที่ห้าคือกลุ่มที่เข้ามาค้าขาย โดยนอกจากกลุ่มที่เริ่มเข้ามาขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวตามจุดต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมาแล้ว กลุ่มคนมิ่งรุ่นใหม่ก็เริ่มต้นด้วยการเข้ามาเรียนหนังสือและรับจ้างนั้น ในระยะต่อมา คือประมาณปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ได้เริ่มกิจการการค้าของตัวเองขึ้น โดยเริ่มจากการรับซื้อพืชผลทางการเกษตรแล้วส่งขายต่อในกรุงเทพฯ และจุดขายส่งอื่นๆ ในภาคกลาง สำหรับกลุ่มหญิงสาวที่ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นและการทำงานปักเย็บในโรงงานมาก่อนนั้นเริ่มออกมาเปิดธุรกิจตัดเย็บและซักรีดของตัวเอง ส่วนกลุ่มเยาวชนชายเริ่มจากธุรกิจการรับส่งหนังสือพิมพ์ การขายลูกชิ้นปิ้งและปลาหมึกย่าง ฯลฯ โดยปัจจุบันกลุ่มเหล่านี้เริ่มแต่งงานและซื้อบ้านเป็นของตัวเองครบถ้วนในเมือง โดยเฉพาะการผ่อนส่งที่ดินและสร้างบ้านในที่ดินที่นักธุรกิจชาวมิ่งจัดสรรเพื่อแบ่งขายในพื้นที่รอยต่ออำเภอดอยสะเก็ดและสันทราย

กลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มที่เข้ามาทำงาน ซึ่งมีหลากหลายระดับด้วยกัน นับตั้งแต่คนที่สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคบังคับจากในหมู่บ้าน แล้วออกจากภาคการเกษตรเข้ามารับจ้างเป็นพนักงานในภาคธุรกิจเอกชน เช่น ร้านอาหาร โรงแรม โรงงาน ห้างร้าน บริษัทฯ ตลอดจนถึงกลุ่มที่เข้ามาเรียนจบระดับปริญญาตรีและโทแล้วได้งานทำในหน่วยงานราชการ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย หน่วยงานสังคมสงเคราะห์ กับทั้งกลุ่มที่เข้ามาทำงานในภาคองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศ

ลักษณะทางประชากรของมิ่งในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน

ประชากรมิ่งที่นำมาแสดงผลเป็นตารางในที่นี้ ได้จากการสำรวจโดยใช้วิธีการนำแบบสอบถามไปสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคลจากกลุ่มประชากรมิ่งที่สามารถเข้าถึงได้และยินดีให้ความร่วมมือในการตอบคำถาม ซึ่งทำการสำรวจระหว่างเดือนมกราคม-พฤษภาคม 2546 สามารถรวบรวมมาได้ทั้งหมด 1,341 คน ทั้งนี้ ตัวเลขดังกล่าวคาดว่าเป็นเพียงประมาณร้อยละ 50 ของจำนวนประชากรมิ่งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียงเท่านั้น อย่างไรก็ตาม โดยวิธีการเก็บข้อมูลดังกล่าว ตัวเลขที่ได้มานี้จึงเป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มที่เราสามารถเข้าถึง โดยไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นประชากรมิ่งทั้งหมดที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่และบริเวณใกล้เคียง

ตารางที่ 1. แสดงจำนวนประชากรม้งในเมือง จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	632	47.1
หญิง	709	52.9
รวม	1,341	100.0

ตารางที่ 2. แสดงจำนวนประชากรม้งในเมือง จำแนกตามกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
0-10	197	14.7
11-20	642	47.9
21-30	309	23.0
31-40	124	9.2
41-50	45	3.4
51 +	24	1.8
รวม	1,341	100.0

ตารางที่ 3. แสดงจำนวนประชากรม้งในเมือง จำแนกตามสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	จำนวน	ร้อยละ
โสด	983	73.3
แต่งงาน (กับคนม้ง)	318	23.7
แต่งงาน (กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น)	24	1.8
หม้าย	14	1.0
ไม่ทราบ/ ไม่ตอบ	2	0.2
รวม	1,341	100.0

ตารางที่ 4. แสดงจำนวนประชากรมั่งในเมือง จำแนกตามระดับการศึกษาที่กำลังเรียน

ระดับการศึกษาที่กำลังเรียน	จำนวน	ร้อยละ
เด็กเล็ก+อนุบาล	27	3.8
ประถมศึกษา	199	28.0
มัธยมศึกษา	277	39.0
อาชีวศึกษา	115	16.2
ปริญญาตรีขึ้นไป	92	13.0
รวม	710	100.0

ตารางที่ 5. แสดงจำนวนประชากรมั่งในเมือง จำแนกตามกลุ่มอาชีพหลัก

กลุ่มอาชีพหลัก	จำนวน	ร้อยละ
รับราชการ	25	4.6
พนักงานบริษัท + NGOs	315	57.5
ประกอบธุรกิจส่วนตัว	199	36.3
เรียนด้วย ทำงานด้วย	9	1.6
รวม	548	100.0

ตารางที่ 6. แสดงจำนวนประชากรมั่งในเมือง จำแนกตามช่วงปี พ.ศ. ที่เข้ามา

ช่วงระยะเวลาที่เข้ามาในเมือง	จำนวน	ร้อยละ
พ.ศ. 2510-2520	30	2.2
พ.ศ. 2521-2530	92	6.9
พ.ศ. 2531-2540	296	22.1
พ.ศ. 2541-2546	709	52.9
เกิดในเมือง	97	7.2
ไม่ทราบ/ ไม่ตอบ	117	8.7
รวม	1,341	100.0

ตารางที่ 7. แสดงจำนวนประชากรมั่งในเมือง จำแนกตามจังหวัดต้นทาง

จังหวัดต้นทาง	จำนวน	ร้อยละ
เชียงใหม่	686	51.2
เชียงราย	106	7.9
แม่ฮ่องสอน	35	2.6
พะเยา	68	5.1
น่าน	166	12.4
แพร่	5	0.4
ตาก	37	2.8
กำแพงเพชร	6	0.4
เพชรบูรณ์	25	1.9
พิษณุโลก	2	0.1
สุโขทัย	7	0.5
ไม่ทราบ/ ไม่ตอบ	198	14.8
รวม	1,341	100.0

ตารางที่ 8. แสดงจำนวนประชากรมั่งในเมือง จำแนกตามอำเภอที่พักอาศัย

อำเภอที่พักอาศัย	จำนวน	ร้อยละ
เมือง	797	59.4
หางดง	5	0.4
สารภี	18	1.3
ดอยสะเก็ด	25	1.9
สันทราย	33	2.5
แมริม	363	27.1
ไม่ทราบ/ ไม่ตอบ	100	7.5
รวม	1,341	100.0

ตารางที่ 9. แสดงจำนวนประชากรมั่งในเมือง จำแนกตามเพศและช่วงอายุ

เพศ	0-10 ปี	11-20 ปี	21-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	51 ปีขึ้นไป	รวม
ชาย	91	276	169	61	24	11	632
หญิง	106	366	140	63	21	13	709
รวม	197	642	309	124	45	24	1,341

ตารางที่ 10. แสดงจำนวนประชากรมั่ง จำแนกตามเพศและกลุ่มอาชีพหลัก

เพศ	รับราชการ	พนักงานบริษัท + NGOs	เป็นเจ้าของ กิจการเอง	เรียนด้วย ทำงานด้วย	รวม
ชาย	21	200	58	4	283
หญิง	4	115	141	5	265
รวม	25	315	199	9	548

ตารางที่ 11. แสดงจำนวนประชากรมั่ง จำแนกตามเพศและช่วงปี พ.ศ. ที่เข้ามา

เพศ	2510-20	2521-30	2531-40	2541-46	เกิดในเมือง	รวม
ชาย	19	47	133	335	44	578
หญิง	11	45	163	374	53	646
รวม	30	92	296	709	97	1,224

จากข้อมูลในตารางดังกล่าว จะพบว่า ประการแรก เหตุผลหลักของการเข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ของชาวมั่งในยุคหลังนี้นั้นมีหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะการเข้ามาด้วยวัตถุประสงค์ในการหางานทำหรือรับจ้างแรงงาน แทนการทำไร่ทำสวนอยู่ในหมู่บ้านบนภูเขา เพราะได้รับปัจจัยผลักดันหลายอย่างจากการอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน นับตั้งแต่ข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ทำกินที่ถูกประกาศทับด้วยอุทยานแห่งชาติ กับผลผลิตและราคาพืชผลทางการเกษตรที่ไม่แน่นอน โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาที่มีปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำลงอย่างมาก ประการที่สอง กลุ่มสตรีและเยาวชนเริ่มเข้ามามากขึ้นในยุคหลังนี้ การออกจากหมู่บ้านหรือครอบครัวมาอยู่ในเมืองเพื่อเรียนหนังสือและทำงานนั้นไม่ใช่เรื่องน่ากลัวสำหรับสำหรับผู้หญิงอีกต่อไปแล้ว และประการสุดท้าย คือความหลากหลายของประชากรมั่งในเมืองเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนต้นทางที่

ออกมา การกระจายตัวของที่อยู่อาศัยและที่ทำงานในเมือง รวมถึงการอาชีพต่างๆ ที่ทำอยู่ในเมือง เชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม ประเด็นคำถามอยู่ที่ว่า ภายใต้อาณาเขตและสภาพแวดล้อมของสังคมเมืองดังกล่าว ซึ่งเยาวชนมีส่วนใหญ่อยู่ห่างไกลจากการคุ้มครองของพ่อแม่ และองค์กรทางสังคมในชุมชนต้นทางนั้น พวกเขาต้องเสี่ยงกับปัญหาใหม่ๆ ในเมืองอย่างไรบ้าง มีองค์กรหรือหน่วยงานที่คอยปกป้องหรือช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาของเยาวชนเหล่านี้หรือไม่ รวมไปถึงค่านิยมและวิถีการอบรมเยาวชนของพ่อแม่ชาวม้งได้อพยพเข้ามาประกอบอาชีพอยู่ในเมืองนั้นว่ามีความแตกต่างจากพ่อแม่ที่อยู่ในชุมชนบนภูเขาอย่างไร? อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเข้าสู่รายละเอียดเนื้อหาดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมในการเลี้ยงดูลูกของชาวม้ง ซึ่งจะนำเสนอในบทต่อไป

บทที่ 2

ค่านิยมและวัฒนธรรมในการเลี้ยงดูลูกของชาวม้ง

ด้วยบริบททางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ ค่านิยมในการมีลูกและวัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูกของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงมีลักษณะที่เป็นเฉพาะของตนเอง ซึ่งอาจแตกต่างออกไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ดังนั้น บทนี้จึงเป็นการนำเสนอเกี่ยวกับความเข้าใจ วิธีคิดและการปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ค่านิยมการมีลูก

ค่านิยม ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่บุคคล กลุ่มบุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจและมีผลต่อการกำหนดการกระทำของตนเอง โดยหมายรวมถึงความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่ยึดถือกันในชีวิตประจำวัน ซึ่งในที่นี้จะเน้นที่ค่านิยมการมีลูกของชาวม้งในสองชุมชนที่ทำการเก็บข้อมูล ทั้งนี้ จากการเก็บข้อมูลในชุมชนม้งทั้งสองแห่งที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ ได้ข้อสรุปอย่างน้อยสามประการเกี่ยวกับค่านิยมในการมีลูกของชาวม้ง คือ จำนวนลูกที่มีในแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกันไป การที่ชาวม้งนิยมมีลูกชายมากกว่าหญิง และความที่พ่อแม่คนม้งไม่เคยทอดทิ้งลูกของตน

จำนวนลูกที่มีในแต่ละยุคสมัย

บริบททางเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละยุคสมัยนั้นมีผลต่อค่านิยมและความต้องการในการมีบุตรของคนม้งที่ต่างกันออกไป ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์กลุ่มสตรีชาวม้งในวัยประมาณ 50 ปีขึ้นไป บางคนให้ความเห็นตรงกันเกี่ยวกับความเข้าใจของเขาว่าการเกิดลูกให้หมด หรือปล่อยให้ลูกเกิดโดยธรรมชาติจนกว่าจะหมดวัยเจริญพันธุ์นั้นเป็นสิ่งที่ดี เพราะพวกเขาถูกพ่อแม่สอนต่อกันมารุ่นต่อรุ่นว่าการเกิดมาเป็นหญิงนั้นมีหน้าที่หลักอย่างหนึ่งของความเป็นมนุษย์ก็คือการมีลูกเพื่อสืบทอดตระกูล ประหนึ่งเป็นภารกิจที่ได้รับมอบหมายมาจากสวรรค์ หรือก่อนที่จะลงมาเกิดในโลกมนุษย์ อันนับเป็นภาระหน้าที่ที่ค่อนข้างลำบากในภาวะของการเป็นมนุษย์ เพราะต้องตั้งครรภ์ยาวนานถึง 9 เดือน กับต้องคลอดลูก ให้นมลูกและเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ ดังนั้น หากไม่อยากจะเกิดมาเป็นผู้หญิงให้ลำบากอีกในชาติหน้า ชาตินี้ต้องทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ คือต้องมีลูกจนกว่าจะหมดวัยเจริญพันธุ์ แม้ความคิดนี้จะได้ไม่เป็นสากลในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แต่ก็มักได้รับคำตอบจากสตรีส่วนใหญ่ในวัยที่ปัจจุบันหมดวัยเจริญ

พันธุ์แล้ว เพราะกลุ่มสตรีดังกล่าวยังเข้าไม่ถึงแหล่งความรู้สมัยใหม่และวิธีการคุมกำเนิด ดังนั้น จึงไม่แปลกใจที่ความพยายามของเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมการคุมกำเนิดในระยะที่ผ่านมาจึงไม่ประสบผลสำเร็จมากนักในกลุ่มหญิงม้งวัยดังกล่าว

ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าการต้องการมีลูกหลายคนของชาวม้งในช่วงระยะก่อนประมาณสิบปีที่ผ่านมานั้น สัมพันธ์กับระบบความเชื่อและบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในยุคนั้นด้วย กล่าวคือ ประการแรก ความต้องการแรงงานเพื่อการผลิตของครัวเรือน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทแรกว่าวิถีการผลิตของชาวม้งในสมัยก่อนนั้นต้องใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นระบบการผลิตแบบพึ่งตนเองหรือในช่วงต้นของการเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้าก็ตาม เนื่องจากการรับจ้างเป็นแรงงานในไร่ในสวนนั้นยังไม่เป็นที่นิยมกันในหมู่คนม้งในยุคก่อนปีทศวรรษ 2530 อีกทั้งการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เป็นเครื่องทุ่นแรงเพื่อช่วยขยายผลด้านการผลิตนั้นยังมีอยู่อย่างจำกัด

ประการที่สอง ต้องการมีลูกมากๆ เอาไว้เผื่อบางคนเสียชีวิต เพราะก่อนหน้านี้ชาวบ้านเคยมีประสบการณ์จากอัตราการเสียชีวิตของเด็กที่สูงมาก ข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านในชุมชนที่ทำการศึกษาค้นครั้งนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของกุนสตาเดอและคณะที่พบว่าอัตราการเสียชีวิตของทารกแรกเกิดในกลุ่มคนม้งในประเทศไทยนั้นมีสูงถึงประมาณ 100 คนต่อเด็ก 1,000 คนที่เกิดใหม่ ในช่วงปี พ.ศ. 2490 เหลือเพียงประมาณ 40 คนต่อเด็ก 1,000 คนที่เกิดใหม่ เมื่อปี พ.ศ.2530 (Kunstadter, et al., 1989) ทั้งนี้ เป็นปัจจัยอันเนื่องมาจากการที่อยู่ห่างไกลสถานบริการด้านสุขภาพอนามัยของรัฐ ประกอบกับอาการเจ็บป่วยจากโรคติดต่อและอุบัติเหตุต่างๆ มักเกิดขึ้นบ่อยๆ ซึ่งเป็นต้นเหตุนำมาสู่ปัญหาการเสียชีวิตของเด็ก ดังนั้น เพื่อเป็นหลักประกันในการที่จะมีลูกหลานเลี้ยงดูตัวเองเมื่อยามชรา พ่อแม่จึงนิยมมีลูกสำรองเอาไว้หลายๆ คน

“สมัยก่อน (30-40 ปีที่แล้ว) ผู้คนมีน้อย พื้นที่ทำมาหากินกว้างขวาง รัฐบาลก็ไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวหรือห้าม สิ่งอำนวยความสะดวกก็ไม่มี การทำมาหากินทุกอย่างต้องพึ่งพาแรงงานคนกับสัตว์เลี้ยงเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นคนคอยหรือคนพื้นราบก็ต้องการมีลูกมาก เพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว การมีญาติพี่น้องและลูกหลานมากยังช่วยให้ฐานะทางสังคมดีขึ้นด้วย”

(นางหล่า ช่ง [นามแฝง], บ้านแม่สาใหม่ : 2551)

ประการที่สาม ต้องการให้ลูกมีญาติพี่น้องหลายคน เพราะในสังคมม้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคดีความขัดแย้ง พิธีกรรม งานที่ต้องใช้แรง หรือแม้กระทั่งการที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการปกครองเหนือคนอื่นนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับว่ามีญาติพี่น้องที่เป็นคนร่วมบรรพบุรุษเดียวกันเป็นจำนวน

มากด้วย ประเด็นนี้จึงพบว่ามักจะเป็นอิทธิพลของสามีหรือญาติพี่น้องใกล้ชิดของสามีที่ต้องการให้ภรรยา มีลูกให้มาก ดังกรณีของคู่สมรสบางรายที่แต่งงานกันหลายปีแล้วไม่ได้ให้กำเนิดลูก ตัวสามีก็มักจะได้รับ การสนับสนุนจากพี่น้องของตนให้หาภรรยาคนใหม่

ประการสุดท้าย การมีลูกมากเกี่ยวข้องกับเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อภายหลังจากเสียชีวิต คนมั่งเชื่อว่าการฆ่าสัตว์เลื้อยประเภทวัวหรือควายให้ผู้ตายเป็นจำนวนมาก รวมทั้งการเผากระดาษเงินกระดาษทองให้ ทั้งในระหว่างการจัดพิธีศพและภายหลังจากนั้น ทำให้วิญญาณของผู้ล่วงลับได้นำสัตว์เลื้อยไปเป็นสมบัติ และได้กระดาษเงินกระดาษทองซึ่งเป็นเงินทองไปเป็นค่าใช้จ่ายในโลกของคนตาย ดังนั้น ยังมีลูกมาก โดยเฉพาะลูกชาย จะยังเป็นการสร้างหลักประกันว่าลูกๆ เหล่านี้จะให้สิ่งเหล่านี้แก่ตนภายหลังจากเสียชีวิต

อย่างไรก็ตาม จากการเก็บข้อมูลนั้นพบว่าค่านิยมการมีลูกเริ่มลดน้อยลงไป ในหมู่คนรุ่นใหม่ คือกลุ่มที่ปัจจุบันอยู่ในวัยประมาณ 40 กว่าปีลงมา โดยชาวบ้านให้เหตุผลว่าประการแรกเกิดจากการบีบคั้นทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงการที่พื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินบนภูเขาถูกประกาศให้เป็นเขตอนุรักษ์ ถูกกันไปเป็นพื้นที่ปลูกป่า การที่ราคาผลผลิตตกต่ำอันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ในปี พ.ศ. 2541 และการตกลงการค้าเสรีกับจีนในปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ในทางตรงกันข้าม ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันกลับเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นค่าอาหารการกินและของใช้ที่ต้องพึ่งระบบตลาดในเมืองเป็นหลัก การส่งลูกเข้าเรียนในระบบโรงเรียน รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างอื่นที่ล้วนแล้วแต่ต้องใช้เงินซื้อ ทำให้พ่อแม่คนรุ่นใหม่ต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้มากขึ้นในการที่จะตัดสินใจมีลูก

เหตุผลประการที่สองคือความเชื่อและความจำเป็นเรื่องพิธีกรรมได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากเหตุผลแรกที่มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ผู้อาวุโสที่เป็นผู้มืบทาทในการประกอบพิธีกรรมได้ตีความหมายและปรับเปลี่ยนแนวคิดในการลดความฟุ่มเฟือยของการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีศพ ที่หันมาอธิบายว่าการฆ่าสัตว์เลื้อยให้ผู้ตายเป็นจำนวนมากนั้น เชื่อว่าแทนที่วิญญาณของผู้ตายจะดีใจที่ได้รับ กลับจะเป็นการเพิ่มภาระในการเดินทางไปยังโลกของคนตาย เพราะต้องดูแลสัตว์เลื้อยเหล่านั้นและหาวิธีการจูงพาไปด้วยกันด้วยความยากลำบาก นอกจากนั้นแล้ว ความจำเป็นในการที่จะต้อง มีพี่น้องเอาไว้เป็นจำนวนมากเพื่อดูแลในยามชราและการจัดงานศพก็ลดน้อยลงไป เพราะชุมชนมั่งปัจจุบันกลายเป็นชุมชนถาวรและใหญ่ขึ้น ทำให้การพึ่งพาอาศัยกันและกันในชีวิตประจำวัน และการช่วยเหลือกันในเรื่องพิธีศพนั้นมีมากขึ้น ซึ่งไม่เหมือนกับในสมัยก่อนที่มีเพียงไม่กี่ครัวเรือนอาศัยอยู่ในชุมชนเดียว

เหตุผลประการที่สามที่ชาวบ้านอธิบายคือมีการใช้ระบบกฎหมายเพื่อความยุติธรรมมากขึ้น ทั้งนี้ ในสังคมมั่งยุคประมาณ 2-3 ทศวรรษก่อนหน้านั้นนั้นยังคงเป็นสังคมที่ใช้ระบบพรคพวกหรือญาติ

พี่น้องเป็นใหญ่ หากมีคดียความขัดแย้งเกิดขึ้น คู่กรณีที่มีญาติพี่น้องน้อยมักจะถูกบีบและตัดสินให้เป็นฝ่ายแพ้คดีความ หรือถูกกดดันให้ต้องยอมความ หรือในบางกรณีถึงขั้นต้องยกพวกมาต่อสู้ทำร้ายร่างกายกัน ดังนั้น หากกลุ่มหรือตระกูลไหนเป็นตระกูลใหญ่ที่มีสมาชิกเป็นจำนวนมากก็จะกลายเป็นผู้มีอำนาจไปโดยปริยาย แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันนั้นประเด็นเหล่านี้ได้ลดน้อยลงไปมาก เพราะผู้คนในชุมชนมั่งได้ติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐมากขึ้น กับทั้งผู้นำและชาวบ้านโดยทั่วไปมีการศึกษาและเรียนรู้เรื่องกฎหมายบ้านเมืองมากขึ้น จึงหันมาใช้ความยุติธรรมตามหลักกฎหมายมากขึ้น

สำหรับเหตุผลประการสุดท้ายคือ การเข้าถึงสถานบริการด้านสุขภาพอนามัยและการคุมกำเนิดสะดวกสบายขึ้นในยุคหลังนี้ เพราะบริการของรัฐเข้าไปถึงหรือใกล้ชุมชนมากขึ้น เส้นทางรถยนต์และยานพาหนะในการเดินทางไปรับบริการคุมกำเนิดก็สะดวกสบายมากขึ้น กับทั้งยังมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเข้าไปทั่วถึงมากขึ้นด้วย ทำให้ชาวบ้านเข้าใจการคุมกำเนิดในทางที่ดีขึ้น สามารถเลือกวิธีที่ตัวเองชอบหรือเหมาะสมกับตัวเองได้เช่นเดียวกับสังคมพื้นราบทั่วไป ดังนั้น คู่สมรสชาวม้งสมัยใหม่ ซึ่งปัจจุบันมีอายุประมาณ 40 ปีลงมาจึงนิยมมีลูกโดยเฉลี่ยแล้วประมาณ 2-4 คนเท่านั้น

“ชีวิตความเป็นอยู่ในเมืองต้องคุ้นเคยกับการทำมาหาเลี้ยงครอบครัว ทุกอย่างต้องพึ่งพาเงินทั้งนั้น โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายเพื่อให้ลูกได้เรียนหนังสือ ยังมีลูกมากก็ยิ่งมีความทุกข์ ถ้าเราไม่ทุ่มเทส่งให้ลูกเรียน เขาก็จะไม่มีความรู้ไปแข่งขันทำมาหากินกับคนอื่นในอนาคต ยังมีลูกมากก็ยิ่งไม่มีเวลาทำมาหากิน”

(บัวตึง ย่าง [ชื่อสมมุติ], อำเภอเมือง: 2550)

ค่านิยมการมีลูกชายมากกว่าลูกหญิง

ในชุมชนบนภูเขาที่ทำการเก็บข้อมูลครั้งนี้ พบว่ามีสองครอบครัวที่มีความแตกต่างกันอย่างสุดขั้ว ครอบครัวแรกเป็นครอบครัวที่ทั้งสามีและภรรยาสำเร็จการศึกษาระดับมัธยม ปัจจุบันมีลูกสาวมากถึง 4 คน ภรรยาบอกว่ามีลูกเป็นจำนวนมากแล้ว ประกอบกับครอบครัวมีฐานะยากจน จึงอยากวางแผนครอบครัวโดยวิธีการทำหมันหญิง แต่ฝ่ายสามีกลับไม่ยอม โดยให้เหตุผลว่าต้องให้ได้ลูกชายอย่างน้อยหนึ่งคนก่อน ที่มากไปกว่านั้นคือญาติพี่น้องของสามีเคยให้คำแนะนำว่าให้เตรียมคิดเรื่องการหาภรรยาบ่อยได้แล้ว หรือไม่เช่นนั้นก็ให้รับลูกบุญธรรมที่เป็นผู้ชายมาเลี้ยง มิเช่นนั้นจะไม่มีลูกชายมาสืบตระกูลและเลี้ยงดูในยามชรา ในขณะที่อีกครอบครัวหนึ่งนั้นมีแต่ลูกชาย จำนวน 5 คน

กลับเป็นที่พึงพอใจของผู้เป็นสามีและญาติพี่น้องเป็นอย่างมาก แต่ก็ได้สร้างความผิดหวังให้ภรรยาอยู่บ้าง เหตุผลของภรรยาก็คือไม่มีลูกสาวมาเป็นเพื่อนในการพูดคุยและช่วยเหลืองานบ้าน

สังคมม้งเป็นสังคมที่สืบทอดเชื้อสายและมรดกทางฝ่ายชาย กล่าวคือ เมื่อโตขึ้นลูกชายเป็นคนที่จะต้องสานต่อพิธีกรรมของตระกูล ส่วนลูกสาวนั้นเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องออกเรือนไปอยู่กับครอบครัวและตระกูลของสามี ดังภาษิตม้งที่ว่า “ลูกชายถือเสาผีเรือน ลูกสาวออกเรือนไปเป็นสะใภ้” (Mi tub tuav ncej dab, mi ntshais tawm rooj mus ua nyab) ดังนั้น จากระบบโครงสร้างของสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าว จึงมีผลต่อการปฏิบัติและอบรมเลี้ยงดูลูกชายและลูกสาวที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ เมื่อแรกเกิดนั้น คนม้งจะนำรกของเด็กผู้ชายไปฝังไว้ที่โคนเสากลางบ้าน เพราะเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของผีเรือน เมื่อเด็กโตขึ้นก็就会有ความผูกพันกับผีเรือน ขณะที่รกของเด็กผู้หญิงนั้นจะฝังไว้ที่ใต้เตียงของพ่อแม่ ทางด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็กเมื่อโตขึ้น การปฏิบัติและอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ก็จะแบ่งเอาไว้ด้วยความคิดว่าผู้ชายจะต้องสืบทอดความเชื่อและมรดกของตระกูล ส่วนผู้หญิงนั้นจะต้องออกเรือนไปเป็นลูกสะใภ้ในบ้านของสามี ดังนั้น เพื่อให้ลูกสาวเป็นที่หมายปองของชายหนุ่มในการเลือกไปเป็นคู่ครอง กับเพื่อที่จะไม่ให้พ่อแม่ต้องเสื่อมเสียชื่อเสียงว่าไม่อบรมสั่งสอนลูกสาวให้เป็นคนดีและมีความรับผิดชอบในหน้าที่ โดยเฉพาะการเป็นแม่บ้านที่ดีภายหลังจากที่แต่งงานออกไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายสามีแล้ว ผู้เป็นแม่จึงต้องอบรมและสอนการทำงานบ้าน การเย็บปักถักร้อย รวมถึงมารยาทต่างๆ ให้กับลูกสาวตั้งแต่เล็ก ในขณะที่ลูกชายซึ่งจะต้องอยู่กับพ่อแม่ตลอดไปนั้นมักจะได้รับความเป็นอิสระในการออกไปวิ่งเล่นและยิงนกตกปลากับเพื่อนฝูง กับการดูแลสัตว์เลี้ยงและช่วยงานนอกบ้านเป็นบางอย่าง โดยไม่ต้องรับผิดชอบต่องานในครัวเรือนมากเหมือนเด็กผู้หญิง

นอกจากการสืบทอดพิธีกรรมและวงศ์ตระกูลแล้วการมีลูกชายยังเป็นความหวังและหลักประกันในชีวิตของพ่อแม่ที่จะได้เป็นที่พึ่งพาในบ้านปลายของชีวิต คือเมื่อไม่สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพเองได้แล้ว กับเมื่อเสียชีวิต เพราะลูกชายจะแต่งลูกสะใภ้แล้วพาเข้ามาในบ้านของพ่อแม่ คอยช่วยทำมาหากินและเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อยามชรา เป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจและอื่นๆ ของครัวเรือน หรือแม้แต่เมื่อพ่อแม่เสียชีวิตก็ต้องเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการประกอบพิธีศพ กับทั้งทำพิธีกรรมอื่นๆ ให้พ่อแม่ภายหลังจากงานศพแล้ว ซึ่งคนม้งเชื่อว่าในโลกของวิญญาณก็ต้องการอาหารการกินและเงินทองสำหรับใช้จ่ายด้วย ฉะนั้น หากใครมีลูกชายก็จะไม่อดอยากหรือยากจนภายหลังจากเสียชีวิตแล้ว

สำหรับลูกสาวนั้น แม้จะดีในแง่ของการช่วยเหลืองานบ้านของผู้เป็นแม่ในระหว่างที่ยังอยู่กับพ่อแม่ แต่หลังจากแต่งงานแล้วจะถูกตัดขาดจากครอบครัวและตระกูลของพ่อแม่ไปเป็นของสามี การแต่งงานแล้วออกไปของลูกสาวนั้นแม้ในชีวิตประจำวันจะไม่สามารถตัดขาดการพึ่งพาอาศัยกันและกันกับครอบครัวของพ่อแม่ แต่ในทางพิธีกรรมและสิทธิต่างๆ ในครัวเรือนนั้นเธอเปรียบเสมือนเป็นคน

ภายนอกไปโดยปริยาย เพราะต้องออกเรือนไปเป็นสมาชิกและร่วมรับผิดชอบในครอบครัวหรือตระกูลของสามีอย่างเต็มตัว ดังนั้น บริบทเหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อความคาดหวังของพ่อแม่ชาวม้งที่อยากจะได้ลูกชายมากกว่าลูกสาว รวมทั้งการปฏิบัติของพ่อแม่ต่อลูกของตนที่เน้นความสำคัญกับลูกชายและลูกสาวแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่คุณสามีภรรยาให้กำเนิดแต่ลูกชายนั่น มักพบว่าผู้เป็นแม่ต้องการที่จะได้ลูกสาวด้วย อย่างน้อยก็จะได้เป็นเพื่อนพูดคุย เรียนรู้งานฝีมือและช่วยเหลืองานในบ้านเมื่อยังไม่ได้แต่งงานออกไป

“ดูผมมีลูกสาวคนเดียว ลูกชายสี่คน ทุกวันนี้ลูกสาวกับลูกเขยที่ทำงานอยู่ในเมืองเชียงใหม่ส่งเงินให้ลุงกับป้าผมใช้แต่ละเดือนมากกว่าที่ลูกชายทุกคนให้ แม้ว่าจะแต่งงานไปอยู่กับแซ่ของลูกเขยแล้วก็ตาม ลุงกับป้ายังบอกเลยว่าคิดถึงเมื่อก่อนที่เขาทุ่มเทการส่งเสียให้กับลูกสาวคนนี้น้อยกว่าลูกชายทุกคนแล้วรู้สึกอายตัวเองมาก อยากขอโทษลูกสาวเรื่องนี้ ลุงจึงย้ำพวกเราอยู่เสมอว่าให้รักและส่งเสริมลูกชายกับลูกสาวอย่างเท่าเทียมกัน”

(เน่งตู้ ฝา่ว [นามแฝง], อำเภอสันทราย: 2550)

ในส่วนของคุณแม่คนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ แม้ว่าจะโดยพื้นฐานความคิดแล้วทุกคนอยากได้ลูกผู้ชายเอาไว้สืบตระกูลและเป็นพี่พี่พานยามชรา เพราะความคิดแบบโครงสร้างทางสังคมของม้งยังคงติดมากับคนเหล่านี้ แต่ถ้าหากไม่สามารถมีลูกชายได้จริงๆ ภายหลังจากที่มีลูกสาว 2-3 คนแล้วคุณสามีภรรยาจะตัดสินใจหยุดการมีลูก โดยพ่อแม่เหล่านี้อธิบายว่าปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไปแล้ว เราเป็นคนม้งรุ่นใหม่เข้ามาอยู่ในเมือง ดังนั้น จึงให้ความสำคัญกับลูกสาวและลูกชายเท่ากัน และคาดหวังเอาไว้ว่าเมื่อถึงวัยชรา ไม่ว่าลูกชายหรือลูกสาวต่างก็จะมีส่วนเลี้ยงดูพ่อแม่เท่าๆ กัน แม้ว่าลูกสาวจะแต่งงานออกไปจากครัวเรือนของคุณแม่ ไปนับถือผีของฝ่ายสามี แต่ในชีวิตประจำวันแล้วบางครั้งลูกสาว(และลูกเขย)อาจจะมามีบทบาทในการช่วยเหลือทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงมากกว่าลูกชายของตน สำหรับเรื่องของพิธีกรรม โดยเฉพาะงานศพกับพิธีกรรมหลังจากนั้น เป็นสิ่งที่คนม้งรุ่นใหม่ในเมืองไม่ได้ให้ความสำคัญหรือกังวลใจมากเหมือนกับคนรุ่นสูงอายุที่ตอนนี้อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ฉะนั้น การอบรมเลี้ยงดู หรือแม้กระทั่งการส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาจึงไม่มีความแตกต่างกันระหว่างลูกชายกับลูกสาว

คนมั่งไม่เคยทอดทิ้งลูก

ในสังคมเมืองทุกวันนี้จะเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับลูกที่ถูกทอดทิ้ง โดยเฉพาะพ่อแม่ที่เป็นวัยรุ่นหรือในสังคมของบางกลุ่มชาติพันธุ์นั้นพ่อแม่มักจะขายลูกของตัวเองให้คนอื่น ไม่ว่าจะเป็นการแลกกับเงินตราหรือสิ่งของมีค่า หรือยกให้เปล่าเพื่อให้คนอื่นเอาไปเลี้ยงแทนตนก็ตาม แต่จากการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นทำให้ได้ข้อค้นพบว่าพ่อแม่ในกลุ่มชาติพันธุ์มั่งไม่เคยทอดทิ้งลูก มีแต่อยากได้ลูก ซึ่งในกรณีของคู่สามีภรรยาที่ไม่สามารถมีลูกได้ หรือมีลูกห่างนั้นถึงกับต้องซื้อหรือรับลูกจากคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาเป็นลูกเลี้ยงหรือลูกบุญธรรม ด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจและสังคมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้แล้วระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของมั่งยังเน้นความเข้มแข็งของระบบเครือญาติที่คอยเป็นที่ช่วยเหลือพึ่งพาและควบคุมพฤติกรรมเบี่ยงเบนของสมาชิก

จากคำพูดของของชาวบ้านที่เก็บข้อมูลด้วย (ทั้งในหมู่บ้านและในเมือง) ต่างยืนยันว่าคนมั่งไม่เคยทอดทิ้งลูก แม้จะเป็นลูกที่เกิดมาพิการ ลูกนอกสมรส หรือโตขึ้นแล้วเป็นเด็กเกเรไม่เชื่อฟังพ่อแม่ แต่พ่อแม่ก็ยังจะต้องรับผิดชอบเลี้ยงดู พ่อแม่คนมั่งนั้นไม่เคยยกลูกให้คนอื่น เว้นแต่จะมีน้อยรายที่มีการเล่าเป็นอุทาหรณ์ต่อๆ กันมาว่าในอดีตที่พ่อแม่บางรายเป็นคนติดยาเสพติดหรือติดการพนันจนมีหนี้สินล้นพ้นตัว จนต้องขายลูกหรือยกลูกของตัวเองให้กับเจ้าหนี้แทน หรือในกรณีของคู่สมรสที่ไม่ขยันทำมาหากิน เมื่อพ่อแม่ของตนเสียชีวิตและไม่สามารถหาเงินมาจัดพิธีศพให้เป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติได้นั้นจะต้องขายลูกหรือใช้ลูกเป็นหลักประกันในการที่จะได้เงินมาเป็นค่าใช้จ่าย

ด้วยค่านิยมที่ต้องการมีลูกเป็นจำนวนมาก ทั้งด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและสังคมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ฉะนั้นในกรณีของคู่สามีภรรยาชาวมั่งที่ไม่สามารถมีลูกได้ หรือมีลูกไม่มากนักมักจะรับเอาลูกคนอื่นมาเป็นลูกบุญธรรม ทั้งนี้ ย่อมเป็นการยากที่จะได้ลูกที่เป็นคนมั่งด้วยกันมาเป็นลูกบุญธรรม เพราะต่างคนต่างก็ไม่อยากให้ลูกหลุดออกไปจากการปกครองของตนเอง ดังนั้น จึงเป็นการซื้อหรือรับเอาลูกของคนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาเป็นลูกเลี้ยงหรือลูกบุญธรรมของคนมั่งมากกว่า

ในกรณีที่ เป็นลูกนอกสมรส หากทั้งคู่ไม่แต่งงานกัน ฝ่ายชายก็จะถูกปรับเป็นค่าชดเชยเลี้ยงดูให้แก่ฝ่ายหญิง โดยจ่ายเพียงครั้งเดียว ซึ่งในกรณีของบ้านแม่สาใหม่ นั้นได้กำหนดเอาไว้ที่ 15,000 บาท จากนั้นจะยกให้เป็นภาระของฝ่ายหญิงในการดูแลเลี้ยงดู ด้วยเพราะเมื่อยังเล็กนั้นต้องกินนมแม่และอาศัยการดูแลที่ทะนุถนอมจากฝ่ายแม่เป็นหลัก เมื่อโตขึ้น หากเป็นลูกสาวก็จะแต่งงานออกไปมีครอบครัวใหม่เป็นของตนเองกับสามี โดยฝ่ายแม่ที่เลี้ยงดูมาตลอดนั้นเป็นผู้ที่ได้รับค่าน้ำนมหรือค่าสินสอด แต่หากเป็นลูกชาย ก็จะต้องเกี่ยวพันกับระบบโครงสร้างทางสังคมของมั่งที่ฝ่ายชายจะต้องเป็นผู้สืบทอดตระกูลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยก่อนที่จะแต่งงาน จะให้เกียรติพ่อหรือญาติพี่น้องของฝ่ายพ่อเป็นผู้ตัดสินใจก่อนว่าจะเป็นผู้จัดการแต่งงานและสร้างครอบครัวให้ลูกชายคนนี้หรือไม่ หาก

ตกลงก็จะเป็นผู้ออกค่าสินสอดในการแต่งงานให้และภายหลังจากนั้นจะต้องให้ครอบครัวใหม่นี้ถือผีหรือปฏิบัติตามพิธีกรรมของตระกูลของฝ่ายพ่อเป็นหลัก แต่ถ้าหากพ่อหรือญาติพี่น้องฝ่ายพ่อไม่ประสงค์จะช่วยสร้างครอบครัวใหม่ให้ กับไม่คิดที่จะให้มานับถือผีของตน ก็จะมีญาติพี่น้องของฝ่ายแม่เป็นผู้จัดการแต่งงานให้ แล้วนับถือผีของญาติพี่น้องฝ่ายแม่ หรือสืบสกุลในตระกูลของฝ่ายแม่ต่อไป

ความต้องการลูกด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งระบบโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมที่สืบเชื้อสายทางฝ่ายชายดังกล่าวยังนำมาซึ่งธรรมเนียมปฏิบัติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนม้งบนภูเขาในระยะเวลาที่ผ่านมา กล่าวคือกรณีที่มีสามีเสียชีวิต คงเหลือแต่ภรรยากับลูกของตนเอง โดยเฉพาะในรายที่มีลูกชายกับทรัพย์สินสมบัติทิ้งเอาไว้ กับภรรยาคนดังกล่าวเป็นคนที่ขยันทำมาหากินและเป็นที่รักขอบญาติพี่น้องนั้น ญาติพี่น้องฝ่ายสามีมักจะปรึกษาหารือกันแล้วทำพิธียกภรรยา กับลูกดังกล่าวให้น้องชาย(แม้ว่าน้องชายจะมีภรรยาเป็นของตนเองแล้วก็ตาม) กับทั้งยกทรัพย์สินที่มีอยู่ทั้งหมดให้น้องชายเป็นผู้ดูแลต่อ

สำหรับกรณีที่มีพ่อกับแม่เสียชีวิตทั้งสองคน หรือมีเหตุอันทำให้ต้องแยกย้ายกันไป โดยไม่มีใครเลี้ยงดูลูก เช่น พ่อถูกจับไปขังคุกระยะยาว แม่ไปแต่งงานใหม่ หรือทั้งคู่ไม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้ ญาติพี่น้องของฝ่ายพ่อจะเป็นผู้รับผิดชอบในการเลี้ยงดูลูกๆ ให้เติบโตขึ้นจนกว่าจะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ตัวอย่างเช่น คู่สามีภรรยาที่บ้านแม่สาใหม่ถูกฆาตกรรมเสียชีวิตทั้งสองคนในช่วงที่มีปัญหาการระบาดของยาบ้า ทั้งลูกสี่คนเอาไว้ คนโตเป็นชาย อายุ 16 ปี คนที่สองเป็นหญิง อายุ 14 ปี คนที่สามและสี่เป็นชาย อายุ 10 และ 8 ปี ตามลำดับ ภายหลังจากเสียชีวิตแล้ว ลูกชายคนโตออกโรงเรียนไปค้าขายของที่ระลึกกับน้องชายของพ่อที่ภูเก็ต ส่วนลูกสาวคนที่สองอาศัยอยู่กับครอบครัวของลุงหรือพี่ชายของพ่อที่ขายของที่ระลึกที่สวนจตุจักร ลูกชายสองคนที่เหลืออาศัยอยู่กับอาหรือน้องชายอีกคนหนึ่งของพ่อที่ค้าขายอยู่ในเมืองเชียงใหม่

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของคนม้งรุ่นใหม่ที่เข้ามาเรียนและทำงานอยู่ในเมืองเชียงใหม่ นั้น พบว่ามีการทำแท้งอยู่บ้างเป็นบางราย โดยเฉพาะในส่วนของคู่รักหนุ่มสาวที่ยังไม่พร้อม ซึ่งในกรณีนี้เป็นการแอบไปทำกันลับๆ เพราะหากรู้ถึงพ่อแม่ฝ่ายหญิงแล้วจะต้องเอาเรื่องกับฝ่ายชายให้ได้ คือการปรับตามข้อตกลงของหมู่บ้าน หรือการบังคับให้แต่งงานตามประเพณีปฏิบัติของม้ง

วัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูก

วัฒนธรรม คือวิถีชีวิต เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน กลุ่มคน หรือสังคม ซึ่งมีทั้งรูปแบบของวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม โดยวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมนั้นเป็น

รูปแบบของกิจกรรมในวิถีชีวิตประจำวันและพิธีกรรม รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ที่สามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้ เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย การบริโภคอาหาร เครื่องดนตรีและการละเล่น การประกอบพิธีกรรม รวมทั้งเครื่องใช้ในครัวเรือน สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และอื่นๆ ส่วนวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งบางครั้งไม่อาจสามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้โดยตรง เป็นต้นว่า ระบบความเชื่อ พฤติกรรมและความรู้สึก เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาหรือผีบรรพบุรุษ พฤติกรรมที่เป็นการแสดงออกถึงความเคารพนอบน้อมที่เด็กมีต่อผู้ใหญ่ในสังคม และความรู้สึกร่วมว่าเราเป็นสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบรรพบุรุษและประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน

วัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูกของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงเป็นการอบรมเลี้ยงดูลูกที่มีทั้งการปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่เป็นรูปธรรม ซึ่งอาจถูกกำกับโดยวิถีคิด ความเชื่อและความเข้าใจอันเป็นนามธรรมที่มีผลต่อพฤติกรรมในการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ชาวม้ง โดยผลจากการเก็บข้อมูลในชุมชนม้งสองแห่งที่ทำการวิจัยในครั้งนี้นั้นสามารถสรุปเป็นประเด็นหลักๆ ได้ดังต่อไปนี้

การเปลี่ยนดีถือเป็นวิธีการสั่งสอนให้ลูกเป็นคนดี

คนม้งเชื่อว่าการเปลี่ยนดีเป็นวิธีการหนึ่งในการอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี คือให้ลูกกลัวและจดจำ เพื่อไม่ให้ประพฤติด่วนในสิ่งที่ไม่ดีอีกต่อไป แม้ในบางครั้งพ่อแม่อาจจะเปลี่ยนดีด้วยอารมณ์โกรธ แต่โดยเจตนาแล้วคือการสั่งสอนลูกที่ไม่เชื่อฟังหรือประพฤติตัวไม่ดี ฉะนั้น จึงไม่ได้มีเจตนาในการทำร้ายลูกแต่อย่างใด

“ลูกแต่ละคนของพ่อแม่จะมีนิสัยแตกต่างกันไป คนที่เรียบร้อยนั้นพ่อแม่อบรมสั่งสอนเพียงครั้งสองครั้งก็เชื่อฟังและปฏิบัติตาม แต่คนที่ดื้อและใจร้อนนั้น จะต้องใช้วิธีการข่มขู่และเปลี่ยนดีจึงจะสามารถปกครองและสอนให้กลายเป็นคนดีได้”

(ผู้หมาย ช่ง [ชื่อสมมุติ], บ้านแม่สาใหม่: 2549)

คนม้งถือว่าลูกเป็นสมบัติของพ่อแม่ ฉะนั้น เป็นหน้าที่หลักของพ่อแม่ที่จะต้องอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี หากต้องถึงขั้นจะลงโทษ ผู้ที่เป็นพ่อแม่เท่านั้นที่ผู้มีสิทธิ์ในการดุและลงโทษลูกขึ้นรุนแรงโดยการเปลี่ยนดี ส่วนคนอื่น เช่น ลุง ป้า น้า อา หรือปู่ ย่านั้นเป็นคนภายนอก ทำได้เพียงการตักเตือนหรืออบรมสั่งสอนด้วยคำพูดที่ไม่รุนแรงนักเท่านั้น

พื้นฐานความคิดและการปฏิบัติเช่นนี้ไม่ได้มีเฉพาะในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเท่านั้น แต่ในสังคมใหญ่อย่างไทย จีนและอื่นๆ ก็มีการเปลี่ยนดีเป็นธรรมดาอยู่แล้ว ดังภาษิตไทยที่ว่า “รักวัวให้ผูก รัก

ลูกให้ตี” แม้ว่าในปัจจุบันคนไทยรุ่นใหม่จะได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเรื่องแนวคิดในการอบรมสั่งสอนลูกที่ไม่ใช้วิธีการตี แต่ในทางปฏิบัตินั้นยังคงเป็นในกลุ่มคนที่มีการศึกษาในระดับสูงเท่านั้น แม้แต่การเทศนาครั้งหนึ่งของพระสงฆ์ที่ออกรายการวิทยุในจังหวัดเชียงใหม่ก็ยังยืนยันสนับสนุนวิธีการเฆี่ยนตีลูก โดยให้ข้อคิดว่า “ในระดับประเทศชาติ เจ้าหน้าที่ยังจับคนประพัตินอกกฎหมายไปลงโทษด้วยการคุมขัง ในระดับครอบครัว พ่อแม่ก็ต้องลงโทษลูกด้วยการเฆี่ยนตี หากเป็นการเฆี่ยนตีด้วยเจตนาที่ดี แต่ทุกวันนี้เรามักจะไปลอกเลียนแบบวิถีคิดของพวกฝรั่งให้ห้ามการเฆี่ยนตีลูก ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ไม่ได้ในการควบคุมพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กในสังคมไทย” (สถานีวิทยุ FM 100 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550)

การได้เรียนจากโรงเรียนและสื่อต่างๆ ที่เน้นแนวคิดวิธีเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูกแบบตะวันตก รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์กับคนพื้นราบในสังคมเมือง ล้วนมีผลต่อวิถีคิดและการปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ชาวม้งที่เข้ามาอยู่ในเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี แม้จะยังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมในการเลี้ยงดูลูกมาจากชุมชนม้งอยู่บ้าง กล่าวคือ เท่าที่พบนั้นมีการผสมผสานทั้งสองรูปแบบเข้าด้วยกัน เป็นต้นว่า การที่พ่อแม่ใช้วิธีการดุหรือห้ามลูก พร้อมๆ ไปด้วยการสอนหรืออธิบายด้วยเหตุผล หรือการที่พ่อแม่ยังคงใช้ไม้ชู้หรือลงโทษด้วยการตีลูกเพื่อให้เกิดความกลัว แต่ไม่ถึงกับทำรุนแรงหรือบ่อยครั้งมากเหมือนที่พบเห็นอยู่ในหมู่บ้าน

“ท่ามกลางสังคมในเมืองที่มีเพื่อนบ้านเป็นคนพื้นราบและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นั้น การลงโทษลูกด้วยการดุด่าและเฆี่ยนตีตามอำเภอใจของพ่อแม่ดังในวัฒนธรรมม้งนั้นเป็นเรื่องน่าอับอายมาก เราเองเป็นพ่อแม่ก็ต้องสังเกตและเรียนรู้จากคนรอบข้างด้วย ที่สำคัญคือลูกได้เรียนรู้วิธีการอบรมสั่งสอนจากโรงเรียนและเพื่อนบ้านทุกวัน หากเราดุด่าหรือเฆี่ยนตีเขามาก ก็เกิดการเปรียบเทียบกับเพื่อน กับการนำไปสู่การดื้อรั้นต่อพ่อแม่ในที่สุด”

(บลาไฟว์ ผ่าว [นามแฝง], อำเภอเมือง: 2550)

พ่อแม่ชอบดุ แต่ไม่สอน

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยในหมู่บ้านพ่อแม่คนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ต่างก็ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับวัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ชาวม้งไปในทางเดียวกันว่าพ่อแม่คนม้งโดยส่วนใหญ่จะไม่สอนลูกหรืออธิบายเหตุผลล่วงหน้าให้ลูกได้เข้าใจ แต่นิยมดุด่าเมื่อลูกได้กระทำความผิดแล้ว หรือมักจะรอให้เกิดปัญหาขึ้นแล้วจึงใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นตัวอย่างสอนให้ลูกเข็ดหรือเข้าใจ เช่น

การเล่นกับของมีคมแล้วทำให้ได้รับบาดเจ็บ การปีนต้นไม้แล้วจะตกลงมา การคบกับเพื่อนหรือแฟนที่นิสัยไม่ดีแล้วจะเสียคน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เหตุผลหนึ่งที่คนมักไม่ชอบอธิบายให้ลูกนั้นเกี่ยวข้องกับความรู้สึกด้วย โดยเชื่อว่าอะไรก็ตาม หากเราเอ่ยปากออกไปแล้วมักจะเป็นร้ายร้าย แทนที่จะเจียบเฉยแล้วให้มันผ่านผ่านไป ด้วยดีของมันเอง แต่หากเราเผลอพูดออกไปแล้วความเลวร้ายมักจะเกิดขึ้นจริงๆ เช่น การเล่นกับของมีคมแล้วจะได้รับบาดเจ็บ การขับรถประมาทแล้วจะได้รับอุบัติเหตุ หรือเล่นน้ำในสระแล้วอาจจะจมน้ำ เป็นต้น

“การที่พ่อแม่ไม่อธิบายเหตุผลที่ชัดเจนให้กับเด็ก ทำให้เด็กยังเกิดความสงสัยและอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่พ่อแม่ห้ามหรือดุว่า หรือสิ่งที่พ่อแม่บอกเป็นนัยๆ เหมือนเป็นการทำทาสลูกอย่างไรก็ตาม ด้วยความที่ถูกพ่อแม่ของเราสอนว่าพูดในสิ่งที่ไม่ดีแล้วจะเป็นร้ายร้ายให้เกิดขึ้นจริงๆ ทำให้บางครั้งเราก็อึดอัดใจในการที่จะอธิบายอย่างโจ่งแจ้งให้ลูกของเราที่อยู่ในเมืองเข้าใจ ก็ได้แต่ภาวนาว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่ได้ยินในสิ่งที่เราอธิบายให้ลูก แล้วทำให้เกิดเหตุการณ์เลวร้ายตามมาในที่สุด”

(ชาหียี ย่าง [นามแฝง], อำเภอเมือง: 2549)

พ่อแม่ที่เป็นคนมั่งรุ่มใหม่ในเมืองตั้งข้อสังเกตอีกประการหนึ่งว่า สมัยที่ตัวเองเป็นเด็กอยู่ในหมู่บ้านบนภูเขานั้น แทนที่จะอธิบายเหตุผลและสอนลูกจริงๆ พ่อแม่มักจะสอนหรือห้ามด้วยการใช้คำพูดที่ตรงกันข้าม เช่น วันนี้ลูกอยู่เฝ้าบ้านแล้วเปิดประตูกว้างๆ ให้สัตว์เลื้อยกับขโมยเข้ามาในบ้านนะ หรือ ไปเล่นกับเพื่อนแล้วให้ขึ้นต้นไม้สูงๆ นะ หรือ ไปเล่นน้ำกับเพื่อนแล้วไปว่ายน้ำที่ลึกๆ นะ เป็นต้น ประโยคเหล่านี้แม้แปลเป็นไทยแล้วจะสื่อความหมายในเชิงการแนะนำ ซึ่งสื่อถึงความหมายในวัฒนธรรมมั่งได้ยาก แต่โดยเจตนาของพ่อแม่ชาวมั่งที่พูดแล้วเป็นการห้ามและบอกเป็นนัยถึงสิ่งที่ไม่ควรกระทำไปในตัว

จากประสบการณ์ที่ถูกดุว่าและสั่งสอนตามในธรรมเนียมมั่งในหมู่บ้านมาก่อน กับการที่ได้เรียนรู้วิธีการอบรมสั่งสอนลูกแบบสังคมพื้นราบ ทำให้กลุ่มของมั่งที่เป็นพ่อแม่รุ่นใหม่ที่อยู่ในเมืองนั้นเริ่มปรับตัวเอง โดยการผสมผสานวิธีการทั้งสองเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ จากการสังเกตนั้น ถึงแม้จะยังพบการใช้วิธีการดุลูกอยู่บ้าง แต่หากเปรียบเทียบกับในหมู่บ้านแล้วจะลดน้อยลงไป ที่เพิ่มขึ้นมากก็คือการที่มั่งที่เป็นพ่อแม่ในเมืองจะสอนหรืออธิบายความเป็นเหตุเป็นผลที่ชัดเจนแก่ลูกมากกว่าคนที่อยู่ในหมู่บ้าน

พ่อแม่ไม่ใส่ใจกับข้อสัญญาที่มีกับลูก

ข้อสรุปประการหนึ่งที่ได้จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มในหมู่พ่อแม่คนม้งรุ่นใหม่ที่มาอยู่ในเมืองในเรื่องของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูลูกนั้นคือ พ่อแม่ของตนนั้นมักไม่ใส่ใจกับข้อสัญญาที่มีกับลูก โดยทุกคนยังจำได้ดีว่าสมัยที่เป็นเด็กนั้น หากตนเองเรียกร้องอยากจะได้อะไร พ่อแม่ก็มักจะเลี้ยงด้วยการใช้วิธีการพูดจาแบบขอแก้ตัวไปที โดยรับปากว่าเดี๋ยวจะเอาหรือจะซื้อให้ แทนที่จะบอกตรงๆว่าไม่อนุญาต แล้วอธิบายด้วยเหตุผลที่แท้จริงให้ลูกเลิกความตั้งใจหรือความหวัง แต่พ่อแม่มักจะสัญญาว่าจะให้ทุกครั้งไป แต่แล้วก็ไม่ได้ทำตามสัญญา โดยคิดว่าประเดี๋ยวลูกก็จะลืมไปเอง จนลูกขอหรืออ้อนวอนครั้งแล้วครั้งเล่าก็ไม่ได้ ในที่สุดลูกก็จะเลิกไปเอง เพราะรู้แล้วว่าขอกี่ครั้งก็ไม่มีทางได้ดังที่ตัวเองตั้งใจและตามที่พ่อแม่ได้รับปากเอาไว้

หรือในกรณีที่มีการทะเลาะกับพี่น้องด้วยกันเอง ไม่ว่าจะเป็นการแย่งของเล่นหรือตีกัน หากลูกคนไหนเป็นผู้แพ้ (ส่วนใหญ่เป็นคนน้อง) แล้วใช้วิธีการร้องไห้เพื่อฟ้องหรือขอความเป็นธรรมจากพ่อแม่ พ่อแม่ก็มักจะปลอบใจว่า “เดี๋ยวจะจัดการให้” แต่แล้วก็ไม่ได้ทำตามสัญญาที่ให้ไว้กับลูกแต่อย่างใด โดยพ่อแม่มักจะคิดว่านี่คือคำพูดที่จะสามารถปลอบใจลูกได้ในขณะนั้น เมื่อระยะเวลาผ่านไปลูกก็จะลืมไปเอง และแล้วเมื่อเวลาผ่านไป พ่อแม่โดยส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ทำตามที่ได้สัญญาไว้กับลูกเอาไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้หลายๆ ครั้งเข้า ลูกก็จะเข้าใจด้วยตัวเองว่าอย่าไปคาดหวังอะไรมาจากคำสัญญาดังกล่าวของผู้เป็นพ่อแม่

ที่มากไปกว่านั้น ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มยังตั้งข้อสังเกตว่าวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ชาวม้งดังกล่าวก็น่าจะมีผลต่อความไม่จริงใจที่มีต่อกัน หรือความไม่ไว้วางใจในคนอื่นของคนม้งกับทั้งพฤติกรรมที่ไม่ได้ใส่ใจในคำสัญญาของชาวม้งในสังคมปัจจุบัน เพราะได้ถูกซึมซับมาตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นเด็ก ดังนั้น จึงมีผู้สะท้อนความคิดเห็นว่าในกรณีของตัวเองที่เป็นพ่อแม่คนม้งรุ่นใหม่ในเมืองนั้น ตัวเองถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่สำคัญมากในการอบรมเลี้ยงดูลูก โดยจะต้องชี้แจงให้ลูกด้วยเหตุผลทันทีที่เราตัดสินใจว่าจะไม่ทำตามในสิ่งที่ลูกขอ หรือจะต้องชี้ให้ลูกเห็นในทันทีว่าการทะเลาะตบตีกันนั้นใครเป็นคนผิดหรือถูก อย่างไรก็ตาม ประเด็นดังกล่าวก็ยังพบว่าพ่อแม่บางคู่ที่ยอมรับว่าตัวเองยังคิดไม่ถึงและยังคงปฏิบัติอย่างที่พ่อแม่ใช้เมื่อครั้งยังเป็นเด็กอยู่ในหมู่บ้านบนภูเขา

พ่อแม่ไม่นิยามชื่นชมเมื่อลูกทำความดี

วัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ชาวม้งมีอีกอย่างหนึ่งคือไม่นิยามการชื่นชมหรือยกย่องให้กำลังใจอย่างออกหน้าเมื่อลูกหรือคนอื่นได้ดี แต่จะเก็บความรู้สึกเอาไว้ในใจเท่านั้น หรือ

อาจจะไม่ได้คิดถึงประเด็นเล็กๆ น้อยๆ เหล่านี้ด้วย เพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ไม่เคยปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน

นักศึกษาคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า ระหว่างที่เธอเรียนอยู่ชั้นมัธยมปลายนั้น เธอมีความตั้งใจมากที่จะสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยให้ได้ จึงทุ่มเทให้กับการเรียนและการอ่านหนังสือเตรียมสอบเป็นพิเศษ ภายหลังจากการสอบเอนทรานซ์แล้วเธอมีความมั่นใจอยู่พอสมควร จึงเฝ้ารอลุ้นผลการสอบอยู่โดยในวันที่ประกาศผลสอบนั้น ที่บ้านของเธอไม่มีโทรทัศน์ จึงขับรถจักรยานยนต์ออกไปรอลุ้นอยู่ที่บ้านเพื่อนบ้าน ภายหลังจากที่เธอทราบผลสอบว่าติดคณะที่เธออยากได้ ด้วยความดีใจ เธอจึงรีบขับรถกลับเข้ามาที่บ้าน ความที่รีบร้อนมาก ทำให้รถเฉลบนถนนของเธอลอดก เมื่อเข้าไปในบ้าน เห็นแม่ นั่งปักผ้าอยู่ เธอจึงกลั่นความเจ็บปวดเอาไว้ แล้วรีบบอกข่าวดีใจให้แม่ฟังว่าเธอสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้แล้ว ด้วยหวังอยู่ในใจลึกๆ ว่าแม่จะแสดงความดีใจกับเธอด้วย แต่แล้ว คำพูดและความดีใจของเธอกลับไม่ได้รับการตอบสนองหรือชื่นชมอะไรจากแม่แม่แต่สักคำเดียว ผู้เป็นแม่เพียงเงยหน้าขึ้นมองเธอ แล้วตอบเพียงคำเดียวสั้นๆ ว่า “เหออ” เท่านั้น เธอเล่าเรื่องนี้ด้วยความรู้สึกท้อเหี่ยวใจ และเปรียบเปรยให้ฟังว่า “ความรู้สึกตอนนั้นเปรียบเสมือนดอกกุหลาบที่มันกำลังเบ่งบานเต็มที่ แล้วอยู่ๆ มันก็หุบตัวลงอย่างฉับพลัน ดูแล้วไร้ค่าสิ้นดี” นักศึกษาคณดังกล่าวยังระบายความรู้สึกน้อยใจต่อไปอีกว่า “ถึงวันมอบตัวและรายงานตัวเข้าหอพัก เพื่อนคนอื่นเขามีกุหลาบและญาติพี่น้องขับรถมาส่งถึงที่ ส่วนเรานั้นต้องสะพายกระเป๋าไปกับหิ้วกล่องกระดาษใส่สัมภาระขึ้นรถโดยสารประจำทางเดินเข้าไปในมหาวิทยาลัย เห็นคนอื่นเขาแล้วอิจฉาจัง แต่นึกอีกทีเราก็กังใจใจความไม่รู้ของพ่อแม่เราและวัฒนธรรมของคนมั่งง่าไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เหล่านี้”

“แม้จะมีความรู้สึกกระดากอายตัวเองอยู่บ้างกับการชื่นชมลูกในสังคมมั่ง แต่เมื่ออยู่ในสังคมไทยพื้นราบ เราจำเป็นจะต้องเอ่ยปากชื่นชมลูกบ้าง เมื่อเขากระทำความดี เพื่อเป็นการให้กำลังใจและส่งเสริมให้เขาทำดีต่อไปมากขึ้น แต่ก็พยายามไม่ได้ใช้คำพูดและทำที่ที่อ่อนหวานหรือดัดจริตเกินไปอย่างที่เห็นฝรั่งบางคนเขาทำกัน”

(หม่อ หลี่ [ชื่อสมมุติ], อำเภอเมือง: 2550)

สำหรับคนมั่งแล้วการเห็นคนอื่นชื่นชมหรือยกย่องให้กำลังใจกันอย่างออกหน้าออกตาจึงเป็นเรื่องเสแสร้ง หรือเป็นเรื่องของการประจบสอพลอที่แสดงออกแต่คำพูดและสีหน้า แต่ไร้ความจริงใจและการกระทำที่ตามมา เพราะในวัฒนธรรมมั่งนั้นการให้กำลังใจหรือแสดงความรักต่อคนอื่นนั้น

มักจะออกมาในรูปของการลงมือปฏิบัติมากกว่าที่จะพูดแต่ปาก ฉะนั้น จึงเกิดปัญหาช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างพ่อแม่กับลูกที่เป็นเยาวชนมั่งที่เติบโตมาในชุมชนบนภูเขา บางครั้งเกิดความสับสนว่าจะใช้ฐานของวัฒนธรรมมั่งหรือสังคมไทยพื้นราบหลัก

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมและในครอบครัวของคนมั่งที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ พบว่าคนมั่งที่เป็นพ่อแม่รุ่นใหม่เหล่านั้นเริ่มหันมาให้ความสนใจกับการชื่นชมและยกย่องเพื่อให้กำลังใจเมื่อลูกได้ดี หรือในโอกาสต่างๆ เช่น การชื่นชมผลการเรียนและการได้รับรางวัลต่างๆ จากโรงเรียนของลูก การชื่นชมความมีน้ำใจและการกระทำความดีของลูกในครอบครัว การรู้จักตั้งคำถามและการตัดสินใจในสิ่งใหม่ๆ ที่ได้พบเห็น ฯลฯ ด้วยเพราะพ่อแม่เหล่านั้นได้เริ่มเรียนรู้จากประสบการณ์ของตัวเองที่ผ่านมา กับได้สังเกตการณ์และเรียนรู้จากวัฒนธรรมของคนอื่นๆ ในเมืองมากขึ้น

การสัมผัสเมื่อลูกโตแล้ว ถือเป็นเรื่องน่าอาย

แม้ในวัยเด็กและทารก พ่อแม่ชาวมั่งจะให้ความรักแก่ลูกด้วยการอุ้มและกอดเหมือนสังคมอื่นทั่วไป แต่เมื่อเด็กโตขึ้น คือเมื่อย่างเข้าสู่วัยรุ่นหรืออายุประมาณ 13-15 ปีขึ้นไปแล้ว โดยวัฒนธรรมปฏิบัติแล้วพ่อแม่จะรู้สึกว่าเป็นเรื่องน่าอายในการที่จะแสดงความรักความเอ็นดูต่อลูกด้วยการสัมผัส โอบกอด หรือแม้แต่ลูบหัว โดยเฉพาะในที่สาธารณะ

ประสบการณ์ครั้งหนึ่งจากการสังเกตการณ์ในหมู่บ้าน ระหว่างที่ลูกชายคนโต ซึ่งมีอายุประมาณ 16 ปี กำลังจะขึ้นรถโดยสารเพื่อออกเดินทางกลับเข้าไปเรียนหนังสือในเมืองนั้น มีพ่อ แม่ และน้องสาวคนเล็กมาส่งที่ถนนหน้าบ้าน ที่นั้นมีเพื่อนบ้านหลายคนออกมาส่งด้วย เมื่อลูกชายกล่าวคำลาและไหว้พ่อกับแม่และญาติ พ่อกับแม่เพียงแต่กล่าวอวยพรและให้สติลูกไปใช้ชีวิตอยู่ในเมืองด้วยความไม่ประมาท โดยมิได้สัมผัสหรือโอบกอดแต่อย่างใด จะมีก็เพียงน้องสาวคนเล็กเท่านั้นที่เข้าไปกอดพี่ชายในระหว่างอำลากัน

ภายหลังจากที่ลูกได้ออกเดินทางไปแล้ว ผู้เป็นแม่นั่งสนทนากับเพื่อนบ้านไป พรางลูบหัวลูกสาวคนเล็กไป แล้วเล่าความในใจว่า “ความที่เป็นลูกของเรา เราก็รักและห่วงใยเท่ากันทุกคน แต่การที่ลูกโตเป็นวัยรุ่นแล้ว โดยเฉพาะลูกชาย จะให้เราไปโอบกอดหรือแม้แต่ลูบหัวเหมือนตอนเป็นเด็กก็ดูเขินๆ อยู่”

คำอธิบายของผู้อาวุโสในหมู่บ้านเกี่ยวกับประเด็นนี้นั้นมีสองประการด้วยกัน อย่างแรกคือคนมั่งไม่ให้ความสำคัญกับสิ่งเล็กๆ น้อยๆ โดยเฉพาะความละเอียดอ่อนทางด้านจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นการใช้วาจาที่สุภาพอ่อนหวานหรือการสัมผัสร่างกายที่ทำให้ลูกเกิดความรู้สึกที่ดี ลึกซึ้งและแสดงถึง

ความจริงใจระหว่างกันและกัน กับอีกเหตุผลหนึ่งคือมีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผลมาจากค่านิยมและพฤติกรรมของคนบางคนในสังคมม้งรุ่นบรรพบุรุษที่ยังคงไว้ซึ่งจริยธรรม โดยการสวมกอดหรือสัมผัสร่างกายแล้วเกินเลยไปถึงการมีความรู้สึกหรือเพศสัมพันธ์กัน จึงทำให้สังคมตราหน้า แล้วกลายมาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่จะต้องให้ความสำคัญกับสายตาของผู้คนในสังคม

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตและสัมภาษณ์พ่อแม่หลายคู่ที่อยู่เมือง พบว่าในกลุ่มของคนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้น การสัมผัสหรือโอบกอดเมื่อลูกมีอายุมากขึ้นแล้วนั้น หากจะเทียบกับที่เกิดขึ้นในชุมชนบนภูเขาแล้วจะพบว่ามีความมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม พ่อแม่โดยส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่าต้องดูที่สภาพแวดล้อมด้วย กล่าวคือ ถ้าอยู่ท่ามกลางสังคมในเมืองก็ไม่ได้เป็นเรื่องน่าอาย แต่ถ้าอยู่ในหมู่บ้านก็ต้องกระทำด้วยความระมัดระวังมากขึ้น เพราะสังคมม้งในหมู่บ้านยังรับสิ่งเหล่านี้ไม่ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกต่างเพศกัน

ในระบบของวัฒนธรรมม้งนั้น เมื่อลูกโตขึ้นเป็นวัยรุ่นแล้ว เรื่องการอบรมสั่งสอน ควบคุมพฤติกรรม โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศศึกษา ความสัมพันธ์กับแฟน รวมทั้งการฝึกฝนความชำนาญเฉพาะด้านนั้น สังคมม้งมักจะมีการแบ่งแยกเพศที่ชัดเจน กล่าวคือผู้เป็นแม่จะอยู่กับลูกสาว และผู้เป็นพ่อจะใกล้ชิดกับลูกชายเป็นพิเศษ ทั้งนี้ ยกเว้นกิจกรรมหรือปฏิสัมพันธ์กันในเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น การหุงหาอาหาร การทำความสะอาดบ้าน การออกไปทำไร่ทำสวนด้วยกัน ฯลฯ

“ย้อนหลังจากนี้ประมาณสิบปี การที่มีหนุ่มๆ มาจีบลูกสาว ไม่ว่าจะเป็นในยามค่ำคืนหรือเวลากลางวัน จะต้องไม่ให้เป็นที่เปิดเผยในที่สาธารณะ ไม่ขวางหูขวางตาและทางเดินของผู้เป็นพ่อและลูกชายเจ้าของบ้าน กับทั้งญาติพี่น้องคนอื่น เพราะถือเป็นเรื่องน่าอับอายและไร้มารยาท แต่หนุ่มสาวสมัยนี้ก็กลับจิกกัดต่อหน้าต่อตาอย่างไม่อาย แทนที่จะหลบผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่กลับต้องหลบพวกเขา เพราะอายแทน”

(หลักฐาน ย่าง [ชื่อสมมุติ], บ้านแม่สาใหม่: 2550)

โดยในกรณีของแม่กับลูกสาวนั้น ผู้เป็นแม่จะคอยดูแลและอธิบายถึงความปลอดภัยทางด้านร่างกายในส่วนต่างๆ แก่ลูกสาว โดยเฉพาะเริ่มมีประจำเดือนเมื่ออย่างเข้าสู่วัยรุ่น การที่จะมีแฟนหรือชายหนุ่มคนไหนมาจีบลูกสาวนั้นผู้เป็นแม่จะต้องคอยสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิด รวมทั้งการออกความคิดเห็นแก่ลูกสาวว่าคนไหนที่สมควรจะเลือกเป็นคู่แต่งงานด้วย เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้เป็นพ่อจะไม่

เข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องเหล่านี้โดยตรง หากมีความคิดเห็นหรือต้องการส่งสอนลูกสาวในเรื่องเหล่านี้ก็จะสื่อสารผ่านแม่เท่านั้น

ในส่วนช่องว่างระหว่างลูกชายกับแม่นั้น นับว่าไม่มากเท่ากับระหว่างลูกสาวกับพ่อ ทั้งนี้ ผู้เป็นแม่มักจะอบรมสั่งสอนและคอยเป็นที่ปรึกษาให้กับลูกชายอย่างใกล้ชิดในเรื่องการเลือกคู่ครอง ความรับผิดชอบในครอบครัว ตลอดจนเสื้อผ้าที่ใช้สวมใส่ ยกเว้นเรื่องการออกไปผจญภัยและทำกิจการนอกบ้านอย่างการล่าสัตว์ ค้าขาย และการเรียนรู้การประกอบพิธีกรรมที่ผู้เป็นพ่อและเพื่อนชายด้วยกันเองจะเป็นผู้ถ่ายทอดให้ลูกชายเป็นหลัก

ผู้อาวุโสในชุมชนมักแม่สาวใหม่ให้เหตุผลถึงธรรมเนียมที่ผู้เป็นพ่อกับลูกชายพยายามห่างจากลูกสาวที่เป็นวัยรุ่นแล้วนั้นก็ด้วยเพื่อป้องกันความเข้าใจผิดหรือจุดครหาจากชายในตระกูลอื่นว่า เป็นพ่อและพี่ชายหรือน้องชายที่หึงหวงลูกสาวเอาไว้เพื่อตัวเอง เพราะวัฒนธรรมมักห้ามการแต่งงานระหว่างชายกับหญิงที่เกิดในแซ่ตระกูลเดียวกัน กับความคิดติดตัวที่ว่าลูกสาวที่เกิดกับครอบครัวตนนั้นสักวันหนึ่งจะต้องแต่งงานกับชายในตระกูลอื่นแล้วออกไปอยู่กับฝ่ายชาย

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของพ่อแม่ชาวม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้น เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่ความคิดและการปฏิบัติอันเป็นการก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างเพศของสมาชิกในครอบครัวดังที่เป็นอยู่ในสังคมบนภูเขามากขึ้น โดยเฉพาะการพูดคุยปรึกษาหารือกันถึงปัญหาการเรียนของลูก ปัญหาเรื่องแฟน ตลอดจนความประพฤติอื่นๆ ของลูกนั้นจะสังเกตเห็นว่าพ่อกับลูกสาววัยรุ่น หรือแม่กับลูกชายวัยรุ่นเริ่มคุยกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้นแบบสังคมและวัฒนธรรมในเมือง

การปรึกษาหารือในการอบรมเลี้ยงดูลูก

โดยวัฒนธรรมปฏิบัติแล้วพ่อแม่ชาวม้งนั้นให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูลูก แม้จะมีการสังเกตหรือเฝ้าอย่างคนรอบข้างอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ถึงขั้นได้เป็นข้อสรุปหรือแนวคิดวิธีการที่สามารถนำมายึดถือและปฏิบัติกันในการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ชาวม้งโดยทั่วไป ดังนั้น วิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่แต่ละคนหรือแต่ละคูนั้นจึงขึ้นอยู่กับบุคลิกและความสามารถของพ่อแม่แต่ละคนเป็นหลัก แม้แต่ระหว่างพ่อกับแม่ หรือสามีภรรยาด้วยกัน การอบรมเลี้ยงดูลูกก็จะมีวิธีการที่แตกต่างกันออกไป เท่าที่สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ในหมู่บ้าน ทั้งสองคนมักไม่ได้ปรึกษาหารือกันถึงแนวทางในการอบรมสั่งสอนลูก เช่น การไม่ใช้คำที่ไม่สุภาพในการพูดกับลูกหรือต่อหน้าลูก การอธิบายเหตุผลให้ลูกมากกว่าการห้าม หรือการแสดงความรักและอารมณ์ที่มีต่อลูก เป็นต้น

จากการสังเกตนั้น พบว่าพ่อแม่ชาวม้งมักจะเรียนรู้วิธีการอบรมสั่งสอนลูกจากญาติพี่น้อง ใกล้ชิดและเพื่อนบ้าน โดยมักจะพยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำพูดหรือการแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดีแบบที่เห็นคนอื่นกระทำต่อลูกของเขาแล้วเกิดผลในทางที่ไม่ดี เช่น การใช้คำพูดที่ไม่สุภาพ การแสดงกริยา และอารมณ์ร้ายต่อหน้าลูก รวมทั้งการตั้งชื่อเล่นหรือเปรียบเปรยลูกของตนกับสิ่งที่มีความหมายที่ไม่ดี อันทำให้ลูกเกิดปมด้อย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม พบว่าในส่วนของคุณแม่ที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ในชุมชนม้งบนภูเขา ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ 30 ของหมู่บ้านนั้น เริ่มมีโอกาสได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับหลักความเชื่อของ ศาสนาคริสต์ควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตระหว่างคู่สามีภรรยาและการอบรมเลี้ยงดูลูกบ่อยครั้งขึ้น กระนั้นก็ตาม จากการสอบถามคู่สมรสคริสเตียนบางคู่ในชุมชนนั้น พบว่าการปรึกษาหารือระหว่างสามีภรรยา ในการเลี้ยงดูลูก กับการนำเอาหลักการและคำสอนเหล่านั้นมาใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันยังมีไม่มากนัก ด้วยเพราะยังติดอยู่กับธรรมเนียมปฏิบัติที่ถูกอบรมสั่งสอนมาตั้งแต่เล็ก

สำหรับครอบครัวชาวม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ พบว่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มของคุณแม่หรือคู่สมรสที่รับราชการนั้น เริ่มมีการศึกษาหาความรู้จากตำราการเลี้ยงดูลูก รวมทั้งการศึกษาจากสื่อโทรทัศน์และวิทยุอื่นๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการเลี้ยงดูลูกของตน ประการสำคัญคือ เริ่มมีการตั้งคำถามถึงวิธีการเลี้ยงดูให้เป็นคนดีต่อพ่อแม่หรือญาติพี่น้องของตนที่อยู่ในหมู่บ้านด้วย แล้วนำเอาประสบการณ์ของคุณแม่เหล่านั้นมาผสมผสานกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกแบบสังคมเมือง

คนม้งเชื่อว่าลูกจะเป็นคนดีหรือไม่นั้นเป็นมาตั้งแต่เกิด

แม้โดยภาพรวมแล้วจะเชื่อว่าการที่ลูกเติบโตขึ้นแล้วจะเป็นเด็กที่ดี คือขยันทำมาหากินและเชื่อฟังพ่อแม่ นั้นย่อมขึ้นอยู่กับ การอบรมสั่งสอนและควบคุมพฤติกรรมโดยพ่อแม่ของเด็กอยู่บ้าง แต่จากข้อมูลการทำสนทนากลุ่มย่อยในหมู่บ้านนั้น พ่อแม่ชาวม้งโดยส่วนใหญ่สรุปประสบการณ์ของตัวเองว่าการที่ลูกแต่ละคนจะเติบโตขึ้นเป็นคนดีมาน้อยเพียงใด หรือมีจิตใจเป็นเช่นไรนั้นเป็นสิ่งที่ติดตัวมากับตัวลูกแต่ละคนเป็นหลักมากกว่าการอบรมสั่งสอนของคุณแม่ ดังภาษิตม้งที่ว่า “ถ้าจะเป็นเด็กที่เชื่อฟังนั้นย่อมเป็นมานับแต่อยู่ในครรภ์แล้ว ถ้าจะเป็นเด็กฉลาดก็ย่อมเริ่มมาตั้งแต่อยู่ในไขแล้ว” (Yuav kab tes kab ib txhws nruab thab, yuav kais tes kais ib txhws nruab qai) ฉะนั้น จากพื้นฐานความเชื่อดังกล่าวจึงดูเหมือนอยู่นอกเหนือไปจากความสามารถของคุณแม่ในการควบคุมหรือปั้นแต่งให้ลูกเติบโตขึ้นแล้วมีนิสัยดีหรือให้ลูกทุกคนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

“ลูกคนไหนจะเติบโตขึ้นมาเป็นคนขยันและมีนิสัยดีหรือไม่มันขึ้นอยู่กับตัวลูกเป็นหลัก คือเป็นมาตั้งแต่เกิด การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่มีส่วนช่วยอยู่บ้าง แต่น้อยมาก สังเกตได้ง่ายๆ จากการที่สามีภรรยาแต่ละคู่มีลูกหลายคน ถึงแม้จะใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบเดียวกัน แต่ลูกแต่ละคนที่โตขึ้นมานั้นจะมีความขยันและนิสัยที่แตกต่างกันไป หรือแม้แต่ลูกบุญธรรมที่พ่อแม่คนนึงไปเอามาจากคนอื่น แม้จะเติบโตในชุมชนนี้และได้รับการอบรมสั่งสอนแบบนั้นมาตั้งแต่เล็ก แต่เมื่อโตขึ้นก็ย่อมมีนิสัยต่างไปจากเดิมๆ โดยทั่วไป”

(เป่ายบ่ง ย่าง [นามแฝง], บ้านแม่สาใหม่: 2549)

ทั้งนี้ เมื่อได้พยายามให้ชาวบ้านเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างลูกๆ ของพ่อแม่แต่ละคู่หรือแต่ละบ้าน จะพบว่าข้อสรุปค่อนข้างจะเด่นชัดในบางคู่ เช่น พ่อแม่คู่ที่ใช้ภาษาพูดสุภาพกับลูก อบรมสั่งสอนด้วยเหตุด้วยผล กับให้ลูกคิดและตัดสินใจอะไรด้วยตัวเอง จะพบว่าลูกโดยส่วนใหญ่ของครอบครัวนั้นเป็นคนโตขึ้นมาแล้วมีมารยาทดี ประสบความสำเร็จในชีวิตค่อนข้างมาก หากเทียบกับลูกของพ่อแม่คู่ที่ใช้คำพูดไม่สุภาพกับลูกและมักเฆี่ยนตีลูกบ่อยๆ ด้วยอารมณ์ของตัวเองเป็นหลัก โดยไม่อธิบายเหตุผลให้ชัดเจน ที่มากไปกว่านั้นคือ เมื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของแต่ละแซ่ตระกูลและกลุ่มย่อยภายในแซ่ตระกูลที่นับถือผีเดียวกันหรือสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน จะเห็นค่อนข้างเด่นชัดว่าลูกหลานของแต่ละกลุ่มดังกล่าวจะมีลักษณะนิสัยที่แตกต่างกันออกไปอย่างมีนัยสำคัญ กระนั้นก็ตาม ความเห็นของชาวบ้านก็กลับมาสู่ข้อสรุปบนพื้นฐานความเชื่อของตัวเองที่ว่า “กิริยามารยาทหรือนิสัยของลูกแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มนั้นอยู่ที่เชื้อสายด้วย” ซึ่งในความหมายของชาวบ้านนั้น คำว่า “เชื้อสาย” (noob ในภาษาม้ง) หมายถึงความเป็นสายเลือดหรือยีนส์ในทางวิทยาศาสตร์มากกว่าประเด็นวัฒนธรรมหรือวิธีการฝึกอบรมของพ่อแม่ อันเป็นประเด็นทางด้านสังคม ดังนั้น ข้อสรุปที่รวบรัดของชาวบ้านก็คือ ถ้าหากเป็นลูกของคนในกลุ่มหรือตระกูลที่มีเชื้อสายดี ก็ย่อมที่จะเติบโตขึ้นมาเป็นคนดีไปด้วย

อย่างไรก็ตาม การที่จะเป็นเด็กฉลาด เรียนเก่งหรือจะเติบโตขึ้นมาเป็นผู้นำหรือไม่ กับทั้งจะมีมารยาทอันดีงามหรือไม่มันพ่อแม่ชาวม้งที่อยู่ในหมู่บ้านบนภูเขาโดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าอยู่ที่ตัวลูกแต่ละคน กับอยู่ที่เชื้อสายหรือความฉลาดของพ่อแม่มากกว่าวิธีการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่และสภาพแวดล้อมที่เด็กเติบโตขึ้นมา ในขณะที่คำอธิบายของพ่อแม่คนม้งรุ่นใหม่ในเมืองนั้นมีแนวโน้มไปที่วัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูและสภาพแวดล้อมมากกว่าเชื้อสายหรือยีนส์ ดังตัวอย่างที่เมื่อลูกของตัวเองเข้าไปอยู่ในโรงเรียนแล้วลูกเริ่มเลียนแบบการใช้คำพูดและมารยาทที่ไม่ดีจากเพื่อน การที่เพื่อน

มั่งบางคนส่งลูกไปอยู่สถานสงเคราะห์ แล้วลูกไปเรียนรู้พฤติกรรมการลักขโมยและก้าวร้าวจากลูกกำพร้าจากที่อื่น แล้วนำมาสู่พฤติกรรมเบี่ยงเบนที่พ่อแม่ไม่สามารถควบคุมได้ในที่สุด

โดยสรุปแล้ว เนื้อหาในบทนี้ได้นำเสนอเกี่ยวกับค่านิยมในการมีลูกและวัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูกของชาวม้ง โดยได้ทำการเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างพ่อแม่คนม้งที่อยู่ในหมู่บ้านบนภูเขากับพ่อแม่ที่ลงมาอยู่ในเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง โดยพบว่าสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากระบบของโรงเรียนและเพื่อนบ้านคนพื้นราบ ทำให้ค่านิยมเกี่ยวกับจำนวนลูกที่มีของพ่อแม่ชาวม้งในเมืองลดน้อยลงไปมาก นอกจากนั้นแล้วยังมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูลูกที่อยู่บนพื้นฐานของหลักความเป็นเหตุเป็นผลตามแบบสังคมในเมืองมากขึ้น กระนั้นก็ตาม พ่อแม่คนม้งรุ่นใหม่เหล่านั้นโดยส่วนใหญ่ยังยอมรับว่าตัวเองยังติดอยู่กับค่านิยมหรือวัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูลูกมาจากพ่อแม่เมื่อครั้งอยู่ในชุมชนบนภูเขา โดยไม่ได้ยึดแบบของสังคมไทยพื้นราบอย่างสิ้นเชิง

บทที่ 3

ปัญหาเด็กและเยาวชนม้ง

จากการเก็บข้อมูลในชุมชนม้ง ทั้งในหมู่บ้านบนพื้นที่สูงและในชุมชนเมืองนั้น สามารถแยกสถานการณ์ปัญหาของเด็กและเยาวชนม้งได้เป็นสองประเด็นด้วยกัน คือ ปัญหาเด็กและเยาวชนม้ง ซึ่งเป็นทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วกระทบต่อตัวเด็กและปัญหาที่เด็กเป็นผู้มีส่วนในการก่อให้เกิดขึ้นเอง กับประเด็นของการละเมิดสิทธิและการทอดทิ้งเด็ก ซึ่งเป็นปัญหาของเด็กที่ถูกกระทำโดยคนอื่น

ปัญหาเด็กและเยาวชนม้ง

ส่วนนี้เป็นการนำเสนอปัญหาที่เกิดจากการกระทำของเด็กและเยาวชน หรืออย่างน้อยก็ตัวเด็กมีส่วนในการก่อให้เกิดขึ้น ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่ตัวเด็กเอง กับทั้งปัญหาอย่างอื่นที่ส่งผลกระทบต่ออนาคตของเด็ก ทั้งนี้ การนำเสนอในรายละเอียดข้อมูลของแต่ละปัญหานั้นจะได้ทำการเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนระหว่างกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในชุมชนบนพื้นที่สูงกับกลุ่มที่อยู่ในเมือง

การติดยาเสพติดของเด็กและเยาวชน

ปัญหาการระบาดของเฮโรอีนและยาบ้าในหมู่บ้านช่วงที่ผ่านมาส่งผลกระทบทั้งโดยตรงและทางอ้อมต่อเด็กและเยาวชนม้งในสองชุมชนที่ทำการศึกษา กล่าวคือมีทั้งที่เด็กเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการค้าและเสพยาเสพติดทั้งสองชนิดนี้ กับทั้งที่คนในครอบครัวค้าและติดยา เมื่อมีปัญหาขึ้นมาแล้วได้ส่งผลต่อตัวเด็กด้วย

ตามคำให้สัมภาษณ์ของผู้อาวุโสบัวไหม ช่ง นั้น ในยุคที่ชาวบ้านยังปลูกฝิ่น คือประมาณก่อนปี พ.ศ. 2525 ไม่มีเด็กและเยาวชนติดยาเสพติด เพราะวัตถุประสงค์หลักในการปลูกฝิ่นของชาวบ้านในสมัยนั้นคือเพื่อขายเป็นรายได้ของครอบครัว กับเพื่อใช้เป็นยารักษาโรคเบื้องต้นเท่านั้น ดังนั้น จึงมีเพียงกลุ่มผู้ใหญ่ที่สูงอายุซึ่งมีโรคประจำตัวหรือประสบปัญหาการเจ็บป่วยเท่านั้นที่ใช้และติดยาเสพติดประเภทฝิ่น ซึ่งเป็นเพียงยาเสพติดชนิดเดียวที่มีในหมู่บ้าน แต่ต่อมาเมื่อทางราชการเริ่มเข้ามาส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่นได้ระยะหนึ่ง และเริ่มใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดในการตัดทำลายฝิ่นตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา ชาวบ้านจึงเลิกปลูกทั้งหมดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525

อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหายาเสพติดบนพื้นที่สูงไม่ว่าจะง่ายตายดั่งที่คิด ด้วยเพียงไม่กี่ปีหลังจากที่ชาวบ้านได้เลิกปลูกฝิ่นไป คือประมาณปี พ.ศ. 2529 ก็เริ่มมียาเสพติดชนิดใหม่ที่รุนแรงกว่าฝิ่น คือเฮโรอีนที่ผลิตโดยคนอื่นระบาดเข้ามาในหมู่บ้าน ปัญหาที่ตามมาจากการระบาด

ของเฮโรอินคือได้ส่งผลกระทบต่อคนทุกเพศทุกวัยในชุมชนแม่สาใหม่ ดังรายงานการสำรวจของคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2536 พบว่าในจำนวนประชากร 1,200 คนนั้นมีมากถึง 112 คนที่ติดเฮโรอิน โดยในจำนวนนี้มี 8 คนที่เป็นเด็กอายุระหว่าง 7-15 ปี สาเหตุหนึ่งที่เด็กเหล่านี้ติดคือการที่พ่อแม่ใช้เฮโรอินเป็นยารักษาโรคให้ กับมีทั้งที่เป่าเป็นควันให้เด็กสูดดมเพื่อต้องการให้เด็กหยุดร้องไห้ เมื่อทำหลายๆ ครั้งเข้า เด็กจึงเริ่มติด โดยที่ชาวบ้านรู้เท่าไม่ถึงการณ์ไม่คิดว่าเฮโรอินจะอันตรายและติดง่ายกว่าฝิ่นที่พวกเขาเคยปลูกเองและใช้มาโดยยาวนาน

“ช่วงที่เฮโรอินระบาดอย่างหนักในหมู่บ้าน คือประมาณ พ.ศ. 2530-2540 นั้นไม่เพียงแต่ผู้ใหญ่เท่านั้นที่กลายเป็นทาสยาเสพติด เด็กตัวเล็กๆ อายุประมาณ 2-3 ขวบที่รู้เพียงสักทีพลอยติดงอมแงมไปด้วย เพราะพ่อแม่ของเด็กเป็นต้นเหตุ คือตัวเองสูบแล้วเป่าควันใส่ลูก ทั้งทำด้วยความสนุกสนานและตั้งใจให้ลูกหยุดร้องไห้ เพียงไม่กี่ครั้งลูกก็ติด แม้ว่าการติดเฮโรอินของผู้ใหญ่นั้นจะเลวร้ายกว่าการติดฝิ่น แต่หากเปรียบเทียบแล้วยังไม่เท่ากับยาบ้า เพราะในยุคหลังที่ชาวบ้านเปลี่ยนมาติดยาบ้า คือประมาณ พ.ศ. 2541 เป็นต้นมานั้น พ่อบ้านที่ติดยาบ้าจะทุบตีภรรยาของตัวเอง โดยกล่าวหาว่ามีชู้ รวมทั้งการทำร้ายร่างกายลูกของตัวเอง ในหมู่บ้านนี้มีประมาณ 4-5 รายที่พ่อแม่ต้องหย่าขาดจากกัน บางรายก็ถูกฆ่าตัดตอน ถูกจับไปจำคุกเป็นเวลานาน ทำให้เกิดปัญหาลูกกำพร้าตามมา”

(บัวไหม ช่ง, บ้านแม่สาใหม่: 2549)

ต่อมาในยุคที่ยาบ้าระบาด คือประมาณปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา เด็กยังได้รับผลกระทบจากยาบ้ามากขึ้นกว่าเดิมที่มีเพียงเฮโรอินระบาด เพราะยาบ้าราคาถูกและสามารถหาซื้อได้ง่ายกว่าเฮโรอิน ดังที่ชาวบ้านนิยมเปรียบเปรยว่า “เด็กสามารถซื้อยาบ้าได้ง่ายเหมือนซื้อขนม” แม้ว่าจะมีการเข้มงวดกวดขันจากคณะกรรมการหมู่บ้านในการจับกุมการนำเข้ายาบ้าจากภายนอกชุมชน แต่ก็ไม่สามารถทำได้ทั้งหมด เนื่องจากมีการลักลอบเอาเข้ามาโดยวิธีการที่แตกต่างกันไป ดังนั้น ประมาณครึ่งหนึ่งของพ่อแม่ในหมู่บ้านที่กังวลถึงอนาคตของลูกจึงหาทางส่งลูกของตนเข้ามาพักอาศัยและเรียนหนังสืออยู่ในเมือง ซึ่งมีทั้งที่เป็นโรงเรียนประจำ หอพักที่จัดตั้งขึ้นและบริหารจัดการโดยเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนและคริสเตียน กับทั้งที่พ่อแม่ลงทุนเช่าหอพักเอกชนให้ลูกได้พักอาศัยเพื่อไปเรียนหนังสือ

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่รัฐบาลทักษิณได้ประกาศสงครามยาเสพติดตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546 เป็นต้นมา โดยเน้นการป้องกันและปราบปรามการค้าในวงกว้าง ทำให้ยาบ้าไม่ระบาดเข้ามาในหมู่บ้านและส่งผลกระทบต่อเด็กมากเช่นก่อนหน้านี้ ปัจจุบัน แม้ว่าการจะยังมีการลักลอบค้าและเสพอยู่บ้าง แต่ก็ไม่รุนแรงและไม่ได้สร้างปัญหาให้กับกลุ่มเด็กมากเช่น

ช่วงก่อน กระนั้นก็ตาม ผลพวงของปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นต่อเด็กในชุมชนนั้นยังคงตกทอดมาถึงปัจจุบัน ดังกรณีของครอบครัวของเด็กชายจู้(ชื่อสมมุติ)

ขณะนี้จู้อายุ 14 ปี อยู่บ้านแม่สาใหม่ ตัวเองไม่ได้เรียนหนังสือเหมือนเพื่อนในวัยเดียวกัน แต่ละวันถ้ามีงานศพหรืองานพิธีกรรมที่ไหนในหมู่บ้านก็ต้องเห็นจู้ไปรอกินอาหาร ที่มากไปกว่านั้นคือมักพบเห็นเขาสูบบุหรี่และเมาอยู่เป็นประจำ จนบางครั้งไม่ได้สติแล้วทำให้หกล้ม ได้รับบาดเจ็บตามร่างกายตามมา หากช่วงไหนจำเป็นต้องใช้เงินและมีคนในหมู่บ้านจ้างให้ทำงาน จู้ก็ไปรับจ้างถอนแครอท ตัดผัก พันหญ้า ทำงานในไร่ในสวนทุกอย่างที่มีคนจ้าง โดยได้ค่าจ้างประมาณวันละ 150 บาท ทุกวันนี้จู้อาศัยอยู่กับครอบครัวของปู่กับย่าเป็นหลัก ความจริงสมาชิกในครอบครัวของจู้ยังมีชีวิตอยู่ครบทั้งหมด 6 คน แต่ด้วยสภาพที่บ้านแตกสาแหรกขาด แต่ละคนจึงกระจัดกระจายไปอยู่คนละมุมทั่วประเทศ ตอนนี้น้ำบ้านของตัวเองในหมู่บ้านพังหมดแล้ว คงเหลือแต่เสาบ้านอยู่ให้เห็นเท่านั้น

จู้เล่าว่าสมาชิกในครอบครัวของตัวเองมีทั้งหมด 6 คน คือ พ่อ แม่ พี่ชายคนโต พี่ชายคนรอง ตัวจู้ และน้องชาย ด้วยความที่พ่อกับแม่เป็นผู้ติดยาเสพติดและมีฐานะยากจน จึงส่งพี่ชายทั้งสองคนของจู้ไปฝากเรียนหนังสือที่วัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง เมื่อปี พ.ศ. 2544 (ขณะนั้นจู้อายุประมาณ 8 ขวบ) พ่อกับแม่ไปเยี่ยมพี่ชายทั้งสองคน สงสัยว่าจะเอายาเสพติดไปด้วย ตอนกลับจึงฝากยาที่เหลือเอาไว้ให้พี่เขานั้น เพราะกลัวว่าจะถูกจับได้ระหว่างทาง จู้เองก็ไม่ทราบว่ตอนนั้นพี่ทั้งสองได้นำไปเสพหรือเปล่า แต่ว่าหลังจากนั้นไม่นาน พี่ทั้งสองก็หลบหนีออกมาจากวัดสระแก้ว ไม่ยอมกลับเข้าไปเรียนอีก ที่สำคัญคือทั้งสองคนติดยาเสพติด ปี พ.ศ. 2545 พี่ชายคนที่สองก็ถูกจับด้วยคดียาเสพติด ไปอยู่สถานพินิจได้ประมาณ 1 ปี ภายหลังจากที่พี่คนที่สองออกมาจากคุกได้ประมาณครึ่งปี พ่อกับแม่และพี่ชายคนโตก็ถูกจับด้วยคดียาเสพติดพร้อมกัน โดยพ่อกับแม่ถูกตัดสินจำคุกคนละ 26 ปี ตอนนั้นพ่ออยู่ที่เรือนจำเชียงใหม่ ส่วนแม่อยู่ที่ลาดยาว ระหว่างถูกคุมขังอยู่ที่นั่นแม่ได้เกิดน้องชายคนสุดท้อง โดยตอนนี้น้องอยู่กับแม่ในคุก (ถึงตอนที่แม่ออกมาก็น่าจะพาน้องกลับมาที่บ้านด้วย) สำหรับพี่ชายคนโตนั้นถูกตัดสินจำคุก 2 ปี หลังจากพ้นโทษแล้วได้ไปเป็นทหารเกณฑ์ ตอนนี้อยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก

หลังจากที่ทั้งสามคนถูกจับ จึงเหลือพี่ชายคนรองกับจู้เพียงสองคนอยู่บ้าน ซึ่งก็ติดยาเสพติดด้วยกันทั้งสองคน เข้าวันหนึ่ง เวลาประมาณ 7 นาฬิกา ตำรวจเข้ามาล้อมซื้อยา โดยใช้สายสืบมาติดต่อให้พี่ชายไปซื้อยามาให้ ขณะที่พี่ชายซื้อยาเสพติดถือกลับเข้าบ้าน ตำรวจได้แสดงตัวแล้วจับเขาไป ศาลได้ตัดสินจำคุกพี่ชาย 1 ปี ภายหลังจากพ้นโทษออกมา พี่ชายคนรองได้ไปทำงานรับจ้างก่อสร้างที่กรุงเทพฯ ทำงานอยู่ที่นั่นได้ประมาณปีกว่าแล้ว นานๆ พี่คนนี้จะกลับมาที่หมู่บ้านครั้งหนึ่ง จึงเหลือเพียงจู้คนเดียวอยู่ที่บ้าน แต่ด้วยวัยเด็กที่ไม่สามารถดูแลตัวเองได้ ปู่กับย่าจึงชวนให้ย้ายของใช้ที่มีอยู่ในบ้านไปอยู่กับท่านด้วย แล้วทั้งบ้านของตัวเองร้างเอาไว้

จู้คิดว่าตัวเองติดยาจากการทดลองยาบ้ากับเพื่อนๆ ประมาณ 4-5 คนในหมู่บ้าน ตอนนั้นตัวเองอายุเพียง 8 ขวบ ต่อมาก็ลองผงขาว(เฮโรอีน) กับแบบผสมระหว่างผงขาวกับยาบ้า โดยกลุ่มของพวกเขาเล่นสุบยาด้วยกัน นั่งเป็นวงกลม เอากระดาษฟรอยด์ตัดเป็นแผ่นยาวๆ แล้วเอายาววางเป็นกองๆ เท่ากับจำนวนคน แต่ละกองห่างกันพอประมาณ คนที่ 1 เริ่มสุบกongแรก เสร็จแล้วยื่นต่อให้คนที่ 2 สุบกongถัดไป จากนั้นจึงยื่นให้คนที่ 3, 4, 5 สุบกongถัดๆ ไป เวียนกันจนครบทุกคน แล้วกลับมาเริ่มต้นกันใหม่ โดยไม่ได้จำกัดว่าแต่ละกองมีกี่เม็ด ขึ้นอยู่กับว่ามีมากหรือน้อย แต่ที่น้อยที่สุดก็คือคนละครึ่งเม็ด มากที่สุดก็เป็นคนละ 30 เม็ด ทั้งนี้ ไม่ได้จำกัดจำนวนรอบ สุบไปเรื่อยๆ ตราบเท่าที่มีเวลาและมียา

ชีวิตในวัยเด็กจู้ไม่ยอมไปเรียนหนังสือ แม่บอกให้จู้ไปเรียนหลายครั้ง แต่จู้ไม่ยอมไป จนแม่ชี้แจงพูดจูงปลอยให้อยู่อย่างนั้น จู้เล่าว่าตอนเป็นเด็กนั้นเขาแต่เล่นกับเพื่อนๆ อีก 3-4 คนที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน เมื่อมีคนไทยพื้นราบเข้ามา ตัวเองและเพื่อนก็จะเข้าไปถามว่า “มาซื้อของ(ยาบ้า)ใช้ไหม?” ถ้าคนที่มาซื้อยานั้นพยักหน้า ตัวเองก็จะบอกว่า “เอาเงินมาแล้วเราจะไปซื้อให้” ถ้าเขารู้จักเราแล้ว ต่อมาเขามาก็จะถามชื่อเราและให้เราไปซื้อให้ คนไทยส่วนใหญ่จะซื้อยา(ยาบ้า) คนฝรั่งจะซื้อดำ(ฝิ่น) ค่าตอบแทนที่ไปซื้อแต่ละครั้งนั้นบางคนให้มาก บางคนก็ให้น้อย บางคนให้เป็นเงิน บางคนให้เป็นยา แต่แน่นอนคือจะได้เปอร์เซ็นต์จากคนขายเม็ดละ 5 บาท

“ทุกวันนี้มีพวกผู้ใหญ่บางคนพูดกับผมไม่ดี บางทีผมไปถึงบ้านเขา เขาจะคำว่า “ไอ้คนเชื้อสายไม่ดี พ่อแม่นิสัยไม่ดี ลูกนิสัยก็ไม่ได้ (Noob tsw zoo, Namtxwv tsw zoo miv nyuas tsw zoo) ไม่ต้องมาบ้านเรา เดียวกลัวของจะหาย” ทั้งๆ ที่เรายังไม่เคยทำอะไรให้เขาเลย คิดๆ ก็น้อยใจมาก บางครั้งจู้คิดไปแล้วก็อยากจะตาย

ผมก็ได้แต่อาศัยอยู่กับครอบครัวของปู่กับย่า กับครอบครัวของอาในหมู่บ้าน รอคอยแต่ว่าเมื่อไหร่พี่ชายที่ตอนนี้อยู่ทำงานอยู่กรุงเทพฯ จะกลับมาเยี่ยม พี่เคยบอกว่ารอให้พี่หาเงินได้ก่อน หากกลับมาแล้วจะสร้างบ้านใหม่ให้เราอยู่กัน ผมก็ไม่รู้ว่าจะเป็นเมื่อไหร่”

(เด็กชายจู้ ช่ง [ชื่อสมมุติ], บ้านแม่สาใหม่: 2550)

ด้วยความที่ติดยาเสพติดมาแล้วหลายปี จู้เองก็เคยถูกจับไปอยู่สถานพินิจ โดยภายหลังจากที่พี่ชายถูกจับไปแล้วเหลือจู้อยู่บ้านคนเดียว จู้ก็ไปอาศัยนอนตามบ้านญาติและเพื่อน วันที่จู้ถูกจับนั้นเป็นตอนเช้ามืด ตัวเองกำลังหลับอยู่ในบ้านของเพื่อนแล้วตำรวจก็มาดิ่งฝ่าหมอกและจับใส่กุญแจมือพาไปในเมือง เขาไปสอบสวนประมาณ 1 ชั่วโมง เขายอมรับทุกอย่าง ตำรวจเอาส่งไปไว้ที่สถานพินิจ เจ้าหน้าที่เอายาแก้ปวดให้กินเวลาเช้ากับเย็น แต่ถ้าปวดมากๆ ทุนไม่ไหวก็ไปขอได้ เพื่อนๆ ก็จะแนะนำให้ไปอาบน้ำ ที่นั่น เขาได้พบเยาวชนม้งจากบ้านแม่สาใหม่อีก 3 คน

และบ้านห้วยลึก ที่อำเภอเชียงดาวอีกหนึ่งคน เขาถูกจับเมื่อตอนปี พ.ศ. 2545 อยู่ที่สถานพินิจได้ประมาณ 3 เดือน ศาลไม่ตัดสิน แต่ได้ส่งไปควบคุมความประพฤติที่ค่ายทหารกองพันสัตว์ต่าง กำหนดให้อยู่ที่นั่น 4 เดือน แต่จำอยู่ได้แค่ 2 เดือนก็หนีออกมาแล้ว เจ้าหน้าที่ก็ไม่ได้สนใจมาติดตามกลับไปแต่อย่างใด

สำหรับในกลุ่มของเด็กและเยาวชนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ นั้น พบว่ามีปัญหาการติดยาเสพติดอยู่บ้าง แต่น้อยรายมาก โดยจะมีเพียงคนที่ครอบครัวแตกแยก แล้วพ่อหรือแม่ที่ดูแลเด็กนั้นไม่มีเวลาให้ลูกอย่างใกล้ชิด หรือในกรณีของเด็กและเยาวชนที่เข้าไปมั่วสุมกับเพื่อนที่โรงเรียนและในชุมชนแออัด ซึ่งมีทั้งการติดยาบ้าและการดมกาว อย่างไรก็ตาม ในระยะที่ผ่านมาและปัจจุบันนั้นเด็กและเยาวชนม้งในเมืองโดยส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับติดยาเสพติด เพราะส่วนใหญ่เป็นนักเรียนนักศึกษาที่เข้ามาอยู่ในหอพักที่มีระเบียบกฎเกณฑ์และระบบการดูแลจัดการที่ดี หรือตามสถานศึกษาต่างๆ นอกนั้นเป็นคนที่อยู่กับครอบครัว ซึ่งอยู่ใกล้ชิดการดูแลของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง

เยาวชนชายชกต่อยกัน

สังคมม้งเป็นสังคมที่เกี่ยวข้องกันโดยระบบของเครือญาติ กล่าวคือ หากเป็นคนในแซ่ตระกูลเดียวกันก็จะนับเป็นญาติพี่น้องกัน ด้วยความเชื่อที่ว่าเดิมทีนั้นทุกคนล้วนแล้วแต่แตกหน่อมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน โดยสืบเชื้อสายผ่านทางฝ่ายผู้ชายเป็นหลัก ในทางตรงกันข้าม หากเป็นคนละแซ่กัน ก็ย่อมมีความสัมพันธ์กันและกันผ่านการแต่งงานกัน เพราะหนุ่มสาวจะแต่งงานกับคนในแซ่เดียวกันกับตนเองไม่ได้ ฉะนั้น วิถีชีวิตประจำวันของคนม้งจะหนีไม่พ้นเรื่องของเครือญาติ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือพึ่งพากัน หรือแม้แต่ปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างหนุ่มสาวหรือทะเลาะเบาะแว้งกันทั่วไป ดังนั้น จากประสบการณ์ของเจ้ายั่ว ฅม่อ แห่งบ้านแม่สาใหม่ นั้น สังคมม้งในสมัยประมาณ 10 ปีก่อนหน้านี้ย้อนหลังไป ไม่พบว่ามีปัญหาการชกต่อยของกลุ่มเยาวชนชายเกิดขึ้น โดยวัฒนธรรมม้งแล้วหากมีชายหนุ่มต่างหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้าน เจ้าบ้านจะต้องรับผิดชอบดูแลกระเป๋าเดินทางและสัมภาระของเขาเป็นอย่างดี จัดที่พักและอาหารให้ ตกกลางคืนมาชายหนุ่มในครัวเรือนหรือบ้านใกล้เคียงจะรับหน้าที่พาออกไปพูดคุยกับหญิงสาว ไม่ว่าจะป็นญาติใกล้ชิดกับเจ้าของบ้าน หรือคนในแซ่อื่นก็ตาม (ยกเว้นแซ่ของแซ่ที่มาเยือน) โดยปราศจากอคติหรือความริษยา

แต่ระยะหลังมานี้ ความคิดและวัฒนธรรมปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ โดยเฉพาะในหมู่บ้านวัยรุ่นชายนั้นเปลี่ยนแปลงไป เพราะได้รับอิทธิพลจากตัวอย่างของวัยรุ่นในสังคมพื้นราบ ความเชื่อเพื่อและน้ำใจที่มีต่อกันและกันดังกล่าวกลับกลายเป็นความอิจฉาริษยา ความหึงหวงในหญิงสาวที่เป็นแฟนของตัวเองในหมู่บ้านเริ่มเกิดขึ้น เมื่อมีชายหนุ่มจากต่างหมู่บ้านเข้ามาพูดคุยกับหญิงสาว

ที่ตนหมายตาเอาไว้หรือว่าจับกันอยู่ ก็มักจะเกิดการเขม่นและหาเรื่องชกต่อยทำร้ายร่างกายกันขึ้น โดยที่บ้านแม่สาใหม่ นั้น จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน เล่าว่าการชกต่อยกันของเยาวชนม้งเพิ่งเริ่มมีเป็นครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. 2538 เมื่อชายหนุ่มสองคนจากบ้านดอยปู่ชัย บวรจักรยานยนต์เข้ามาเที่ยวสาวในบ้านแม่สาใหม่ตอนกลางคืน แล้วถูกกลุ่มชายหนุ่มบ้านแม่สาใหม่จับตัวและรุมชกต่อยจนได้รับบาดเจ็บสาหัส เพียงด้วยเหตุผลที่ว่าก่อนหน้านี้วัยรุ่นบ้านแม่สาใหม่ไปเที่ยวสาวที่บ้านดอยปู่ชัยแล้วถูกกลุ่มวัยรุ่นบ้านดอยปู่ชัยเขม่น ดังนั้น ครั้งนี้จึงเป็นการทำเพื่อแก้แค้น อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้ผู้อาวุโสของทั้งสองฝ่ายต้องเข้ามาร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหา โดยการปรับฝ่ายที่ลงมือทำร้ายร่างกายตามธรรมเนียมปฏิบัติของม้ง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการปรับและจ่ายค่ารักษาพยาบาลไปแล้ว แต่ความบาดหมางใจกันระหว่างสองกลุ่มยังคงมีอยู่ โดยต่างฝ่ายต่างก็รอคอยที่จะมีโอกาสในการแก้แค้นหรือทำร้ายอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ ปัญหาในระยะต่อมานั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะในกลุ่มที่มีเรื่องชกต่อยกันเท่านั้น แต่ได้ขยายวงไปยังกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน หรือแม้กระทั่งบางครั้งก็มีการเหมารวมไปถึงวัยรุ่นในหมู่บ้านนั้นๆ ทั้งหมด กล่าวคือ หากพบเห็นวัยรุ่นในหมู่บ้านคูกรณีมาถึงที่หมู่บ้านของตนก็จะหาเรื่องชกต่อยกัน โดยไม่คำนึงถึงว่าเป็นกลุ่มแซ่ตระกูลไหน

ดังกรณีตัวอย่างเหตุการณ์ทำร้ายร่างกายระหว่างเยาวชนชายม้งจากบ้านห้วยหอย ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม กับบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยเหตุการณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นที่บ้านห้วยน้ำจาง อำเภอสะเมิง เมื่อต้นปี พ.ศ. 2549 เริ่มจากการที่นายหล้า (นามสมมติ) เยาวชนตระกูลผอบบ้านแม่สาใหม่ ที่เพิ่งจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้ไปเที่ยวสาวกับเพื่อนยามค่ำคืนที่บ้านห้วยน้ำจาง อำเภอสะเมิง แล้วถูกนายหนู (นามสมมติ) เยาวชนบ้านป่าไผ่ ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง (อยู่ใกล้บ้านห้วยหอย) ที่มาเที่ยวสาวในหมู่บ้านห้วยน้ำจางด้วยกันทำร้ายร่างกายในยามค่ำคืนด้วยเหตุผลในการแย่งแฟนสาวกัน หลังจากเกิดเหตุแล้วต่างก็แยกย้ายกลับบ้านไป โดยนายหล้าปกปิดและอ้างกับพ่อแม่ว่าบาดเจ็บของตัวเองเกิดจากการขับรถมอเตอร์ไซด์ล้มเท่านั้น

ด้วยความแค้นที่มีอยู่ ในวันหยุดสุดสัปดาห์ถัดมา นายหล้าได้ชักชวนเพื่อนชายทั้งที่อยู่ในชุมชนบ้านแม่สาใหม่และส่วนหนึ่งที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมืองเชียงใหม่ รวม 16 คน (ตระกูลผอบ 5 คน, ช่ง 8 คน, หาง 2 คน และยาง 1 คน) ขับรถยนต์ไปเที่ยวสาวที่บ้านห้วยน้ำจางและหมายจะไปทำร้ายร่างกายนายหนูเพื่อแก้แค้น ด้วยความเข้าใจผิดว่าผู้ทำร้ายพวกของตนนั้นเป็นเยาวชนบ้านห้วยหอย เพราะการออกเสียงชื่อหมู่บ้าน “ป่าไผ่” คล้ายกับชื่อบ้านห้วยหอยในสำเนียงม้ง “ไฟฝ่าย” (Faij Faim) เมื่อกลุ่มวัยรุ่นชายจากบ้านแม่สาใหม่เดินทางไปถึงที่บ้านห้วยหอย ซึ่งเป็นเวลาค่ำแล้ว กลุ่มเยาวชนบ้านแม่สาใหม่จึงจอดรถยนต์ที่หน้าร้านค้าแห่งหนึ่งเพื่อซื้อเปียร์มาดื่มกันพร้อมกันนั้นก็ได้เก็บเศษขวดในบริเวณนั้นเป็นอาวุธ จากนั้นนายหล้ากับพวกจึงได้ชักชวนนายชื่น

(นามสมมติ) กับนายเก่งที่มีบ้านอยู่บริเวณนั้นและเป็นเพื่อนในตระกูลม่อด้วยกันกับนายหล้า ซึ่งรู้จักมักคุ้นกันอยู่แล้วให้ไปแนะนำสาวในหมู่บ้านห้วยน้ำจางให้พวกตน

ทั้งสองจึงขับขีจักรยานยนต์นำทางมุ่งหน้าไปยังบ้านห้วยน้ำจาง ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากบ้านห้วยหอยนั้ก เมื่อไปจนจะถึงบ้านห้วยน้ำจาง กลุ่มเยาวชนบ้านแม่สาใหม่ได้บอกให้จอดรถแล้วใช้ไม้ ขวดแก้ว กับมีดที่ได้เตรียมมาเป็นอาวุธทำร้ายร่างกายนายชื่นจนล้มลงกลางถนน โดยนายเก่งนั้นสามารถหลบหนีไปได้ จังหวะนั้นมีรถขับสวนมา ทำให้กลุ่มเยาวชนบ้านแม่สาใหม่รีบขึ้นรถแล้วขับกลับบ้านไปทันที

เช้าวันรุ่งขึ้น อาของนายชื่นได้เดินทางมาร้องเรียนกับผู้ใหญ่บ้านแม่สาใหม่ วันนั้นเองกลุ่มผู้ปกครองของเยาวชนบ้านแม่สาใหม่จำนวนหนึ่งได้เดินทางไปยังบ้านของผู้ใหญ่ที่บ้านห้วยหอยเพื่อไกล่เกลี่ยปัญหาการทำร้ายร่างกายโดยลูกของตัวเอง โดยหมายจะขอโทษแทนลูก ๆ ของตัวเอง เนื่องจากเห็นว่าได้กระทำผิดไปแล้ว ส่วนญาติและผู้ปกครองนายชื่นเห็นว่าเหตุการณ์นี้ถือเป็นการหลอกล่อเพื่อนำลูกหลานของตัวเองไปฆ่าโดยได้ไตร่ตรองไว้ก่อน ทั้งๆ ที่ลูกของตัวเองมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ตั้งแต่แรก ญาติและผู้ปกครองของเยาวชนบ้านห้วยหอยได้เรียกค่าเสียหายจากผู้ปกครองเยาวชนบ้านแม่สาใหม่จำนวน 10,000 บาทต่อคน รวมเป็นเงิน 160,000 บาท หลังจากต่อรองกันแล้วได้ยอมลดเหลือ 100,000 บาท แต่กลุ่มผู้ปกครองของเยาวชนบ้านแม่สาใหม่ก็ไม่ยอม

ในที่สุดผู้ใหญ่บ้านห้วยหอยในฐานะประธานกลุ่มเครือข่ายชุมชน 15 หมู่บ้านสายกลาง (บ้านแม่สาใหม่ไม่ได้อยู่ในเขตนี้ด้วย) จึงได้เสนอให้ใช้กฎระเบียบว่าด้วยการชกต่อยของกลุ่มเยาวชนม้ง ที่ทางเครือข่ายได้กำหนดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2548 แต่กลุ่มผู้ปกครองบ้านแม่สาใหม่ยังได้ขอต่อรองค่าปรับ ทำให้คงเหลือค่าปรับฐานทำร้ายร่างกายให้กับทั้งสองเป็นจำนวนเงินรวม 80,000 บาท และค่าเรียกขวัญกับค่ารักษาพยาบาลให้กับนายชื่น 4,000 บาท จากนั้นกลุ่มผู้ปกครองทั้งสองฝ่ายจึงทำพิธีขอขมาคุณคณะผู้อาวุโสบ้านห้วยหอยและลงบันทึกเป็นหลักฐานเพื่อยุติปัญหา ภายหลังจากที่ใช้เวลาไกล่เกลี่ยกันยาวนานทั้งคืน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในเวทีไกล่เกลี่ยปัญหานั้นได้มีญาติพี่น้องของนายชื่นทั้งคนรุ่นใหม่กับผู้อาวุโสได้ตำหนิญาติผู้ใหญ่และบรรพบุรุษของนายหล้าในทำนองว่าเป็นกลุ่มพี่น้องที่มีเชื้อสายที่ไม่ดี (keeb tsw zoo) ทำให้กลุ่มผู้ปกครองบ้านแม่สาใหม่เกิดความไม่พอใจเป็นอย่างมาก จนทำให้ผู้ปกครองของนายหล้าซึ่งเป็นผู้เก็บรวบรวมเงินฌาปนกิจสงเคราะห์ของสมาคมเครือข่ายชุมชนสร้างสวัสดิภาพวัฒนธรรมม้งม่อ คิดจะตัดขาดความเป็นญาติพี่น้องร่วมสมาคมฯ ไม่ยอมเสียค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ให้กับศพที่เป็นพ่อของผู้ใหญ่บ้านห้วยหอย แต่เมื่อคณะกรรมการสมาคมฯ ได้โทรศัพท์เจรจากันแล้วล้ม ในที่สุดจึงยอมเสียค่าฌาปนกิจศพตามกฎหมายของสมาคมฯ ในเวลาต่อมา

หลังเหตุการณ์ผ่านไปหลายเดือนแล้วญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มตระกูลผ่องด้วยกันยังคงบาดหมางใจกัน ในที่สุดคณะกรรมการสมาคมฯ จึงได้เชิญให้ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายมาพูดคุยและรับประทานอาหารด้วยกันเพื่อสร้างความปรองดองกันใหม่เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2549 ณ บ้านหนองหอยใหม่ โดยเชิญผู้อาวุโสไซว้าง ซ่ง (Nchaivvaaj Xyooj) ที่อยู่ในหมู่บ้านหนองหอยใหม่ซึ่งเป็นคนกลางมาเป็นผู้ประสานกับทั้งสองฝ่าย โดยตอนหนึ่งของการสนทนาที่นั่นท่านได้กล่าวเปรียบเปรยว่า “หมูนั่นตอนที่รุมกินอาหารจะแย่งและกัดกันบ้าง แต่เมื่อเสียมามาหมูยังส่งเสียงเตือนกัน¹ พวกเราเป็นญาติพี่น้องร่วมตระกูลเดียวกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นก็เพราะเด็กเป็นผู้ก่อเรื่อง แม้จะได้คำทอไปบ้างแต่ก็ขออย่าได้เสียใจ อย่าให้ความเป็นญาติกันต้องถูกตัดขาดด้วยเรื่องเพียงเท่านี้ ขอให้พวกเราจงเป็นญาติพี่น้องเช่นเดิม ใครมีงานเลี้ยงก็เชื้อเชิญใครมีกินก็เลี้ยงแบ่งปันกันเช่นเดิม”

จากกรณีดังกล่าว จะเห็นว่าการจัดการปัญหาการทำร้ายร่างกายของกลุ่มเยาวชนชายม้งนั้นได้รับความสนใจในระดับเครือข่ายหมู่บ้าน โดยเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้วผู้นำทางการของหมู่บ้านม้งในบริเวณเดียวกันมีการประชุมหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาก่อนที่จะนำกรณีปัญหาไปให้เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เมื่อเกิดเหตุการณ์แล้วผู้ปกครองของเยาวชนที่เป็นฝ่ายเริ่มต้นก่อนจะถูกเรียกมาปรับไหมยังหมู่บ้านของคู่กรณีที่มีได้เป็นผู้ก่อเหตุ ทั้งนี้ การชกต่อยกันของเยาวชน รวมทั้งการคำทอเพื่อให้สาสมใจของฝ่ายที่เป็นผู้เสียหายนั้นมักนำมาสู่ปัญหาที่ทำให้กลุ่มผู้ใหญ่ที่เคยเป็นญาติพี่น้องร่วมตระกูล หรือเป็นญาติด้วยการแต่งงานกันเกิดความบาดหมางใจกันได้ที่สุดในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผู้ปกครองจะเจรจาและเสียค่าปรับกันไปแล้ว แต่ในส่วนของเยาวชนนั้นยังคงสะสมความแค้นส่วนตัวระหว่างกันและกันอยู่ โดยคอยหาโอกาสในการชกต่อยกันระหว่างหมู่บ้านอยู่ต่อไป ทั้งนี้ปัญหาการชกต่อยของวัยรุ่นชายม้งนั้นไม่ได้เกิดเฉพาะระหว่างสองหมู่บ้านดังกล่าวเท่านั้น หากแต่เกิดขึ้นในหมู่บ้านม้งอื่น ๆ ด้วย ที่มากกว่านั้นคือการลามเข้ามาสู่ในเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชนจากหมู่บ้านม้งต่าง ๆ ที่เข้ามาศึกษาต่อหรือทำงานอยู่ในเมืองเชียงใหม่ เมื่อมีงานหรือเทศกาลที่กลุ่มคู่กรณีเหตุต้องมาพบกันก็มักจะเกิดการชกต่อยกันขึ้น

เยาวชนมีความรัก การตั้งครุฑและแต่งงานก่อนวัยอันควร

การที่คนม้งในรุ่นก่อนหน้าประมาณปี พ.ศ. 2510 นั้นมีเพียงน้อยรายมากที่มีโอกาสเข้าเรียนหนังสือ ที่มากกว่านั้นคือ บริบททางเศรษฐกิจที่ครัวเรือนทำการผลิตเพื่อบริโภคเองเป็นหลัก ซึ่งต้องพึ่งพาแรงงานภายในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้พ่อแม่และญาติพี่น้องชอบบงกช

¹ npua noj zaub npua tseem sws tswg, tsuv tua j npua tseem sws kwg

ชายแต่งงานตั้งแต่วัยรุ่น ดังนั้น คนกลุ่มใหญ่ที่เป็นวัยรุ่นในยุคนั้นจึงมักจะเริ่มมีความรักและแต่งงานกันตั้งแต่อายุน้อย กล่าวคือ อายุประมาณ 13 ปีขึ้นไปก็เริ่มรู้จักการมีความรักในเพศตรงข้าม อันเป็นผลที่นำมาซึ่งในบางรายนั้นเริ่มแต่งงานกันตั้งแต่อายุน้อย คือประมาณ 15-16 ปี

การมีความรักและแต่งงานตั้งแต่อายุน้อยเช่นนี้ หากเป็นในสังคมม้งสมัยก่อนแล้ว นับว่าเป็นผลในทางที่ดี เพราะเป็นการลดปัญหาช่วงระยะเวลาของการเป็นวัยรุ่นที่อาจจะนำมาสู่การก่อปัญหาต่าง ๆ โดยเมื่อแต่งงานแล้วต้องกลายมาเป็นคนมีความรับผิดชอบในคู่สมรสและลูกของตนที่เกิดตามมา ด้วยการใช้เวลาอยู่ในไร่ในสวนและกิจกรรมอื่น ๆ ของครอบครัวเป็นหลัก แต่ในทางตรงกันข้ามนั้น กลับมีผลเสียคือทำให้โอกาสหรือช่วงระยะเวลาของการมีลูกที่จะเกิดขึ้นตลอดช่วงวัยเจริญพันธุ์นั้นยาวนาน โดยเฉพาะการที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการวางแผนครอบครัวได้แล้ว ทำให้จำนวนบุตรในแต่ละครอบครัวมีเป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้นแล้ว การที่เริ่มรู้จักมีความรักและมีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุน้อย ประกอบกับไม่ได้เรียนรู้เรื่องเพศศึกษาในการป้องกัน การตั้งครรภ์อย่างถูกต้องจากโรงเรียน ได้ก่อให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร หรือการตั้งครรภ์โดยที่ไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งโดยธรรมเนียมของม้งแล้วหากมีการตั้งครรภ์เกิดขึ้น ญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงจะต้องบังคับให้ฝ่ายชายช่วยรับผิดชอบ สิ่งที่ทุกคนปรารถนาจะให้เกิดขึ้นคือการแต่งงานกันระหว่างหญิงกับชายแล้วช่วยกันดูแลลูกที่จะเกิดตามมา แต่หากฝ่ายชายไม่ยินยอมที่จะแต่งงานด้วย ก็สามารถจ่ายค่าปรับเป็นเงินเพื่อช่วยเหลือฝ่ายหญิงในการดูแลลูกที่จะเกิดตามมา ทั้งนี้ ในแต่ละหมู่บ้านหรือกลุ่มหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันนั้นจะมีการกำหนดกฎเกณฑ์ข้อบังคับขั้นต่ำของค่าปรับฝ่ายชายในกรณีนี้อยู่ โดยมีตั้งแต่ 2,500 บาทขึ้นไป แต่ในบางรายนั้น ฝ่ายหญิงก็จะเรียกในอัตราที่สูงถึง 10,000 บาทหรือมากกว่า

ในแง่มุมหนึ่งที่เป็นระบบค่านิยมแต่เดิมนั้น การตั้งครรภ์ของหญิงสาวก่อนการแต่งงาน นับว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นการพิสูจน์ให้เห็นได้อย่างชัดเจนแล้วว่าเธอไม่เป็นหมัน ซึ่งย่อมเป็นหลักประกันได้อย่างแน่นอนว่าหากมีชายใดแต่งงานกับหญิงคนนี้ได้แล้วจะมีโอกาสที่จะมีลูกได้อย่างแน่นอน แต่ผลในด้านลบที่มักพบบ่อยๆ ในหมู่บ้านคือการตั้งครรภ์ดังกล่าวจะนำมาซึ่งอุปสรรคในตัวผู้หญิงอย่างน้อยสามประการด้วยกัน คือ ประการแรก หากเป็นนักเรียนนักศึกษา จะต้องออกจากโรงเรียน อันเป็นการหมดอนาคตทางการศึกษาของตัวเอง ประการที่สอง หากเรื่องเป็นที่รับรู้ของพ่อแม่และญาติพี่น้องแล้ว จะไม่สามารถทำแท้งเพื่อเอาลูกออกตามความต้องการของตนได้ เพราะการทำแท้งเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมในสังคมม้ง และประการสุดท้ายคือ ฝ่ายหญิงจะต้องเป็นผู้รับภาระในการเลี้ยงดูลูกที่เกิดมาจนกว่าจะโตหรือแต่งงานไปมีครอบครัวของตัวเอง โดยที่ฝ่ายชายที่ทำให้ท้องนั้นเสียเงินค่าปรับครั้งเดียว แล้วภายหลังจากนั้นไม่ต้องรับภาระในการส่งเสียเลี้ยงดูลูกที่เกิดมาอีกเลย (ดูประเด็นปัญหาเด็กนอกสมรส หน้า 55 ประกอบ)

“แต่ละปีจะมีเยาวชนหญิงในหมู่บ้านนี้และหมู่บ้านมั่งใกล้เคียงต้องออกจากโรงเรียนในระดับมัธยมและอาชีวศึกษาอย่างน้อยปีละ 2-3 คน ด้วยเหตุผลแรกคือการตั้งครรภ์ เหตุผลต่อมาคือการแต่งงานด้วยวัยที่อายุน้อย คือประมาณ 15 ปี

สำหรับการทำแท้งนั้นก็เกิดขึ้นอยู่บ่อยๆ โดยเฉพาะในกลุ่มที่เข้าไปเรียนและทำงานอยู่ในเมือง เพราะอยู่ห่างไกลพ่อแม่ จึงง่ายต่อการมีเพศสัมพันธ์และเกิดการตั้งครรภ์โดยไม่ได้อุปการภ์ อีกประการหนึ่งคือมีสถานที่ทำแท้งหลายแห่ง ทำให้เยาวชนที่มีปัญหาดังกล่าวแอบไปทำกัน”

(เชาช่วง ย่าง [นามแฝง], บ้านแม่สาใหม่: 2550)

กรณีของหนุ่มเน้งกับสาวนาง(ชื่อสมมุติ) เน้งเป็นชายหนุ่มมั่งจากจังหวัดเชียงราย เข้ามาเรียนระดับอุดมศึกษาในเมืองเชียงใหม่ โดยพักอยู่หอพักองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่ง ระหว่างเรียนนั้นเน้งได้รู้จักสาวนางที่เป็นหญิงมั่งครอบครัวมีฐานะดีจากเพชรบูรณ์ พ่อแม่เช่าหอพักเอกชนใกล้สถานศึกษาให้นางพักอาศัยระหว่างไปเรียน ทั้งสองคบกันเป็นแฟน แต่ขาดความรอบคอบในการใช้การคุมกำเนิด จนทำให้นางได้ตั้งครรภ์ขึ้นโดยบังเอิญ หลังจากตั้งครรภ์ได้สองเดือน ทั้งสองจึงตัดสินใจไปทำแท้งที่คลินิกแห่งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การแอบไปทำแท้งครั้งนั้นทำให้เพื่อนของนางรู้และนำเรื่องดังกล่าวไปบอกให้กับแม่และพ่อของนาง ภายหลังจากที่ปรึกษาหารือกันแล้ว ทางญาติของฝ่ายหญิงตัดสินใจไม่เอาความกับเน้ง ด้วยกลัวว่าจะทำให้เรื่องดังขึ้นแล้วพ่อแม่และนางได้รับความเสียหายในชื่อเสียงและฐานะทางสังคมที่มีอยู่ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้นแล้วทั้งสองยังคงคบกันเป็นแฟนอยู่ จนกระทั่งเกิดปัญหาการตั้งครรภ์ครั้งที่สองขึ้นอีก แต่ครั้งหลังนี้นางตัดสินใจนำปัญหาของตัวเองไปปรึกษากับแม่ที่บ้าน เมื่อแม่ทราบปัญหา จึงปรึกษากับพ่อและญาติพี่น้อง โดยทุกคนเห็นดีว่าจะต้องให้ทั้งคู่แต่งงานกัน เพื่อร่วมกันรับผิดชอบกับลูกที่จะเกิดตามมา พ่อแม่และญาติพี่น้องของนางจึงส่งข่าวอย่างเป็นทางการให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเน้งทราบและให้มาทำพิธีสู่ขอตามประเพณีเพื่อจะได้แต่งงานกันอย่างเป็นทางการต่อไป เมื่อเน้งกับญาติผู้ใหญ่เดินทางไปเจรจากันที่บ้านของนาง ฝ่ายเน้งปฏิเสธที่จะแต่งงานด้วย โดยให้เหตุผลว่าตนเองได้ทำพิธีมาโก๋ทำนายนาคการใช้ชีวิตร่วมของเน้งกับนางแล้วพบผลทำนายจากกระดุกและลั่นไก๋ว่าจะมีร้ายภัยเกิดขึ้น จึงขอยอมจ่ายเงินค่าปรับแทนการแต่งงาน ซึ่งตามธรรมเนียมแล้วญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงย่อมไม่มีสิทธิในการบังคับให้ฝ่ายชายรับผิดชอบโดยการแต่งงานกับลูกสาวตน ในที่สุดจึงทำการปรับฝ่ายชายเป็นจำนวนเงิน 10,000 บาท ตามกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านฝ่ายหญิงที่ได้ตั้งไว้

ด้วยความรู้สึกอายเพื่อนและอาจารย์ในสถานศึกษา นางจึงได้ขอพักการเรียนของตนชั่วคราว แล้วกลับไปอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านเกิดในจังหวัดเพชรบูรณ์ หลังจากทีนางได้คลอดลูก

สาวของตนที่โรงพยาบาลในตัวอำเภอ แม่กับพ่อได้สร้างเพิงที่พักรักษาตัวนอกบ้านให้นางและลูก อยู่อาศัยในระหว่างช่วงอยู่เดือน² ภายหลังจากที่คลอดและเลี้ยงดูลูกอยู่หลายเดือน นางได้ ตัดสินใจตามเพื่อนออกไปทำงานที่กรุงเทพฯ โดยปล่อยให้แม่กับพ่อของตนเป็นผู้เลี้ยงดูลูกสาวอยู่ที่ บ้าน อย่างไรก็ตาม การที่มีลูกสาววัยเด็กอยู่ที่บ้าน กับทั้งงานโรงงานที่กรุงเทพฯ ก็ไม่ได้ทำรายได้ ที่ดีให้กับตนเองมากนัก นางจึงเดินทางกลับมาอยู่ที่หมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ระหว่างนั้นได้มีชายมั่ง ทั่วจากในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านแวะเวียนมาจีบนางอยู่เป็นประจำ ในแ่งหนึ่งนั้นการมีชายมาหา บ่อยๆ ดังกล่าวได้สร้างความรำคาญและชื่อเสียงในทางไม่ดีให้กับพ่อแม่และญาติพี่น้องของนาง ด้วย ในที่สุดนางจึงได้ตัดสินใจแต่งงานกับชายมั่งคนหนึ่งจากจังหวัดตาก โดยยอมไปเป็นภรรยา น้อยของชายคนดังกล่าว ส่วนลูกสาววัยสองขวบของตนนั้น เนื่องจากมีปัญหาในการได้รับการ ยอมรับจากครอบครัวของสามี กับการที่ไม่อยากให้ลูกเห็นปัญหาครอบครัว โดยเฉพาะการที่สามี มักจะใช้อารมณ์ในการดุด่าและทุบตีทำร้ายร่างกายนางอยู่บ่อยๆ นางจึงตัดสินใจส่งลูกสาวขึ้นมา อยู่กับบ้านพักขององค์กรทางศาสนาในเมืองเชียงใหม่ เมื่อเน่งซึ่งทำงานอยู่ในเมืองเชียงใหม่ได้ ชาวดังกล่าว จึงแวะไปเยี่ยมลูกสาวของตนเอง แต่ก็ไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออะไรมากมาย เพราะ ฐานะทางเศรษฐกิจของเน่งก็ไม่ได้พอ ประกอบกับลูกได้รับความช่วยเหลือและอยู่ในความคุ้มครอง ขององค์กรศาสนาคริสต์แล้ว

จากกรณีตัวอย่างของเน่งกับนางดังกล่าว แม้ว่าปัจจุบันจะมีระบบการศึกษาในโรงเรียน มาให้ความรู้เรื่องเพศศึกษากับยี่ดเวลาและโอกาสที่จะตั้งครรรภ์ก่อนวัยอันควรไปได้บ้าง แต่ปัญหា ดังกล่าวก็มีได้ลดน้อยลงไปอย่างทีควร เพราะค่านิยมในการจีบและเป็นแฟนกันในหมู่เยาวชนมั่ง ที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นยังมิได้รับการปลูกฝังและปรับเปลี่ยนจากพ่อแม่และคนในสังคมเท่าที่ควร สำหรับในกลุ่มของเยาวชนมั่งที่เข้ามาเรียนและทำงานอยู่ในเมืองนั้น ยังมีความเป็นอิสระในการ คบเพื่อนต่างเพศมากขึ้น เพราะอยู่ห่างไกลจากสายตาและการควบคุมพฤติกรรมของพ่อแม่และ ญาติพี่น้องที่ส่วนใหญ่ยังอยู่ในหมู่บ้านบนภูเขา ผนวกกับค่านิยมแบบใหม่ที่เรียนรู้มาจากสังคมใน เมือง จึงทำให้การใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันของหนุ่มสาวก่อนแต่งงานนั้นมีมากขึ้น ซึ่งในสังคมมั่งนั้น พฤติกรรมดังกล่าวถือว่าเป็นการทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงของตัวผู้หญิงและญาติพี่น้องของตนเป็น อย่างมาก อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเยาวชนชายและหญิงในกรณีนี้อยู่ที่การมีโอกาสที่ จะตั้งครรรภ์ก่อนแต่งงาน กับทั้งการเสียการเรียนเพราะเรื่องความรัก และการแต่งงานโดยที่ยังไม่มี

² ตามธรรมเนียมมั่งแล้วถือว่าลูกนอกสมรสดังกล่าวเป็น “ลูกป่า” (mi nyuam hav zoo) จึงห้ามไม่ให้คลอดใน บ้านของพ่อแม่ ด้วยเชื่อว่าจะทำให้ผีเรือนเสียหาย อันจะนำมาซึ่งความหายนะของคนในครอบครัว แม้ภายหลัง จากครบการอยู่เดือนแล้วผู้เป็นแม่กับลูกสามารถเข้าไปในบ้านและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสมาชิกในครอบครัวของผู้ เป็นแม่ได้ แต่โดยทางความเชื่อและพิธีกรรมแล้วทั้งสองแม่ลูกดังกล่าวจะไม่ได้รับการยอมรับและคุ้มครองแต่ อย่างไม่

อาชีพการงานที่สามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ โดยเฉพาะลูกที่จะเกิดตามมา ซึ่งต้องมีภาระค่าใช้จ่ายมาก

การขาดโอกาสทางการศึกษา

โอกาสในการศึกษาของเด็กและเยาวชนมั่งในแต่ละยุคสมัยนั้นไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ก่อนปี พ.ศ. 2500 นั้นมีคนมั่งเพียงไม่กี่คนในจังหวัดน่าน เชียงใหม่และตากที่สามารถอ่านออกเขียนได้ ด้วยการที่พ่อแม่จ้างครูชาวพื้นราบขึ้นไปสอนลูกหลานของตัวเองเป็นการส่วนตัวในหมู่บ้านบนภูเขา แต่มักประสบปัญหาการไม่มีโอกาสฝึกฝนและใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน ดังนั้น จึงเริ่มตัดสินใจทยอยส่งเยาวชนเหล่านั้นลงมาเรียนในเมืองบ้างในบางชุมชน

สำหรับที่บ้านแม่สาใหม่ที่ทำการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่บนภูเขาซึ่งห่างไกลจากเส้นทางคมนาคม แม้ว่าโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจะได้รับการจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 แต่การที่วิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นการเกษตรแบบพึ่งตนเองมายาวนานนั้น ยังคงมีผลต่อปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบของโรงเรียนของเด็กในหมู่บ้านในระยะต่อมา หรือจนกระทั่งในปัจจุบัน ด้วยเหตุผลประการแรกคือ พ่อแม่ไม่ได้ให้ความสนใจในการทุ่มเทเพื่อการศึกษาของลูกเท่าที่ควร โดยเฉพาะพ่อแม่ที่ไม่ได้ลงไปในเมืองและเรียนรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรในเมือง ประกอบกับฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี จึงมักจะส่งให้ลูกเรียนอยู่แต่ในโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้านเท่านั้น ภายหลังจากนั้นแล้วมักจะให้ลูกออกจากโรงเรียนมาช่วยงานบ้าน หรือหากในรายที่ลูกอยากเรียนต่อจริงๆ ก็จะทำให้เด็กขวนขวายหาโอกาสเอาเอง กับเป็นหน้าที่ของครูในการช่วยติดต่อสถานที่เรียนในระดับสูงขึ้น เช่น การเข้าโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ การบวชเณรของเด็กผู้ชาย การเรียนวิชาชีพของเด็กผู้หญิง เป็นต้น ประการที่สอง ในระหว่างเรียน ไม่ว่าจะเป็นระดับประถมศึกษาในหมู่บ้านหรือระดับสูงขึ้นไป พ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยเหลือด้านการเรียนของลูกได้มากนัก นับตั้งแต่การทำการบ้าน ไปจนถึงการเลือกสาขาวิชาที่จะเรียน ทำให้เด็กต้องพึ่งตัวเองเป็นหลัก ดังนั้น ในรายที่เอาใจใส่เองในการทบทวนตำรา การทำการบ้าน และการขวนขวายเรียนรู้จากครูและเพื่อน จึงเป็นกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จในด้านการเรียนในชั้นเรียนและการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ประการสุดท้าย การที่เป็นโรงเรียนอยู่ห่างไกลบนภูเขา ทำให้คุณภาพการศึกษาดีด้อยกว่าในเมือง นับตั้งแต่เส้นทางคมนาคมที่ห่างไกลอันต้องใช้เวลานานถึงหนึ่งชั่วโมง และเป็นไปด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะในฤดูฝน ทำให้ครูส่วนใหญ่ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นราบนั้นเดินทางขึ้นไปสอนช้ากว่าปกติ ช่วงเวลาเย็นก็ต้องรีบเดินทางกลับ ดังนั้น เวลาที่มีให้กับการเรียนการสอนจริงจึงมีน้อย ที่มากไปกว่านั้นคือแหล่งความรู้และระบบเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการศึกษาค้นคว้าของนักเรียนนั้นมีอยู่อย่าง

จำกัด เป็นต้นว่าหนังสือที่นอกเหนือไปจากตำราเรียน กับอุปกรณ์ทดลองทางวิทยาศาสตร์และระบบการค้นข้อมูลผ่านเว็บไซต์ ฯลฯ

จากการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่าลูกชายมีโอกาสได้รับการส่งเสริมให้เรียนมากกว่าลูกหญิง เพราะค่านิยมพื้นฐานของชาวบ้านที่ผูกพันอยู่กับระบบความเชื่อที่ว่าลูกชายเป็นผู้ที่จะสืบทอดมรดกและพิธีกรรมของครัวเรือน โดยมีหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อยามชรา รวมทั้งการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ภายหลังจากที่พ่อแม่เสียชีวิตแล้ว ในขณะที่ลูกสาวจะต้องออกไปเป็นสมาชิกของครัวเรือนของสามีภายหลังจากแต่งงาน ซึ่งจะถูกตัดออกจากกองมรดกของพ่อแม่และพิธีกรรมของตระกูลของพ่อแม่เกิดตน ดังนั้น ในช่วงที่ผ่านมา หากจะเปรียบเทียบแล้ว พ่อแม่คนมั่งมีไม่ค่อยใส่ใจและทุ่มเทเงินทุนให้กับการศึกษาของลูกสาวมากเท่ากับลูกชาย อย่างไรก็ตาม ความคิดและการปฏิบัติดังกล่าวได้เริ่มปรับเปลี่ยนไปในกลุ่มคนมั่งรุ่นใหม่ เพราะได้เห็นตัวอย่างของการพึ่งพาลูกสาวซึ่งได้เรียนจบระดับการศึกษาที่สูงและมีงานทำ มีรายได้เป็นของตนเอง ได้ช่วยเหลือพ่อแม่ของตน ทั้งๆ ที่ได้แต่งงานออกเรือนไปอยู่กับฝ่ายสามีแล้ว รวมทั้งการที่พิธีกรรมและความเชื่อที่เคร่งครัดแบบเดิมซึ่งต้องการความรับผิดชอบจากลูกชายนั้นได้ลดน้อยลงไปมากในหมู่คนมั่งรุ่นใหม่ที่เป็นพ่อแม่ในปัจจุบัน

“บ้านของอาตมาอยู่จังหวัดกำแพงเพชร มีพี่น้องด้วยกันทั้งหมด 7 คน ประกอบกับครอบครัวมีฐานะยากจน และหมู่บ้านอยู่ห่างไกลโรงเรียนถึง 8 กิโลเมตร พ่อกับแม่จึงส่งอาตมาและพี่ชายรวม 3 คน ไปอยู่ที่วัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง ที่นั่นมีเด็กมั่งและชาวเขาอื่นนับพันคนมาอยู่รวมกัน อาตมาตัวเล็กมักถูกรังแกและขโมยของใช้อยู่เป็นประจำ เมื่อจบชั้นป. 6 พ่อแม่จึงพากลับมาอยู่ที่บ้าน บังเอิญเจ้าหน้าที่หน่วยประชาสัมพันธ์มาพบและแนะนำว่าน่าจะพาไปบวชเรียนในโครงการพระธรรมจาริก พ่อแม่จึงให้ท่านช่วยดำเนินการให้ สุดท้ายอาตมาก็ได้มาบวชและได้มาอยู่ที่วัดศรีโสคานี้นานถึง 11 พรรษาแล้ว

การมาบวชอยู่วัดนั้นทำให้มีโอกาสได้เรียนทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้ห่างไกลจากแหล่งอบายมุข นอกจากนั้นแล้วยังสามารถช่วยเหลือพ่อแม่ที่บ้านได้ด้วย อาตมาได้นำเอาอาหารแห้งและสิ่งของที่จำเป็นที่ได้รับการถวายมานั้นกลับไปให้ทุกครั้งไปเยี่ยมบ้าน หลังจากที่ได้เข้ามาบวชแล้วอาตมาได้แนะนำให้ญาติพี่น้องในหมู่บ้านนำเอาลูกหลานมาบวชเรียนเพิ่มอีกหลายรูปด้วยกัน”

(พระเม่ง ว่าง [นามสมมุติ], วัดศรีโสคา: 2550)

ในส่วนของการศึกษาต่อภายหลังจากจบระดับประถมศึกษาในหมู่บ้านนั้น การไปบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาธรรมะและการศึกษาปกติ โดยผ่านโครงการพระธรรมจาริก

ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อเน้นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวเขา ซึ่งในแต่ละปีจะรวบรวมประมาณ 200 ถึง 300 รูป โดยในส่วนของเยาวชนชายจากบ้านแม่สาใหม่แห่งนี้จะมีอย่างน้อยปีละ 5-7 คนที่สมัครเข้าบวชเรียนภายใต้โครงการนี้ อย่างไรก็ตาม โอกาสในการเรียนต่อภายใต้โครงการนี้เปิดให้เฉพาะเด็กผู้ชายเท่านั้น แม้ว่าเมื่อไม่กี่ปีมานี้ทางวัดวิเวกวนาราม ซึ่งเป็นสาขาของวัดศรีโสดา จะเปิดให้มีหลักสูตรการฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสันแก่เยาวชนหญิงขึ้น แต่ก็ไม่ได้เพิ่มโอกาสในการเรียนต่อในระดับสูงขึ้นแต่อย่างใด เพราะหลักสูตรวิชาชีพที่จัดให้มีขึ้นดังกล่าวมุ่งการส่งเสริมให้มีทักษะพื้นฐานเพื่อออกไปประกอบอาชีพเท่านั้น

สำหรับกลุ่มนักเรียนนักศึกษาในเมืองนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มที่อาศัยอยู่กับครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่เข้ามาประกอบอาชีพค้าขาย กับกลุ่มที่มาศึกษาต่อในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาโดยพักอาศัยตามหอพักและสถาบันการศึกษาต่างๆ ในส่วนของเด็กและเยาวชนกลุ่มแรกนั้น ปัญหาที่มักพบคือ พ่อแม่มีแต่ยุ่งกับการทำมาค้าขาย กับทั้งไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาของลูกนัก จึงไม่ได้ทุ่มเทให้กับการศึกษาของลูกเท่าที่ควร ทั้งนี้ มีหลายรายที่พ่อแม่ต้องเดินทางไปค้าขายในที่ต่างๆ จึงนำลูกไปฝากไว้ตามหอพักที่บริหารจัดการโดยองค์กรศาสนาและองค์กรพัฒนาเอกชน กับตามสถานการศึกษาประเภทกินนอน ซึ่งส่วนใหญ่ของเด็กที่อาศัยอยู่ตามสถานที่ดังกล่าวเป็นเด็กกำพร้าหรือเด็กที่ประสบปัญหาครอบครัวแตกแยก เมื่อเด็กมั่งเหล่านี้ถูกส่งเข้าไปอยู่ร่วมกัน จึงเริ่มซึมซับพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากเพื่อน เช่น การลักขโมย เล่นการพนัน หรือแอบหนีโรงเรียน ซึ่งกว่าที่พ่อแม่จะรู้ก็โตเป็นวัยรุ่นและเสียคนไปมากแล้ว ต้องถูกให้ออกจากโรงเรียนหรือสถานที่พัก เมื่อต้องกลับเข้ามาอยู่บ้านกับพ่อแม่ พ่อแม่ก็ไม่มีเวลาให้ เพราะมีแต่ทำการค้าขายอยู่ จึงให้เงินและรถจักรยานยนต์แก่ลูกตามที่ลูกร้องขอ แต่สิ่งเหล่านี้กลับช่วยเพิ่มโอกาสให้ลูกไปติดการพนันและคบเพื่อนฝูงในทางไม่ดีมากขึ้นไปอีก แทนที่จะเป็นประโยชน์ในการเรียนของลูก ในที่สุดเด็กก็ไปทำผิดกฎหมายบ้านเมือง ถูกจับไปอยู่สถานพินิจครั้งแล้วครั้งเล่า ซึ่งพ่อแม่เองก็จนปัญญาในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ในส่วนของเยาวชนที่เข้ามาศึกษาระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาในเมืองเชียงใหม่ นั้นปัจจุบันมีประมาณ 200-300 คน หากจะเปรียบเทียบกับกลุ่มเพื่อนในหมู่บ้านที่เป็นวัยเดียวกันแล้ว นับว่าเป็นกลุ่มที่มีโอกาสมากกว่าคนอื่นอีกเป็นจำนวนมาก เพราะเยาวชนเหล่านี้มีผลการเรียนที่ดีอยู่ในระดับแนวหน้า สามารถสอบผ่านการคัดเลือกเข้ามาเรียนต่อในระดับสูงขึ้น กับทั้งที่ครอบครัวมีฐานะดีกว่าอีกหลายๆ คนในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม หากเทียบกับเพื่อนๆ คนพื้นราบที่เรียนในสถาบันการศึกษาเดียวกันแล้ว เยาวชนที่เป็นนักเรียนนักศึกษาเหล่านี้ยังด้อยโอกาสมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของพื้นฐานการศึกษาหรือความพร้อมของครอบครัว โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในศึกษาและการเรียนพิเศษอย่างอื่นนอกชั้นเรียน ทำให้เยาวชนมั่งดังกล่าวทุกคนต้องกู้เงินเรียนเองเป็นหลัก

การทำงานในเมืองที่มีอาชีพเสี่ยง

ในกลุ่มของเยาวชนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ประกอบไปด้วยสองกลุ่มหลักด้วยกัน คือกลุ่มที่เข้ามาทำงานรับจ้างกับกลุ่มที่เข้ามาเรียนในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา กลุ่มที่เข้ามาทำงานนี้จะมีจำนวนมากกว่ากลุ่มเรียน โดยมีทั้งที่จบการศึกษาตั้งแต่ระดับประถม มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา แต่ด้วยปัญหาฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและพื้นฐานการเรียนรู้ที่ไม่ดีพอ จึงต้องตัดสินใจออกมาประกอบอาชีพในเมือง แทนที่จะกลับไปอยู่ในหมู่บ้าน เพราะปัญหาความไม่แน่นอนในอนาคตของที่อยู่อาศัยและที่ทำกินบนภูเขาที่ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ปัญหาราคาสินค้าเกษตรที่ตกต่ำ รวมทั้งความรู้ที่ได้เรียนมาจากระบบการศึกษาในโรงเรียนนั้นล้าหลังแล้วแต่เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือไปจากวิถีชีวิตจริงของชุมชนบนที่สูงทั้งสิ้น

“แม้ว่าการทำงานในส่วน of โรงงานหล่อวัสดุเรซิน ปูนน้ำมัน หรืออื่นๆ เกี่ยวกับสารเคมีแล้วจะเป็นอาชีพที่เสี่ยงต่อการได้รับมลพิษเข้าสู่ร่างกาย แต่โดยส่วนใหญ่แล้วทุกคนก็ไม่ได้ใส่ใจกับการป้องกันตัวเอง การใส่หน้ากากป้องกันจมน้ำกับปากก็ทำให้อึดอัดหายใจไม่ออก โดยเฉพาะในฤดูร้อน สำหรับข้อแนะนำและกฎระเบียบในการป้องกันตัวเองจากเจ้าของกิจการนั้นแทบจะไม่มีเลย เขาเป็นห่วงกิจการของตัวเองมากกว่าการเจ็บป่วยของลูกจ้าง”

(ป้าง ย่าง [นามแฝง], อำเภอเมืองเชียงใหม่: 2549)

ประเภทของงานที่เยาวชนม้งเหล่านี้ทำอยู่ในเมืองเชียงใหม่ประกอบด้วยการเป็นแม่บ้าน เด็กปั๊มตามสถานีบริการน้ำมัน เด็กเสิร์ฟในร้านอาหารและร้านคาราโอเกะ พนักงานซ่อมและล้างรถยนต์ พนักงานโรงแรม พนักงานโรงงาน ฯลฯ ปัญหาที่เยาวชนเหล่านี้มักเผชิญคือความเสี่ยงในด้านสุขภาพ โดยเฉพาะมลพิษในที่ทำงานที่เกิดจากควันรถและน้ำมันที่สูดดมเข้าสู่ร่างกายโดยไม่ระมัดระวังป้องกันตัวเอง กับความเสี่ยงในการติดเชื้อเอชไอวีและโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อันเกิดจากบรรยากาศในที่ทำงานของกลุ่มเยาวชนผู้หญิงที่อยู่ร้านอาหารและคาราโอเกะ แล้วมีกลุ่มเยาวชนชายกับกลุ่มพ่อบ้านเข้าไปใช้บริการ นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าในบางกลุ่มย่อยและบางช่วงระยะเวลาผู้หญิงม้งเป็นแม่สื่อในการรวบรวมกลุ่มเยาวชนและเพื่อนหญิงสาวม้งแล้วจัดให้มีบริการพาเที่ยวให้กับชายม้งที่เดินทางมาจากต่างประเทศ

“ช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมา มีหญิงม้งอยู่กลุ่มหนึ่งที่คอยติดต่อกับผู้ชายม้งจากประเทศอเมริกา คือหากทางโน้นมีผู้ชายม้งที่จะเดินทางมาเมืองไทย ถ้าเขาต้องการเพื่อนผู้หญิงที่เป็นสาว ๆ ม้งในเมืองไทย โดยเฉพาะการช่วยพาไปเที่ยวในสถานที่ต่างๆ ก็จะติดต่อมายังแม่สื่อที่นี่ แม่สื่อก็จะถามว่าต้องการคนรูปร่างหน้าตาอย่างไร อายุประมาณเท่าไร ฯลฯ จากนั้นก็จะไปหาหญิงม้งที่ตนรู้จักมาคอยให้บริการ

บางคนมีความคิดก้าวหน้าถึงขนาดไปเปิดร้านคาราโอเกะ แล้วเอาเยาวชนที่เป็นญาติพี่น้องของตัวเองมาทำงานด้วย โดยร้านคาราโอเกะดังกล่าวได้กลายมาเป็นจุดดื่มและเที่ยวแหล่งใหม่ของเยาวชนชายม้งที่เข้ามาอยู่ในเมือง กลุ่มพ่อบ้านจากหมู่บ้านบนภูเขาที่ลงมาทำธุระในเมือง รวมทั้งกลุ่มชายม้งที่เดินทางมาจากต่างประเทศ”

(เส็ง ลี [นามแฝง], อำเภอเมืองเชียงใหม่: 2550)

อุบัติเหตุที่เกิดจากรถจักรยานยนต์นับเป็นความเสี่ยงอีกอย่างหนึ่งที่เยาวชนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเผชิญ โดยทั้งกลุ่มที่เข้ามาทำงานและมาเรียน เพราะเกือบจะทุกคนมีรถจักรยานยนต์ใช้สำหรับเดินทางไปเรียนและทำงาน ทั้งนี้ สาเหตุหลักของการเกิดอุบัติเหตุในช่วงที่ผ่านมานั้นคือการดื่มสุราแล้วขาดสติ ขับรถไปชนแล้วได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตเอง กับทั้งที่ถูกรถยนต์ชน เป็นต้น ดังกรณีตัวอย่างของชัย(นามสมมุติ) นักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่เมื่อหลายปีก่อน วันเกิดเหตุนั้นเป็นวันที่ทางมหาวิทยาลัยจัดกิจกรรมกีฬาประจำปี ภายหลังจากแข่งขันกีฬาในตอนกลางวันแล้ว รุ่งพี่และรุ่งน้องในคณะได้จัดงานเลี้ยงฉลองขึ้น โดยมีการนำเอาสุรามาดื่มกินด้วย จนกระทั่งเวลาล่วงเลยเข้าไปหลังเที่ยงคืนจึงได้แยกย้ายกันกลับที่พัก เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วชัยได้ขับรถจักรยานยนต์ของตนออกไปธุระต่อที่ตลาด ซึ่งต้องข้ามถนนหลักไปอีกฟากหนึ่ง แต่ด้วยความเมาและประมาท จึงไม่ได้เปิดไฟรถ ทำให้ถูกรถยนต์ที่วิ่งมาด้วยความเร็วสูงชนเข้าอย่างจังแล้วลากไปเป็นระยะทางไกล ทำให้ชัยเสียชีวิตทันที หลังจากนั้นรถกู้ภัยได้เก็บศพไปไว้ที่โรงพยาบาลสวนดอก โดยที่ไม่มีเพื่อนคนใดรู้เห็นเหตุการณ์ หลังจากนั้นสามวันเพื่อนจึงเห็นประกาศของทางโรงพยาบาลแล้วไปดู พบว่าเป็นศพของชัยจริง จึงได้ส่งข่าวกลับไปให้พ่อแม่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์เดินทางมารับศพกลับไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่บ้านต่อไป โดยระหว่างที่จะออกเดินทางกลับบ้านนั้นพ่อของชัยได้ให้คติเตือนใจเยาวชนม้งที่เข้ามา ร่วมในการส่งศพว่า

“ขอให้พวกเราทุกคนที่เป็นเยาวชนม้งมาจากหมู่บ้านต่างๆ อย่าได้ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองด้วยความประมาทเหมือนลูกชายของผม อย่าได้ไปดื่มเหล้าเมายา อันจะนำไปสู่การสูญเสียร่างกายและชีวิตของตนเอง สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่พ่อแม่ทุกคนเป็นห่วงกังวลอยู่ทางบ้าน ไม่มีพ่อแม่คนไหนอยากจะได้ยินข่าวร้ายเกี่ยวกับลูกของตนแบบนี้ ขอให้กรณีการสูญเสียชีวิตของผมเป็นตัวอย่างเตือนสติทุกคน ขอให้เกิดขึ้นกับลูกหลานคนม้งเป็นคนแรกและคนสุดท้าย”

ปัญหาการละเมิดและการทอดทิ้งเด็ก

การละเมิดเด็กในที่นี้หมายถึงการจงใจหรือประมาทเลินเล่อ อันเป็นการปิดกั้นหรือทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความเสียหายซึ่งสิทธิ เสรีภาพ จิตใจ ทรัพย์สิน อนามัย ร่างกายหรือถึงแก่ชีวิต ส่วนการทอดทิ้งเด็คนั้นหมายถึงการละเลย ทิ้งขว้าง หรือไม่เอาใจใส่ต่อเด็กและเยาวชนในฐานะที่ตัวเองเป็นพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด หรือเป็นผู้ปกครองโดยชอบธรรมและญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด โดยในสองประเด็นดังกล่าวนั้นครอบคลุมถึงทั้งในกรอบของแบบแผนของวัฒนธรรมและกฎเกณฑ์ของสังคม ไปจนถึงระเบียบข้อบังคับและกฎหมายที่มีการบัญญัติเอาไว้

ส่วนนี้เป็นการนำเสนอปัญหาที่พ่อแม่หรือคนอื่นๆ ในสังคมมีส่วนในการก่อขึ้น แล้วส่งผลกระทบต่อตัวเด็กและเยาวชนในสังคมม้ง โดยปัญหาที่พบทั้งในกลุ่มเด็กและเยาวชนม้งทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านบนภูเขาและในเมืองเชียงใหม่สามารถแยกออกได้เป็น 6 ด้านด้วยกัน คือ ปัญหาเด็กนอกสมรส ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาการละเมิดทางเพศ การที่เด็กถูกแยกออกจากครอบครัว ปัญหาการใช้แรงงานเด็กและเยาวชน และปัญหาสัญชาติ อัตลักษณ์และอคติทางชาติพันธุ์

เด็กนอกสมรส

สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมในการจับกัน หรือการเที่ยวสาวในยามค่ำคืนของเยาวชนชายม้ง ตั้งแต่อายุน้อย คือประมาณ 13-15 ปีในสังคมม้ง กับทั้งการขาดความรู้และความใส่ใจในการป้องกันการตั้งครรภ์ ซึ่งในบางรายนั้นเมื่อตั้งครรภ์แล้วฝ่ายชายมักจะปฏิเสธที่จะแต่งงานกับฝ่ายหญิงด้วย ดังนั้น ในกรณีนี้จึงต้องมีการเจรจากันระหว่างญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย โดยฝ่ายชายยอมเสียค่าปรับเป็นเงินแทน ทั้งนี้ การกำหนดอัตราค่าปรับของแต่ละหมู่บ้านนั้นจะแตกต่างกันออกไป แต่โดยทั่วไปแล้วจะอยู่ที่ประมาณ 5,000-10,000 บาท ภายหลังจากการจ่ายค่าปรับแล้ว ฝ่ายชายก็จะหมดภาระความรับผิดชอบต่อตัวเด็กที่จะเกิดตามมา ไม่ว่าจะเป็นในระหว่างการอยู่เดือนของผู้เป็นแม่ หรือเมื่อเด็กโตขึ้นแล้วต้องมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูและการศึกษาเล่าเรียน

อีกกรณีหนึ่งของเด็กนอกสมรสที่มักพบบ่อยในสังคมม้งคือเด็กที่เกิดจากการตั้งครรภ์ของแม่หม้ายกับชายม้งที่เป็นพ่อบ้าน แม่หม้ายในสังคมม้งนั้นมีทั้งกรณีที่มีสามีเสียชีวิตแล้ว กับการเป็นหม้ายจากการหย่าร้างกับสามี โดยพวกเธอมักจะเป็นที่หมายปองของพ่อบ้าน ซึ่งในบางรายที่ฝ่ายชายรักจริงและคิดว่าภรรยาของตนยินยอมให้แต่งงานน้อยเข้ามาอยู่ด้วยในครัวเรือนเดียวกัน พ่อบ้านก็จะแต่งงานหม้ายมาเป็นเมียน้อย แต่ในบางรายนั้นแม่หม้ายกลับตั้งครรภ์ครั้งแล้วครั้งเล่า โดยอาจจะเป็นชายคนเดียวกันหรือต่างคนกันก็ได้ ทั้งนี้ หากเกิดกรณีการท้องนอกสมรสดังกล่าว

ขึ้น โดยที่ฝ่ายชายไม่ยอมแต่งงานด้วย ก็ต้องมีการเสียค่าปรับตามกฎหมายของหมู่บ้าน ซึ่งโดยปกติแล้วจะไม่มากไปกว่ากรณีการท้องนอกสมรสของหญิงสาวข้างต้น

กรณีตัวอย่างของนางดี(ชื่อสมมุติ) ปัจจุบันอายุ 46 ปี อยู่กับลูกชายสองคนเพียงลำพังในบ้านยกพื้นหลังเล็กตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้าน ลูกชายคนโตมีอายุ 18 ปี จบการศึกษาชั้นมัธยมปลายแล้ว ปัจจุบันไปหางานทำในกรุงเทพฯ ได้ 8 เดือน แล้ว ส่วนลูกชายคนเล็กอายุ 12 ปี ปัจจุบันกำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในหมู่บ้าน นอกจากนี้นางดีมีพี่สาวสองคน น้องสาวหนึ่งคน กับน้องชายสองคน โดยพี่สาวคนโตแต่งงานแล้วย้ายไปอยู่กับสามีที่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนพี่สาวคนรองมีสติไม่สมประกอบ มีน้องสาวแต่งงานอยู่ในชุมชน ปัจจุบันจึงอยู่กับน้องชายคนโตที่อยู่กับแม่ในบ้านอีกหลังหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณเดียวกัน สำหรับครอบครัวของน้องชายคนรองอพยพไปอยู่บ้านบวกจันที่ห่างไปประมาณ 10 กิโลเมตร

นางดีย้อนอดีตว่าเมื่อตอนอายุประมาณ 15 ปี หลังจากที่พ่อได้เสียชีวิตแล้ว แม่ได้พาพวกตนอพยพจากหมู่บ้านในเขตอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มาตั้งบ้านเรือนอยู่กับน้ำของแม่ในหมู่บ้านแม่สาใหม่ ในช่วงวัยรุ่นของนางดีนั้น แม่จะมีโรงเรียนชั้นประถมในหมู่บ้านแม่สาใหม่แล้ว แต่ด้วยการที่มีอายุมากแล้ว และยังต้องช่วยแม่ทำการเกษตรและรับจ้างทั่วไป ทำให้ไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ กระทั่งเมื่อนางดีอายุได้ 22 ปี ก็ได้ตั้งครรภ์แล้วคลอดลูกชายคนโตโดยที่ยังไม่ได้แต่งงาน พ่อของเด็กคือผู้ชายชาวม้งที่มีภรรยาแล้วจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งชายคนดังกล่าวก็ไม่ยอมแต่งงานด้วย ในที่สุดญาติพี่น้องได้ให้ญาติของแฟนมาไกล่เกลี่ยปัญหาร่วมกันในชุมชนพร้อมยอมรับเป็นลูกและไปแจ้งเกิดว่าเป็นลูกของตนที่ว่าการอำเภอ แต่ด้วยความที่แฟนไม่ต้องการรับนางเป็นภรรยาจึงถูกปรับตามธรรมเนียมม้งเป็นเงิน 8,000 บาท โดยให้ญาตินางดีเป็นผู้มีส่วนในการดูแลการคลอดและการอยู่เดือน ตลอดจนการเลี้ยงดูลูกชายธรรมเนียมม้ง

หลังจากลูกชายคนแรกเพิ่งเข้าเรียนชั้นประถมในชุมชน นางดีก็ได้ตั้งครรภ์เป็นครั้งที่สองกับชายม้งต่างชุมชนที่ตั้งอยู่ไม่ไกลนัก โดยในขณะที่นางดีกำลังตั้งครรภ์อยู่นั้น ญาติพี่น้องก็ได้ส่งข่าวให้แฟนกับญาติพี่น้องของแฟนมารับไปเป็นภรรยา ทำให้นางได้นำลูกชายคนโตและอุ้มท้องไปอยู่กับแฟนคนนี้ แต่หลังจากนางคลอดลูกคนที่สองได้เพียงปีเดียว ด้วยการที่แฟนติดยาเสพติดและไม่ดูแลครอบครัว ในที่สุดนางดีได้ตัดสินใจหนีกลับมาอยู่กับแม่ที่บ้านแม่สาใหม่ แล้วญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายก็ได้เจรจากันโดยเกลี้ยกล่อมให้นางกลับไปใช้ชีวิตอยู่กับสามี แต่อยู่ได้เพียงเดือนเดียว นางก็ทนพฤติกรรมของสามีไม่ไหว จึงได้หลบหนีกลับมาอยู่กับแม่อีก ครั้งหลังนี้ ญาติทั้งสองฝ่ายมาไกล่เกลี่ยกันแล้วไม่เป็นผล จึงให้ทั้งสองหย่ากันโดยไม่ได้ปรับไหมฝ่ายใดเลย ทั้งนี้ ฝ่ายสามีได้ยกลูกชายคนรองให้เป็นของนางเช่นกัน หลังจากที่นางส่งข่าวไปหลายครั้ง จนกระทั่งเวลาผ่านไปหนึ่งปีสามีก็ไม่ได้สนใจมาดำเนินการแจ้งเกิดลูกอย่างเป็นทางการ นางจึงขอให้น้องสาวกับน้องเขยรับไปแจ้งเกิดเป็นลูกของทั้งสองคนแทน

ด้วยการที่นางดีต้องเลี้ยงดูลูกชายสองคนโดยลำพัง หลังจากที่ถูกชายคนโตเรียนจบชั้นประถมศึกษาในชุมชน นางจึงนำไปฝากเรียนต่อที่โรงเรียนบ้านแม่โต ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำในเขตอำเภอสะเมิง เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียน อีกทั้งยังมีหอพักให้กับเด็กนักเรียนด้วย ยกเว้นค่าสมุด ปากกา และค่าขนม เท่านั้น เมื่อจนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วนางก็ได้พาไปสมัครเรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลายและพักอาศัยอยู่กับหอพักของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จังหวัดเชียงใหม่ กระทั่งจบมัธยมศึกษาตอนปลายเมื่อต้นปีที่ผ่านมา ลูกชายคนโตจึงได้ออกไปหางานทำในกรุงเทพฯ เป็นงานชุบทองคำ ที่ผ่านมาลูกชายคนโตได้ส่งเงินมาให้แม่กับน้องชายสองครั้ง รวมเป็นเงิน 8,000 บาท สำหรับน้องชายนั่น ปัจจุบันกำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในชุมชน ซึ่งนางดีคิดว่าเมื่อจบชั้นประถมแล้วจะให้เรียนต่อมัธยมศึกษาต้นในหมู่บ้าน เนื่องจากได้เปิดเป็นโรงเรียนขยายโอกาสแล้ว กับทั้งไม่อยากให้ลูกแยกออกจากผู้เป็นแม่ไปไกลตอนนี้ ส่วนอนาคตนั้นขึ้นกับความสามารถของลูกว่าจะสามารถเรียนได้สูงเพียงใด โดยนางบอกว่าจะพยายามหาเงินเพื่อส่งให้ลูกมีความรู้และได้งานทำที่ดี จะได้ไม่ลำบากเหมือนกับตน

ทุกวันนี้นอกจากนางดีจะรับจ้างงานเกษตรทั่วไปให้กับเพื่อนบ้านชาวม้งแล้ว รายได้ทางอื่นแทบจะไม่มีเลย บางครั้งนางต้องขยืมเงินจากน้องชายคนโตกับน้องสาว แต่ทุกครั้งต้องชดเชยคืนภายในเวลาไม่ช้า ซึ่งนางรู้สึกว่ตนไม่มีญาติพี่น้องที่สนิทเาเลย อีกทั้งยังน้อยใจว่าเนื่องจากตนเป็นผู้หญิงต้องออกเรือนตามจารีตของชาวม้ง(แม้จะได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์แล้วก็ตาม) แต่ตนกลับมีลูกนอกสมรสและมักพึ่งพาครอบครัวน้องชายเสมอทำให้น้องชายไม่ชอบตนนัก แม้บ้านอยู่ใกล้กันก็ไม่ค่อยได้คุยกันบ่อย สภาพเช่นนี้ทำให้นางดีต้องรับภาระค่าใช้จ่ายของลูกทั้งสองคน โดยเฉพาะค่าเล่าเรียนที่แพงมากสำหรับนาง แม้ที่ผ่านมานางจะพยายามขอความช่วยเหลือในการรับทุนยากจนจากคณะครูที่โรงเรียนก็ตาม แต่ครูอ้างตามหลักฐานการเกิดว่าลูกชายคนรองของนางเป็นลูกของน้องเขยกับน้องสาวของนาง ซึ่งไม่ใช่เป็นเด็กกำพร้าและยากจนตามเกณฑ์ของโรงเรียน ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วเป็นลูกของนางดี และนางต้องหาเลี้ยงดูเองทั้งหมดด้วยตัวเอง เพียงแต่ตอนแ้งเกิดได้ขอให้น้องสาวกับน้องเขยช่วยไปแ้งเท็จเป็นลูกของเขาเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การที่นางนับถือศาสนาคริสต์นั้น นอกจากจะช่วยให้นางประหยัดค่าใช้จ่ายและลดความยุ่งยากในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมแล้ว ยังทำให้ได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มชาวม้งที่เป็นคริสเตียนจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะความอบอุ่นทางด้านจิตใจ เมื่อนางจนปัญญาที่จะสั่งสอนลูกของนาง ก็มักนำคำสอนของศาสนาคริสต์มาปลอบใจตัวเองโดยบอกให้ลูกดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระเจ้า ซึ่งมีครั้งหนึ่งในขณะที่ลูกชายคนโตกำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น นางต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก จึงได้ขอรุณการศึกษาจากผู้เผยแพร่ศาสนาซึ่งเป็นชาวม้งอยู่ในชุมชนด้วยกัน ซึ่งได้ให้การช่วยเหลือเป็นเงิน 5,000 บาท จากนั้นนางก็ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือ

อย่างอื่นแต่อย่างใด แม้ที่ผ่านมาจะได้พยายามขอให้รับลูกของนางไปเรียนเป็นผู้เผยแพร่ศาสนาด้วยก็ตาม

ทุกวันนี้ แม่ลูกชายคนโตของนางจะเติบโตขึ้นมาเป็นคนดี รู้สำนึกและช่วยแบ่งเบาภาระของนางได้มากขึ้น โดยเฉพาะการช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่ายแก่นางและน้องชาย แต่ปัญหาอย่างหนึ่งที่นางเป็นห่วงก็คือกลัวลูกจะไปใช้ชีวิตอย่างประมาทในเมือง ส่วนการมีความรักและการตัดสินใจมีครอบครัวของลูกนั้นแม่ก็ได้แต่ย้ำว่าควรจะต้องคบแต่หญิงมั่งเท่านั้น เพื่อที่จะให้ลูกหลานที่จะเกิดตามมามีความใกล้ชิดกันในความเป็นญาติพี่น้องแบบมั่ง เพราะแม่และลูกก็ประสบปัญหาความวุ่นวายทางด้านจิตใจมามากพอแล้ว อีกประการหนึ่งคือนางหวังว่าการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์แล้วนั้นจะทำให้อดีตแฟนและสามี(พ่อของลูกชายทั้งสอง)ไม่กลับมาแย่งลูกไปเป็นคนในตระกูลของตนภายหลังจากลูกแต่งงานแล้ว ตามธรรมเนียมการนับถือผีหรือระบบการสืบทอดตระกูลของมั่ง เพราะลูกทั้งสองคนนั้นล้วนแล้วแต่เติบโตขึ้นจากหยาดเหงื่อของนางทั้งสิ้น อดีตแฟนและสามีไม่ได้มีส่วนในการอบรมเลี้ยงดูลูกชายเลย

จากกรณีของนางดังกล่าวข้างต้น กับทั้งกรณีอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมั่งนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็คือตัวเด็กที่เกิดจากการท้องนอกสมรส โดยเท่าที่พบในหมู่บ้านนั้น หากเป็นกรณีเด็กที่เกิดจากหญิงหม้าย ปัญหาจะมีน้อย เพราะผู้เป็นแม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูและอาจจะมีลูกคนโตหรือสมาชิกในครอบครัวคนอื่นคอยช่วยเหลือเลี้ยงดู แต่ในกรณีของหญิงสาวนั้นจะมีปัญหามากประการแรก โดยวัฒนธรรมแล้วสถานภาพของเด็กที่เกิดมาใหม่นั้นไม่ได้เป็นสมาชิกในครอบครัวของพ่อแม่ของผู้เป็นแม่ เพราะถือว่าเป็นลูกที่ท้องนอกสมรสหรือลูกป่า (miv nyuag haav zoov) นั้นหมายความว่าลูกที่เกิดมานี้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในบ้านของพ่อแม่หรือพี่น้องของผู้เป็นแม่ได้ แต่จะไม่มีสิทธิในการเข้าร่วมพิธีกรรมหลักๆ ของครัวเรือน หากเป็นลูกผู้หญิง เมื่อเธอโตขึ้นแล้วแต่งงานออกไปอยู่กับสามี จึงจะมีสถานภาพการเป็นสมาชิกในครอบครัวของสามีอย่างเต็มตัว นั่นคือการนับถือผีของครอบครัวของสามี แต่หากเป็นลูกผู้ชาย เมื่อเติบโตขึ้นเป็นหนุ่มแล้วจะแต่งงานโดยธรรมเนียมปฏิบัติแล้วสังคมมั่งจะให้โอกาสแก่ญาติพี่น้องของผู้เป็นพ่อ(ที่ทำให้แม่ตั้งครรภ์แล้วเกิดเด็กคนนี้)เป็นผู้ตัดสินใจว่าจะจัดการแต่งงานให้เด็กชายคนนี้(สร้างครอบครัวให้) แล้วให้ไปนับถือผีในตระกูลของผู้เป็นพ่อหรือไม่ หากญาติพี่น้องของฝ่ายชายไม่ประสงค์ ญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงก็จะจัดการแต่งงานให้เพื่อเป็นการสร้างครอบครัวให้เด็กคนนี้ แล้วให้นับถือผีหรือสืบทอดตระกูลในสายของแม่ ดังนั้น เด็กนอกสมรสคนนี้จะกลายเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับหรือมีสถานภาพทางสังคมอย่างเต็มตัวในตระกูลของผู้เป็นแม่ก็ต่อเมื่อได้แต่งงาน มีครอบครัวเป็นของตัวเอง แล้วทำพิธีกรรมต่างๆ เช่นเดียวกันกับพ่อบ้านคนอื่นในตระกูล

ประการที่สอง ในด้านของจิตใจ เด็กนอกสมรสดังกล่าวเติบโตขึ้นท่ามกลางการเป็นคนมีปมด้อยในสังคม กล่าวคือนอกจากไม่มีพ่อแล้วตัวเองกับแม้อย่างกลายเป็นคนที่มีสถานภาพด้อยต่ำ

ในสังคม ไม่มีสถานภาพที่เป็นสมาชิกของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง จนกว่าจะแต่งงานและมีครอบครัวเป็นของตัวเอง นั่นคือจนกว่าจะมีความชัดเจนว่าตัวเองนับถือผีของสายตระกูลไหน ตัวเองจึงจะได้เป็นสมาชิกในตระกูลนั้นๆ อย่างสมบูรณ์ ฉะนั้น ในช่วงที่เติบโตขึ้นเป็นเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้ จึงเป็นช่วงระยะเวลาที่ได้กนกสมรสดังกล่าวต้องเผชิญกับปัญหาทางด้านจิตใจมากที่สุด

ประการสุดท้าย การขาดการดูแลทางด้านเศรษฐกิจและการเลี้ยงดูอื่นๆ การที่ได้กนกสมรสดังกล่าวไม่มีพ่อเป็นเสาหลักของครอบครัว ลำพังแต่ผู้เป็นแม่เท่านั้นย่อมมีปัญหาคายากลำบากในการเลี้ยงดูให้เหมือนกับเด็กในครอบครัวอื่น โดยเฉพาะการช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งโดยปกติแล้วผู้เป็นพ่อจะไม่ได้สนใจให้ความช่วยเหลือ เพราะถือว่าลูกดังกล่าวไม่ใช่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวหรือตระกูลของตน ในขณะที่ญาติพี่น้องของแม่ก็ถือว่าไม่ใช่สมาชิกในครอบครัวหรือตระกูลของตนด้วย จึงไม่ได้ใส่ใจในการช่วยเหลือทางด้านค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน อาหารการกินและเสื้อผ้าให้กับเด็ก อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเด็กกนกสมรสดังกล่าวมักถูกส่งไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ของรัฐบาลหรือองค์กรทางด้านศาสนา เพื่อให้มีโอกาสได้รับความช่วยเหลือในการเลี้ยงดูและการศึกษา เพราะสิ่งเหล่านี้จำเป็นว่าเป็นภาระที่หนักมากสำหรับผู้เป็นแม่

ครอบครัวแตกแยก

เด็กอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องเผชิญกับปัญหาในสังคมม้งคือเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่ต้องแยกทางกันหรือเสียชีวิต โดยที่พบมากที่สุดในหมู่บ้านที่ทำการศึกษาคือกรณีการหย่าร้างของพ่อแม่มากกับการที่พ่อแม่เสียชีวิตหรือครอบครัวแตกแยกอันเนื่องมาจากปัญหายาเสพติดประเภทยาบ้า ปัญหาที่เด็กกลุ่มนี้เผชิญคือการขาดที่พึ่งทางด้านจิตใจในการปกป้องคุ้มครอง กับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาครอบครัวแตกแยก มีทั้งที่เป็นการหย่าร้างกันตามปกติ กับกรณีต้นเหตุมาจากยาบ้า ประการแรก การหย่าร้างกันตามปกติ ที่พบหลายกรณีในชุมชนที่ทำการศึกษาทั้งสองแห่งคือการที่คู่สามีภรรยาไม่พอใจที่จะใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันอีกต่อไป โดยมีต้นเหตุนับตั้งแต่การไม่ชอบพอในนิสัยของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการส่วนตัว ไปจนถึงกรณีที่ญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายเข้ามายุ่งเกี่ยวในชีวิตและครอบครัวของทั้งสองคนมากเกินไป โดยนอกจากเรื่องทรัพย์สินที่มีอยู่แล้ว เมื่อแยกทางกันจะต้องมีการเจรจาแบ่งลูกด้วย ซึ่งในแต่ละกรณีคู่สมรสก็จะมีแบ่งลูกด้วยข้อตกลงที่แตกต่างกันไป ตามความพึงพอใจและความสามารถในการเลี้ยงดูของผู้เป็นพ่อหรือแม่ แต่โดยหลักธรรมเนียมปฏิบัติแล้วลูกผู้ชายมักจะตกเป็นของฝ่ายพ่อ และลูกผู้หญิงตกเป็นของฝ่ายแม่ ด้วยเหตุผลที่คนม้งมีระบบการสืบทอดสายตระกูลผ่านทางฝ่ายชาย (patrilineal descent) เมื่อลูก

ชายเติบโตขึ้นและแต่งงานแล้วจะต้องนับถือผีของฝ่ายพ่อ ในขณะที่ลูกหญิงนั้นเมื่อโตขึ้นและแต่งงานแล้วจะออกไปนับถือผีของสามีของตนเอง

ประการหลัง เป็นการแตกแยกของครอบครัวที่มีต้นเหตุมาจากการระบาดเข้ามาของยาเสพติดประเภทยาบ้า ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นในชุมชนม้งในช่วงไม่เกิน 10 ปีที่ผ่านมาเอง โดยที่พบนั้นส่วนใหญ่เป็นพ่อบ้านหรือหัวหน้าครอบครัวที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยเฉพาะการเสพ แล้วมักหาเรื่องทุบตีทำร้ายร่างกายภรรยาและลูกของตัวเอง โดยอ้างว่าภรรยาของตัวเองมีชู้ จนทำให้ฝ่ายหญิงทนอยู่ต่อไปไม่ได้ ในที่สุดญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายต้องเข้ามาเกี่ยวข้องและตัดสินให้แยกทางกัน กรณีนี้ลูก ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย มักจะถูกยกตัดสินให้ไปอยู่ภายใต้การดูแลของผู้เป็นแม่ เพราะผู้เป็นพ่อไม่สามารถควบคุมสติของตัวเองได้อย่างปกติ กับอีกกรณีหนึ่งที่พบเพียงไม่กี่รายในพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือการที่พ่อถูกจับไปจำคุกเป็นระยะเวลายาวนาน แล้วแม่ต้องไปแต่งงานใหม่ หรือกรณีที่ผู้เป็นพ่อ หรือทั้งพ่อและแม่ถูกฆ่าตัดตอน เหลือเพียงลูกกำพร้าที่ต้องตกอยู่ภายใต้การเลี้ยงดูของญาติพี่น้องฝ่ายชาย

นอกจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่เด็กต้องเผชิญโดยตรงแล้ว ปัญหาทางด้านจิตใจที่เกิดขึ้นกับเด็กในครอบครัวที่แตกแยกดังกล่าวนั้นย่อมเป็นการยากที่จะวัดได้ แต่สิ่งสำคัญคือการเด็กเหล่านั้นเติบโตขึ้นท่ามกลางบริบทของครอบครัวที่มีแต่ปัญหาการทะเลาะตบตีกันของพ่อและแม่ หรือการที่ขาดพ่อแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาช่วยอบรมสั่งสอนและเป็นที่พึ่ง กับทั้งเกิดการเปรียบเทียบกับเพื่อนในวัยเดียวกันที่มีทั้งพ่อและแม่เป็นคนช่วยเติมเต็มให้ครอบครัวมีความสุข เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลให้เด็กเกิดปมด้อยและขาดโอกาสในการพัฒนาตัวเอง กับทั้งการที่จะเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในสังคมทั้งสิ้น โดยเฉพาะที่พบหลายกรณีของเด็กที่ครอบครัวแตกแยกอยู่ในเมืองที่ในที่สุดแล้วเด็กก็กลายเป็นผู้ติดยาเสพติด ติดเกมส์ ขาดเรียนจนต้องถูกให้ออกจากโรงเรียนในที่สุด ดังกรณีของเด็กชายชาติที่ขณะนี้มียายุ 15 ปี ซึ่งอาศัยอยู่กับแม่ในเมืองเชียงใหม่

พ่อแม่ของชาติ(ชื่อสมมุติ)ต่างก็เป็นคนม้งรุ่นใหม่จากจังหวัดน่าน แต่อยู่คนละหมู่บ้าน ที่เข้ามาทำงานและค้าขายในเมืองเชียงใหม่ เมื่อได้มารู้จักกันและแต่งงานกันได้ไม่นานก็ให้กำเนิดชาติขึ้นที่โรงพยาบาลแม่และเด็ก เมื่อปี พ.ศ. 2533 หลังจากเกิดชาติได้ไม่นานพ่อกับแม่ตัดสินใจพาครอบครัวกลับไปทำไร่ที่บ้านเกิดของพ่อในจังหวัดน่าน ไปอยู่กับครัวเรือนของปู่ซึ่งเป็นครัวเรือนที่มีทั้งปู่ ย่า ลุง ป้า และอาอาศัยอยู่รวมกันเป็นครัวเรือนใหญ่ อยู่ที่นี่ได้ประมาณปีกว่า พ่อแม่ชาติก็กลับขึ้นมาหาทำงานอยู่เชียงใหม่อีก เพราะปัญหาความขัดแย้งในบ้าน โดยเฉพาะระหว่างแม่ของชาติกับย่า กับทั้งปัญหาที่ลงทุนทำการเกษตรแล้วขายผลผลิตไม่ได้ ตอนนั้นชาติอายุประมาณ 2 ขวบกว่า แม่แยกกลับมาอยู่เชียงใหม่แล้ว แต่ก็พ่อกับแม่ก็มีปัญหาครอบครัวต่อมา ด้วยเพราะยากอยู่ดูแลให้พ่อเลิกกับแม่ เนื่องจากไม่ชอบนิสัยของแม่ สุดท้ายญาติพี่น้องและพ่อจึงส่งคืนแม่ไปให้ตาบยายของชาติที่อยู่อีกหมู่บ้านหนึ่ง โดยเสียค่าธรรมเนียมการส่งคืนเพียง 2,000 บาท ส่วน

ทรัพย์สินนั้นเนื่องจากทั้งสองแต่งงานได้ไม่นานจึงไม่มีอะไรแบ่งกัน สำหรับชาตินั้นเนื่องจากอายุน้อย ทั้งสองฝ่ายจึงตกลงกันให้อยู่ในความดูแลของแม่ แต่มีข้อแม้ว่าพ่อจะต้องช่วยส่งเงินให้ชาติด้วย ตามแต่ที่จะสามารถช่วยเหลือได้

หลังจากที่หย่าร้างกันได้ไม่นาน พ่อได้แต่งงานใหม่และไม่ได้ช่วยเหลือแม่เลี้ยงดูชาติแต่อย่างใด จากนั้นไม่นานแม่ก็พาชาติไปฝากสถานสงเคราะห์บ้านเด็กชายเชียงใหม่ได้ระยะหนึ่ง เมื่อพ่อของชาติได้ข่าวว่าแม่พาลูกไปฝากสถานสงเคราะห์ พ่อก็ต่อว่าให้แม่ว่าถ้าไม่มีปัญญาเลี้ยง พ่อจะมารับตัวชาติไปเลี้ยงเอง ด้วยความกลัวว่าพ่อจะมาแย่งชาติกลับไป แม่จึงรับชาติออกจากสถานสงเคราะห์กลับไปอยู่กับตัวเอง แล้วแม่ก็พาชาติกลับไปอยู่กับครอบครัวของตาที่จังหวัดน่านได้ระยะหนึ่ง ที่นั่นแม่ทั้งสองแม่ลูกจะใช้ชีวิตอยู่ภายในครัวเรือนเดียวกันกับครอบครัวของตา แต่โดยธรรมเนียมปฏิบัติของม้งแล้วแม่กับชาติไม่ได้ถือว่าเป็นสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน ดังตัวอย่างของการประกอบพิธีกรรมที่ต้องแยกทั้งสองออกจากสมาชิกในครัวเรือนของตา กับมีครั้งหนึ่งที่แม่ขอให้ตาช่วยแบ่งพื้นที่บริเวณข้างบ้านให้เป็นที่ดินสร้างบ้านสำหรับอยู่อาศัยของสองแม่ลูก แต่ตาตอบปฏิเสธ ด้วยเหตุผลว่าพื้นที่มีอยู่อย่างจำกัด ต้องแบ่งให้ลูกชายหลายคนด้วยกัน จึงไม่เพียงพอที่จะให้แม่ของชาติ

ด้วยความรู้สึกน้อยใจจากการที่ถูกกีดกันตามธรรมเนียมม้งดังกล่าว ไม่นานแม่ก็พาชาติขึ้นไปค้าขายที่อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และชาติได้ไปเรียนหนังสือชั้นอนุบาลที่นั่น เมื่อจบชั้นอนุบาลน้ำ(น้องสาวของแม่) ก็ช่วยให้ชาติได้เข้าเรียนต่อชั้นประถมที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แม่จัน เพราะว่าเป็นนักศึกษาฝึกสอนที่นั่น จนกระทั่งชาติเรียนจบชั้น ป. 5 เทอมแรก น้ำคนเดิมก็เป็นธุระช่วยย้ายชาติมาต่อที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ เพราะแม่กลับเข้ามาค้าขายอยู่ในเมืองเชียงใหม่และญาติทางแม่ส่วนใหญ่อยู่ในเชียงใหม่

ชาติเรียนอยู่ที่นั่นจนถึงชั้น ม.2 เทอมที่ 1 ตอนนั้นชาติอายุประมาณ 13 ปี เขาเริ่มไม่อยากเรียน แอบหนีไปนอนหลับตามหอฟักบ้าง บ้านพักภารโรงบ้าง บางทีก็แอบสูบบุหรี่บ้าง เมื่อครูจับได้ก็เรียกแม่มารับทราบ แม่จึงย้ายชาติไปอยู่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ที่จังหวัดลำพูน ตอนใหม่ๆ ก็ไม่มีปัญหา แต่เมื่อเริ่มเข้าสู่ตอนปลายเทอม ชาติก็ยังแอบสูบบุหรี่อีก เมื่อครูจับได้ ชาติรู้สึกอายครูและเพื่อนๆ ไม่อยากเข้าห้องเรียน จนต้องหนีเรียนเป็นประจำ ครูที่นั่นได้เชิญแม่ไปคุยและรับทราบพฤติกรรมของชาติอีก แม่จึงตัดสินใจย้ายชาติออกจากโรงเรียนมาอยู่กับแม่ที่บ้านเช่าในเขตอำเภอหางดง โดยให้เรียนต่อชั้น ม.3 ที่โรงเรียนแห่งหนึ่งใกล้ที่บ้านพัก โดยแม่ได้ซื้อรถมอเตอร์ไซด์ให้ชาติ 1 คัน เพื่อขับไปเรียนหนังสือเอง กับให้คอยช่วยรับ-ส่งแม่ระหว่างบ้านกับตลาดด้วย

ระหว่างนี้แม่มีแต่ไปค้าขายหาเงินหาหมรุ่งหามค่า กับการที่ชาติมาอยู่กับแม่แล้วทำให้ตัวเองมีอิสระมากขึ้น ชาติเริ่มไปติดเกมส์และคบเพื่อนนอกบ้าน มักจะหนีไปเที่ยวช่วงหลังเลิก

เรียนและวันเสาร์-อาทิตย์ ไปนอนค้างบ้านเพื่อนเป็นบางครั้ง แม่ขอร้องให้ชาติมาช่วยขายดอกไม้ที่ตลาด แต่ชาติจะนั่งขายได้นานที่สุดประมาณ 1 ชั่วโมงก็มาเรียกแม่ไปเปลี่ยนแล้ว ชาติบอกว่าเขาไม่ชอบขาย เพราะนานๆ จะมีคนมาซื้อที ทำให้เขารู้สึกเบื่อ จึงขอยุ่บ้านคนเดียว บ่อยครั้งที่แม่แอบกลับมาดู เห็นประตูบ้านใส่กุญแจเอาไว้ ไม่รู้ลูกแอบหนีไปเที่ยวที่ไหน แม่ได้แต่เพียงขอร้องว่า ถ้าจะไปเที่ยวก็ขอให้มาบอกแม่ก่อน แม่จะได้ไม่ต้องเป็นห่วง แต่ชาติก็มักให้เหตุผลว่าบอกทำไม ถ้าบอกแม่ก็จะไม่ให้ไปอยู่ดี

ตั้งแต่มาอยู่กับแม่ได้ประมาณ 6-7 เดือนมานี้ ชาติได้ก่อปัญหาขึ้นอย่างน้อย 3 ครั้งด้วยกัน ครั้งแรกเขาพาเพื่อนรุ่นน้องหนีเรียน 1 วัน ครูใหญ่จับได้จึงเรียกแม่ไปพบและทำบันทึกไว้ เพราะเป็นความผิดครั้งแรกช่วงเปิดเทอมได้ไม่นาน ครั้งต่อมาเกิดช่วงเดือนกรกฎาคม 2550 ชาติกับเพื่อนคนพี่นรอีก 5 คน (4 คนเป็นนักเรียน ส่วนอีกคนหนึ่งไม่ได้เรียนหนังสือ) ไปเที่ยวงานที่สันป่าตอง เห็นรถมอเตอร์ไซด์คันหนึ่งไม่ได้ใส่คอกุญแจ เพื่อนเขาเลยบอกว่าช่วยกันขโมยเอาไปขายแล้วจะได้นำเงินมาแบ่งกัน หลังจากที่ได้ช่วยกันขโมยรถคันนั้นไป ต่อมาตำรวจก็สืบและจับได้เพื่อนก่อน แล้วเขาก็ขัดทอดมาถึงตัวชาติ วันนั้นตำรวจมาจับชาติที่บ้านตอนช่วงเช้าพรุษาพอดี เอาไปฝากขังอยู่ที่สถานีตำรวจสันป่าตองครึ่งวัน แล้วส่งตัวไปยังสถานพินิจเด็กและเยาวชน แม่ของชาติจึงหาคนไปช่วยประกันตัวชาติออกมาภายในวันนั้นเอง แล้วให้ชาติกลับไปเรียนตามปกติ ทางโรงเรียนบอกว่าเหตุเกิดข้างนอกโรงเรียนก็เป็นหน้าที่ของทางตำรวจ ทางโรงเรียนจึงทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ครั้งล่าสุด ชาติก็มีเรื่องทะเลาะกับเพื่อนรุ่นน้อง เพราะเด็กเขาหาว่าชาติเป็นคนขี้ขโมย ชาติโมโหเลยตีเขาจนเกิดเรื่องชกต่อยกันขึ้นในโรงเรียน ครูใหญ่จึงเรียกแม่ไปพบและบอกว่าเป็นความผิดครั้งที่สองที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ถ้าจะให้ทางโรงเรียนเชิญออกก็จะรุนแรงไป ฉะนั้นจึงขอให้แม่ชาติเซ็นใบลาออกให้ แม่ก็เลยเซ็นใบลา แล้วให้ลูกกลับมาอยู่บ้านโดยไม่ได้เรียนหนังสือที่ไหน

ตอนนี้ชาติก็ออกมาอยู่บ้านเฉยๆ กำลังรอขึ้นศาลในคดีขโมยรถมอเตอร์ไซด์อยู่ โดยยังไม่ทราบว่าจะเป็นอย่างไร กับทั้งจะไปก่อให้เกิดปัญหาอะไรขึ้นอีก อย่างไรก็ตาม เขาได้บอกกับแม่ว่าอยากไปอยู่หอชมรม แม่จึงคิดว่าจะให้เรียน กศน. จนจบชั้น ม.3 แล้วให้ไปเรียนสารพัดช่าง (ช่างยนต์) แต่ตอนนี้เรื่องยังอยู่ที่ชั้นศาล รถมอเตอร์ไซด์ของลูกก็ถูกยึดไป โดยตำรวจแจ้งข้อหาว่าใช้เป็นพาหนะในการไปขโมยของ จะคืนให้ต่อเมื่อศาลตัดสินคดีแล้ว ส่วนรถมอเตอร์ไซด์คันที่ไปขโมยมา ยังขายไม่ได้แต่ถูกตำรวจจับเสียก่อน สำหรับเพื่อนร่วมแก๊งขโมยรถนั้น มี 2 คนยังอยู่ในสถานพินิจ อีก 2 คนผู้ปกครองมาประกันตัวออกมาเช่นเดียวกัน ตอนนี้ชาติก็เพิ่งออกจากสถานพินิจมา จึงยังคงกลัวอยู่ กับไม่มีรถมอเตอร์ไซด์แล้ว จึงยังอยู่แต่ในบ้าน ไม่กล้าไปไหนไกล

“ตอนนี้เราก็คิดว่า เอ้ ทำไมนะตอนที่หย่ากันนั้นเราถึงตัดสินใจรับลูกเอามาเลี้ยงเอง ถ้ารู้อย่างนี้เอาไว้ให้อยู่กับพ่อเขา เราก็คงไม่มาปวดหัวขนาดนี้ ตอนเล็กๆ เราบอกอะไรเขาก็เชื่อฟัง พอโตแล้วสอนอย่างไรก็ไม่ฟัง ตอนแรกๆ ก็รับไม่ได้ว่าลูกเราเป็นอย่างนี้ แต่ตอนนี้ก็ชักจะปลงเสียแล้ว เคยบอกลูกว่า ถ้าลูกทำตัวแบบนี้ วันหนึ่งลูกกลับมาก็จะเห็นแม่แขวนคอตายอยู่ในบ้าน

ต้นเหตุของปัญหาลูกชายในปัจจุบันมาจากครอบครัวแตกแยก แม่ต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงครอบครัวจนไม่มีเวลาให้ลูก จึงส่งไปเข้าโรงเรียนประจำ ที่นั่นมีทั้งเด็กที่เป็นคนดีและเด็กไม่ดี มีเด็กกำพร้า ลูกเริ่มไปคบกับเพื่อนไม่ดี ฝึกนิสัยไม่ดีจากที่นั่น เมื่อโตขึ้นก็แอบหนีเรียน แอบสูบบุหรี่ ไปคบเพื่อนเกเร เริ่มหนีเรียน ดิคเกมส์ แล้ววิ่งไปขโมยจนถูกจับจนกระทั่งต้องถูกให้ออกจากโรงเรียนในที่สุด”

(นุช ลิ [ชื่อสมมุติ], แม่ค้ามังในเมืองเชียงใหม่: 2550)

กรณีของชาติและแม่อ้างกล่าว แม่เล่าว่าเคยได้พาชาติกลับไปให้ตาและญาติพี่น้องของตาที่จังหวัดน่านช่วยว่ากล่าวตักเตือน แต่ทุกคนก็จนปัญญา เพราะคนเหล่านั้นใช้แต่ภาษาแม่ที่ชาติฟังแล้วไม่เข้าใจ กับทุกคนบ่นว่าลูกโตแล้วย่อมจะสอนให้เป็นคนดีได้ยาก ตัวชาติเองก็ไม่ยำเกรงและเคารพนับถือคนเหล่านั้นว่าเป็นญาติ เพราะไม่ได้อยู่ด้วยมาตั้งแต่เล็ก ส่วนฝ่ายพ่อและญาตินั้นก็ไม่สามารถฟังพาเขาได้เลย ตามธรรมเนียมม้งแล้วถือว่าขณะนี้แม่ของชาติได้ถูกตัดขาดจากความรับผิดชอบของฝ่ายพ่อแล้ว ถึงแม้เขาจะยังนับว่าชาติเป็นสมาชิกในตระกูล แต่พ่อก็ไม่ได้ใส่ใจส่งเสียเลี้ยงดูและติดตามพฤติกรรมลูกคนนี้อันแล้ว จึงเป็นการยากที่จะให้แม่พาชาติกลับไปให้เขาช่วยอบรมสั่งสอนหรือควบคุมพฤติกรรม

การละเมิดทางเพศและการบังคับแต่งงาน

ดูเพียงผิวเผินแล้วเหมือนว่าปัญหาการละเมิดทางเพศในกลุ่มของเด็กและเยาวชนหญิงในสังคมม้งนั้นแทบจะไม่มีเลย แต่ในความเป็นจริงแล้วได้เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำเหมือนในสังคมอื่นทั่วไป เพียงแต่กรณีที่เกิดขึ้นนั้นมักจะไม่ได้ถูกนำมาเปิดเผยกันในสังคมเท่านั้นเอง เพราะในสังคมม้งนั้นเป็นสังคมที่ฝ่ายชายเป็นผู้ที่มีอำนาจ การเรียกร้องขอความเป็นธรรมใดๆ ของผู้หญิงมักจะไม่ได้รับการเอาใจใส่อย่างจริงจังจากผู้ชาย ประการถัดมาคือเรื่องเพศเป็นเรื่องที่น่าอับอายในการนำเอามาพูดในที่สาธารณะ โดยเฉพาะการนำมาเรียกร้องความเป็นธรรมต่อหน้าญาติผู้ใหญ่หรือคณะกรรมการหมู่บ้านแล้วทำให้กลายเป็นเรื่องโจษจันกันในหมู่บ้าน ทำให้หญิงที่ได้รับการละเมิดทางเพศมักจะไม่วางใจเปิดเผยเรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับตน

ทั้งนี้ ปัญหาการละเมิดทางเพศต่อเยาวชนหญิงที่พบในสองชุมชนที่ทำการศึกษาและชุมชนม้งที่อยู่ใกล้เคียงนั้น มักเกิดจากปัญหาการโทรมหญิงที่เป็นเยาวชน กล่าวคือ กลุ่มผู้ชาย ซึ่งมีทั้งที่เป็นเยาวชนและผู้ใหญ่ จับหญิงที่เป็นเยาวชนแล้วบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ด้วย ดังกรณีที่เกิดขึ้นที่หมู่บ้านใกล้เคียงบ้านแม่สาใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2551 ซึ่งกรณีหลังนั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้ง โดยภายหลังจากที่กลุ่มผู้ชาย 4 คนร่วมดื่มเหล้าสังสรรค์กันในเทศกาลปีใหม่ม้งแล้วได้ไปเล่นเกมสโยนลูกช่วงเพื่อเป็นการจับกันตามวัฒนธรรมม้ง จากนั้นจึงชวนเด็กหญิงจี (นามสมมุติ) อายุประมาณ 12 ปีไปเดินเล่นในป่าละเมาะข้างหมู่บ้าน เมื่อถึงที่เปลี่ยวผู้คน กลุ่มผู้ชายนั้นจึงจับเยาวชนหญิงคนดังกล่าวแล้วบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ด้วย จนทำให้หญิงนั้นได้รับความเจ็บปวดทั้งทางร่างกายและจิตใจ พ่อแม่ของตนต้องส่งเข้ารักษาที่โรงพยาบาลในเมืองนานถึงสามสัปดาห์ หลังจากวันเกิดเหตุ ญาติของฝ่ายหญิงได้นำเรื่องดังกล่าวเข้ากล่าวหาต่อผู้ใหญ่บ้าน โดยญาติของทางฝ่ายชายได้ถูกเรียกมาเจรจาด้วย ในที่สุดได้ตกลงให้ฝ่ายชายจ่ายค่าเสียหายให้ฝ่ายหญิงจำนวน 3,500 บาท โดยค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลนั้นให้เป็นความรับผิดชอบของฝ่ายหญิงเอง กับขอให้เรื่องดังกล่าวจบลงที่ผู้ใหญ่บ้าน ไม่ต้องนำไปเป็นคดีความถึงเจ้าหน้าที่บ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากนั้นแล้วตัวเด็กยังต้องนอนรักษาตัวต่ออีกที่โรงพยาบาลด้วยอาการทางประสาท กับทั้งที่พ่อแม่ของฝ่ายหญิงรู้สึกว่าการใช้ชดเชยจำนวนดังกล่าวนั้นไม่ยุติธรรมสำหรับลูกของตัวเอง จึงได้นำกรณีปัญหาดังกล่าวไปปรึกษาองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย ซึ่งก็ได้รับคำแนะนำว่าให้ไปแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่เพื่อเรียกชายทั้งสี่คนมารับทราบข้อกล่าวหาแล้วดำเนินคดีกันตามกฎหมายต่อไป แต่ในที่สุดญาติของฝ่ายหญิงก็ตัดสินใจไม่ไปแจ้งความ ด้วยเพราะได้ตกลงกันไว้ที่ระดับของผู้ใหญ่บ้านแล้ว นอกจากนั้นแล้วยังรู้สึกเกรงใจ เพราะตัวเองเป็นคนในแซ่ตระกูลเล็กของหมู่บ้าน กลัวว่าหากฟ้องร้องกันต่อไปแล้วจะถูกรังแกจากฝ่ายชายที่เป็นตระกูลที่มีอำนาจในหมู่บ้าน และประการสำคัญคือไม่รู้จักขั้นตอนของกฎหมายในการที่จะเอาความผิดกับผู้ชายดังกล่าว ทั้งนี้จากกรณีดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นเพียงกรณีเดียวที่ถูกนำเข้าสู่การเจรจกันในระดับหมู่บ้าน เพราะตัวเยาวชนหญิงนั้นมีอาการสาหัสทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ถ้าเป็นกรณีการข่มขืนอื่นๆ ที่ไม่ร้ายแรงนั้นฝ่ายหญิงก็มักจะไม่นบอกพ่อแม่และญาติพี่น้องของตนเองเพื่อต่อสู้หาความเป็นธรรม

สำหรับการล่วงละเมิดทางเพศในกรณีที่พ่อเลี้ยง(สามีใหม่ของแม่)กับญาติพี่น้องกระทำต่อเด็กและเยาวชนหญิงนั้นจากข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านนั้นพบว่ามีย่อยรายมาก จะมีเพียงรายสองรายที่เกิดขึ้นในสังคมม้งในเมือง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าระบบสังคมม้งยังคงมีความเข้มแข็งในการคุ้มครองเด็กในเรื่องดังกล่าว กับการที่วิถีชีวิตในหมู่บ้านนั้นพ่อแม่ลูกมักอยู่ด้วยกันหลายคน ทำให้ผู้ชายไม่มีโอกาสกระทำเหมือนกับกรณีที่เข้ามาอยู่ในเมืองซึ่งปราศจากการควบคุมจากญาติพี่น้อง

กับทั้งที่สมาชิกในครอบครัวต่างก็ออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านในเวลาที่แตกต่างกันออกไป ทำให้พ่อเลี้ยงหรือญาติพี่น้องผู้ชายมีโอกาสข่มขืนเยาวชนหญิงมากขึ้น เช่นเดียวกับสังคมไทยพื้นราบ

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่สัมพันธ์กับการละเมิดทางเพศคือการบังคับให้หญิงสาวแต่งงาน โดยไม่มีทางเลือก แต่เดิมนั้นคนม้งมีธรรมเนียมการขูดหญิงสาวมาเป็นภรรยา ซึ่งการขูดนั้นมีสองลักษณะด้วยกัน อย่างแรกเป็นการขูดที่ฝ่ายชายและเพื่อนใช้กำลังในการบังคับ ทั้งโดยการลากมือ และการแบกหามตัวหญิงสาวจากบ้านของเธอไปยังบ้านของชายหนุ่ม ซึ่งโดยมากแล้วฝ่ายหญิงจะไม่พร้อมหรือไม่ยอมแต่งงานด้วยกับชายหนุ่ม ถึงแม้จะรู้จักหรือจีบกันมานานแล้วก็ตาม ส่วนอีกกรณีหนึ่งนั้นการขูดกลายเป็นธรรมเนียมม้งไปแล้ว ถึงแม้หญิงสาวจะรักและพร้อมใจที่จะแต่งงานกับชายหนุ่ม แต่หากไม่มีการตั้งมือหรือขูดเป็นพิธี หญิงนั้นก็ถือว่าฝ่ายชายไม่ตั้งใจที่จะพาตนไปด้วยอย่างจริงจัง ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการขูดแบบไหนก็ตาม ตามธรรมเนียมม้งแล้วเมื่อฝ่ายชายได้พาหญิงสาวไปถึงบ้านของตน จะต้องมีการเรียกให้ผู้อาวุโสมาทำพิธีรับขวัญ (lwm qaib) หญิงนั้นเข้าบ้านของชาย ด้วยการใช้ไก่ตัวผู้ทำพิธี เพื่อเป็นการตัดขาดหญิงนั้นจากผีเรือนของพ่อแม่เกิดของตน แล้วให้เป็นสมาชิกหรืออยู่ภายใต้การคุ้มครองของผีเรือนของพ่อแม่ฝ่ายชายแทน ฉะนั้นหญิงที่ผ่านพิธีกรรมนี้แล้วจะไม่สามารถกลับไปเป็นสมาชิกในครอบครัวของพ่อแม่เกิดตนได้อีกต่อไป ประเด็นนี้จึงกลายมาเป็นข้อได้เปรียบของผู้ชายม้งในการบังคับให้หญิงสาวแต่งงานกับตนเอง ทั้งๆ ที่หญิงบางคนไม่มีความพร้อมหรือไม่ได้รักชายนั้นๆ เลย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่หญิงม้งหลายรายได้ถูกบังคับให้แต่งงานด้วยการขูดดังกล่าว โดยที่พวกเธอไม่ยินยอมด้วย บางรายถึงกับหลบหนีกลับมายังบ้านพ่อแม่ของตนแล้วนำประเด็นการขูดบังคับนั้นขึ้นเป็นคดีความกัน บางรายได้ทำร้ายชีวิตของตนเองเป็นการประท้วง ผู้นำชุมชนม้งต่างๆ จึงได้กำหนดกฎเกณฑ์ให้ห้ามมีการขูดเกิดขึ้น กระนั้นก็ตาม ในยุคปัจจุบันที่มีการใช้รถยนต์เป็นพาหนะมากขึ้นนั้น หญิงสาวมักถูกหลอกให้ขึ้นรถไปเที่ยวกับแฟนของตนและเพื่อน แล้วขับรถพาหญิงสาวไปที่บ้านของฝ่ายชาย ซึ่งโดยมากแล้วอยู่ต่างหมู่บ้านหรือต่างจังหวัด เมื่อถึงบ้านฝ่ายชายแล้วก็ทำพิธีตัดผีเช่นเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้หญิงสาวนั้นไม่มีทางเลือกและไม่สามารถกลับมาเป็นสมาชิกในครอบครัวของพ่อแม่ตนได้อีก

ทั้งสองประเด็นดังกล่าว คือประเด็นการละเมิดทางเพศและการบังคับให้แต่งงาน จึงเป็นทั้งประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวผู้หญิงวัยรุ่นในสังคมม้งโดยตรง กับทั้งเป็นประเด็นการละเมิดสิทธิที่ฝ่ายชายกระทำต่อหญิงที่มีความอ่อนแอกว่า ซึ่งหญิงนั้นไม่มีทางเลือกหรือทางต่อสู้แต่อย่างใด ที่มากกว่านั้นคือการกระทำของผู้ชายม้งดังกล่าวยังได้รับการยอมรับและเอื้อประโยชน์โดยระบบของธรรมเนียมปฏิบัติที่ผู้ชายเป็นใหญ่ เป็นผู้ที่มั่งคั่งในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินคดีความกับกรณีปัญหาที่เกิดขึ้น หรือการกระทำพิธีกรรมตามระบบความเชื่อที่มีอยู่เพื่อให้ฝ่ายชายได้เปรียบกว่าก็ตาม

เด็กถูกแยกจากครอบครัว

ความหวังดีของพ่อแม่ในการส่งเด็กเข้าไปเรียนหนังสือในเมืองตั้งแต่เล็กนั้นกลับเป็นการแยกเด็กออกจากครอบครัว เสมือนเป็นการทอดทิ้งเด็กตั้งแต่ยังเล็ก ทำให้เด็กขาดความอบอุ่นทางด้านจิตใจ กับทั้งยังขาดโอกาสในการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ด้วย ทั้งนี้ ในกรณีของชุมชนแม่สาใหม่ ซึ่งอยู่บนพื้นที่สูงนั้น พบว่าพ่อแม่ประมาณร้อยละ 10 นิยมส่งออกจากหมู่บ้านไปเรียนหนังสือประจำอยู่ในเมืองเชียงใหม่และเชียงรายตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา ด้วยเหตุผลประการแรกคือการทำพ่อแม่ไม่มีเวลาดูแลลูกที่หมู่บ้าน ด้วยเพราะต้องเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้านกับข้างนอก คือทั้งเพื่อเพาะปลูกพืชผักที่หมู่บ้านมั่งมี และการค้าขายของที่ระลึกในเมืองและต่างจังหวัด ประการที่สองคือการต้องการให้ลูกได้เรียนหนังสือในโรงเรียนที่มีคุณภาพดีขึ้น เพราะพ่อแม่เป็นจำนวนมากบ่นถึงสภาพการเรียนการสอนที่ไม่ดีของครูในโรงเรียนประถมและโรงเรียนขยายโอกาส(ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม)ที่หมู่บ้านว่าไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่ควรจะเป็น เพราะขาดแคลนครู อุปกรณ์การเรียนการสอน และเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีในหมู่บ้าน กับทั้งการมาสายและกลับช้าของครูที่ทำให้จำนวนชั่วโมงการสอนลดน้อยลงไป ประการที่สามเป็นกลุ่มของครอบครัวคริสเตียนที่มีการเปิดเป็นหอพักให้เด็กเข้าไปพักเพื่อออกไปเรียนหนังสือในโรงเรียนในพื้นที่ราบที่ตัวอำเภอแมริม กับหอพักและโรงเรียนคริสเตียนอื่น ทั้งที่ตั้งอยู่ในเมืองเชียงใหม่และเชียงราย และประการสุดท้ายคือเป็นกรณีของลูกกำพร้าที่ไม่มีพ่อหรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองคน แล้วพ่อหรือแม่ที่เหลือ หรือญาติพี่น้องหาทางส่งลูกกำพร้าดังกล่าวเข้าไปเรียนในสถานสงเคราะห์ที่เป็นทั้งของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งองค์กรศาสนา

กรณีตัวอย่างของนางสาวหล้า (ชื่อสมมุติ) อายุ 18 ปี นักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบันก็เช่นกัน เธอเป็นคนที่มาจากบ้านแม่สาใหม่ หล้ามีพี่น้องร่วมสายโลหิตด้วยกันจำนวน 4 คน โดยตัวเธอเป็นลูกคนสุดท้อง มีพี่ชายเพียงคนเดียว พี่ทุกคนได้เรียนหนังสือจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในชุมชน โดยมีสองคนไปเรียนต่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากนั้นพี่ทุกคนก็ได้แต่งงานและมีครอบครัวกันหมดแล้ว นอกจากนี้เธอยังมีลุง 2 คน กับอาอีก 2 คน ทำให้เมื่อครอบครัวของเธอต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน ก็จะมีญาติพี่น้องช่วยหนุนเสริมเสมอ

ระหว่างที่หล้าเรียนอยู่ชั้นประถมต้นนั้นเกิดปัญหาการระบาดของยาบ้าขึ้นในหมู่บ้าน กับทั้งที่พ่อแม่นักเรียนหลายคนมักบ่นว่าคุณภาพการสอนของครูในโรงเรียนในหมู่บ้านต่ำกว่ามาตรฐานในพื้นที่ราบ พ่อแม่ของหล้าจึงฝากหล้าไปกับญาติให้พาไปเรียนที่โรงเรียนฟ้าหญิงอุบลรัตน์ จังหวัดเชียงราย ประการสำคัญคือการอยู่และเรียนที่นั่นไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ค่าที่พักอาศัย

และค่าอาหารแต่อย่างใด ทำให้เธอไม่ได้รับกวจเงินทองพ่อแม่รัก ยกเว้นตอนกลับบ้านเทอมละครั้งที่พ่อจะให้เงินประมาณ 300-500 บาท เท่านั้น

หลังจากที่ห้ำได้ยเรียนที่นั่นจบกระทั่งศึกษาจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยความคิดถึงพ่อกับแม่จึงอยากใหห้ำมาเรียนต่อสายสามัญที่อยู่ใกล้บ้าน ดังนั้นเมื่อต้นปี พ.ศ. 2545 พ่อได้นำเธอไปฝากพักอาศัยกับเพื่อนเยาวชนนักเรียนนักศึกษาชาวม้งในหอพักคริสเตียนแห่งหนึ่งที่ตัวอำเภอแมริม เพื่อเรียนหนังสือในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ใกล้กันนั้น เนื่องจากมีญาติเป็นศาสนาจารย์สอนคริสต์ศาสนาและเป็นผู้ปกครองดูแลหอพักอยู่ แม้ว่าขณะนั้นครอบครัวของเธอจะยังไม่ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ก็ตาม แต่หลังจากที่เธอเพิ่งเข้าชั้นมัธยมปลายได้เรียนไม่กี่วัน พ่อของเธอก็ได้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุตกต้นไม้ขณะที่ปีนขึ้นไปเก็บผลผลิตในช่วงฤดูฝน ซ้ำร้ายไม่กี่เดือนถัดมาพี่ชายก็ถูกตำรวจจับกุมไปจำคุกด้วยข้อหาเมียเสพติดไว้ในครอบครองอีก ทำให้ชีวิตครอบครัวของเธอไร้ที่พึ่ง ยิ่งเมื่อแม่ของเธอติดยาเสพติด (ยาบ้ากับเฮโรอีน) และไปแต่งงานใหม่อีกในเวลาไม่นานต่อมา ยิ่งทำให้เด็กหญิงตัวน้อยอย่างเธอหมดกำลังใจที่จะเรียนต่อ แม้ว่าจะมีเยาวชนม้งจำนวนมากในหอพักด้วยกันเป็นเพื่อนคอยจนลืมนปัญหาของครอบครัวไปบ้างก็ตาม แต่บางครั้งเธอก็เคยคิดมากถึงขั้นอยากจะทำตัวตายด้วย

“ตอนเรียนอยู่ชั้นประถมที่หมู่บ้านแล้วถูกพ่อแม่ส่งไปเรียนต่อที่เชียงรายนั้น รู้สึกหว้าเหว่มากที่ต้องจากพ่อแม่และพี่ๆ ไปไกล ทั้งๆ ที่เรายังอยู่ในวัยที่ควรจะต้องได้อยู่ใกล้ชิดและได้รับความอบอุ่นความรักจากพ่อแม่ แต่ก็พยายามเข้าใจท่านที่ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเราไม่ดีพอ กับทั้งมีปัญหการระบาดของยาบ้าในหมู่บ้าน ยิ่งตอนที่พ่อเสียชีวิต พี่ชายถูกจับไปอยู่คุก พี่สาวแต่งงานไปมีครอบครัวของตัวเองหมด แล้วแม่ยังแต่งงานออกไปอยู่กับสามีใหม่อีก ทำให้ตัวเองเหมือนนกที่ไร้ที่พึ่ง ยังดีที่คิดขึ้นมาเป็นคริสเตียนแล้วมีที่พึ่งทางใจ มีเพื่อนคริสเตียนและญาติของพ่อมาช่วยเหลือ

อนาคต ถ้าฉันแต่งงานแล้วจะพยายามสร้างความอบอุ่นของครอบครัวให้ลูกให้มากที่สุด โดยยึดเอาบทเรียนของตัวเองเป็นหลัก เพื่อไม่ให้ลูกกลายเป็นคนมีปัญหาและปมด้อยเหมือนตัวเองในระยะที่ผ่านมา”

(ห้ำ ช่ง [นามแฝง], นักศึกษาในเมืองเชียงใหม่: 2550)

แม้เธอจะประสบกับสภาพปัญหาครอบครัวที่ไร้ที่พึ่งและมีชีวิตที่ท้อแท้ แต่หลังจากที่พ่อได้เสียชีวิตไม่นานแม่ก็ได้ให้พี่ชายและครอบครัวเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากพี่ชายไม่รู้จักการประกอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิมของตระกูล โดยมีญาติที่เป็นผู้นำคริสตจักรในหมู่บ้านมาทำพิธีเปลี่ยนศาสนาให้ ฉะนั้นเมื่อเธอได้ไปพักอาศัยอยู่ในหอพักคริสเตียน ทำให้เธอได้กำลังใจจากหลัก

คำสอนของพระคริสต์ธรรม โดยเฉพาะการยึดถือ “พระเจ้าผู้ช่วยให้รอด” ซึ่งได้ชุบชีวิตของเธอให้เข้มแข็ง เช่น เมื่อเธอท้อแท้ในการเรียน หรือไม่มีเงินใช้ก็จะนมัสการและอธิษฐานเพื่อขอจากพระเจ้า นอกจากนั้นแล้ว ญาติพี่น้องฝ่ายพ่อก็มักจะแวะเวียนมาเยี่ยมและหยิบยื่นเงินให้เป็นประจำกับทั้งมีจุดหมายให้กำลังใจอย่างดีจากพี่ชายที่อยู่ในคุกที่กรุงเทพฯ ทำให้การเรียนของเธอมิได้ถดถอยอันเนื่องมาจากมรสุมชีวิต ตรงข้ามกลับทำให้เธอตั้งใจเรียน ไม่เที่ยวคบเพื่อนชาย เล่นเกมส์ และประหยัสดอดออมเงินทอง ในที่สุดเธอก็สามารถเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และสามารถสอบเข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาได้ โดยเริ่มเข้าเรียนในปี (พ.ศ. 2550) เป็นปีแรก

ในกรณีของพ่อแม่ที่เข้ามาประกอบอาชีพอยู่ในเมือง ซึ่งส่วนใหญ่ยึดอาชีพค้าขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวและผลิตงานหัตถกรรมฝีมือ โดยในบรรดาพ่อแม่เหล่านั้นมีหลายรายที่ต้องเดินทางไปมาระหว่างเชียงใหม่-กรุงเทพฯ รวมไปถึงหัวหินและภูเก็ต หรือออกจากบ้านพักไปขายของที่ระลึกยังสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ ทำให้ไม่มีเวลาดูแลลูก รวมทั้งปัญหาค่าครองชีพในครอบครัวและค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของลูกที่สูงมาก จึงนิยมแก้ปัญหาด้วยการส่งลูกเข้าไปพักและเรียนในโรงเรียนประจำ ทั้งที่เป็นของรัฐบาลและองค์กรทางศาสนาที่ตั้งอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ต่างอำเภอ และที่ต่างจังหวัด

ด้วยความคิดของพ่อแม่ที่ว่าตัวเองไม่มีเวลาและค่าใช้จ่ายในการส่งลูกเรียน จึงคาดหวังและไว้วางใจให้บุคลากรในหอพักและ/หรือโรงเรียนที่ตัวเองส่งลูกเข้าไปเรียนนั้นทำหน้าที่อบรมสั่งสอนลูกแทน แต่ในหลายๆ กรณีกลับพบว่าความหวังดีดังกล่าวเป็นการทำลายสภาพจิตใจของลูกและเป็นการเปิดโอกาสให้ลูกได้เข้าไปอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี โดยเฉพาะการไปคบกับเด็กกำพร้าและนิสัยไม่ดี แล้วลูกของตัวเองต้องกลายเป็นคนไม่ดีไปด้วยในที่สุด ดังกรณีของลูกชายของนุชที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น

การใช้แรงงานเด็กและเยาวชน

แม้จะมีหลายกรณีตัวอย่างของเยาวชนม้งที่เข้ามาทำงานในเมืองแล้วได้รับการเอารัดเอาเปรียบเรื่องค่าตอบแทนและอื่นๆ จากนายจ้าง แต่กรณีของนางสาวยงค์(ชื่อสมมุติ) ดูเหมือนจะเป็นประสบการณ์ชีวิตที่สมบุกสมบันและเผชิญกับการถูกกดขี่มากกว่าคนอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ยงค์เป็นหญิงสาวจากหมู่บ้านม้งบนดอยอินทนนท์ ปัจจุบันเธออายุ 22 ปี เรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาจากในหมู่บ้านแล้วก็ต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำงานในไร่ เพราะเธอเป็นลูกคนโตของครอบครัว กับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดี หลังจากที่ทำไร่อยู่ในหมู่บ้านได้สามปี ยงค์ก็ตัดสินใจเข้ามาหางานทำในเมือง ด้วยเพราะปัญหาราคาพืชผลตกต่ำ โดยเฉพาะกะหล่ำปลีและแครอทที่ครอบครัวของเธอได้ลงทุนปลูกด้วยเงินจำนวนมาก

ยงค์ได้ข่าวการรับสมัครงานผ่านรายการวิทยุภาคภาษาอังกฤษ สวท.เชียงใหม่ จึงลงมาสมัครงานอยู่กับโรงงานเรซินที่ผลิตตุ๊กตาด้วยสารเคมี เมื่อปี พ.ศ. 2542 ซึ่งมีคนมั่งเป็นเจ้าของกิจการ ยงค์เล่าว่าการทำงานที่นั่นครั้งแรกกับเพื่อนด้วยกัน 5 คน ได้รับค่าตอบแทนวันละ 100 บาท โดยเจ้าของอ้างว่าได้ช่วยเหลือเรื่องที่พักและอาหารฟรีทั้งสามมื้อให้ลูกจ้างของตนแล้ว แต่ในความเป็นจริงนั้นสภาพที่พักอาศัยย่ำแย่มาก คือเป็นเพียงกระต๊อบที่สร้างเอาไว้ชั่วคราว ไม่มีระบบสุขาภิบาลที่ดีพอ กับทั้งอาหารที่จัดให้แต่ละมื้อนั้นก็มึนคุณภาพไม่ดี ไม่น่ารับประทาน และที่ย่ำแย่ไปกว่านั้นคือการที่เธอกับเพื่อนต้องทนต่อกลิ่นเหม็นจากน้ำยาเคมีที่ใช้หล่อตุ๊กตาเรซิน ถึงแม้จะใช้ผ้าปิดปากและจมูกแล้วก็ตาม แต่ละวันเมื่อเธอทำงานกับสารเคมีเหล่านั้นแล้วจะทำให้ปวดหัวมาก อยากอาเจียน นอกจากนั้นแล้วเจ้าของก็มักจะเอาเบรียบลูกจ้างด้วยการขอร้องให้ทำงานล่วงเลยเวลาปกติ โดยเฉพาะในวันที่ต้องรีบผลิตงานให้ได้ตามจำนวนที่มีลูกค้าสั่งมา โดยที่ไม่ได้จ่ายค่าล่วงเวลาให้แต่อย่างใด ยงค์ทนอยู่ที่นี่ได้ 3 เดือนก็ต้องลาออก ด้วยมีเพื่อนชวนให้ไปทำงานเย็บผ้าที่ร้านด้วยกัน

ที่ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นการจ่ายเงินค่าตอบแทนตามรายชิ้น ซึ่งตอนแรกยงค์คิดว่าน่าจะมีความยุติธรรมกว่าการทำงานที่โรงงานเรซิน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือจะต้องเสียค่าเช่าหอพักเอง โดยยงค์ใช้วิธีการไปเช่าหอพักรวมกับเพื่อนหญิงคนมั่งที่ทำงานด้วยกัน อย่างไรก็ตาม รายได้จากการเย็บผ้าก็ไม่สม่าเสมอ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปริมาณงานที่เจ้าของได้รับการสั่งมาจากลูกค้าในแต่ละครั้ง กับความที่ยงค์ไม่เคยมีประสบการณ์ในการเย็บผ้าด้วยจักรไฟฟ้ามาก่อน จึงทำได้ช้ามาก ทำให้ได้รับค่าตอบแทนน้อย คือเดือนละประมาณ 3,500 บาท ซึ่งแทบจะไม่เพียงพอต่อการจ่ายค่าหอพัก ค่าเดินทาง ค่าอาหารและค่าใช้จ่ายส่วนตัวอื่นๆ ในการอาศัยอยู่ในเมือง

งานอย่างี่สามที่ปัจจุบันยงค์ทำอยู่คือการเป็นพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหารแห่งหนึ่ง รายได้ที่นี่เขาจ่ายให้เป็นรายเดือน บวกกับค่าทิปอีกก็ได้ประมาณคนละ 5,000 บาทต่อเดือน กับได้กินข้าวฟรีที่ร้านอีกวันละหนึ่งมื้อ จึงทำให้ยงค์พอจะมีรายได้ในการส่งกลับไปช่วยเหลือพ่อแม่และน้องๆ ที่หมู่บ้านอยู่บ้าง ยงค์เข้ามาทำงานที่นี่ได้ 5 ปีแล้ว อย่างไรก็ตาม การทำงานที่ร้านนี้ก็ยิ่งถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของอยู่ โดยเฉพาะการหักค่าใช้จ่ายชุดเสื้อผ้าที่ทำงาน กับการใช้ให้ทำงานล่วงเวลาโดยที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน เพราะที่ร้านให้บริการตั้งแต่ตอน 11 นาฬิกาจนถึง 22.00 นาฬิกา แต่โดยมากแขกมักจะอยู่เลยเวลา กว่าที่จะเก็บถ้วยชามและทำความสะอาดเสร็จแล้วได้กลับบ้านก็เกือบจะเที่ยงคืนทุกวัน ที่มากไปกว่านั้นคือที่ร้านแห่งนี้มีเพื่อนหญิงที่เป็นมั่งทำงานด้วยกันหลายคน จึงทำให้มีเยาวชนมั่งและแขกที่เป็นพ่อบ้านคนมั่งแวะมากินอาหารและขอมาจีบ บางครั้งพวกเขาก็พาผู้ชายมั่งที่มาจากต่างประเทศมาหาด้วย พวกนี้ชอบชวนออกไปเที่ยวช้อปปิ้งนอกหลังเวลาเลิกงาน ทำให้เพื่อนหญิงที่ทำงานของยงค์บางคนก็รักกับชายดังกล่าวแล้วได้แต่งงานกันไป บางคนก็ผิดหวังกลับมา

ทั้งนี้ นอกจากกรณีตัวอย่างของยงค์ข้างต้นแล้ว ผลจากการสนทนากลุ่มย่อยในการจัดเวทีเด็กและเยาวชนม้งในเมือง กับการสัมภาษณ์รายบุคคล พบว่าเยาวชนม้งที่เข้ามาทำงานในร้านอาหาร บิมน้ำมัน รวมทั้งห้างร้านและโรงงานของภาคธุรกิจเอกชนอื่นๆ ในเมืองนั้นถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องแรงงาน ประการแรก คือการกดขี่ค่าจ้างของเจ้าของกิจการ ไม่ยอมจ่ายให้ลูกจ้างตามอัตราแรงงานขั้นต่ำที่รัฐบาลกำหนดเอาไว้ โดยเจ้าของกิจการมักจะอ้างถึงความขาดทุนและค่าใช้จ่ายในส่วนอื่นๆ ที่บานปลายของตัวเองที่ทำให้ไม่สามารถจ้างตามอัตราที่ของแรงงานขั้นต่ำที่รัฐบาลกำหนดไว้ ในขณะที่ทางฝ่ายผู้ใช้แรงงานเองก็ไร้ซึ่งอำนาจในการต่อรอง เพราะไม่มีงานอย่างอื่นให้เลือกมากนัก กับทั้งไม่รู้ว่าอะไรคือเรื่องหรือเรียกร้องความเป็นธรรมได้ที่ไหนและอย่างไร ประการที่สองคือการใช้ให้ทำงานล่วงเวลาของเจ้าของกิจการ โดยที่ไม่ได้รับการชดเชยค่าจ้างในอัตราที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นในกรณีของเจ้าของกิจการหล่อตุ๋นเตาเรซิ่น เจ้าของธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้า เจ้าของร้านอาหาร ฯลฯ มักจะอาศัยการขอร้องแถมบังคับให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาให้ตนเอง โดยไม่ได้จ่ายค่าเสียเวลาในส่วนนี้ให้ ประการที่สามคือกรณีของการถูกหักค่าตอบแทนจากการทำงานที่ผิดพลาดของลูกจ้าง โดยเฉพาะในกรณีของสถานบริการน้ำมันที่บางครั้งลูกจ้างเติมน้ำมันเกินตัวเลขที่ลูกค้าสั่ง แล้วไม่สามารถเก็บจากลูกค้าได้ ตัวเองจึงต้องถูกเจ้าของกิจการบิมน้ำมันหักเงินจากค่าตอบแทนมาชดเชย หรือในกรณีของการทำถ้วยชามและวัสดุของใช้ของนายจ้างเสียหายนั้นก็就会被หักเงินจากค่าตอบแทนมาชดเชยแทน

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของเด็กและเยาวชนม้งนั้นไม่พบว่ามีการใช้ของเด็กและเยาวชนในลักษณะที่เป็นการบีบบังคับของพ่อแม่หรือนายทุนเพื่อให้เด็กออกไปขายพวงมาลัย ดอกไม้ หรือขอทาน ดังที่พบในกลุ่มของเด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ

สัญญาติ อัตลักษณ์และอคติทางชาติพันธุ์

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสัญญาติ อัตลักษณ์และอคติทางชาติพันธุ์ นับเป็นปัญหาสำคัญอีกด้านหนึ่งที่พบในพื้นที่ทำการศึกษา ทั้งนี้ ปัญหาเรื่องสัญญาติในหมู่เด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นนับว่ามีน้อยรายมาก แต่ที่ค่อนข้างจะเด่นชัดคือปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และอคติทางชาติพันธุ์ที่เด็กและเยาวชนต้องเผชิญเมื่อเข้าสู่ระบบโรงเรียนและต้องติดต่อกับทางราชการและสังคมในพื้นที่ราบมากขึ้น

กรณีของสัญญาตินั้น ในส่วนของคนม้งที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ไม่พบว่ามีคนที่ปัญหาดังกล่าว แต่ที่บ้านแม่สาใหม่นั้นพบว่ามียังครอบครัวเดียวที่เด็กทั้งสามคนในครอบครัวไม่ได้รับสัญญาติ คือครอบครัวของบรรจง(นามสมมุติ) ที่ในระยะที่ผ่านมามักย้ายไปมาบ่อยๆ ระหว่างบ้านแม่สาใหม่กับบ้านขุนช่างเคี่ยน พ่อแม่และพี่น้องของบรรจงเป็นคนที่บ้านขุนช่างเคี่ยน แต่ตัวเองก็มีพี่น้องร่วมสายตระกูลอาศัยอยู่ที่บ้านแม่สาใหม่ด้วย ภรรยาของบรรจงเป็นคนม้งจากจังหวัดอื่น

ตั้งแต่เดิมพ่อแม่ของภรรยาไม่สนใจทำการแจ้งเกิด จึงไม่ได้รับสัญชาติไทยในระหว่างที่แต่งงานกัน แม้ต่อมาภรรยาจะได้สัญชาติไทยในหมู่บ้านของพ่อแม่ตน แต่ความที่บรรจบกับภรรยาเป็นคนจน และต้องทำงานรับจ้างเป็นรายวัน จึงไม่ได้สนใจดำเนินการจดทะเบียนสมรสและย้ายชื่อของ ภรรยาเข้ามาเข้าทะเบียนบ้านของบรรจบจนถึงปัจจุบัน ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็คือลูกทั้งสามคนของ บรรจบและภรรยาไม่ได้แจ้งเกิดและมีสัญชาติไทย โดยปัจจุบันทั้งสามมีอายุ 14 ปี 11 ปี และ 4 ปี ตามลำดับ การไม่มีสัญชาติไทยหรือไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านนั้นทำให้เด็กทั้งสามคนขาดโอกาสทางการศึกษา เพราะครูที่โรงเรียนปฏิเสธที่จะรับลูกทั้งสามคนเข้าเรียนหนังสือ (แม้ว่าตอนอยู่ที่ บ้านขุนช้างเคียนนนั้นครูจะอนุโลมให้เรียนได้) อย่างไรก็ตาม จากสภาพปัญหาที่ลูกของบรรจบ ประสบอยู่ในขณะนี้ ทำให้ตัวเองเริ่มใส่ใจในการหาวิธีการเพิ่มชื่อลูกเข้าไปในทะเบียนบ้านและได้ สัญชาติไทย โดยร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ที่มีโครงการช่วยเหลือ คนชาวเขาที่ตกสำรวจและยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ทั้งนี้ กระบวนการยังอยู่ในขั้นการยื่นเรื่องขอต่อ ทางอำเภออยู่

ประเด็นอัตลักษณ์ความเป็นม้งและชาวเขาของเด็กและเยาวชนกลุ่มที่ทำการศึกษานั้น กลายเป็นปมด้อยและปัญหาต่อการเข้าสู่สังคมในเมือง โดยเฉพาะการศึกษาในโรงเรียนและการทำงาน ทั้งนี้ อัตลักษณ์ความเป็นชาวเขาของเด็กและเยาวชนเหล่านี้ปรากฏชัดในบริบทที่มีการ ติดต่อด้านสัมพันธ์กับคนพื้นราบ ทั้งที่เป็นสำเนียงการพูดภาษาไทยที่ไม่ชัด การมีวัฒนธรรมปฏิบัติใน ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันออกไปจากเพื่อนคนพื้นราบ รวมไปถึงการมีชื่อและนามสกุลในทะเบียน บ้านที่ไม่ใช่ชื่อไทย เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ที่สร้างความมีปมด้อยต่อเด็ก และเยาวชนม้ง เป็นต้นว่า การมีชื่อและนามสกุลที่ไม่ใช่ภาษาไทยนั้นมักจะถูกเพื่อนในชั้นเรียนที่ เป็นคนพื้นราบและครูล้อเลียนด้วยความตลกขบขัน จนทำให้ตัวเองอับอาย ผนวกกับเมื่อเด็ก เหล่านี้เข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษา พวกเขาจะเริ่มเรียนรู้ว่าหากตัวเองใช้ชื่อและนามสกุลนี้ต่อไป ก็จะต้องประสบปัญหาในการไปสมัครเรียนต่อและการทำงานในอนาคต ดังนั้น จึงพยายามทำ ความเข้าใจและเรียนรู้กระบวนการเปลี่ยนชื่อและนามสกุลของทางอำเภอ แล้วดำเนินการเปลี่ยน ให้เป็นไทยในที่สุด เพื่อที่จะลดปมด้อยในความเป็นม้งและชาวเขาของตัวเอง

ในกลุ่มของเยาวชนที่เข้ามาทำงานในเมืองนั้น ผลจากการจัดเวทีระดมความคิดและ ประสานการณ์ หลายคนสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาประสบปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ที่ได้รับการ ปฏิบัติด้วยความไม่เท่าเทียมจากเพื่อนร่วมงานที่เป็นคนพื้นราบและนายจ้าง รวมทั้งจากเจ้าหน้าที่ ของรัฐเมื่อต้องติดต่อราชการด้วย เช่น เวลาที่ถูกค้าเข้ามาเติมน้ำมันหรือกินอาหารที่ร้าน แล้วรู้ว่า พวกเขาเป็นชาวเขา คือพูดภาษาไทยไม่ชัดหรือไม่เข้าใจสิ่งที่ลูกค้าต้องการสื่อสารด้วย ก็มักจะถูก ต่อว่าและล้อเลียน หรือกรณีที่นายจ้างเคยมีประสบการณ์ที่ไม่ดีกับคนงานที่เป็นคนเผ่าใดเผ่าหนึ่ง มาก่อน ก็มักจะเหมารวมและมีอคติต่อคนในเผ่านั้นๆ ที่เข้ามาสมัครงานหรือทำงานอยู่ในสถานที่

นั้นๆ กับทั้งกรณีตัวอย่างของประสบการณ์ที่ไม่ดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐคือ การขั้บรถจักรยานยนต์ในเมือง หากมีพิรุณบางอย่างที่แสดงออกถึงความเป็นชาวเขา ก็มักจะกลายเป็นเป้าหมายในการตรวจค้นของเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อที่จะจับผิด เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว ปัญหาและการละเมิดเด็กและเยาวชนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในชุมชนทั้งสองแห่งที่เลือกทำการศึกษาและทำกิจกรรมด้วยนั้นพบทั้งปัญหาที่เกิดจากการกระทำของเด็กและเยาวชนเอง กับปัญหาที่เกิดจากการกระทำของพ่อแม่ ญาติพี่น้องและสังคมที่ส่งผลกระทบทั้งโดยตรงและทางอ้อมต่อเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่ามี การทอดทิ้ง บังคับ ทุเรศ ทุฉีก หรือข่มขู่ หรือยักยอกส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิดที่ร้ายแรงอันอาจส่งผลกระทบต่อทั้งทางร่างกายและจิตใจของเด็กเอง แต่มักจะพบในกรณีที่เด็กถูกพ่อแม่แยกออกจากครอบครัวไปเรียนในโรงเรียนหรือพักในหอพักประเภทกินนอนตั้งแต่เล็ก ซึ่งความหวังดีของพ่อแม่ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบทางด้านจิตใจต่อเด็กในแง่ของการขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด ทั้งนี้ หากเปรียบเทียบในกรณีของเด็กม้งในชุมชนที่อยู่บนพื้นที่สูงกับเด็กม้งในชุมชนเมืองแล้ว จะพบว่า สภาพแวดล้อมของสังคมม้งในเมืองมีผลต่อการเกิดปัญหาและการละเมิดเด็กมากกว่าในชุมชนบนพื้นที่สูงที่ยังคงมีระบบสภาพและล้อมและระบบโครงสร้างของครอบครัวและสังคมที่เข้มแข็งในการปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชน ดังจะได้นำเสนอโดยละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 4

ระบบคุ้มครองเด็กและเยาวชนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

บทก่อนหน้านี้นำเสนอเกี่ยวกับสภาพปัญหาและการละเมิดเด็กและเยาวชนในสองชุมชนม้งที่ทำการเก็บข้อมูลแล้ว ดังนั้น เนื้อหาในบทนี้จึงเน้นถึงระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนม้ง ทั้งนี้ “ระบบคุ้มครองเด็ก” ในที่นี้หมายถึงวิธีการ กระบวนการและกรอบโครงสร้างขององค์กรทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่ในการปกป้อง ป้องกัน และระวังรักษาเพื่อไม่ให้เด็กตกอยู่ในภาวะอันตรายหรือความเสียหายที่เกิดต่อร่างกาย รวมทั้งไม่让孩子ต้องไร้ที่พึ่งและได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจ นอกจากนี้แล้วยังหมายถึงการกระทำใดๆ ก็ตามที่ได้ดำเนินการแล้วมีนัยยะหรือเป้าหมายทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมในการทำให้เกิดการปกป้องเด็กและเยาวชน ทำให้รู้เท่าทันและเกิดการระมัดระวัง ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขและมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ โดยเนื้อหาในบทนี้เน้นที่ระบบโครงสร้างทางสังคมและบทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการคุ้มครองเด็กในชุมชนม้งที่เป็นปัจจุบันและอนาคต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่โครงการได้ทำในระยะเวลาที่ผ่านมา

องค์กรและบทบาทขององค์กรในระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนม้ง

จากการเก็บข้อมูลในสองพื้นที่ที่ทำการศึกษา นั้น พบว่ามีองค์กรทางสังคมที่มีบทบาทในการคุ้มครองเด็กหลายองค์กรด้วยกัน ทั้งที่เป็นองค์กรทางการและไม่ทางการ แต่การนำเสนอในที่นี้จะขอแบ่งเป็นองค์กรภายในและองค์กรภายนอก องค์กรภายในหมายถึงองค์กรทางสังคม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่มีคนในชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรม ตัดสินใจ หรือเกี่ยวข้องกับกระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน ในขณะที่องค์กรภายนอกหมายถึงองค์กรที่มีคนม้งเป็นผู้จัดตั้งขึ้น ดำเนินกิจกรรมโดยคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แต่มีบทบาทหน้าที่และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในสองชุมชนที่ทำการเก็บข้อมูล

องค์กรเครือญาติ

กลุ่มเครือญาติเป็นองค์กรธรรมชาติหรือองค์กรไม่เป็นทางการในระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยมีหลายระดับ และแต่ละระดับนั้นมีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชนแตกต่างกันไป นับตั้งแต่ระดับครอบครัว ครัวเรือน กลุ่มพี่น้องร่วมบรรพบุรุษ กลุ่มพี่น้องร่วมพิธีกรรม และกลุ่มพี่น้องร่วมตระกูลเดียวกัน นอกจากลักษณะ

ของโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวแล้ว ชาวม้งยังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนที่มีหลักการของ ลัทธิเต๋าและขงจื้อครอบงำอยู่ โดยเฉพาะหลักการว่าด้วยความอาวุโสที่ลูกจะต้องเคารพนับถือพ่อแม่ น้องจะต้องเคารพพี่ ผู้น้อยจะต้องเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ ฯลฯ

องค์กรระดับแรกคือครอบครัว โดยครอบครัวในที่นี้หมายถึงองค์กรทางสังคมที่มีสมาชิกคือพ่อแม่และลูก ซึ่งมีคนเพียงสองช่วงชั้น (generation) เป็นองค์กรทางสังคมที่เล็กที่สุดที่สมาชิกร่วมสายเลือดเดียวกันและสมาชิกทุกคนมีความใกล้ชิดกับตัวเด็กและเยาวชนมากที่สุด โดยเฉพาะพ่อกับแม่และพี่น้องของเด็ก ซึ่งพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิด ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูให้เด็กเป็นคนดีตามที่ตัวเองคาดหวัง กับทั้งคอยปกป้องคุ้มครองเพื่อไม่ให้ลูกของตนตกอยู่ในภาวะอันตราย ในขณะเดียวกัน จะต้องไม่ใช้สิทธิความเป็นพ่อแม่หรือพี่คนโตในการทำร้ายร่างกายและจิตใจเด็กจนเกินขอบเขตของวัฒนธรรมปฏิบัติหรือสิทธิที่ตัวเองมีอยู่

ระดับที่สองคือครัวเรือน เป็นหน่วยของบ้านหรือหลังคาเรือนเดียวกันที่มีสมาชิกมากไปกว่าสองช่วงชั้น เพราะครัวเรือนของม้งเป็นลักษณะของครอบครัวขยาย (extended family) โดยเมื่อลูกชายแต่งงานแล้วจะพาภรรยา(คนต่างแซ่ตระกูล)มาเป็นลูกสะใภ้ โดยอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกันกับพ่อแม่ของตน เมื่อพี่ชายหรือน้องชายแต่งงานก็พาภรรยาเข้ามาอยู่ด้วย บางครัวเรือนนั้นแม้แต่หลานชายแต่งงานแล้วก็ยังคงพาหลานสะใภ้เข้ามาอยู่ด้วย หากว่าผู้เป็นปู่กับย่ายังมีชีวิตอยู่ หรือยังไม่มี ความขัดแย้งรุนแรงถึงขนาดที่ครอบครัวใหม่จะแยกบ้านของตัวเองออกไป ดังนั้นท่ามกลางความเป็นครัวเรือนขยายดังกล่าว สมาชิกทุกคนในครัวเรือนจึงล้วนแล้วแต่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูและคุ้มครองเด็ก แต่ในทางปฏิบัติแล้วบทบาทหน้าที่ที่ใกล้ชิดที่สุดจะเป็นของพ่อแม่และพี่คนโตของเด็ก ส่วนคนอื่น เช่น ลุง ป้า อา หรือปู่กับย่านั้นจะลดน้อยลงไป อย่างไรก็ตามลักษณะของครัวเรือนขยายแบบนี้พบว่ามีน้อยมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะในชุมชนม้งแม่สาใหม่ ส่วนในกลุ่มของคนม้งในเมืองนั้นไม่พบครัวเรือนขยายเลย ด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจที่แต่ละครอบครัวต้องพึ่งพาตัวเองมากขึ้น ทุกอย่างในครอบครัว เช่น อาหาร เสื้อผ้า น้ำประปา ไฟฟ้า ฯลฯ จะต้องใช้เงินเป็นหลัก จึงมักเกิดความขัดแย้งกันบ่อยๆ กับทั้งเหตุผลทางด้านสังคมที่ไม่ต้องประกอบพิธีกรรมร่วมกันบ่อยๆ เหมือนในอดีต และความต้องการความเป็นอิสระของแต่ละครอบครัว(พ่อ-แม่-ลูก) มีมากขึ้นกว่าในอดีต ประการสำคัญคือ ถึงแม้ในชีวิตประจำวันนั้นจะไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครัวเรือนขยายอีกต่อไป แต่คนใกล้ชิดเหล่านี้ก็ล้วนแล้วแต่มีบทบาทช่วยเหลือในการเลี้ยงดูและคุ้มครองเด็กและเยาวชนอยู่ เป็นต้นว่าเมื่อพ่อแม่ไม่อยู่บ้านก็มักจะฝากลูกของตัวเองให้อยู่กับปู่กับย่า ลุงและป้า หรืออาของเด็ก หรือเมื่อเกิดปัญหากับตัวเด็กและเยาวชนที่เกินความสามารถของพ่อแม่ในการอบรมสั่งสอน ก็มักจะขอให้คนใกล้ชิดเหล่านี้ช่วย

ระดับที่สามคือกลุ่มพี่น้องร่วมบรรพบุรุษ ด้วยธรรมเนียมปฏิบัติในสังคมม้งที่มีการสืบเชื้อสายผ่านทางผู้ชายเป็นหลัก กับมีระบบการนับช่วงชั้น (generation) รวมทั้งกลไกทางพิธีกรรมที่มีการเจริญวิญญานของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วมารับการสักการะในโอกาสต่างๆ ถึงแม้ลูกหลานจะแตกกิ่งก้านสาขาออกไปเป็นกี่ช่วงชั้นและแยกย้ายกันไปอาศัยอยู่ในชุมชนใดแล้วก็ตาม トラาบใดที่ทุกคนยังสามารถนับได้ว่าตัวเองสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน หรือการที่มีสายโลหิตร่วมดังกล่าวนี้ย่อมมีผลต่อสมาชิกที่เป็นลูกหลานทุกคนในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการช่วยเหลือกันและกันในการอบรมเลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ระดับที่สี่คือกลุ่มพี่น้องร่วมพิธีกรรม ในสังคมม้งนั้น หากเป็นคนในแซ่เดียวกัน ถึงแม้จะไม่สามารถสืบย้อนกับไปถึงชื่อบรรพบุรุษร่วมสายโลหิตเดียวกันได้ ก็จะมีวิธีการนับว่าเป็นพี่น้องร่วมพิธีกรรมเดียวกันหรือไม่ โดยพิธีกรรมที่มักนำมาใช้ในการเปรียบเทียบนั้นประกอบด้วยสี่อย่างด้วยกันคือ พิธีเลี้ยงผีประตู (npua rooj) พิธีสักการะวิญญานพ่อแม่ (nyuj dab) พิธีศพ และลักษณะของหลุมฝังศพ หากพบว่ารายละเอียดหรือขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว

เหมือนกันนับได้ว่าเป็นพี่น้องกันได้ ทั้งนี้ บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวนั้น ย่อมนำมาซึ่งความรู้สึกใกล้ชิดและไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในด้านการเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ระดับสุดท้ายคือกลุ่มพี่น้องร่วมแซ่ตระกูล การที่ชาวม้งมีระบบแซ่ตระกูลที่คล้ายกับคนจีน ถึงแม้ว่าสมาชิกในแซ่ตระกูลเดียวกันจะมีรายละเอียดและขั้นตอนของการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นแตกต่างกันออกไป และถึงแม้จะไม่สามารถสืบกลับไปหาบรรพบุรุษร่วมสายโลหิตคนเดียวกันได้ แต่การที่เป็นคนร่วมแซ่เดียวกัน โดยมีตำนานว่าด้วยการกำเนิดแซ่ตระกูลเดียวกันที่ได้รับการสืบทอดผ่านมารุ่นแล้วรุ่นเล่า นั้น ได้ทำให้เกิดความเชื่อและความรู้สึกร่วมในหมู่สมาชิกแซ่เดียวกันว่าทุกคนล้วนแล้วแต่สืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษร่วมคนเดียวกันในอดีต ทั้งนี้ นอกจากการเป็นคนร่วมแซ่ตระกูลเดียวกันจะมีนัยยะในทางสังคมที่กำหนดกฎเกณฑ์ว่าหญิงและชายไม่สามารถแต่งงานกันได้แล้ว ยังมีความหมายต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวม้งหลายด้านด้วยกัน ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือการอบรมเลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนของสมาชิกในแซ่เดียวกันด้วย

นอกนั้นเป็นกลุ่มเครือญาติต่างตระกูลที่มีความสัมพันธ์ผ่านการแต่งงาน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวก็อาจนับได้ว่าเป็นลักษณะขององค์กรทางสังคมในสังคมม้งที่มีลักษณะของความเป็นเครือขายที่ชัดเจน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะตากับยาย (พ่อกับแม่ของแม่เด็ก) น้า(พี่หรือน้องของแม่เด็ก) ป้าหรืออา(พี่หรือน้องสาวของพ่อที่แต่งงานแล้วออกไปอยู่กับสามีในตระกูลอื่น) ซึ่งเป็นคนในตระกูลอื่น แต่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับครอบครัวของเด็ก ทั้งนี้ นอกจากการคอยช่วยอบรมสั่งสอนแล้ว ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนกลายเป็นผู้ที่มีปัญหาทางความประพฤติ พ่อแม่ก็จะขอให้คนเหล่านี้ช่วยว่ากล่าวตักเตือนหรือที่มากไปกว่านั้นคือในกรณีที่เด็กกำพร้าพ่อแม่และไม่มีพี่น้องในสายตระกูลของพ่อสามารถช่วยเหลือหรือเลี้ยงดูเด็กได้ ก็จะต้องเป็นหน้าที่ของคนใกล้ชิดเหล่านี้ในการดูแลแทน

จากระบบโครงสร้างของความเป็นเครือญาติที่ทับซ้อนกันหลายชั้นดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นเสมือนเป็นรั้วหรือเกราะในการคอยช่วยปกป้องและคุ้มครองตัวเด็กและเยาวชนในสังคมม้ง ไม่ว่าจะเป็นในวิถีชีวิตประจำวันทั่วไป หรือในกรณีที่เด็กและเยาวชนต้องตกอยู่ในภาวะที่ยากลำบากก็ตาม ทั้งนี้ ลักษณะโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ขององค์กรเครือญาติดังกล่าวนี้ยังคงมีอยู่และทำหน้าที่ได้ดีในกรณีของชุมชนแม่สาใหม่ ในขณะที่ชุมชนม้งในเมืองนั้นแทบจะไม่มีแล้ว ด้วยเพราะการอพยพเข้ามาปักหลักทำมาหากินอยู่ในเมืองนั้นมักเป็นการเข้ามาอยู่แบบครอบครัวเดียวหรือถึงแม้จะมีญาติพี่น้องใกล้ชิดที่เป็นสมาชิกในองค์กรระดับต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นเข้ามาอยู่ด้วยกันในเมือง แต่ก็มีได้อาศัยอยู่หรือทำงานในบริเวณที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้น โอกาสในการที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการอบรมเลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองลูกจึงมีน้อยมาก

กลุ่มเยาวชน

“นับตั้งแต่ฝนเริ่มหมดไปจากหมู่บ้าน เฮอร์อีนก็เริ่มเข้ามาระบาดของในหมู่บ้านตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2520 ต่อต้นทศวรรษ 2530 และยาบ้าเริ่มเข้ามาช่วงต้นทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา เยาวชนส่วนหนึ่งในหมู่บ้านได้กลายเป็นทาสของยาเสพติดทั้งสองชนิดนี้

การรวมตัวกันของกลุ่มเยาวชนบ้านแม่สาใหม่กับหมู่บ้านอื่นขึ้นเป็นเครือข่าย และมีการจัดกิจกรรมอยู่เป็นประจำนั้น ได้มีส่วนช่วยให้เยาวชนตระหนักและใช้ความรู้ความสามารถไปกับการแสดงออกในทางที่สร้างสรรค์ ทำให้สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้ในระดับหนึ่ง

ปัจจุบันเยาวชนได้ออกจากหมู่บ้านไปเรียนและประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้น ทำให้โอกาสในการรวมกลุ่มและทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องในชุมชนนั้นลดน้อยลงไปมาก จะมีก็เพียงแต่ช่วงเทศกาลปีใหม่มั้งเท่านั้นที่เยาวชนเข้าร่วมขบวนพาเหรดและการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านกับหมู่บ้านอื่นที่เป็นเครือข่าย”

(ตั้ง ต่อ[ชื่อสมมุติ], บ้านแม่สาใหม่: 2550)

การรวมตัวกันเป็นกลุ่มเยาวชนนั้นนอกจากทำให้สมาชิกได้ใช้เวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อทำประโยชน์ให้กับสังคมแล้วยังเป็นการสร้างเครือข่ายในการป้องกันไม่ให้ตัวเองมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือสร้างปัญหาให้กับตัวเองและสังคมด้วย โดยในกรณีของหมู่บ้านแม่สาใหม่นั้นมีประวัติการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการของกลุ่มเยาวชนมายาวนาน คือประมาณปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ด้วยเพราะในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้นกลุ่มเยาวชนเริ่มสำเร็จการศึกษาระดับประถมในหมู่บ้าน บางส่วนได้ออกจากหมู่บ้านไปเรียนต่อในเมือง ในขณะที่บางส่วนได้ช่วยครอบครัวทำการเพาะปลูกอยู่ในหมู่บ้าน กับด้วยความสำนึกที่ว่าตัวเองจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น โดยในระยะแรกนั้นเป็นการช่วยเหลือกิจกรรมทางด้านการพัฒนา ปรับปรุงถนนหนทางภายในหมู่บ้าน (สัมภาษณ์อดีตผู้นำเยาวชนบ้านแม่สาใหม่, 2549) แต่ในระยะต่อมา คือประมาณปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา กิจกรรมของกลุ่มเยาวชนได้เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะการมีบทบาทช่วยจัดงานในเทศกาลปีใหม่มั้งประจำปี การจัดกิจกรรมรณรงค์การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยพ่วงการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านและกีฬาสากลเข้าไปในงานด้วย ทั้งนี้ เยาวชนจากหมู่บ้านมั้งอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงได้เข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายเยาวชนมั้งต้านภัยยาเสพติด อนุรักษ์วัฒนธรรมและ

สิ่งแวดล้อมที่เวียนกันเป็นเจ้าภาพปีละครั้ง ซึ่งในระหว่างที่ผ่านมานั้นกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวของกลุ่มเยาวชนได้รับการสนับสนุนทางด้านงบประมาณจากมูลนิธิโครงการหลวงและหน่วยงานอื่นๆ

สำหรับในเมืองเชียงใหม่ นั้น ถึงแม้จะมีเยาวชนเริ่มเข้ามาเรียนหนังสือตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา แต่เป็นจำนวนน้อยมาก จึงเป็นเพียงการรู้จักและพบปะกันเป็นรายบุคคลเป็นครั้งคราวเท่านั้น จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจึงเริ่มมีกลุ่มเยาวชนที่เข้ามาเรียนมากขึ้น โดยส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่ด้วยกันที่มูลนิธิชาวไทยภูเขา มีการจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นครั้งคราวในรอบปี อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มกันอย่างเป็นทางการและมีการเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมากำหนดกิจกรรมประจำปีร่วมกันนั้นเริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา โดยกิจกรรมในยุคแรกๆ นั้นเป็นการจัดงานสังสรรค์ปีใหม่ร่วมกันในเมือง การประชุมประจำปีและการเล่นเกมเพื่อให้รู้จักกันและเกิดความสามัคคี เป็นต้น เมื่อมีเยาวชนมาจากต่างหมู่บ้านและต่างจังหวัดเข้ามาเรียนและทำงานในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2540 จึงได้จัดตั้งเป็น “ชมรมเยาวชนม้งจังหวัดเชียงใหม่” ขึ้น โดยเป็นการรวมกลุ่มเยาวชนม้งทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านต่างๆ บนภูเขาและที่เข้ามาเรียนและทำงานในเมืองเชียงใหม่เข้าด้วยกัน กิจกรรมหลักที่ชมรมนี้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีนั้นคือการปลูกป่าในหมู่บ้านม้งบนภูเขาในช่วงวันแม่ และการจัดงานกินข้าวใหม่ในเมืองในช่วงประมาณเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน

ความหลากหลายของกลุ่มเยาวชนม้งในเมืองเชียงใหม่เริ่มมีมากขึ้นประมาณช่วงปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ด้วยการที่กลุ่มนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ได้จัดตั้งเป็นชมรมนักศึกษาในสถาบันของตนขึ้น เป็นต้นว่าชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคพายัพ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และวิทยาลัยอาชีวศึกษาอื่นๆ โดยจำนวนนักศึกษาที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในชมรมดังกล่าวนั้นในแต่ละชมรมจะอยู่ที่ประมาณ 30-100 คน ทั้งนี้ กิจกรรมหลักที่ชมรมนักศึกษาในแต่ละสถาบันจัดขึ้นเป็นประจำนั้น นอกจากการพบปะกันเป็นประจำทุกเดือนแล้ว ยังมีการจัดกิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนาเข้าไปที่หมู่บ้านบนภูเขาด้วย เช่น การจัดงานวันเด็กและการจัดค่ายภาคฤดูร้อน นอกจากนั้นแล้วยังมีการจัดกิจกรรมร่วมระหว่างชมรมนักศึกษาในต่างสถาบัน เช่น การแข่งขันกีฬาประจำปี การประชุมนิเทศนักศึกษาใหม่ และการจัดเทศกาลปีใหม่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การรวมตัวและทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนม้งในเมืองดังกล่าวนั้นยังคงจำกัดอยู่แต่ในกลุ่มที่เป็นนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาและอาชีวศึกษาเป็นหลัก โดยกลุ่มที่เรียนระดับต่ำกว่านั้น กับกลุ่มเยาวชนที่เข้ามาทำงานจะมีโอกาสน้อยมากในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ดังนั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2548-2550 จึงมีโครงการ “เครือข่ายต่อต้านภัยเอดส์” ของสมาคมสร้างสรรค์และพัฒนาในในประเทศไทย กับโครงการ “วัฒนธรรมและการพัฒนาระบบคุ้มครองเด็ก

ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง” เข้าไปจัดกิจกรรมร่วมระหว่างสองกลุ่มนี้กับกลุ่มที่เป็นนักศึกษาที่มีอยู่เดิมแล้ว (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหน้า 93)

การรวมตัวเป็นองค์กรและร่วมทำกิจกรรมดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืนหรือไม่ก็ตาม จะพบว่ามีส่วนในการทำให้สมาชิกได้รู้จักและเกิดความสามัคคีกัน ใช้เวลาไปกับการทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์เพื่อส่วนรวมและเป็นการหลีกเลี่ยงไม่ให้ตัวเองเข้าไปมั่วสุมกับอบายมุขต่างๆ รวมทั้งการมีความคิดสร้างสรรค์และใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ไปในทางที่เป็นประโยชน์ หากจะเปรียบเทียบกับในกลุ่มที่มักก่อปัญหาการทะเลาะและชกต่อยกันในกลุ่มชนบ่อยๆ แล้ว กลุ่มหลังนี้เป็นกลุ่มที่ไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายเยาวชนแต่อย่างใด ดังนั้นความเป็นองค์กรหรือเครือข่ายองค์กรของเยาวชนม้งดังกล่าวจึงเป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างระบบคุ้มครองเด็กและเยาวชนขึ้นในกลุ่มชนม้งในปัจจุบัน

เครือข่ายชุมชนม้ง

การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของชุมชนม้งบนภูเขาแล้วมีกิจกรรมที่ส่งผลต่อการสร้างระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนม้งนั้นเริ่มต้นขึ้นในกลุ่มหมู่บ้านม้งในพื้นที่อำเภอเมืองและแมริมของจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เนื่องจากเกิดปัญหาการระบาดของเฮโรอีนที่เข้ามาสู่หมู่บ้านม้งในพื้นที่ดังกล่าว นอกจากหน่วยงานราชการ โดยมูลนิธิโครงการหลวง ร่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถานีอนามัย และตำรวจในท้องที่ จะได้ดำเนินโครงการบำบัดยาเสพติดขึ้นในหมู่บ้านหลายครั้งแล้ว ยังได้ทำการฝึกอบรมชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบำบัด ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดด้วย โดยในระยะหลังมาเครือข่ายหมู่บ้านม้งในพื้นที่ดังกล่าวได้กลายมาเป็นเครือข่ายหมู่บ้านม้งดอยสุเทพ-ปุย ส่วนเครือข่ายหมู่บ้านม้งอื่นๆ ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นมาทีหลังนั้นเป็นต้นว่าเครือข่ายสายเหนือ (พื้นที่อำเภอเชียงดาวและแม่แตง) เครือข่ายสายกลาง (พื้นที่รอยต่ออำเภอสะเมิง แม่แจ่มและแม่วาง) สายดอยอินทนนท์ และสายใต้ (พื้นที่อำเภอฮอด แม่สะเรียงและแม่แจ่ม) ทั้งนี้ ประเด็นต่างๆ ที่เครือข่ายหมู่บ้านม้งดังกล่าวทำร่วมกันอยู่เป็นประจำนั้นครอบคลุมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม อาชีพ ยาเสพติด วัฒนธรรม และการศึกษา ซึ่งกลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นหนึ่งในกลุ่มประชากรเป้าหมายหลักที่หมู่บ้านเครือข่ายทำกิจกรรมร่วมกันด้วย โดยมีทั้งนโยบายและกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่ดำเนินการโดยกลุ่มผู้นำทาง การ ผู้นำตามธรรมชาติ และตัวเยาวชนเอง เช่น การกำหนดกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานให้เยาวชนแต่งงานกันภายหลังจากอายุ 20 ปีแล้ว ข้อตกลงการปรับไหมกรณีเยาวชนท้องนอกสมรสแล้วไม่ยอมแต่งงาน การชกต่อยกัน การฝึกอบรมประเด็นจริยธรรมและฟื้นฟูวัฒนธรรมม้ง รวมไปถึงการส่งเสริมทุนการศึกษาแก่เด็กที่เรียนดี และการจัดกิจกรรมกีฬาเยาวชนในหมู่บ้านเครือข่าย ฯลฯ

จากข้อมูลที่ได้ พบว่าบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายหมู่บ้านมั่งต่อการคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้นแบ่งออกเป็นสองด้านด้วยกัน ด้านแรกเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชน มีกิจกรรมหลักๆ ที่สำคัญคือ การรณรงค์ให้เปลี่ยนค่านิยมการมีแฟนและแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย การฝึกอบรมจริยธรรมมั่งแก่เด็กและเยาวชน และการจัดกิจกรรมกีฬาสัมพันธ์ ซึ่งค่อนข้างจะมีน้อยหรือนานนานครั้ง ส่วนในด้านที่สองที่เป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนแล้ว ได้แก่ การไกล่เกลี่ยกรณีชกต่อยของเยาวชนชาย(โดยพ่อแม่เป็นตัวแทน) การออกกฎข้อบังคับเกี่ยวกับการชกต่อยกันของเยาวชนชาย การกำหนดมาตรการปรับโทษชายที่ทำให้หญิงท้องแล้วไม่ยอมแต่งงานด้วย การออกมาตรการห้ามแต่งงานด้วยวิธีการขูดบังคับ และการตัดสินคดีการบังคับข่มขืนหรือโทรมหญิง เป็นต้น โดยมีกลุ่มของคณะกรรมการหมู่บ้านที่นำโดยผู้ใหญ่บ้านคอยทำหน้าที่อยู่

สำหรับในเมืองเชียงใหม่ นั้น เนื่องจากมีชาวมั่งน้อยครอบคลุมหรือน้อยรายบุคคลมากที่ลงมาอยู่ใกล้ชิดกัน ส่วนใหญ่จะสร้างบ้าน เช่าหอพักหรืออาศัยอยู่กับคนอื่นในสถานที่ที่ราคาถูกและใกล้กับแหล่งทำการค้า สถานที่ทำงาน และสถานศึกษา ดังนั้น ความเป็นชุมชนมั่งในเมืองเชียงใหม่จึงมิได้หมายถึงการที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันแบบหมู่บ้านบนภูเขาอีกต่อไป แต่เป็นลักษณะของเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ได้มีโอกาสพบปะกันเป็นครั้งคราว สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้เมื่อต้องการ หรือสามารถติดต่อสื่อสารกันได้เมื่อยามจำเป็น รวมทั้งการที่ได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กันเป็นครั้งคราวในโอกาสต่างๆ เช่น การแต่งงาน การจัดงานเลี้ยง งานบันเทิง การประชุม ฯลฯ ฉะนั้น รูปแบบความสัมพันธ์ของชุมชนมั่งในเมืองเชียงใหม่ลักษณะแรกจึงอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเครือญาติ(ทั้งโดยสายเลือดและโดยการแต่งงานกัน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น) ลักษณะที่สอง เป็นความสัมพันธ์บนพื้นฐานของชุมชนต้นทางเดียวกัน ซึ่งรู้จักกันมาตั้งแต่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียงกัน แล้วต่างก็เข้ามาเรียนหรือประกอบอาชีพอยู่ในเมืองด้วยกัน ลักษณะที่สาม เป็นความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความใกล้ชิดในชีวิตประจำวัน เช่น ลงมาพักในหอพักเดียวกัน เล่าเรียนในสถานศึกษาเดียวกัน อยู่วัดหรือเข้าโบสถ์เดียวกัน ค้าขายที่เดียวกัน ทำงานที่เดียวกัน หรือจัดตั้งเป็นกลุ่มหรือสมาคมด้วยกัน เป็นต้น และลักษณะสุดท้ายคือ การที่เป็นคนมั่งด้วยกัน เมื่อมีโอกาสมาพบปะและรู้จักกัน หรือเมื่อยามที่ต้องการความช่วยเหลือก็จะแนะนำให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้จักกันและกัน

แม้ว่ารูปแบบความสัมพันธ์ของความเป็นชุมชนมั่งในเมืองเชียงใหม่จะมีลักษณะที่หลวมและกระจัดกระจายกันไปในพื้นที่กว้าง แต่บนพื้นฐานของความเป็นชุมชนมั่งดังกล่าวก็มีผลต่อระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนอย่างมาก เป็นต้นว่า การจัดกิจกรรมปฐมนิเทศนักศึกษา มั่งที่เริ่มเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองให้รู้จักเพื่อนที่เป็นคนมั่งด้วยกันเพื่อที่จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การคอยเตือนสติกันและกันในหมู่ญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดเพื่อไม่ให้สมาชิกต้องไปเผชิญกับ

ปัญหาต่างๆ การช่วยเหลือทางด้านกฎหมายเมื่อมีคนประสบปัญหา การช่วยเหลือหรือแนะนำสถานที่พักพิงเมื่อเด็กและเยาวชนต้องเผชิญกับปัญหาและต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน รวมไปถึงการพึ่งพาอาศัยกันเรื่องเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียนหรือการลงทุนเมื่อยามขาดแคลน

“ถึงแม้ว่าพวกเราจะมาจากคนละหมู่บ้านและคนละจังหวัด แต่ด้วยความผูกพันของความเป็นมั่งคั่งด้วยกัน ทำให้ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเมื่อเข้ามาทำงานหรือเรียนอยู่ในเมือง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ยังคงไร้เดียงสาเมื่อเริ่มต้นเข้ามาอยู่ในเมืองใหม่นั้น แม้ว่าผมจะเรียนมาทางสายช่าง ซึ่งไม่เกี่ยวกับด้านสังคมเลย แต่ก็เห็นประโยชน์จากการช่วยเหลือสังคม โดยทำทั้งในบทบาทหน้าที่ที่เป็นอาจารย์ในสถานศึกษา กับการร่วมจัดตั้งเป็นสมาคมมั่ง เพื่อเป็นศูนย์รวมและทำกิจกรรมช่วยเหลือคนมั่งด้วยกัน ซึ่งหนึ่งในกลุ่มเป้าหมายหลักของเราก็คือกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มักพบว่าประสบปัญหาบ่อยมากเมื่อต้องเข้ามาอยู่ในเมือง”

(จงแข็ง ย่าง[ชื่อสมมุติ], อาจารย์สถาบันอุดมศึกษา: 2549)

องค์กรมั่งและองค์กรทางศาสนา

การรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรรูปแบบใหม่ในหมู่คนมั่งในเมืองเชียงใหม่ มีทั้งในรูปแบบที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายในลักษณะของนิติบุคคล กับทั้งองค์กรทางศาสนา โดยเฉพาะองค์กรศาสนาคริสต์นิกายต่างๆ กับวัดในพุทธศาสนา ทั้งนี้ ในส่วนของสมาคมสร้างสรรค์และพัฒนาเมืองในประเทศไทย (สมาคมมั่ง) นั้น เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการรวมตัวกันเป็นชมรมมั่งเชียงใหม่มาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2533 และในระยะหลังเริ่มมีกิจกรรมที่ทำกับกลุ่มประชากรมั่งทั้งที่อยู่ในเมืองและบนภูเขามากขึ้น ประกอบกับความจำเป็นในการที่จะต้องมียกย่องนิติบุคคลรองรับเมื่อต้องขอรับการสนับสนุนจากแหล่งเงินทุน ดังนั้น จึงมีการยื่นเรื่องขอจดทะเบียนเป็นสมาคมอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2538 โดยในระยะแรกเป็นการทำกิจกรรมเผยแพร่ความรู้เพื่อป้องกันโรคเอดส์เป็นหลัก ส่วนกิจกรรมในระยะต่อมาได้ขยายไปครอบคลุมถึงด้านการพัฒนาชุมชน การส่งเสริมทุนการศึกษา การสร้างความเข้มแข็งของระบบเครือข่ายเพื่อเผชิญกับปัญหาต่างๆ ในเมือง และกิจกรรมที่ปัจจุบันเน้นคือการรณรงค์และช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่กลุ่มชาวเขาและผู้ที่มีประสบปัญหาการละเมิดสิทธิ สำหรับในชุมชนแม่สาใหม่นั้น สมาคมฯ มั่งได้ดำเนินโครงการพัฒนาชุมชน การส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมมายาวนาน โดยร่วมกับผู้รู้และผู้เฒ่าของชุมชน ส่วนในกรณีของเด็กและเยาวชนนั้นก็ได้ร่วมกันจัดทำโครงการฝึกอบรมเยาวชนและการช่วยเหลือในกรณีที่เด็กถูกละเมิดด้วย

อีกองค์กรหนึ่งที่ปัจจุบันมีบทบาทในการช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กและเยาวชนม้ง และกลุ่มชาวเขาอื่นๆ ซึ่งมีสำนักงานอยู่ในเมืองเชียงใหม่คือบ้านรวมใจ ภายใต้สมาคมพัฒนาคุณภาพชีวิตบนที่สูง องค์กรนี้แยกตัวและเติบโตมาจากมูลนิธิชาวไทยภูเขา ที่เคยมีบทบาทในหมู่บ้านม้งประมาณช่วงปี พ.ศ. 2520-2540 โดยแยกออกมาเป็นบ้านรวมใจเมื่อปี พ.ศ. 2527 ที่เน้นกิจกรรมการทำหอพักสำหรับเด็กม้งและเผ่าอื่นๆ ที่เข้ามาเรียนในเมืองเชียงใหม่แต่ครอบครัวมีฐานะยากจนและไม่มีที่พักอาศัย ประการสำคัญคือการช่วยอบรม ฝึกนิสัยให้เป็นคนดี ควบคุมไม่ให้เด็กและเยาวชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข รวมทั้งการแก้ไขปัญหาส่วนตัวและปัญหาอื่นๆ ที่เด็กเหล่านี้เผชิญในระหว่างที่เข้ามาเรียนในเมือง ทั้งนี้ นอกจากการทำกิจกรรมหลักของบ้านรวมใจกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักเรียนนักศึกษาที่พักในบ้านรวมใจแล้วยังเน้นกิจกรรมการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มของสตรีและเด็ก ทั้งในรูปของการเผยแพร่ข้อมูลเพื่อรณรงค์และการช่วยเหลือทางด้านบ้านพักฉุกเฉินและการช่วยเหลือด้านกฎหมายเมื่อเด็กและสตรีถูกละเมิดด้วย

หอพักคริสเตียนนับเป็นองค์กรรูปแบบใหม่ในเมืองอีกองค์กรหนึ่งที่นอกจากจะเน้นด้านการเผยแพร่ศาสนาเป็นหลักแล้วยังมีบทบาทในการช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กและเยาวชนม้งด้วย โดยปัจจุบันนี้ทั้งที่เป็นโบสถ์ที่มีหอพักอยู่ในตัว และทั้งที่ดำเนินการโดยชาวม้งคริสเตียนเองและโดยบุคคลที่ไม่ใช่ชาวม้งแต่ให้บริการช่วยเหลือครอบคลุมเด็กและเยาวชนม้งด้วย เช่น โบสถ์พระสิริโบสถ์เซเวนเดย์ แอ๊ดเวนทิสต์ โบสถ์ศูนย้งคาทอลิก คริสตจักรม้งสัมพันธ์ หอพักแมริม ฯลฯ บางแห่งได้จัดตั้งขึ้นแล้วสังกัดอยู่ภายใต้โครงสร้างขององค์กรศาสนาคริสต์ ในขณะที่บางแห่งก็ได้จดทะเบียนเป็นสมาคมและมูลนิธิถูกต้องตามกฎหมายด้วย อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่ากิจกรรมขององค์กรศาสนาคริสต์ดังกล่าวดำเนินการนั้นจะเน้นที่กลุ่มสมาชิกชาวม้งที่เป็นคริสเตียนเป็นหลัก สำหรับในชุมชนบ้านแม่สาใหม่ นั้น มีกลุ่มคริสเตียนม้ง 3 กลุ่ม คือกลุ่มโปรเตสแตนต์ กลุ่มเซเวนเดย์ แอ๊ดเวนท์ และกลุ่มแคทอลิก ทั้งนี้ กลุ่มโปรเตสแตนต์เป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมส่งเสริมความสามารถและการสร้างความสัมพันธ์กับเด็กอื่นมากกว่าอีกสองกลุ่ม กับทั้งยังมีหอพักที่ตัวอำเภอแมริมในการรับช่วงต่อพาเด็กที่จบชั้นประถมในหมู่บ้านเข้าไปเรียนต่อในเมือง

วัดในพุทธศาสนาเป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทในการส่งเสริมและคุ้มครองเด็กม้ง ทั้งในหมู่บ้านและในเมืองเชียงใหม่ โดยในหมู่บ้านนั้นเริ่มมีการส่งพระสงฆ์ในโครงการพระธรรมจาริกเข้าไปจัดตั้งเป็นอาศรมเมื่อปี พ.ศ. 2512 แล้วในปี พ.ศ. 2513 โครงการนี้เริ่มพาเด็กชายชาวม้งจากบ้านแม่สาใหม่ลงมาบวชเป็นสามเณรรุ่นแรกจำนวน 9 คน จากนั้นจึงได้ลงมาอย่างต่อเนื่องทุกปี อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตนั่นในส่วนของบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมสั่งสอนและคุ้มครองเด็กม้งทั่วไปในหมู่บ้านแทบจะไม่มีเลย เพราะช่องว่างเรื่องภาษาและระบบความเชื่อของชาวม้งที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับภาษาไทยและศาสนาพุทธ สำหรับในส่วนของบทบาทของวัดในพุทธศาสนากับกลุ่มเยาวชนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้น จะมีเพียงกลุ่มของสามเณรและพระภิกษุ

ที่บวชแล้วอาศัยอยู่ในวัดเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ที่วัดศรีโสดาและวัดวิเวกวนาราม ส่วนวัดอื่นๆ นั้นจะมีพระที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเพียงไม่กี่รูปเท่านั้น ในขณะที่กลุ่มเด็กและเยาวชนทั่วไปนั้นพบว่าไม่ได้เข้าวัดเพื่อทำบุญตักบาตรหรือฟังเทศน์ฟังธรรมเลย ส่วนพระสงฆ์เอง ถึงแม้จะมีเป็นจำนวนมากที่เป็นคนม้ง แต่ก็ไม่ได้เข้าถึงกลุ่มชาวบ้านที่เป็นม้งในเมือง โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้ามาเรียนและประกอบอาชีพในเมืองเชียงใหม่

“หลักคำสอนของศาสนาพุทธและศีลธรรมจริยธรรมที่พระและสามเณรเรียน รวมทั้งหลักปฏิบัติในกิจวัตรประจำวันนั้นมีประโยชน์ต่อตัวเองในขณะที่เป็นพระอยู่เป็นอย่างมาก เพราะสามารถควบคุมไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับแหล่งอบายมุขทั้งหลายภายนอกวัด แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ยากมากกับการนำไปสั่งสอนฆราวาสที่เป็นคนม้งด้วยกันเอง เพราะหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เราเรียน ภาษาที่เราใช้เรียน ตลอดจนวิถีชีวิตและธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมไทยนั้นเป็นสิ่งที่ยากมากในการนำไปถ่ายทอดให้คนม้งโดยทั่วไป

การเข้ามาอยู่ในเมืองของพระเณรนั้นก็มิใช่เป้าหมายหลักคือการมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางธรรมและทางโลก ดังนั้นจึงเป็นการยากมากกับการที่จะมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางและเวลาเพียงพอในการออกไปเยี่ยมเยียนญาติโยมที่เป็นคนม้งในเมือง”

(พระหิ่ ย่าง[ชื่อสมมุติ], วัดศรีโสดา: 2550)

องค์กรปกครองและพัฒนาในชุมชน

คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำสูงสุดนั้นเป็นองค์กรปกครองหลักอย่างเป็นทางการของหมู่บ้าน เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการบริหารพัฒนาหมู่บ้านกับการกำหนดและบังคับใช้กฎเกณฑ์ที่ร่างขึ้น รวมทั้งอำนาจในการตัดสินคดีความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพราะโดยหลักปฏิบัติแล้วหากไม่ใช่เป็นคดีความหรือความผิดทางอาญาที่ร้ายแรงแล้วคู่กรณีชาวม้งนิยมให้มีการไกล่เกลี่ยโดยคณะกรรมการฝ่ายรักษาความสงบและผู้ใหญ่บ้าน แทนที่จะนำขึ้นสู่กระบวนการไต่สวนและตัดสินโดยกระบวนการของกฎหมาย

จากข้อมูลที่รวบรวมมาได้ กับการสังเกตในหมู่บ้าน พบว่าบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีต่อเด็กและเยาวชนนั้นจะเน้นหนักทางด้าน การแก้ไขปัญหา มากกว่าการส่งเสริมและป้องกัน โดยพบว่าตลอดระยะเวลาสองปีของการดำเนินโครงการวิจัยนี้ไม่เคยมีการจัดกิจกรรมฝึกอบรมเด็กและเยาวชนโดยคณะกรรมการหมู่บ้านแต่อย่างใด แม้ว่าปัจจุบันจะมีการถ่ายโอนอำนาจการพัฒนาไปอยู่ที่องค์การบริหารส่วนตำบล แต่งานพัฒนาที่ลงมาถึงในระดับหมู่บ้านที่เกี่ยวกับการรณรงค์และป้องกันปัญหาเด็กและเยาวชนนั้นไม่พบว่ามีกิจกรรมใดๆ ใดในแผนและ การจัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมแต่อย่างใด สำหรับงานในส่วนของการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน

นั้น มีการกำหนดมาตรฐานค่าปรับในกรณีของปัญหาที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนคือ หากชายทำให้หญิงตั้งครรภ์แล้วไม่ยอมแต่งงานด้วย ให้ปรับชายนั้นเป็นเงินจำนวน 15,000 บาท การชกต่อยทำร้ายร่างกายกันของเยาวชนชาย ผู้ที่เริ่มต้นชกก่อนจะถูกปรับ 1,000 บาทต่อคน (ระเบียบของหมู่บ้านแม่สาใหม่ พ.ศ. 2550) เหตุผลหนึ่งที่กลุ่มผู้นำทางการกำหนดค่าปรับเอาไว้เช่นนี้ก็เพื่อต้องการให้เยาวชนและพ่อแม่กลัวแล้วไม่ต้องไปชกต่อยกัน (บางเครือข่ายหมู่บ้านตั้งไว้สูงถึง 5,000 บาท) แต่ในความเป็นจริงแล้วเยาวชนที่เคยชกต่อยทำร้ายร่างกายกันบอกว่าการที่พวกเขาชกต่อยทำร้ายร่างกายกันนั้นพวกเขาไม่ได้คิดถึงเรื่องเงินค่าปรับ แต่คิดถึงความแค้นและความสะใจมากกว่า

“บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านต่อเด็กและเยาวชนคือการสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อย กับการตัดสินใจที่มีปัญหาเกิดขึ้นแล้ว ส่วนของ อบต. ที่ปัจจุบันรับหน้าที่ด้านงบประมาณและการพัฒนา เท่าที่ผ่านมายังไม่มีการตั้งงบประมาณด้านเด็กและเยาวชน เพราะเราถือว่างานทางด้านการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนเป็นหน้าที่ของครูที่โรงเรียน กับเป็นของพ่อแม่เด็กโดยตรงอยู่แล้ว”

(เขาพัง ต่อ[นามแฝง], บ้านแม่สาใหม่: 2550)

หน่วยงานภาครัฐ

ศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นองค์กรสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามคำสั่งจังหวัดเชียงใหม่ ที่ 340/2541 เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2541 ต่อมา มีการปรับปรุงการดำเนินงานและแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์ฯ ตามคำสั่งจังหวัดเชียงใหม่ ที่ 2023/2547 เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2547 โดยมีการเพิ่มหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการ ซึ่งศูนย์ฯ มีภารกิจครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็ก สตรี ตลอดจนการค้ามนุษย์ วัตถุประสงค์หลักของศูนย์ฯ ดังกล่าวคือ 1) เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อการรับแจ้งเหตุ ช่วยเหลือคุ้มครอง บำบัดฟื้นฟู การคืนสู่สังคม 2) เป็นศูนย์ประสานงานเพื่อการบังคับใช้กฎหมายกับผู้กระทำความผิด 3) เป็นศูนย์กลางการทำงานร่วมกันแบบสหวิชาชีพ 4) เป็นศูนย์ข้อมูล ประเมินผล และการรายงาน 5) เป็นศูนย์ดำเนินการระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ในการพัฒนาศักยภาพบุคคล การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ โดยมีกระบวนการทำงานในการคุ้มครองเด็กคือ 1) การรับแจ้งเหตุ 2) การสืบค้นข้อเท็จจริง 3) การประเมิน 4) การช่วยเหลือ/คุ้มครอง 5) การคืนสู่เหย้า และ 6)

การป้องกัน ทั้งนี้ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2549 ได้มีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก และสตรีในระดับอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ขึ้นรวมจำนวน 8 อำเภอด้วยกัน

ในส่วนของการทำกิจกรรมนั้น แม้ว่าศูนย์ดังกล่าวจะได้รับการจัดตั้งขึ้นทั้งในระดับจังหวัด และอำเภอ กับทั้งมีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนเข้ามาร่วมเป็นคณะทำงาน และมีการ กำหนดแผนยุทธศาสตร์และโครงการเอาไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัตินั้นยังคงประสบปัญหาหลาย ประการด้วยกัน โดยเฉพาะแหล่งเงินทุนกับความร่วมมือของหน่วยงานที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการ เพราะงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐก็มีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องแสวงหาแหล่ง เงินทุนจากองค์กรภาคเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กและสตรี ในขณะที่ บทบาทและความร่วมมือของหน่วยงานที่เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงานนั้นก็มีน้อย เพราะบางองค์กร นั้นได้รับเชิญให้มาเป็นคณะทำงานในลักษณะของการอาสาสมัคร โดยมีเพียงไม่กี่องค์กรที่มี โครงการหรือกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

หน่วยงานหลักของรัฐที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการคุ้มครองเด็กและเยาวชนอีกสอง หน่วยงานคือตำรวจและสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยในส่วนของตำรวจนั้นเป็น ภารกิจหลักอยู่แล้วที่จะต้องมีส่วนตรวจสอบหรือปฏิบัติการเพื่อคอยสอดส่องดูแลและป้องกันไม่ให้เกิด การก่อปัญหาขึ้น กับการเข้าไปสอบสวนหรือจับกุมในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้นแล้วดำเนินการส่งต่อ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการฟ้องร้องในชั้นศาลต่อไป ส่วนสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและ เยาวชนนั้นจะคอยทำหน้าที่รับเด็กและเยาวชน (เด็กคือกลุ่มที่อายุระหว่าง 7-14 ปี และเยาวชนคือ กลุ่มที่อายุระหว่าง 14-18 ปี) จากตำรวจและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้จะไม่รับเด็กและเยาวชนที่พ่อ แม่ส่งมาเอง โดยงานของสถานพินิจฯ นั้นเน้นที่ 3 กระบวนการ คือ 1) การควบคุมดูแล 2) การ บำบัดฟื้นฟูและแก้ไข และ 3) การส่งกลับคืนสู่ครอบครัวและชุมชน สถานพินิจฯ จะทำงานควบคู่ กับศาลคดีเด็กและเยาวชน โดยแนวทางหลักคือเน้นการ “สมานฉันท์” เพื่อเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่าง ผู้ปกครองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อไม่ให้กรณีของเด็กถูกนำขึ้นดำเนินคดี อันจะเป็นการทำให้การ กระทำความผิดนั้นๆ ถูกบันทึกลงในประวัติของเด็ก ทั้งนี้ ภายใต้การทำงานของสถานพินิจฯ นั้น หากเป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการก่อนที่จะมีการพิพากษา ก็จะเป็นความรับผิดชอบ ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน แต่หากเป็นกระบวนการภายหลังจากถูกศาล พิพากษาให้มีความผิดแล้วนั้นจะเป็นความรับผิดชอบของศูนย์ฝึกและอบรม

การทำงานของหน่วยงานทั้งสามดังกล่าวข้างต้นเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในกลุ่มชาติพันธุ์ ม้งในสองชุมชนที่เลือกทำการศึกษาในนั้นค่อนข้างจะจำกัด ด้วยเพราะขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบ ของหน่วยงานทั้งสามนั้นครอบคลุมในระดับกว้าง หากเปรียบเทียบสัดส่วนกับเด็กและเยาวชน โดยทั่วไปแล้วเด็กและเยาวชนม้งที่ประสบปัญหาและต้องการการคุ้มครองนั้นจะเป็นสัดส่วนที่น้อย

มาก อย่างไรก็ตาม ในระยะที่ผ่านมาเคยมีกรณีของเด็กและเยาวชนม้งและชาวเขาเผ่าอื่นๆ ในเมืองเชียงใหม่ที่มีปัญหาแล้วถูกจับกุมและส่งเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีและการฝึกอบรมอยู่บ้าง

การพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการคุ้มครองเด็กม้ง

รายละเอียดเกี่ยวกับองค์กรและบทบาทขององค์กรในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนม้งนั้นได้นำเสนอมาก่อนหน้านี้แล้ว ดังนั้น ในส่วนนี้จึงเน้นการนำเสนอรายละเอียดข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่รวบรวมได้ในระหว่างการดำเนินโครงการ ทั้งนี้ พบว่าระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนม้งนั้นสามารถแยกออกได้เป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือกิจกรรมตามระบบวัฒนธรรมและพิธีกรรมความเชื่อของชาวม้ง กับกิจกรรมที่ดำเนินการโดยโครงการ

วัฒนธรรมและพิธีกรรมความเชื่อ

ความเชื่อของคนม้งในชุมชนทั้งสองแห่งที่ทำการศึกษายกได้โครงการนี้มีทั้งที่เป็นแบบม้งดั้งเดิมและศาสนาคริสต์ อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่เป็นข้อค้นพบจากการประกอบพิธีกรรมของระบบความเชื่อทั้งสองนั้นคือการที่ชาวม้งใช้พิธีกรรมเป็นโอกาสในการสร้างกำลังใจและเตือนสติเด็กและเยาวชนไม่ให้ประพฤตินิสัยที่ไม่ดีอันอาจสร้างปัญหาให้กับตัวเองและครอบครัวกับญาติพี่น้อง รวมไปถึงสังคมด้วย ดังรายละเอียดที่ได้จากการเก็บข้อมูลในภาคสนามและสามารถนำมาประมวลได้ดังต่อไปนี้

1. การทำพิธีอ้วน้งปกป้องคุ้มครอง

การอ้วน้ง หรือเข้าทรง (shaman ritual) เป็นพิธีกรรมทางความเชื่อที่หมออ้วน้งหรือผู้ประกอบพิธีเข้าทรงเข้าสู่ญาณ โดยในขณะที่เข้าทรงนั้นสามารถสื่อสารกับผู้คนในโลกของมนุษย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับผีร้ายในโลกของวิญญาณได้ในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การอ้วน้งนับเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งในการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้คน โดยเฉพาะกับคนป่วยและคนปกติทั่วไปที่หมออ้วน้งทำพิธีเพื่อทำการปกป้องคุ้มครอง

การปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนโดยพิธีอ้วน้งนั้นจะพบเห็นอย่างน้อยใน 2 โอกาสด้วยกัน คือการอ้วน้งคุ้มครอง (ua neeb koos plig) ให้กับสมาชิกทั้งครัวเรือน กับการอ้วน้งปกป้องคุ้มครองและรักษาเป็นรายบุคคล (ua neeb kho) อย่างแรก การอ้วน้งคุ้มครองสมาชิกทั้งครัวเรือนนั้นนิยมทำกันภายหลังจากเสร็จเทศกาลปีใหม่ ซึ่งยังถือว่าเป็นช่วงเริ่มต้นของรอบปีอยู่ โดยเจ้าบ้านจะเชิญหมออ้วน้งให้ทำพิธีอ้วน้งเพื่อปกป้องและคุ้มครองขวัญของสมาชิกในครัวเรือนทุกคนให้อยู่เย็นเป็นสุขไปตลอดปี เพราะชาวม้งเชื่อว่าการที่สมาชิกต้องออกจากบ้านไปทำธุระในที่

ต่างๆ ในรอบปีนั้นย่อมมีโอกาสเสี่ยงต่อการที่จะต้องเผชิญกับอาการตกใจและความกลัว แล้วทำให้ขวัญต้องออกจากร่างกายไป อันจะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยตามมา หรือที่มากไปกว่านั้นคือการที่อาจจะได้รับอุบัติเหตุหรือภัยอันตรายถึงชีวิต ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องทำพิธีอัญเชิญเพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำการคุ้มครองสมาชิกทุกคนในครัวเรือนตั้งแต่นั้นปี โดยในส่วนของเด็กและเยาวชนที่เป็นสมาชิกในครัวเรือนนั้นก็จะต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองด้วย

“ก่อนที่จะดิฉันจะออกจากบ้านมาเรียนหนังสือในเมืองเป็นครั้งแรก พ่อกับแม่ได้จัดให้มีพิธีอัญเชิญเพื่อเป็นการคุ้มครองตัวดิฉัน เพราะท่านเป็นห่วงว่าฉันอาจจะไม่ปลอดภัยในการใช้ชีวิตอยู่ในเมือง

ระหว่างทำพิธี สมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องได้เข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก นอกจากหมอนั่งจะทำพิธีด้วยการฆ่าหมูตัวหนึ่งทำการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และให้ขวัญของหมูไปทำหน้าที่แทนขวัญของดิฉัน(หากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องการ)แล้ว ยังมีการแสดงความห่วงเป็นใยและการกล่าวอวยพรจากทุกคนที่มาร่วมงาน ตลอดจนการย่ำเตือนไม่ให้ประมาทและไม่ประพฤติในสิ่งที่มิควร

ตลอดเวลาที่ดิฉันเข้ามาอยู่ในเมือง ทุกครั้งที่จะทำในสิ่งที่เป็นการประพฤตินอกจารีตประเพณี ดิฉันจะคิดถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์และคำตักเตือนของพ่อแม่และญาติพี่น้องที่ทำในพิธีอัญเชิญและในโอกาสอื่นๆ อยู่เสมอ”

(แย่ง ว่าง[นามแฝง], เยาวชนมั่งในเมืองเชียงใหม่: 2550)

อีกอย่างหนึ่งคือการอัญเชิญเพื่อปกป้องคุ้มครองและรักษาเป็นรายบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการทำให้คนที่กำลังป่วยหรือคนปกติก็ตาม แต่ประเด็นหลักที่จะกล่าวในที่นี้คือการทำให้กับเด็กและเยาวชนที่จะต้องออกจากบ้านเพื่อเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนหรือทำงานในเมือง ซึ่งจะต้องจากบ้านจากพ่อแม่พี่น้องไปไกลและเป็นระยะเวลายาวนาน หรืออาจจะต้องเดินทางไปกลับระหว่างบ้านและในเมืองบ่อยๆ ด้วยยานพาหนะ ด้วยความเป็นห่วง พ่อแม่จึงต้องจัดให้มีการอัญเชิญเพื่อปกป้องคุ้มครองลูกของตนเองก่อนออกเดินทางไปในเมือง

นอกจากการอัญเชิญแล้ว ในโอกาสต้นปีของแต่ละปีนั้นครอบครัวชาวม้งที่นับความเชื่อแบบดั้งเดิมในหมู่บ้านยังนิยมการบนบาน หรือ “เฟยเหียง” (fev yeem) โดยหัวหน้าครอบครัวหรือผู้ประกอบพิธีกรรมของกลุ่มแซ่ตระกูลจะทำพิธีอัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของครอบครัวมารับรู้เกี่ยวกับการบน ขอให้ช่วยคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวทุกคนให้เกิดความปลอดภัยในการใช้ชีวิตตลอดปี จนกระทั่งถึงตอนสิ้นปีจึงทำพิธีฆ่าหมูหรือไก่เพื่อสักการะวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ตัวเอง ได้บนบานเอาไว้

การทำพิธีอ้วนนิ่งและการบนบานดังกล่าว นอกจากจะมีความหมายถึงด้านความเชื่อของคนม้งที่เน้นการทำให้ขวัญอยู่กับเจ้าตัว กับเป็นการสร้างกำลังใจแล้ว ยังเป็นโอกาสอันดีที่สมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องใกล้ชิดได้มีโอกาสมาร่วมงาน ได้มีโอกาสทักทายกัน ใช้เวลาในการพูดคุยและเตือนสติคนที่มีการทำพิธีอ้วนนิ่งคุ้มครอง โดยเฉพาะเมื่อยามที่เจ้าตัวได้ออกจากหมู่บ้านเข้าไปเรียนและทำงานอยู่ในเมือง ดังกรณีของนางสาวแย่ง(นามแฝง)ข้างต้น

2. พิธีสักการะบรรพบุรุษ

การสักการะบรรพบุรุษ (laig dlaab) เป็นพิธีกรรมที่หัวหน้าครอบครัวเรียกวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งผีบ้านผีเรือนให้มารับการสักการะด้วยอาหารที่เตรียมเอาไว้ กับทั้งมีการเผากระดาษเงินกระดาษทองและธูปให้บรรพบุรุษและผีเรือดังกล่าวด้วย โดยทำในโอกาสต่างๆ เช่น การฉลองปีใหม่ การกินข้าวและข้าวโพดใหม่ หรือเมื่อมีงานพิธีกรรมที่สำคัญในครอบครัว เพื่อปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครัวเรือน นอกจากนั้นแล้วพิธีสักการะบรรพบุรุษยังนับเป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งที่คนม้งทำเพื่อให้กำลังใจสมาชิกในครัวเรือนและอย่าเตือนไม่ให้ประพฤติด่วนนอกจารีตประเพณี รวมทั้งการคุ้มครองไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเกิดขึ้นแก่ตัวบุคคล โดยมักจัดทำพิธีกรรมดังกล่าวขึ้นก่อนที่สมาชิกในครัวเรือนจะออกเดินทางไปไกล เช่น ออกไปค้าขาย เยี่ยมญาติ เรียนหนังสือหรือทำงาน โดยเฉพาะในกรณีของเด็กและเยาวชนที่จะต้องออกจากบ้านไปเรียนและทำงานในเมืองในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม พิธีสักการะบรรพบุรุษดังกล่าวเป็นเพียงพิธีกรรมที่ทำกันภายในหมู่สมาชิกในครัวเรือน เนื่องจากใช้เพียงไข่ต้มและข้าวที่หุงสุกใหม่ๆ กับธูปและกระดาษเงินกระดาษทองเป็นเครื่องสักการะเท่านั้น จึงไม่มีญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านเข้ามาร่วมเป็นจำนวนมากเหมือนพิธีอ้วนนิ่ง กระนั้นก็ตาม พิธีนี้ก็มีความหมายและฝังใจตัวเด็กและเยาวชนที่ต้องออกจากบ้านมาเรียนและทำงานอยู่ในเมืองไม่น้อยเช่นกัน

3. พิธีผูกข้อมือ

การผูกข้อมือ (khi hlua) เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นในโอกาสต่างๆ เช่น ในโอกาสที่ทำพิธีอ้วนนิ่งเพื่อปกป้องและรักษาอาการเจ็บป่วย การจัดงานเฉลิมฉลองความสำเร็จ งานแต่งงาน การเลี้ยงฉลองในโอกาสที่ญาติมิตรเดินทางไกลมาจากต่างถิ่น หรือแม้กระทั่งการที่สมาชิกในครอบครัวจะต้องออกเดินทางไกลที่อื่น โดยเป็นการทำให้กับตัวบุคคล มีสมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องกับเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดเป็นผู้เข้าร่วมงานและร่วมผูกข้อมืออวยพรให้ ทั้งนี้ มีเพียงเส้นด้ายสีขาวทำจากฝ้ายเป็นหลัก กับกรกล่าวอวยพรของแต่ละคนที่ช่วยผูกข้อมือให้ หรือบางคนอาจเอาเงินให้กับผู้ที่ได้รับการผูกข้อมือด้วย

“ทุกครั้งที่ผมรำลึาพ่อแม่และญาติพี่น้องก่อนที่จะออกจากบ้านมาเรียนหนังสือในเมือง พ่อแม่และญาติพี่น้องใกล้ชิดที่เป็นผู้ใหญ่เหล่านั้นจะคอยอวยพรและเตือนสติ ให้เดินทางโดยปลอดภัย กับให้ตั้งใจเล่าเรียน อย่าไปเที่ยวผู้หญิง เล่นการพนัน ชกต่อย ลักขโมย คัมหมัดตามเพื่อนฝูงมากจนทำให้เสียการเรียนและนำมาซึ่งคดีความที่จะเสียหายต่อตัวเองและพ่อแม่พี่น้อง

ครั้งหนึ่ง ระหว่างที่ผมออกมารอรถอยู่ที่ท่ารถโดยสารในตัวอำเภอ ได้พบญาติห่างๆ คนหนึ่งที่เป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านออกมาธุระที่ตลาดสดด้วย หลังจากที่ทักทายกันแล้วเขาทราบว่ผมกำลังจะออกมาเรียนหนังสือในเมือง เขาได้กล่าวคำอวยพรและตักเตือนผมให้อย่าประมาทในการเข้าไปใช้ชีวิตในเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่ผมไม่ได้คาดหว้งมาก่อน คำพูดของเขาในวันนั้นได้สร้างความประทับใจและตราตรึงอยู่ในใจผมมาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อใดก็ตามที่ผมท้อแท้ในชีวิตและจะกระทำในสิ่งที่ไม่ดี ก็จะต้องนึกถึงคำพูดของเขาในครั้งนั้นอยู่เสมอ”

(ชู ลิ[นามแฝง], นักศึกษาม้งในเมืองเชียงใหม่: 2549)

การเข้าร่วมผูกข้อมือและอวยพร รวมทั้งการตักเตือนสติของสมาชิกในครัวเรือนและญาติพี่น้องกับเพื่อนบ้านที่มีต่อตัวเด็กและเยาวชนที่จะต้องออกจากบ้านไปเรียนหรือทำงานในเมืองนั้น นับเป็นโอกาสของการสร้างกำลังใจและความประทับใจเมื่อยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรค ความท้อแท้ในชีวิต กับทั้งเป็นการคอยเตือนสติไม่ให้ประพฤติดในสิ่งที่ไม่ดี อันอาจก่อให้เกิดความเสียหายทั้งต่อตัวเองและเกียรติยศชื่อเสียงของครอบครัวและวงศ์ตระกูล

นอกจากตัวอย่างของพิธีกรรมดั้งเดิมทั้งสามได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การอบรมสั่งสอนและคอยเตือนสติจากพ่อแม่และญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดที่มีต่อเด็กและเยาวชนในการเข้ามาใช้ชีวิตในเมืองก็ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการสำนึกและควบคุมพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนม้งทั้งสิ้น

4. การอธิษฐานในศาสนาคริสต์

นอกจากพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มคนม้งโดยส่วนใหญ่แล้ว ในส่วนของชาวม้งที่ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์นิกายต่างๆ แล้วนั้นก็มีพิธีกรรมและโอกาสในการให้กำลังใจและคอยเตือนสติเด็กและเยาวชนในการใช้ชีวิตประจำวันและการออกมาเรียนกับทำงานอยู่ในเมืองเช่นกัน ทั้งนี้ จากการสังเกตการเข้าโบสถ์เพื่อนมัสการร่วมกันของกลุ่มม้งคริสเตียนในหมู่บ้านที่ทำการศึกษา พบว่าในขั้นตอนของการอธิษฐานร่วมกันนั้น ผู้นำการนมัสการได้กล่าววิงวอนขอให้พระผู้เป็นเจ้าช่วยคุ้มครองสมาชิกของคริสตจักร ทั้งคนที่เข้ามารวมนมัสการด้วยกันในวันนั้นและ

คนที่ได้ออกไปเรียนและประกอบอาชีพอยู่ในเมืองให้ประสบแต่ความโชคดี ใช้ชีวิตอย่างมีสติ ไม่รุ่ม
หลงกับอบายมุข ฯลฯ

นอกจากการอธิษฐานในโบสถ์เป็นประจำทุกสัปดาห์ที่มีการนมัสการร่วมกันแล้ว ยังพบว่า
พ่อแม่ที่เป็นคริสเตียนนิยมเชิญให้ผู้นำโบสถ์และสมาชิกคนอื่นๆ ไปประกอบพิธีกรรมในบ้านของ
ตน โดยหนึ่งในโอกาสที่จัดขึ้นนั้นคือการร่วมอธิษฐานและอวยพรก่อนที่ลูกของตนจะเดินทางออก
จากบ้านไปเรียนและทำงานในเมือง ทั้งนี้ ในบางครอบครัวเป็นการร่วมร้องเพลงสรรเสริญพระเจ้า
ศึกษาข้อพระคัมภีร์และอธิษฐานร่วมกันเท่านั้น แต่ในบางครอบครัวนั้นพบว่าได้มีการเตรียม
อาหารมื้อพิเศษสำหรับผู้นำโบสถ์และสมาชิกที่ได้รับเชิญเข้าร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน โดยก่อนการ
รับประทานอาหารนั้นเจ้าบ้านได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดงาน แล้วขอให้ผู้นำโบสถ์ได้ทำ
การอธิษฐานเพื่อขอให้พระเจ้าคุ้มครองลูกของตนเองที่จะเดินทางออกไปเรียนหรือทำงานในเมือง
เป็นกรณีพิเศษ

“สิ่งที่ผู้นำคริสตจักรและสมาชิกในครอบครัวอธิษฐานนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง
เท่านั้น เพราะฉันไม่ค่อยมีโอกาสกลับไปหมู่บ้านบ่อยนัก แต่สิ่งที่สำคัญคือการ
อธิษฐานด้วยตัวเองในทุกครั้งก่อนที่จะรับประทานอาหารแต่ละมื้อ ฉันจะต้องไม่ลืมที่จะ
ขอให้พระเจ้าคุ้มครองและเตือนตัวฉันเองในทุกครั้งที่กำลังจะลงไปกระทำความผิด
หากไม่ติดธุระจำเป็นจริงๆ ฉันก็จะต้องหาเวลาไปเข้าโบสถ์ร่วมกับคริสเตียน
อื่นๆ ในเมืองเชียงใหม่ทุกวันอาทิตย์ เพื่อให้รู้จักและสนิทสนมกับสมาชิกในโบสถ์ ในยาม
ที่มีความจำเป็นจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ที่สำคัญคือได้ร่วมนมัสการพระเจ้าและ
อธิษฐานร่วมกัน ทำให้จิตใจเราสบายมากขึ้น เหมือนมีพระเจ้าอยู่ใกล้ชิดเรา คอยปกป้อง
คุ้มครองและเตือนตัวเราอยู่ตลอดเวลา”
(ไหม ช่ง[นามแฝง], เยาวชนมั่งในเชียงใหม่: 2550)

ที่มากกว่านั้นคือการอธิษฐานของสมาชิกในครอบครัวเพื่อขอให้พระเจ้าคุ้มครองในทุก
ครั้งก่อนที่จะมีการรับประทานอาหารแต่ละมื้อ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นหัวหน้าครอบครัวที่คอย
ทำหน้าที่ในการสวดอธิษฐาน โดยมักแฝงด้วยเนื้อหาของ การขอให้พระเจ้าปกป้องคุ้มครองและ
เตือนสติสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนไม่ให้ไปมั่วสุมกับอบายมุขทั้งหลาย ทั้งนี้
การอธิษฐานก่อนการรับประทานอาหารในแต่ละมื้อดังกล่าวยังคงกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ติดตัว
ไปกับคนมั่งคริสเตียนแต่ละคน ไม่ว่าจะออกจากครอบครัวไปใช้ชีวิตอยู่ที่ไหนก็ตาม

กิจกรรมที่ส่งเสริมภายใต้โครงการ

โดยที่วัตถุประสงค์หลักอย่างหนึ่งของโครงการนี้เป็นความพยายามในการที่จะสร้างและพัฒนากลไกใหม่ๆ อันเป็นแนวทางเลือกที่เหมาะสมในการคุ้มครองป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนมั่งในชุมชนทั้งสองแห่งที่ทำการศึกษาวิจัย ดังนั้น ตลอดระยะเวลา 2 ปีของการดำเนินงานในโครงการนี้ จึงได้จัดให้มีกิจกรรมและบทสรุปของแต่ละกิจกรรมที่ได้มีการสานต่อหรืออย่างน้อยก็น่าจะเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อยอด อันจะนำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายในการสร้างความเข้มแข็งของระบบการคุ้มครองป้องกันเด็กและเยาวชนในสังคมมั่งทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านบนภูเขาและที่เข้ามาสู่สังคมเมืองในพื้นที่ราบ

1. เวทีว่าด้วยเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน

จากฐานของชุมชนที่มีองค์กรของแซ่ตระกูลอยู่แล้ว คือกลุ่มตระกูลซ่ง ฝ่อ ย่างและหาง ที่เป็นหนึ่งในองค์กรหลักภายใต้โครงสร้างสังคมแบบดั้งเดิมที่อยู่คู่กับกลุ่มชาติพันธุ์มั่งมายาวนาน และองค์กรแซ่ตระกูลดังกล่าวได้ปรับบทบาทขึ้นมารับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่ระบาดอย่างหนักในชุมชนประมาณช่วงปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา กับในระยะต่อมาในบางแซ่ตระกูลนั้นมีการพัฒนารูปแบบของการจัดการองค์กรและกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับกับสภาพปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วมีผลกระทบต่อสมาชิกในกลุ่ม ดังกรณีของตระกูลฝ่อและซ่งที่มีการจัดเวทีระหว่างสมาชิกในทุกๆ 3 เดือน โดยหมู่บ้านต่างๆ ที่เป็นองค์กรเครือข่ายนั้นหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพในแต่ละครั้ง อย่างไรก็ตาม ในระยะที่ผ่านมานั้นองค์กรแซ่ตระกูลดังกล่าวไม่ได้เน้นกิจกรรมและเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนมากนัก ดังนั้น โครงการนี้จึงได้เข้าไปมีบทบาทในการสนับสนุนเวทีว่าด้วยเด็กและเยาวชนขององค์กรแซ่ตระกูล โดยเนื้อหาของกิจกรรมเน้นที่ประเด็นของการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่สมาชิก ประเด็นการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญา มั่ง กับประเด็นปัญหาการชกต่อยกันของกลุ่มเยาวชนชาย

เวทีประเด็นปัญหาแรกคือปัญหายาเสพติด ซึ่งเด็กและเยาวชนในชุมชนได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของทาสยาเสพติดประเภทเฮโรอีนในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2530-2540 และหลังจากนั้นมาได้เปลี่ยนเป็นยาบ้า การจัดเวทีว่าด้วยแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของกลุ่มเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านนั้นทางโครงการได้เน้นการสนับสนุนงบประมาณและวิทยากรภายนอก โดยให้ผู้นำธรรมชาติของแต่ละแซ่ตระกูลเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมและเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ แล้ววิทยากรภายนอกคอยช่วยทำหน้าที่ประมวลและสรุปเพื่อให้ได้แนวทางในการนำไปใช้ปฏิบัติต่อไป ทั้งนี้ จากเวทีสรุปบทเรียนที่ได้จัดขึ้นในพื้นที่นั้น ได้ข้อสรุปว่ากิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในระยะที่ผ่านมา

ขาดการเน้นที่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนอยู่ ทำให้เด็กและเยาวชนถูกขบวนการค้ายาเสพติดและผู้ใหญ่ที่เป็นผู้เสพยาในหมู่บ้านใช้เป็นเครื่องมือในการซื้อขายยาเสพติด จนในที่สุดเด็กจำนวนหนึ่งได้กลายเป็นทาสของยาเสพติดไป จึงมีข้อเสนอว่าจะต้องจัดเวทีพูดคุยและกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนให้มากขึ้น โดยนอกจากให้บทบาทแก่กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านแล้ว ควรจะอาศัยฐานของกลุ่มเครือข่ายที่มีอยู่แล้วในการอบรมและทำกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนให้มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มตระกูลหม่อและตระกูลซ่งซึ่งเป็นสองตระกูลที่มีความพร้อมในการรองรับมากที่สุด จากนั้นทางโครงการจึงได้สนับสนุนงบประมาณและร่วมจัดกิจกรรมกับทั้งสามองค์กรดังกล่าวจนกระทั่งจบโครงการ

เวทีประเด็นปัญหาที่สองคือการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเด็นปัญหานี้เป็นหนึ่งในข้อสรุปของผู้นำธรรมชาติในหมู่บ้านที่บอกว่าจากประสบการณ์ประมาณสี่ทศวรรษของการพัฒนา โดยเฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียนและกระแสของสื่อต่างๆ ได้ส่งผลให้เยาวชนมั่งมัยใหม่ในหมู่บ้านไม่เห็นความสำคัญและละเลยการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนรุ่นอาวุโสกับคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน ในขณะที่กลุ่มเยาวชนให้เหตุผลว่ากลุ่มผู้รู้หรือผู้อาวุโสขาดซึ่งเทคนิควิธีการในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ รวมทั้งไม่ได้ประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น โครงการจึงได้สนับสนุนให้มีการจัดทำคู่มือว่าด้วยองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวม้งขึ้น โดยการสังเคราะห์จากผู้รู้และประสบการณ์ในการถ่ายทอด แล้วจัดให้มีเวทีพบปะเพื่อถ่ายทอดให้กับคนรุ่นใหม่ โดยมีรูปแบบและผ่านกลไกที่หลากหลายแตกต่างกันไป เป็นต้นว่า การประสานงานกับครูที่โรงเรียนแล้วให้ผู้รู้เข้าไปถ่ายทอดในช่วงกิจกรรมของชั้นเรียน การรวบรวมและจัดพิมพ์ตำราองค์ความรู้พื้นบ้าน การสนับสนุนให้กลุ่มเครือข่ายจัดพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ให้เยาวชน รวมทั้งการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นรายบุคคลระหว่างผู้รู้กับเยาวชนที่ตั้งใจจะเรียนรู้ในเรื่องนั้นๆ เช่น ยาสมุนไพร ดนตรี การตีเครื่องเงิน งานเย็บปักถักร้อย การเกษตรผสมผสาน และพิธีกรรม เป็นต้น

เวทีประเด็นปัญหาสุดท้ายคือการชกต่อยกันของเยาวชนชาย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าถึงแม้ประเด็นปัญหาการชกต่อยจะเป็นประเด็นเฉพาะในกลุ่มเยาวชนชายที่คู่กรณีมีเพียงไม่กี่คนและนานๆ จึงจะเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับส่งผลกระทบในวงกว้างในสังคมม้ง โดยเฉพาะการลามไปเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายของเยาวชนคู่กรณีหรือปัญหาภาวะความรับผิดชอบที่ตามมาของครอบครัวที่มีต่อเยาวชนคู่กรณีที่ถูกร้ายร่างกายจนได้รับบาดเจ็บสาหัสหรือเสียชีวิต เป็นต้น โดยในระยะเวลาที่ผ่านมานี้มีเพียงกลุ่มผู้นำทาง การ คือผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านเท่านั้นที่มีบทบาทในการกำหนดระเบียบข้อบังคับเพื่อปรับคู่กรณีที่มีการทำร้ายร่างกายกัน แต่ยังขาดในส่วนของการรณรงค์ป้องกัน ดังนั้น โครงการจึงประสานงานและสนับสนุนงบประมาณให้องค์กรเครือข่ายและศาสนาคริสต์ในการจัดเวทีพูดคุย

เพื่อทำความเข้าใจในกลุ่มของเด็กและผู้ปกครองที่เป็นคู่กรณี กับทั้งสนับสนุนการจัดกิจกรรม ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน

2. เวทีและกิจกรรมกลุ่มนักศึกษาและเยาวชนทำงานในเมือง

บนพื้นฐานการรวมกลุ่มของชมรมเยาวชนมั่งจังหวัดเชียงใหม่ กับชมรมนักศึกษาเมืองในแต่ ละสถาบันการศึกษาในเมืองเชียงใหม่ที่ดำเนินกิจกรรมหลักของตนอยู่เป็นประจำทุกปีการศึกษา นั้น กิจกรรมโดยส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่มีผลทางอ้อมในการทำให้เกิดความสามัคคีและใช้เวลา ว่างไปกับการทำงานเพื่อสังคม เพื่อไม่ให้เยาวชนเหล่านี้ไปสร้างปัญหาสังคมและมั่วสุมกับ อบายมุขในสังคมเมือง โครงการได้สนับสนุนงบประมาณ สถานที่และวิทยากรในการจัดเวทีพูดคุย และจัดกิจกรรมของชมรมนักศึกษามั่งดังกล่าว เช่น การประชุมประจำปีนักศึกษามั่ง การออกค่าย วันเด็ก การออกค่ายพัฒนาหมู่บ้าน การแข่งขันกีฬา การจัดงานรับน้อง (ดูรายละเอียดในหัวข้อ ต่อไป) การจัดงานวันสำเร็จการศึกษา ฯลฯ จากผลการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา ปัจจุบันชมรม นักศึกษามั่งดังกล่าวสามารถสานต่อกิจกรรมประจำปีของแต่ละสถาบันจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง อย่างไร ก็ตาม ความจำเป็นในการสนับสนุนทางด้านงบประมาณและวิทยากรที่เลี่ยนนั้นยังคงมีอยู่ต่อไป

ในส่วนของเยาวชนที่เข้ามาทำงานอยู่ในเมืองนั้น โครงการได้ประสานกับสมาคม สร้างสรรค์และพัฒนาเมืองในประเทศไทย โครงการบ้านรวมใจ และสมาคมวางแผนครอบครัวแห่ง ประเทศไทย ในการจัดกิจกรรมสรุปบทเรียนสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนมั่งในเมือง การ ฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหากฎหมาย สิทธิมนุษยชน ยาเสพติด และเพศสัมพันธ์ เป็น ต้น โดยนอกจากความรู้ที่ได้แล้วเวทีดังกล่าวยังได้ช่วยให้เด็กและเยาวชนมั่งในเมืองขยาย เครือข่ายความช่วยเหลือกันด้านการประกอบอาชีพ กับการรู้จักแหล่งพึ่งพาอาศัยเมื่อต้องการ ความช่วยเหลือเร่งด่วนในยามที่ตัวเองประสบปัญหาด้วย โดยเฉพาะที่อยู่และหมายเลขโทรศัพท์ ขององค์กรทางด้านกฎหมายและสิทธิมนุษยชนที่ได้แจกจ่ายให้กับเด็กและเยาวชนมั่งในเมือง

3. กิจกรรมเตรียมความพร้อมของเยาวชนที่เริ่มเข้าสู่ในเมือง

เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของกลุ่มเยาวชนที่เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเมือง โดยเฉพาะกลุ่ม ที่เริ่มเข้ามาเรียนหนังสือในเมืองเชียงใหม่เป็นปีแรก ภายใต้ความร่วมมือของโครงการวิจัยนี้และ โครงการเครือข่ายญาติพี่น้องด้านภัยเอดส์ของสมาคมสร้างสรรค์และพัฒนาเมืองในประเทศไทย ชมรมนักศึกษามั่งในสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ คือมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ กับวิทยาลัย พละศึกษาและอาชีวศึกษาได้ร่วมกันจัดกิจกรรมปฐมนิเทศเพื่อเตรียมความพร้อมแก่นักศึกษามั่งที่ เริ่มเข้ามาเรียนปีแรกในสถาบันการศึกษาดังกล่าวเป็นประจำทุกปี โดยจัดขึ้นปีละสองวันติดต่อกัน

กิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นนอกจากเกมส์และการแสดงออกอื่นๆ เพื่อให้สมาชิกทั้งใหม่และเก่าได้รู้จักกันและกันแล้ว ยังเน้นการแสดงละครสะท้อนปัญหาสังคมที่ก่อขึ้นโดยวัยรุ่น ซึ่งไม่ควรจะเอาเป็นเยี่ยงอย่าง เช่น การดื่มสุรา การแย่งแฟนแล้วชกต่อยกัน และการเสพยาเสพติด ที่มากเกินไปกว่านั้นคือการเชิญวิทยากรที่เป็นชาวม้งซึ่งประสบผลสำเร็จทางการศึกษาและทำงานอยู่ในองค์กรที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือสังคมและตัวเยาวชนที่เป็นนักเรียนนักศึกษาโดยตรงมาบรรยายให้ข้อคิดและเป็นการเตือนสติ ประการสำคัญคือการแนะนำให้รู้จักกับบุคคลและหน่วยงานที่กลุ่มนักเรียนนักศึกษาอาจจะมีควมจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยหรือปรึกษาหารือด้วย เมื่อต้องการความช่วยเหลือ

“ตอนที่ผมเข้ามารายงานตัวในสถาบันนี้ครั้งแรกรู้สึกท้อแท้หัวใจและอายมากที่จะบอกเพื่อนๆ คนอื่นว่าตัวเองเป็นม้ง ขณะที่ผมกำลังเข้าแถวรอตรวจเอกสารอยู่นั้นก็มีรุ่นพี่นักศึกษาที่เป็นคนม้งมาเรียกชื่อผม แล้วเชิญออกไปพบและพูดคุยด้วยภายหลังจากรายงานตัวเสร็จแล้ว ผมทั้งอายและภูมิใจที่มีรุ่นพี่ม้งมาให้ความสนใจตัวเอง จากนั้นมาก็ได้เบอร์โทรศัพท์ของพี่และติดต่อกันต่อมา

การเข้าร่วมกิจกรรมปฐมนิเทศนักเรียนมัธยมสถาบันในปีแรกนั้นทำให้ผมได้เพื่อนมากขึ้น รู้จักรุ่นพี่ทั้งที่กำลังเรียนอยู่และที่ทำงานแล้วเพิ่มขึ้น ข้อคิดที่พี่วิทยากรคนหนึ่งมาบอกให้จงภูมิใจในความเป็นม้งท่ามกลางสังคมในเมือง กับการเตือนสติในการใช้ชีวิตในสังคมเมืองที่ล้นแล้วแต่เต็มไปด้วยอันตรายรอบด้าน กับขอให้นึกถึงพ่อแม่พี่น้องที่ยากจนและกำลังรอความสำเร็จของเราอยู่ในหมู่บ้านนั้น ทำให้ผมสำนึก จดจำแล้วนำมาปฏิบัติจนถึงทุกวันนี้”

(นาง เล้า[นามแฝง], นักศึกษาในเมืองเชียงใหม่ : 2550)

ความสำเร็จของโครงการนี้อยู่ที่ความร่วมมือของคณะกรรมการชมรมนักเรียนมัธยมสถาบันอุดมศึกษาในการหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพจัดงานปฐมนิเทศนักเรียนนักศึกษาใหม่เป็นประจำทุกปีจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้ว ฉะนั้น เพื่อให้จำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นในทุกปี และเกิดความต่อเนื่อง แต่ละปีสมาชิกของแต่ละชมรมจะต้องคอยตรวจสอบดูว่ามีรุ่นน้องที่เป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกี่คนที่สามารถสอบผ่านเข้ามาเป็นนักเรียนนักศึกษาใหม่ในสถาบันของตนบ้าง แล้วคอยส่งคนไปประกบ แนะนำตัวและชมรมให้ พร้อมกับเสนอความช่วยเหลือเพื่อให้รุ่นน้องเกิดความประทับใจตั้งแต่แรก อีกประการหนึ่งคือความร่วมมือร่วมใจกันในหมู่วรุ่นพี่คนม้งที่จบการศึกษาออกไปแล้วมีหน้าที่การทำงานในหน่วยงานต่างๆ ได้กลับมาให้ข้อคิดและสนับสนุนทางด้านเงินทุนสำหรับการดำเนินกิจกรรมของรุ่นน้อง

4. ความร่วมมือระหว่างชุมชนม้งกับองค์กรภาครัฐและ NGO ที่เกี่ยวข้อง

ภายใต้ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมของโครงการดังกล่าว ได้จัดให้มีเวทีความร่วมมือระหว่างเยาวชน ชาวบ้านที่เป็นผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง อย่างเป็นทางการอย่างน้อยสองครั้งด้วยกัน โดยในครั้งแรกเป็นการแนะนำองค์กรและนำเสนอข้อมูลกิจกรรมที่แต่ละองค์กรดำเนินการอยู่ กับการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นทั่วไปเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือกัน ซึ่งประสบผลสำเร็จในระดับที่น่าพอใจ เพราะมีผู้แทนจากหน่วยงานและบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ต่างก็ได้เรียนรู้และเข้าใจซึ่งกันและกัน อันเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการประสานงานในระยะต่อมา ส่วนในครั้งหลังเป็นการจัดสัมมนาเพื่อระดมความคิดเห็นและความเป็นไปได้ในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวนไม่มากนักตามที่คาดหมายเอาไว้ โดยเฉพาะในส่วนของการราชการที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม ผลจากการจัดเวทีพูดคุยและการติดต่อประสานงานกับภาคราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง พบว่าขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ในแต่ละหน่วยงานนั้นกว้างมาก กับทั้งครอบคลุมกลุ่มประชากรที่หลากหลาย ดังนั้น ข้อสังเกตประการแรกที่ได้คือ หากจะเน้นการจัดเวทีและทำกิจกรรมเฉพาะในกลุ่มของเด็กและเยาวชนม้ง หรือเด็กและเยาวชนชาวเขาเท่านั้นก็จะเป็นกลุ่มประชากรหลักที่อยู่ในความสนใจของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองมากนัก เพราะประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนมักพบในหมู่ของประชากรที่เป็นผู้อพยพข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านมากกว่า ประการที่สอง ความเป็นเยาวชนม้งและชาวเขา ถึงแม้จะมีสถานภาพทางกฎหมายที่ดีกว่ากลุ่มที่เป็นแรงงานต่างด้าวอพยพ แต่ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับในทางสังคมให้เสมอเหมือนกลุ่มคนพื้นราบในสังคมใหญ่ ดังนั้น ทศนคติและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนม้งหรือชาวเขาจึงเป็นลักษณะที่ว่ากลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มที่มักสร้างปัญหาในทางสังคมให้กับบ้านเมืองและประเทศชาติ เช่น การขายพวงมาลัยตามสี่แยก การเร่ขายดอกไม้ตามร้านอาหาร การเสพและค้ายาเสพติด การเป็นคนขับขีเยานพาหนะที่ไม่เคารพกฎจราจร ฯลฯ ประการสุดท้ายคือ ความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านนั้น ขึ้นอยู่กับบุคลิกและความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าความเป็นองค์กร ดังนั้น ปัญหาที่มักจะพบบ่อยๆ โดยเฉพาะในส่วนของการราชการก็คือการโยกย้ายบุคลากรที่มักเกิดขึ้นบ่อยๆ นั้นทำให้ยากต่อการสานต่อความร่วมมือในการปฏิบัติงานของภาคองค์กรพัฒนาเอกชนกับชาวบ้าน

โดยสรุปแล้ว ภายในชุมชนที่ทำการศึกษานั้นพบว่ามืองค์กรทางสังคมทั้งที่เป็นองค์กรในระบบโครงสร้างทางสังคมแบบดั้งเดิมและองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่ที่มีบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมใน

การขับเคลื่อนกระบวนการทำงานปกป้องคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนมั่ง โดยในระยะที่ผ่านมาองค์กรต่างๆ ภายใต้ระบบโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวได้ทำงานครอบคลุมประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนอยู่บ้าง แต่ยังไม่ถึงกับการมุ่งที่กลุ่มประชากรเด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักเฉพาะ ในขณะที่เดียวกัน พบว่าระบบความเชื่อและพิธีกรรมทั้งที่เป็นแบบมั่งดั้งเดิมกับศาสนาคริสต์นั้นมีหลายอย่างที่แฝงเอาไว้ด้วยนัยยะของการปกป้องและคุ้มครองเด็กและเยาวชนไม่ให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนในสังคม ดังนั้น โครงการนี้จึงเน้นการส่งเสริมกิจกรรมที่อยู่บนพื้นฐานขององค์กรทางสังคมที่มีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นในหมู่บ้านบนภูเขาหรือในเมืองก็ตาม อย่างไรก็ตาม ความเป็นไปได้ในการพัฒนาระบบกลไกในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชนนั้นค่อนข้างจะเป็นไปได้ยากในระดับปฏิบัติ เพราะข้อจำกัดเรื่องขอบเขตความรับผิดชอบของหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่กว้างขวาง กลุ่มประชากรเป้าหมายที่หลากหลายและแตกต่างกันทางสังคม และความไม่ต่อเนื่องของนโยบายและบุคลากรในระดับปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐ

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เด็กและเยาวชนเป็นหนึ่งในกลุ่มประชากรที่สำคัญในสังคม เป็นวัยที่กำลังเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ การที่พวกเขาจะเติบโตใหญ่ขึ้นแล้วกลายเป็นกำลังสำคัญในการนำพาชุมชนและสังคม หรือจะกลายเป็นคนสร้างปัญหาและเป็นการะให้กับสังคมตลอดไปนั้นย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและโครงสร้างทางสังคมที่เขาเจริญเติบโตขึ้นด้วย โดยเฉพาะวิธีการเลี้ยงดูของพ่อแม่และกระบวนการทางสังคมในการกล่อมเกลาให้เป็นคนดีและปกป้องคุ้มครองไม่ให้เด็กและเยาวชนต้องกลายเป็นผู้ที่ถูกละเมิดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้ จากผลของการศึกษาวิจัยในโครงการนี้นั้นสามารถสรุปข้อค้นพบได้ว่า ประการแรก กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีระบบค่านิยมในการมีจำนวนลูก ความต้องการลูกหญิงหรือชาย และวัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูลูกที่เป็นการเฉพาะของตน ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่ในแต่ละยุคสมัย ประการที่สอง สภาพปัญหาและการละเมิดเด็กและเยาวชนในสังคมม้งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากระบบค่านิยมและวัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูลูก กับทั้งที่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของสังคมที่เป็นอยู่ และประการสุดท้ายคือระบบโครงสร้างของสังคมและกระบวนการในการทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองเด็กที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้มีทั้งที่เป็นจุดแข็งและจุดอ่อน โดยในแต่ละประเด็นดังกล่าวข้างต้นนั้นพบว่ามี ความแตกต่างระหว่างพ่อแม่ชาวม้งในชุมชนบนภูเขากับที่ลงมาอยู่ในเมืองเชียงใหม่

ม้งเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่แต่เดิมอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงเป็นหลัก หรือที่รู้จักกันในนาม “ชาวเขา” ในภาคเหนือของประเทศไทย การที่แต่เดิมชาวม้งนิยมตั้งชุมชนอยู่บนภูเขาเป็นหลัก ซึ่งค่อนข้างจะเป็นลักษณะของสังคมที่มีความโดดเดี่ยว การติดต่อค้าขายและพึ่งพาสังคมภายนอกมีค่อนข้างน้อย จึงมีระบบเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาตัวเองเป็นหลัก ซึ่งต้องต้องอาศัยแรงงานในครอบครัวเป็นหลักในกระบวนการผลิต ส่วนในด้านสังคมนั้นม้งมีระบบโครงสร้างทางสังคมที่เป็นแซ่ตระกูลและสืบเชื้อสายทางฝ่ายผู้ชาย ซึ่งสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากสังคมจีน มีระบบความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ ฉะนั้น สังคมม้งจึงมีค่านิยมในการมีลูกเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุผลในเชิงการผลิตและความต้องการมีลูกชายเอาไว้เลี้ยงดูตัวเองในยามชราและเอาไว้สืบตระกูล

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมม้งเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงประมาณสี่ทศวรรษที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากกระบวนการพัฒนาและความเจริญที่เริ่มเข้าสู่ชุมชนบนพื้นที่สูงตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในชุมชนแม่สาใหม่ที่เลือกเป็นพื้นที่สำหรับ

ทำการศึกษาในครั้งนี้สามารถแบ่งพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมออกได้เป็นสามยุคด้วยกัน คือ ยุคของสังคมโดดเดี่ยวหรือสังคมบ้านป่า (ก่อน พ.ศ. 2500) ยุคของการพัฒนา (พ.ศ. 2501-2530) และยุคการอพยพเข้าเมือง (พ.ศ. 2531-ปัจจุบัน) ดังนั้น เด็กและเยาวชนจึงเข้าสู่เมืองเชียงใหม่เพื่อให้มีโอกาสได้เรียนในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น กับทั้งด้วยวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาทางเลือกในการประกอบอาชีพที่อยู่นอกเหนือภาคการเกษตร

ค่านิยมการมีลูกและวัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูก

ผลจากการเก็บข้อมูลในสองชุมชนที่ทำการศึกษาพบว่าคนม้งในวัยที่ขณะนี้มียายุประมาณ 50 ปีขึ้นไปนั้นนิยมมีลูกเป็นจำนวนมาก หรือปล่อยให้ลูกเกิดตามธรรมชาติจนกว่าจะหมดวัยเจริญพันธุ์ ด้วยเพราะมีความเชื่อว่าหากผู้เป็นแม่เกิดลูกจนหมดแล้วชาติหน้าจะได้ไม่ต้องเกิดมาเป็นผู้หญิงให้ลำบากกับการอุ้มท้องและเลี้ยงดูลูกอีก นอกจากนั้นแล้วการนิยมมีลูกจำนวนมากดังกล่าวยังสัมพันธ์กับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในยุคของการพึ่งพาตนเองก่อนหน้านี้ด้วย ดังนั้น จึงไม่พบว่าในยุคก่อนหน้านี้มีปัญหาการทอดทิ้งลูกเกิดขึ้นในสังคมม้ง หากแต่มีการรับลูกคนอื่นมาเป็นลูกบุญธรรมมากกว่า นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าคนที่สังคมม้งมีระบบแซ่ตระกูลและการสืบทอดตระกูลผ่านทางฝ่ายผู้ชาย รวมทั้งการที่จะต้องพึ่งพาลูกหลานในการเลี้ยงดูในยามชรานั้นมีอิทธิพลต่อความต้องการในการมีลูกชายมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับค่านิยมการมีลูกของคนรุ่นใหม่ที่มีอายุประมาณ 40 กว่าปีลงมา นั้น จะพบว่าในหมู่บ้านบนภูเขานั้นเริ่มต้องการน้อยลง ด้วยเพราะสภาพความกดดันทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและเศรษฐกิจเป็นหลัก อันเนื่องมาจากพื้นที่ทำกินมีอยู่อย่างจำกัด และมีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น การเลี้ยงดูลูกนั้นถือเป็นการลงทุนระยะยาวที่ต้องใช้ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง สำหรับในกลุ่มของคนม้งรุ่นใหม่ที่มาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน พบว่ามีการปรับค่านิยมในการมีลูกไปตามบริบทของสังคมเมือง โดยนิยมมีลูกเพียงประมาณ 2-4 คนเท่านั้น

ในส่วนของวัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูกของชาวม้งโดยรวมนั้นสามารถสรุปได้ว่า ประการแรก คนม้งยังนิยมการสั่งสอนด้วยวิธีการเฆี่ยนตีเมื่อลูกกระทำความผิดแล้วต้องการลงโทษลูก หรือเมื่อต้องการอบรมสั่งสอนลูก ทั้งนี้ การเฆี่ยนตีลูกโดยพ่อแม่มีได้มีเจตนาในการทำร้ายร่างกายหรือเป็นการทรมาน แต่ถือว่าเป็นการอบรมสั่งสอน ประการที่สอง พ่อแม่นิยมใช้วิธีการดุด่าเมื่อลูกกระทำความผิดแล้ว กับห้ามไม่ให้ลูกกระทำ แต่มักไม่อธิบายเหตุผลให้ลูกเข้าใจอย่างกระจ่าง ด้วยเชื่อว่าหากพูดออกไปแล้วจะกลายเป็นลายร้ายให้เกิดปัญหาขึ้นมาจริงๆ ประการที่สาม พ่อแม่มักไม่ได้ใส่ใจกับสัญญาที่ให้ไว้กับลูก โดยมักคิดว่ารับปากกับเด็กให้หายโกรธหรือเพื่อเป็นการแก้ตัวไปก่อน ประเดี๋ยวเด็กก็จะลืมไปเอง ประการที่สี่ พ่อแม่คนม้งไม่มีวัฒนธรรมในการชื่นชมและให้กำลังใจลูกอย่างเปิดเผยเมื่อลูกกระทำความดีหรือประสบผลสำเร็จในชีวิต ทำให้ลูกเกิดความรู้สึก

น้อยใจเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนในสังคมพื้นราบ ประการที่ห้า ช่องว่างของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกที่เป็นเพศตรงข้ามเมื่อลูกโตแล้ว โดยเฉพาะการสัมผัสร่างกายระหว่างแม่กับลูกชายในที่สาธารณะ และการสัมผัสกับการปรึกษาเรื่องส่วนตัวระหว่างลูกสาวกับพ่อ ประการสุดท้าย คนมั่งเชื่อว่าการที่ลูกจะเติบโตขึ้นเป็นคนดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับที่ตัวเด็ก จึงทำให้พ่อแม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูมากนัก

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของวัฒนธรรมการเลี้ยงลูกของคนมั่งรุ่นใหม่ที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่พบว่าได้ปรับเปลี่ยนไปจากข้างต้นมาก เพราะได้เรียนรู้จากคนพื้นราบและแหล่งข้อมูลรวมทั้งสื่อต่างๆ มากขึ้น กระนั้นก็ตาม พ่อแม่ส่วนใหญ่ยังยอมรับว่าวัฒนธรรมการเลี้ยงลูกของตัวเองยังคงได้รับอิทธิพลจากแบบมั่งที่ติดมาจากในชุมชนอยู่ มิได้เป็นแบบสังคมพื้นราบทั้งหมด

ปัญหาและการละเมิดเด็ก

ผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่าบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน วัฒนธรรมในการเลี้ยงดู รวมทั้งระบบโครงสร้างทางสังคมของชาวมั่งเอง กับปฏิสัมพันธ์ที่มีกับสังคมใหญ่ในเมือง ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการเกิดปัญหาและการละเมิดเด็ก กับทั้งผลกระทบที่เกิดตามมาต่อตัวเด็กและเยาวชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้ ปัญหาเกี่ยวกับเด็กที่พบในชุมชนมั่งบนภูเขานั้นมีหลายด้านด้วยกัน ปัญหาแรกคือการติดยาเสพติดของเด็กและเยาวชนอันเป็นผลจากการแพร่กระจายเข้ามาของเฮโรอีนประมาณปี พ.ศ. 2533 จากนั้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2540 ยาบ้าเริ่มเข้ามาแทนที่เฮโรอีน โดยเฉพาะในหมู่บ้านบนภูเขที่เป็นชุมชนทางผ่านของกระบวนการค้ายาเสพติดทั้งสองชนิดนี้ กับทั้งความต้องการทางด้านเศรษฐกิจของพ่อแม่หรือคนค้ายาในหมู่บ้าน แล้วส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนที่ไร้เดียงสา ทั้งนี้ หากเปรียบเทียบกับผีที่ชาวบ้านปลูกเองในอดีตแล้ว เด็กและเยาวชนได้กลายเป็นทาสของยาเสพติดใหม่ทั้งสองชนิดนี้มากกว่าผี เพราะผีมีฤทธิ์ไม่รุนแรงและนิยมใช้กันในหมู่ผู้ใหญ่เท่านั้น

ปัญหาที่สองคือการชกต่อยทำร้ายร่างกายกันของเยาวชนชาย อันมีต้นเหตุมาจากการแย่งแฟนสาวกัน กับทั้งความแค้นส่วนตัวที่สะสมจากครั้งก่อนๆ จนกลายเป็นความอาฆาตในหมู่เยาวชนระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน ปัญหาดังกล่าวนับเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมมั่งที่เยาวชนไปรับเอาค่านิยมที่ไม่ดีมาจากสังคมภายนอกซึ่งมีความสลับซับซ้อนแล้วหลอหลอมอยู่ในวิถีคิดและพฤติกรรมของตัวเยาวชน ประการสำคัญคือปัญหาการชกต่อยกันของวัยรุ่นชายนี้ทำให้พ่อแม่และผู้ในระดับต่างๆ ในชุมชนมั่งสับสนจนหาทางออกไม่ได้ โดยเฉพาะการปรับใช้ระบบโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่กับการค้นหากระบวนการสร้างระบบป้องกันปัญหา แต่กระทำได้เพียงการวางมาตรการแก้ไขปัญหาด้วยการปรับด้วยวงเงินจำนวนมากเพื่อหวังจะให้เกิดความกลัวเท่านั้น ที่มากไปกว่านั้นคือผลที่เกิดตามมาจากปัญหาการทำร้ายร่างกายกันนี้ นอกจากตัวเยาวชนเองจะ

ได้รับบาดเจ็บสาหัสทางด้านร่างกายและจิตใจแล้ว ยังส่งผลถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายภายใต้ระบบโครงสร้างทางสังคมของชาวม้งด้วย

ปัญหาที่สามคือการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานและการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร นับเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวม้งที่ตกทอดมาแต่รุ่นพ่อแม่ ด้วยเพราะสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยก่อนนั้นพ่อแม่นิยมให้ลูกชายกับลูกสาวแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย เพื่อที่จะให้มีความรับผิดชอบและช่วยเหลือการผลิตในครอบครัวได้ แม้ปัจจุบันบริบททางเศรษฐกิจดังกล่าวจะได้เปลี่ยนไปแล้ว แต่ค่านิยมดังกล่าวยังคงอยู่เคียงคู่กับสังคมม้ง จึงส่งผลให้เยาวชนมักมีความรักและมีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุยังน้อย แต่จากบริบททางสังคมที่เยาวชนขาดความรู้และความรอบคอบในการป้องกัน อีกทั้งชุมชนอยู่ห่างไกลแหล่งบริการวางแผนครอบครัว จึงทำให้เกิดการตั้งครรภ์ได้ง่าย ทั้งนี้ ผลที่เกิดขึ้นมาก็คือเยาวชนหญิงที่ตั้งครรภ์นั้นต้องออกจากโรงเรียน หรือถึงแม้จะแต่งงานกัน ทั้งฝ่ายหญิงและชายก็จะมีโอกาสเรียนต่ออีก ส่วนในกรณีของชุมชนม้งในเมืองนั้น พบว่าสภาพวิถีชีวิตที่มีความเป็นอิสระ การแยกตัวออกจากครอบครัวและญาติพี่น้องมาเช่าหอพักอยู่ในเมืองเพื่อเรียนหนังสือและทำงานนั้น ทำให้หลุดจากการควบคุมโดยระบบโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนบนที่สูง จึงมีโอกาสมักจะมีคนรักและมีเพศสัมพันธ์กันง่ายขึ้น ที่มากกว่านั้นคือพบว่าในกรณีของเยาวชนหญิงที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้นจะพบว่าหากมีการตั้งครรภ์โดยที่ยังไม่ได้แต่งงานแล้วมักมีการแอบไปทำแท้งด้วย

ปัญหาที่สี่คือการขาดโอกาสทางการศึกษา เพราะพ่อแม่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก มีฐานะยากจน ในขณะที่การศึกษาต่อของลูกในระดับมัธยม อาชีวศึกษาและอุดมศึกษานั้นจำเป็นจะต้องลงทุนเป็นจำนวนมาก แม้ปัจจุบันจะมีโอกาสกู้เงินจากกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาของรัฐบาล แต่จำนวนเงินที่ได้ก็ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนและความฟุ่มเฟือยท่ามกลางชีวิตในเมือง จึงทำให้เยาวชนส่วนใหญ่ต้องเรียนด้วยทำงานด้วย หรือต้องตัดสินใจออกโรงเรียนเพื่อไปหางานทำ อย่างไรก็ตาม โอกาสในการได้งานทำก็ยาก ปัญหาอีกประการหนึ่งที่ตามมาคือการที่ต้องออกโรงเรียนโดยไม่มีวุฒิทางการศึกษา หรือการมีวุฒิการศึกษาต่ำนั้นทำให้เยาวชนต้องเผชิญกับปัญหาการประกอบอาชีพที่เสี่ยงต่อสุขภาพและการถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้างด้วย

ปัญหาสุดท้ายคือการทำงานในอาชีพเสี่ยง ด้วยการทำงานที่สำเร็จระดับการศึกษาต่ำและขาดทักษะ งานส่วนใหญ่ที่เยาวชนมีโอกาสได้ทำจึงมักเป็นงานที่ต้องใช้แรงงาน เช่น การเป็นพนักงานในร้านอาหาร บั๊มน้ำมัน โรงงานน้ำแข็ง โรงงานหล่อพลาสติกเรซิน outhouse ฯลฯ ซึ่งงานดังกล่าวส่วนใหญ่ต้องคลุกคลีอยู่กับสารเคมีและสภาพแวดล้อมที่มีมลพิษอันทำให้เกิดผลเสียต่อร่างกายและสภาพจิตใจ โดยขาดความเอาใจใส่ในการป้องกันตัวเอง นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าเยาวชนหญิงบางคนได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอาชีพที่เสี่ยงต่อการติดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เช่น การเปิด

ร้านคาราโอเกะ การเป็นเพื่อนนำเที่ยวให้กับชายชาวม้งที่มาจากต่างประเทศ หรือแม้แต่การใช้ชีวิตคู่อยู่ในเมืองโดยมิได้ระมัดระวังในการป้องกันตัวเองจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เป็นต้น

ทางด้านปัญหาการละเมิดและทอดทิ้งเด็กในชุมชนม้งที่ทำการเก็บข้อมูลนั้น ปัญหาแรกที่พบคือเด็กนอกสมรส ซึ่งพบว่าเป็นผลจากความคึกคะนองของพ่อแม่วัยรุ่น กับทั้งเป็นผลจากสภาพปัญหาของชุมชนที่มีการระบาดของยาบ้าแล้วทำให้ครอบครัวแตกแยก ถึงแม้จะมีเพียงไม่กี่รายในชุมชนที่ทำการศึกษา แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตัวเด็กและผู้เป็นแม่นั้นมีมาก นับตั้งแต่การปัญหาของระบบวัฒนธรรมม้งที่พ่อแม่พี่น้องของผู้เป็นแม่ไม่ยอมรับในตัวเธอและลูกที่เกิดมานั้นให้เข้าเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนรอบครัว กฎเกณฑ์ของสังคมที่ปรับฝ่ายชายด้วยเงินเพียงเล็กน้อยแล้วปล่อยให้เป็นการละเมิดของผู้เป็นแม่ในการเลี้ยงดูลูกแต่เพียงฝ่ายเดียว รวมไปถึงระบบค่านิยมและความกดดันทางสังคมที่เด็กเติบโตขึ้นท่ามกลางความมีปมด้อยในสังคม ทั้งนี้ เท่าที่พบนั้นโดยมากแล้วลูกเหล่านี้มักจะถูกส่งไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ที่แยกออกจากแม่ไปตั้งแต่วัยเด็ก อันเป็นการส่งผลให้เด็กขาดความใกล้ชิดและความอบอุ่นจากผู้เป็นแม่

ปัญหาที่สองคือการที่ครอบครัวแตกแยกแล้วทำให้เด็กกลายเป็นลูกกำพร้า ไร้ที่พึ่ง ด้วยเพราะสภาพแวดล้อมทางสังคมที่พ่อแม่มีอิสระในการตัดสินใจหย่าร้างกันง่ายขึ้น กับทั้งปัญหาการเสพยาบ้าของผู้เป็นพ่อแล้วนำมาสู่การทุบตีภรรยาและลูก โดยภายหลังจากการหย่าร้างกันแล้วหากไม่มีญาติพี่น้องที่สามารถช่วยเลี้ยงดูลูกได้ก็มักจะถูกส่งไปอยู่สถานสงเคราะห์ในเมือง ซึ่งการอยู่สถานสงเคราะห์จะเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ในพฤติกรรมที่ไม่ดีจากเด็กกำพร้าจากที่อื่นๆ จนทำให้ในบางรายที่พบนั้นโตขึ้นมาเป็นเด็กที่มีปัญหาจนพ่อแม่หรือญาติพี่น้องไม่สามารถแก้ไขได้

ปัญหาที่สามคือการละเมิดทางเพศที่มีต่อเยาวชนหญิง อันเป็นผลมาจากค่านิยมทางวัฒนธรรมม้งที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าหญิง ความคึกคะนองของกลุ่มผู้ชายที่เกิดจากการดื่มเหล้า รวมทั้งการขาดระบบของจริยธรรมที่พ่อแม่เลี้ยงมีต่อลูกเลี้ยงที่เป็นหญิงสาว ที่มากไปกว่านั้นคือการยึดถือเอาระบบกฎเกณฑ์ของสังคมม้งในการปรับสินไหมฝ่ายชายเพียงเล็กน้อยแล้วไม่ต้องรับผิดชอบผลที่จะเกิดตามมา กับทั้งความด้อยซึ่งอำนาจในการต่อรองระหว่างกลุ่มแซ่ตระกูลของพ่อแม่ของฝ่ายหญิงที่ได้รับความเสียหายกับกลุ่มของฝ่ายชายที่เป็นผู้กระทำในระบบสังคมม้ง จึงส่งผลกระทบทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมทั้งทรัพย์สินต่อตัวเยาวชนหญิงที่ได้รับการกระทำและครอบครัวเป็นหลัก

ปัญหาประการที่สี่คือการที่เด็กถูกแยกจากครอบครัวตั้งแต่วัยเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่พ่อแม่หวังดีแล้วส่งเข้าไปเรียนหนังสือในเมืองตั้งแต่อายุยังน้อย เพื่อที่จะให้สามารถพูดภาษาไทยได้คล่องและมีพื้นฐานความรู้เพียงพอในการไปสอบแข่งขันกับคนอื่นเมื่อเรียนสูงขึ้น แต่ขาดการพิจารณาประเด็นทางวัฒนธรรมและด้านจิตใจของเด็กในการที่ไม่ได้อยู่ร่วมกับพ่อแม่พี่น้องของตน จนทำให้เด็กขาดความอบอุ่นทางด้านครอบครัว รวมถึงการเข้าใจในวิถีชีวิตความเป็นม้งเพื่อนำมาปรับใช้

ในชีวิตประจำวันและการทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไปด้วย

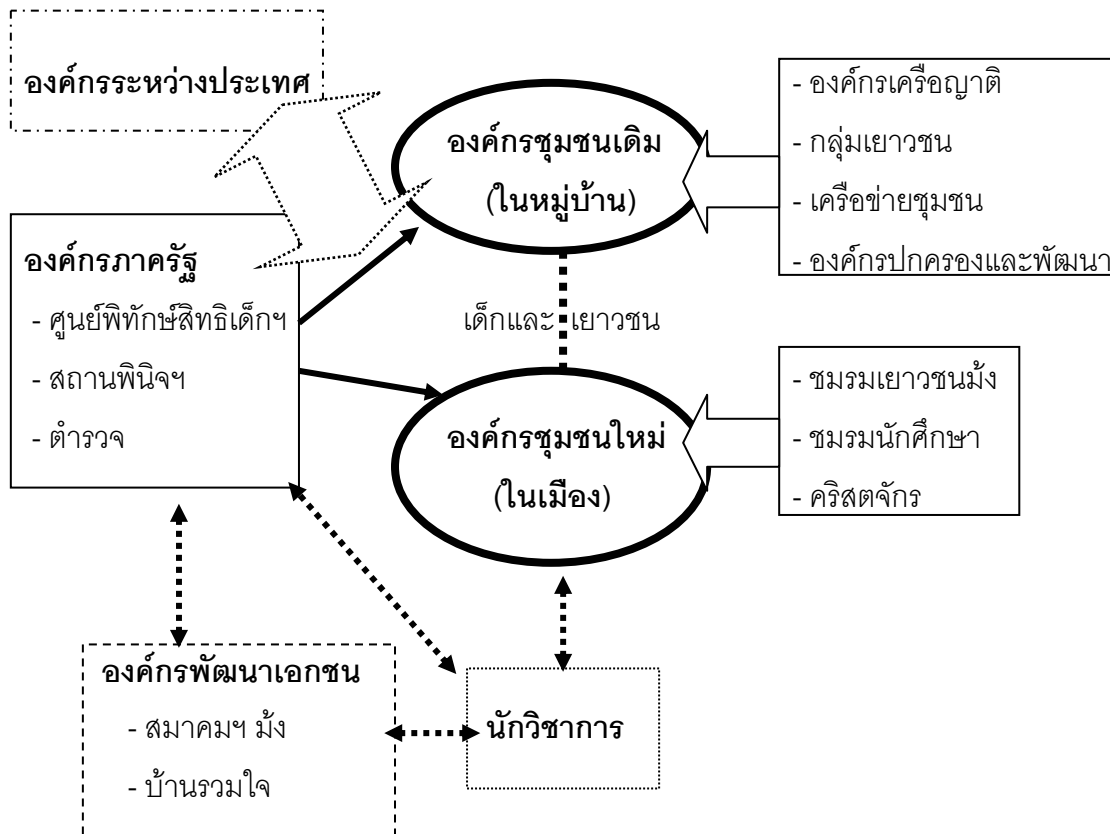
ปัญหาประการต่อมาที่พบคือการใช้แรงงานเด็กและเยาวชนด้วยความเอาเปรียบเรื่องเวลาทำงาน ค่าตอบแทนและอื่นๆ จากนายจ้าง ด้วยเพราะการไร้ซึ่งอำนาจในการต่อรองในฐานะที่เป็นคนชาวเขา กับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่มีคนต้องการทำงานมากกว่าคนจ้างงาน ทำให้เยาวชนไม่ได้รับค่าจ้างตามวุฒิหรืออัตราค่าจ้างตามที่ตกลงกันไว้ โดยเยาวชนเหล่านี้ไม่กล้าเรียกร้องและขาดข้อมูลหน่วยงานที่สามารถให้ความช่วยเหลือแก่ตนเองได้ รวมทั้งการขาดความเข้าใจในกระบวนการเรียกร้องความเป็นธรรม

ปัญหาประการสุดท้ายที่พบคือ ปัญหาสุขภาพจิต อัตลักษณ์และอคติทางชาติพันธุ์ที่เด็กและเยาวชนมั่งต้องเผชิญเมื่อโตขึ้นแล้วได้ออกจากชุมชนบนภูเขาไปปะทะสังสรรค์กับคนในพื้นที่ราบ อันเนื่องมาจากการขาดความเอาใจใส่ของพ่อแม่ในการดำเนินการแจ้งเกิด ระบบวัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมที่ไม่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ กับไม่ให้ความเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ล้วนแล้วแต่ส่งผลให้เยาวชนขาดโอกาสในการได้รับการศึกษาและบริการอื่นๆ จากรัฐ กับเกิดความรู้สึกต่ำต้อยและกลายเป็นปมด้อยแก่ตนเองในท่ามกลางสังคมเมือง

ระบบการคุ้มครองเด็ก

โครงการวิจัยนี้พบว่าองค์กรต่างๆ นับตั้งแต่องค์กรเครือข่าย กลุ่มเยาวชน เครือข่ายชุมชนมั่ง องค์กรมั่งและองค์กรทางศาสนา องค์กรปกครองและพัฒนาในชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ ล้วนแล้วแต่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กในสองชุมชนมั่งที่ทำการศึกษ แต่บทบาทขององค์กรเหล่านี้ในด้านการสร้างระบบการคุ้มครองและป้องกันแก่เด็กและเยาวชนนั้น นับว่ายังมีน้อยมาก อย่างไรก็ตาม ประเด็นทางด้านการสร้างระบบคุ้มครองเด็กนั้นพบว่ามีแฝงอยู่ในระบบวัฒนธรรมและพิธีกรรมที่เป็นความเชื่อ เป็นต้นว่า ในระบบความเชื่อของมั่งแบบดั้งเดิมนั้นมีการอว้แงหรือเข้าทรงเพื่อปกป้องคุ้มครอง การทำพิธีสักการะบรรพบุรุษ และการผูกข้อมือ ประการสำคัญของพิธีกรรมเหล่านี้อยู่ที่ทั้งตัวเนื้อหาและกระบวนการของพิธีกรรมที่สมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องต่างเข้ามาร่วมอวยพรและอบรมสั่งสอนตัวเยาวชนที่มีการจัดพิธีกรรมดังกล่าวให้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการให้กำลังใจแล้วยังจะมีผลต่อการเตือนสติของตัวเยาวชนในการออกไปใช้ชีวิตอยู่ในเมืองด้วยความไม่ประมาทด้วย เช่นเดียวกับกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ที่การอธิษฐานในโอกาสต่างๆ ล้วนแล้วแต่แฝงเอาไว้ด้วยเนื้อหาที่มีความหมายและสัญลักษณ์ของการอบรมสั่งสอนเพื่อปกป้องและคุ้มครองเด็กทั้งสิ้น

จากพื้นฐานข้อค้นพบดังกล่าว การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนากลไกการคุ้มครองเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในทั้งสองชุมชนจึงได้พยายามเชื่อมโยงโครงสร้างและเครือข่ายองค์กรที่มีอยู่แล้วเหล่านี้เข้าด้วยกัน ดังแผนภาพนี้

ในระดับขององค์กรชุมชน ทั้งที่เป็นองค์กรภายใต้โครงสร้างทางสังคมแบบดั้งเดิมในชุมชนบนภูเขา กับองค์กรชุมชนแบบใหม่ในเมือง นับเป็นองค์กรที่ใกล้ชิดและมีบทบาทมากที่สุดในการปกป้องคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน เพราะบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือมีบทบาทภายใต้โครงสร้างขององค์กรดังกล่าวเป็นคนในชุมชนที่เด็กและเยาวชนคุ้นเคยในชีวิตประจำวัน ไม่มีปัญหาในการสื่อสารทางด้านภาษาและช่องว่างทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญในองค์กรระดับชุมชนดังกล่าวจะมีความคิดริเริ่มและความตั้งใจจริงในการสร้างระบบปกป้องคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็มีข้อจำกัดในตัวเองหลายประการด้วยกัน ดังนั้น จึงขอแยกแยะประเด็นปัญหาและนำเสนอข้อเสนอแนะดังนี้คือ

ประการแรก การขาดการประสานงานระหว่างองค์กรชุมชนด้วยตนเอง โดยเฉพาะองค์กรชุมชนเดิมที่อยู่ในหมู่บ้านบนพื้นที่สูงที่อยู่บนพื้นฐานของโครงสร้างระบบเครือญาติหรือแซ่ตระกูลที่มักพบว่ามีปัญหาเรื่องช่องว่างระหว่างกลุ่มแซ่ตระกูล ดังข้อมูลที่ได้จากการสังเกตว่าหากมีการ

จัดกิจกรรมขึ้นก็มักจะเป็นกิจกรรมเฉพาะของสมาชิกในกลุ่มแต่ละตระกูลของตัวเองเท่านั้น จะมีก็เพียงบางครั้งที่เชิญผู้รู้หรือผู้อาวุโสจากเชื้ออื่นมาเป็นวิทยากรหรือเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยปัญหาความขัดแย้ง ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากประเด็นโครงสร้างทางสังคมและกรอบคิดของชาวม้งที่ว่าสมาชิกในเชื้อเดียวกันเท่านั้นที่เป็นพี่น้องกัน จึงควรช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อให้มีความก้าวหน้า(กว่าเชื้ออื่น) หรือในทางกลับกัน การที่จะอบรมสั่งสอนหรือกำหนดกฎเกณฑ์มาบังคับใช้โดยกลุ่มแต่ละตระกูลที่มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องนั้นก็ไม่น่าแปลกใจหรือก้าวก่ายคนในเชื้อตระกูลอื่น ฉะนั้น ในกิจกรรมต่างๆ ที่กลุ่มแต่ละตระกูลทำ หรือกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นแล้วมีผลต่อระบบการคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนนั้นจึงขาดการถ่ายทอดและเชื่อมโยงกับเชื้ออื่น แม้ว่าจะมีองค์กรที่เป็นกลุ่มเยาวชน เครือข่ายชุมชนและองค์กรปกครองและพัฒนาในชุมชนเข้ามาเป็นตัวเชื่อมระหว่างเชื้อตระกูล แต่คนที่เข้ามามีบทบาทในองค์กรเหล่านี้ก็ยังคงยึดติดอยู่กับความเป็นสมาชิกในเชื้อตระกูลของตนอยู่ ดังนั้น จึงเสนอแนะว่าองค์กรภายนอกชุมชนจะต้องเข้ามามีบทบาทในการเชื่อมกิจกรรมและถ่ายทอดบทเรียนในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของเด็กและเยาวชนของกลุ่มเชื้อต่างๆ มากขึ้น

ประการที่สอง การขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการวิเคราะห์และทักษะการจัดทำข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นองค์กรชุมชนตามระบบโครงสร้างทางสังคมม้งเดิมในชุมชนบนภูเขาหรือองค์กรรูปแบบใหม่ในชุมชนม้งในเมืองก็ตาม รูปแบบและวิธีการที่คิดได้และทำกันในชีวิตประจำวันอันมีผลต่อการสร้างระบบการปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้นยังคงจำกัดอยู่เพียงในระดับของผู้นำขององค์กรหรือชุมชนเท่านั้น ซึ่งโลกทัศน์และความสามารถในการวิเคราะห์ของผู้นำเหล่านี้ยังคงมีข้อจำกัดอยู่ จึงควรที่จะมีการพัฒนาศักยภาพทางด้านความคิดและทักษะของบุคลากรดังกล่าว กับทั้งได้รับการหนุนเสริมจากบุคลากรในส่วนของภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการจากภายนอกชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าในส่วนขององค์กรของศาสนาคริสต์นั้นเริ่มมีกระบวนการดังกล่าวมากขึ้น แต่ก็มีข้อจำกัดอยู่ที่ว่ากิจกรรมที่ทำนั้นครอบคลุมเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนเป้าหมายที่เป็นสมาชิกของคริสตจักรเท่านั้น

ประการที่สามคือการขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม แม้จะมีงบประมาณรายปีขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ลงมาถึงในระดับหมู่บ้าน แต่หากเทียบสัดส่วนแล้ว งบประมาณที่ใช้ในส่วนของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้นมีน้อยมาก ด้วยเพราะฐานคิดของการจัดทำงบประมาณนั้นอยู่ที่ประเด็นของการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าที่ตัวตน หรือหากจะมีการเน้นที่กลุ่มคนก็จะเป็นระบบการจัดสวัสดิการ “เบี้ยยังชีพ” ให้แก่กลุ่มคนชราของชุมชนมากกว่ากลุ่มเด็กและเยาวชน ฉะนั้น ผู้ที่มีอำนาจในการจัดทำและจัดสรรงบประมาณในระดับท้องถิ่นจึงควรจะต้องคิดถึงกลุ่มเด็กและเยาวชน หรือกิจกรรมที่จะส่งผลต่อการสร้างระบบการปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วในส่วนของผู้นำ

ธรรมชาติของกลุ่มแม่ตระกูลและกลุ่มเยาวชนที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบการจัดสรรงบประมาณของท้องถิ่นนั้นควรจะใช่วิธีการระดมทุนจากสมาชิกด้วยตนเอง กับทั้งการสร้างเครือข่ายกับองค์กรแหล่งเงินทุนภายนอกในการหางบประมาณมาดำเนินกิจกรรม

ทางด้านขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีคนในกลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้จัดตั้งขึ้น หรืออย่างน้อยก็มีคนม้งทำงานอยู่ ดังกรณีของสมาคมฯ ม้งและโครงการบ้านรวมใจนั้น มักเป็นที่รู้จักและสามารถเป็นที่พึ่งพาของเด็กและเยาวชน หรือแม้กระทั่งพ่อแม่ได้ดีกว่าองค์กรภาครัฐและองค์กรภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เพราะสามารถลดช่องว่างของการสื่อสารด้วยการใช้ภาษาเดียวกัน และช่องว่างทางวัฒนธรรมที่ต่างก็มีพื้นเพมาจากกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน มีวิถีคิดที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ผู้ปกครองและเด็กสามารถเข้าถึงและเกิดความรู้สึกที่เท่าเทียมในการติดต่อประสานงานกัน โดยเฉพาะในยามที่ประสบปัญหาความทุกข์ยากแล้วต้องการความช่วยเหลือ ประการสำคัญคือ สมาคมฯ ม้งมีโครงการศูนย์ช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย มีทุนความประจําโครงการ รวมทั้งบ้านพักฉุกเฉินในการรองรับเด็กและสตรีที่ประสบปัญหา ในขณะที่โครงการบ้านรวมใจมีหอพักนักเรียน มีโครงการส่งเสริมศักยภาพครอบครัวและชุมชนเพื่อการพัฒนาและคุ้มครองเด็ก กับทั้งศูนย์ฮอทไลน์ช่วยเหลือเด็กและสตรีที่มีปัญหาครอบครัว อย่างไรก็ตาม ปัญหาประการแรกคือในระยะที่ผ่านมา นั้นทั้งสององค์กรดังกล่าวยังไม่เป็นที่รู้จักของชาวม้งโดยทั่วไปมากนัก ประการถัดมาคือชาวบ้านเลือกใช้ระบบโครงสร้างและกฎเกณฑ์ของสังคมม้งในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน มากกว่าการพึ่งพาองค์กรภายนอกที่อาศัยระบบโครงสร้างและกฎหมายของบ้านเมืองเป็นหลัก ประการสุดท้ายคือความไม่ต่อเนื่องในงบประมาณและบุคลากรขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยงบประมาณที่ได้นั้นมาจากแหล่งเงินทุนในต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ กับทั้งประเด็นที่แหล่งทุนสนใจให้งบประมาณนั้นมีได้มุ่งเน้นการทำกิจกรรมที่เป็นการสร้างระบบการปกป้องคุ้มครองเด็กเป็นหลัก นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าบุคลากรมีการเข้าออกอยู่บ่อยๆ (ตามงบประมาณที่ได้) กับทั้งที่บุคลากรในองค์กรดังกล่าวต้องรับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาและกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ ด้วย ทำให้ขาดการทำงานที่เน้นประเด็นสร้างระบบภูมิคุ้มกันในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กมากนัก ดังนั้น จึงเสนอแนะว่าหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานเกี่ยวข้องกับประเด็นและกลุ่มเด็กและเยาวชนควรจะสนับสนุนงบประมาณให้กับองค์กรดังกล่าว กับทั้งมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันมากขึ้น

ในส่วนขององค์กรภาครัฐที่มีบทบาทในชุมชนม้งทั้งสองแห่งที่ทำการศึกษานี้ นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่กับเจ้าหน้าที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนแล้ว ศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก จังหวัดเชียงใหม่ เป็นองค์กรภาครัฐที่เพิ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ โดยที่ตัวองค์กรนั้นประกอบด้วยคณะกรรมการที่มาจากหน่วยงานฝ่ายต่างๆ ของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งในระยะที่ผ่านมา นั้นนับว่าบทบาทในการรณรงค์และปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานอื่นยังมีค่อนข้างน้อย รวมทั้งการประชาสัมพันธ์องค์กรยังไม่เป็นที่รับรู้

กันอย่างแพร่หลายของชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะองค์กรขนาดเล็กอย่างสมาคมฯ มั่งและโครงการบ้านรวมใจ

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับองค์กรภาครัฐ กล่าวคือ ประการแรกคือ แม้ว่าหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ดังกล่าวจะได้ทำงานประสานงานกันเอง กับทั้งประสานกับองค์กรพัฒนาเอกชนบางองค์กร ในลักษณะของ “สหวิชาชีพ” แต่งานที่ประสานนั้นเป็นเรื่องของกระบวนการส่งต่อกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กและเยาวชนมากกว่าการประสานในเชิงแนวคิด และการวางแผนกิจกรรมร่วมกันในการทำงานเชิงรุกเพื่อสร้างระบบภูมิคุ้มกันร่วมกับครอบครัว และชุมชน ประการที่สองคือ การที่เป็นหน่วยงานราชการดังกล่าวมักมีการเปลี่ยนตัวเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนอยู่บ่อยๆ ทำให้แนวทางการทำงานและความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีกับองค์กรพันธมิตรที่เป็นภาครัฐอื่นๆ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชนนั้นขาดความต่อเนื่อง ประการที่สามคือความสลับซับซ้อนและความล่าช้าของระบบราชการที่ต้องยืดเอาตัวบทกฎหมายและระเบียบขั้นตอน กับบทบาทภารกิจหลักขององค์กรเป็นที่ตั้ง รวมทั้งขั้นตอนของงบประมาณ ทำให้กระบวนการทำงานป้องกันและแก้ไขปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนเกิดความยุ่งยาก และประการสุดท้าย ซึ่งเป็นประการที่สำคัญที่สุด คือ ทศนคติของเจ้าหน้าที่ของรัฐบางคนที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ มองว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นพวกชาวเขา(ไม่ใช่ชาวเรา)ที่เป็นกลุ่มคนที่สร้างแต่ปัญหาให้กับประเทศชาติ เป็นคนไม่น่าไว้วางใจ และเป็นชนต่างวัฒนธรรมที่เพิกเฉยพหุเข้ามาอยู่บนผืนแผ่นดินไทยและในเมืองใหม่ เป็นเพียงกลุ่มประชากรส่วนน้อยของสังคมเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ได้ใส่ใจในการกำหนดวิธีคิดและกิจกรรมด้านการป้องกันและสร้างระบบคุ้มครองเด็ก แต่คอยจ้องจับผิดว่าจะมีการกระทำที่ผิดกฎหมายหรือไม่ หรือคอยแต่ช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นรายกรณีไป ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการกระบวนในการสร้างความเข้าใจเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและอคติทางชาติพันธุ์ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐดังกล่าว ด้วยการทำงานร่วมกับองค์กรภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในระดับพื้นที่ให้มากขึ้น

สำหรับในส่วนขององค์กรระหว่างประเทศนั้น อย่างน้อยมีสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรกคือหน่วยงานหรือองค์กรระหว่างประเทศ ทั้งที่เป็นองค์กรแหล่งทุนและองค์กรทางด้านสิทธิมนุษยชนทางด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนการทำกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนของหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชนในประเทศไทย กับทั้งผลักดันให้เกิดผลในทางปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิและการคุ้มครองเด็ก ส่วนที่สองคือข้อผูกพันจากการลงสัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของรัฐบาลไทย ตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2535 โดยจะต้องปฏิบัติให้ได้ตามข้อตกลงที่ให้ไว้ตามสนธิสัญญาดังกล่าว กับจะต้องส่งรายงานภายใน 2 ปีหลังจากที่ได้เข้าเป็นรัฐภาคี และทุก 5 ปีหลังจากการส่งรายงานฉบับแรก ฉะนั้น องค์กรระหว่างประเทศและความผูกพันกับอนุสัญญาดังกล่าวจึงมีผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลไทย รวมทั้งกระบวนการขับเคลื่อนของ

องค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาชนในการส่งเสริมและพัฒนางานทางด้านเด็กและเยาวชนในระยะที่ผ่านมาอยู่บ้าง ซึ่งยังคงมีความจำเป็นในการผลักดันและประสานกับองค์กรระหว่างประเทศดังกล่าวอยู่อีกมาก โดยเฉพาะในการทำงานที่เน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชน กลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มที่ด้อยโอกาสอื่นๆ ในสังคม

กล่าวโดยสรุปแล้ว การพัฒนาระบบและกลไกในการคุ้มครองป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่เหมาะสมนั้นจะต้องอยู่หรือสร้างขึ้นบนพื้นฐานของโครงสร้างและบทบาทขององค์กรที่มีอยู่แล้ว โดยเริ่มจากการจัดเวทีและกิจกรรมเพื่อต่อยอดจากสิ่งที่องค์กรได้ทำอยู่ก่อนแล้ว กับทั้งการเชื่อมองค์กรที่เกี่ยวข้องให้เกิดเป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ในแง่ของความยั่งยืนของความร่วมมือนั้นจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบเข้าด้วยกัน เป็นต้นว่า ความเข้าใจและความร่วมมือของเด็กและผู้ปกครอง บุคลิก ทักษะและความต่อเนื่องในการทำงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ นโยบายของรัฐจากส่วนกลาง ความเคลื่อนไหวในระดับนานาชาติ และการหนุนเสริมของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ

บรรณานุกรม

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2545) *ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 2 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ. 2545.*

กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2546) *พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก.* กรุงเทพฯ:

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กองควบคุมพืชเสพติด (2523) *โครงการ HAMP เพื่อชาวไทยภูเขา.* กรุงเทพฯ: กองควบคุมพืชเสพติด

สำนักงาน ป.ป.ส. สำนักนายกรัฐมนตรี.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (2548) *หลักกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไปเกี่ยวกับสนธิสัญญา*

ด้านสิทธิมนุษยชนและอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิ

มนุษยชนแห่งชาติ

บุญเสริม สาตราภัย (2536) “ยุทธการปางป่าคา” *เชียงใหม่นิวส์.* วันที่ 2 มิถุนายน – 23 กรกฎาคม.

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2548) *ม้ง: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง.* เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศูนย์โหม่งคาทอลิก เชียงใหม่ (2000) *25 ปี ศูนย์โหม่ง 50 ปี นายชุมพาบาล แฮรี ทีล.* เชียงใหม่: ศูนย์โหม่ง

คาทอลิก.

Bernartzik, Hugo Adoffl (1970) *Akha and Miao: Problems of Applied Ethnography in Farther India.* Translated from the German by Alois Nagler. New Haven: Human Relations Area Files.

Cheung, Siu-woo (1996) *Subject and Representation: Identity Politics in Southeast Guizhou.* Ph. D. Dissertation, University of Washington.

Diamond, Norma (1995) “Defining the Miao: Ming, Qing, and Contemporary Views,” in *Cultural Encounters on China’s Ethnic Frontiers.* Stevan Harrell, ed. Seattle, WA: University of Washington Press. Pp. 91-116.

Geddes, William R. (1976) *Migrants of the Mountains: The Cultural Ecological of the Blue Miao (Hmong Njua) of Thailand.* Oxford: Clarendon Press.

- Harrell, Stevan (1995) "Introduction: Civilizing Projects and the Reaction to Them," in *Cultural Encounters on China's Ethnic Frontiers*. Stevan Harrell, ed. Seattle, WA: University of Washington Press. Pp. 3-36.
- Kunstadter, Peter, et al. (1989) Hmong Child Survival in Thailand, Laos and California. A paper prepared for Annual Meeting of the Society for Applied Anthropology, April 5-9, 1989, Santa Fe, New Mexico.
- Lemoine, Jacques (2005) "What is the actual number of the (H)mong in the world?," *Hmong Studies Journal*, (6): 1-8.
- McCoy, Alfred W (1991) *The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade*. New York: Lawrence Hill Books.
- Mottin, Jean (1980) *The History of the Hmong (Meo)*. Bangkok: Rung Ruang Ratana Printing.
- Prasit Leepreecha (2001) *Kinship and Identity among Hmong in Thailand*. Ph. D. Dissertation, University of Washington.
- Schein, Louisa (1986) "The Miao in Contemporary China: A Preliminary Overview," in *Hmong in Transition*. Glennd L. Hendricks, Bruce T. Downing, and Amos S. Deinard, eds. Staten Island, New York: The Center for Migration Studies of New York, Inc. and the Southeast Asian Refugee Studies Project of the University of Minnesota. Pp. 73-86.
- Symonds, Patricia V. (1991) *Cosmology and the Cycle of Life: Hmong Views of Birth, Death and Gender in a Mountain Village in Northern Thailand*. Ph. D. Dissertation, Brown University.

ภาคผนวก

ก. บทความสำหรับการเผยแพร่

วัฒนธรรมและการพัฒนาระบบการคุ้มครองเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ประสิทธิ์ ลีปรีชา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินสถานการณ์ของระบบความช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กม้ง โดยเน้นเรื่องแนวคิด วิธีการ รูปแบบการคุ้มครองเด็ก ในบริบทของครอบครัว องค์กรที่เกี่ยวข้อง และในระดับสังคม
2. เพื่อศึกษาระบบค่านิยมเกี่ยวกับการมีลูก และวัฒนธรรมในการอบรมสั่งสอนเด็กใน สังคมม้ง ตลอดจนวิธีการและรูปแบบในการคุ้มครองเด็ก ในบริบทของครอบครัวองค์กรเครือข่ายและระบบสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เปรียบเทียบระหว่างชุมชนม้งบนภูเขากับในเมืองเชียงใหม่
3. เพื่อสร้างและพัฒนาระบบ กลไกและเครื่องมือต่าง ๆ อันเป็นแนวทางเลือกในการคุ้มครองเด็กม้ง ในเชิงสร้างสรรค์

บริบทของชุมชนที่ทำการศึกษา

จากความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยเฉพาะการอพยพของผู้คนเข้ามาศึกษาเล่าเรียนและทำงานในเมืองเป็นจำนวนมาก ในยุคปัจจุบัน จึงเป็นเหตุผลหลักที่โครงการวิจัย “วัฒนธรรมและการพัฒนาระบบการคุ้มครองเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง” ได้เลือกทั้งชุมชนบนพื้นที่สูงและชุมชนในเมือง เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างในวัฒนธรรมและการสร้างระบบคุ้มครองเด็กของชุมชนม้ง โดยชุมชนบนภูเขานั้นได้เลือกทำการศึกษที่บ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนชุมชนม้งในเมืองนั้น เลือกทำการศึกษาปัจเจกบุคคล ครอบครัว กลุ่มเครือข่ายและเครือข่ายองค์กรม้งที่เข้ามาศึกษาและประกอบอาชีพอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง

ชุมชนม้งแม่สาใหม่

แม่สาใหม่เป็นชุมชนที่ชาวม้งเข้ามาตั้งรกรากอยู่ยาวนานกว่า 70 ปี (ตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง) โดยบรรพบุรุษของชาวดังกล่าวอพยพจากทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน ผ่านมาทางภาคเหนือของดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศเวียดนามและลาว เข้าสู่ดินแดนล้านนาหรือที่ปัจจุบันเป็นภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเมื่อราว 150-200 ปีที่ผ่านมา โดยเมื่อเริ่มอพยพเข้ามาตั้งหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่นั้นนั้น ชาวม้งได้อยู่อาศัยกันเป็นหย่อมบ้านกระจัดกระจายกันไปในพื้นที่บริเวณนี้ แต่เมื่อเกิด

“ยุทธการปางปาคา” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2496 ที่ทหารและตำรวจเป็นจำนวนมากถูกส่งเข้าไปปราบชาวจีนฮ่อที่นำฝิ่นมาพักและต้มเคี่ยวที่ดอยปาคา (บุญเสริม 2536) (อยู่ห่างจากบ้านแม่สาใหม่ในปัจจุบันไปทางทิศใต้ประมาณ 4 กิโลเมตร) ทำให้หมู่บ้านม้งที่ดอยปาคาและบริเวณใกล้เคียงต่างแตกกระจายกันไป จนเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2498 ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงได้มารวมตัวกันเป็นชุมชนบ้านแม่สา (ปัจจุบันอยู่ห่างจากบ้านแม่สาใหม่ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2 กิโลเมตร) และเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา จึงได้ทยอยอพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในบริเวณทุ่งนาของชาวบ้านที่เป็นที่ตั้งของชุมชนแม่สาใหม่ในปัจจุบัน แม่สาใหม่เป็นชุมชนม้งที่ตั้งอยู่กลางเขาในพื้นที่อุทยานสุเทพ-ปุย โดยอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 45 กิโลเมตร ปัจจุบันบ้านแม่สาใหม่มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 220 ครัวเรือน จำนวนประชากรประมาณ 1,600 คนเศษ โดยทั้งหมดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ยกเว้นสองครัวเรือนที่เป็นคนพื้นราบเข้าไปเปิดร้านขายของชำในหมู่บ้าน ทางด้านของสิ่งอำนวยความสะดวกและอื่นๆ นั้น ในชุมชนแม่สาใหม่มีถนนคอนกรีตเข้าไปเกือบจะตลอดเส้นทางแล้ว ส่วนไฟฟ้าและประปาภูเขาก็ได้ใช้กันทั่วทุกครัวเรือน นอกนั้นยังมีโรงเรียน วัด และโบสถ์คริสต์ รวมทั้งอาคารวัฒนธรรมและที่พักรองรับนักท่องเที่ยวด้วย

พัฒนาการด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้านเริ่มเปลี่ยนจากการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครอบครัวเป็นหลัก มาเป็นการปลูกพืชเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเข้าขายในระบบตลาดในเมือง เมื่อรัฐบาลไทยและองค์การสหประชาชาติเริ่มเข้าไปส่งเสริมพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่เพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นของชาวบ้าน ภายใต้ “โครงการปลูกพืชทดแทนและการตลาดที่สูงไทย/สหประชาชาติ” (Highland Agricultural Marketing and Production Project หรือ HAMP) (กองควบคุมพืชเสพติด 2523) ในระยะที่ 2 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา และในระยะต่อมา คือประมาณปี พ.ศ. 2525 ทางราชการได้เริ่มใช้มาตรการขึ้นเด็ดขาดในการตัดทำลายไร่ฝิ่นที่ชาวบ้านปลูก จึงส่งผลให้ชาวบ้านแม่สาใหม่เริ่มหันมาปลูกพืชเงินสดอย่างจริงจัง ทั้งนี้ จากการทดลองของชาวบ้าน พบว่าพื้นที่ดังกล่าวจะเหมาะกับการปลูกลิ้นจี่มากกว่า ดังนั้น ชาวบ้านจึงเปลี่ยนพื้นที่ทำกินของตนเกือบทั้งหมดมาเป็นสวนลิ้นจี่ นอกนั้นมีการปลูกผักที่ใช้ระยะเวลาอันสั้นอยู่บ้าง อนึ่ง ในช่วงเปลี่ยนผ่านดังกล่าวนี้เอง ชาวบ้านแม่สาใหม่อีกจำนวนหนึ่งได้เริ่มเปลี่ยนไปทำการค้าขาย โดยขายของที่ระลึกประเภทสร้อย แหวน กำไลและผ้าปักแก่นักท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่และสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ทั่วประเทศ จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นในการออกจากชุมชนเข้ามาทำมาหากินในเมือง โดยเฉพาะบางส่วนของคนรุ่นใหม่ในชุมชนที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนมาบ้างนั้นได้เริ่มเรียนรู้การค้าขายผลผลิตทางการเกษตรจากพ่อค้าในพื้นที่ราบ แล้วได้เปลี่ยนจากการเป็นผู้ปลูกมาเป็นพ่อค้าคนกลางอยู่ในเมืองเชียงใหม่และกรุงเทพฯ แทน

ในส่วนของพัฒนาการด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น เริ่มจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเยี่ยมหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2512 แล้วชาวบ้านได้ทูลขอให้มีการสร้างโรงเรียนเพื่อให้ลูกหลานของตนได้มีโอกาสเรียนหนังสือ จากนั้นจึงมีหน่วยงานของตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปสร้างโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้าน และเปิดสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา ซึ่งในปีเดียวกันนั้นเองทางโครงการพระธรรมจาริก

ได้ส่งพระภิกษุเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในหมู่บ้าน และได้รับเอาเด็กชายชาวม้งในหมู่บ้าน ประมาณ 10 คนเข้าไปบวชเรียนในโครงการพระธรรมจาริกเป็นรุ่นแรก ฉะนั้น ในระยะต่อมาเยาวชนจากหมู่บ้านแม่สาใหม่ดังกล่าวจึงได้รับการศึกษาสูงขึ้นตามลำดับ โดยบางคนได้กลับเข้ามาเป็นครูและประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่ในหมู่บ้าน ในขณะที่รุ่นต่อๆ มาอีกเป็นจำนวนมากได้รับราชการ เป็นพนักงานธนาคารและบริษัทห้างร้าน รวมทั้งประกอบอาชีพค้าขายอยู่ในเมือง ทั้งในเมืองเชียงใหม่ กรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของประเทศ

แม้ว่าปัจจุบันคนรุ่นใหม่ของชุมชนแม่สาใหม่จะมีครอบครัวอยู่ในเมืองเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเพราะต้องใช้เวลาไปกับการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้อยู่ในเมือง แต่ความสัมพันธ์กับครอบครัวและญาติพี่น้องที่ยังอยู่ในหมู่บ้านนั้นยังคงมีอยู่ การเดินทางกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ ปู่ย่าหรือตายายและญาติพี่น้องในหมู่บ้านนั้นยังมีอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นในโอกาสที่หยุดงาน ปิดภาคเรียน หรือมีกิจกรรมทางประเพณีและพิธีกรรมในหมู่บ้าน คนเหล่านี้ก็ต้องเดินทางกลับไปเยี่ยมและร่วมกับสมาชิกที่ยังอยู่ในชุมชนกันอย่างบ่อย ๆ ในทางกลับกัน คนที่อยู่ในหมู่บ้านก็มีโอกาสเข้ามาช่วยเหลือหลาน เยี่ยมเยียนและติดต่อธุรกิจกับสมาชิกหรือญาติที่เข้ามาอยู่ในเมืองเป็นประจำ ยิ่งในยุคที่มีโทรศัพท์มือถือถือกันแล้ว การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ในหมู่บ้านกับในเมืองนั้นยังมีบ่อยกว่าแต่ก่อนมาก

จากบริบทของชุมชนแม่สาใหม่ที่มีความเป็นพลวัตดังกล่าว แม้ว่าคนที่ยังอยู่ในหมู่บ้านจะติดต่อสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวของตนที่เข้ามาอยู่ในเมือง กับทั้งปฏิสัมพันธ์กับคนพื้นราบอยู่เป็นประจำ หรือแม้กระทั่งการได้รับชมข่าวสารจากสื่อมวลชนผ่านวิทยุ โทรทัศน์และอื่น ๆ อยู่เป็นประจำ รวมทั้งที่ประชากรประมาณหนึ่งในสามได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์แล้ว แต่การที่ผู้คนส่วนใหญ่ที่ยังอยู่ในหมู่บ้านเป็นประชากรกลุ่มที่มีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งมีน้อยคนนักที่ได้เคยผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียนมา กับความที่ยังมีลักษณะเป็นชุมชนม้งที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะระบบเครือญาติ กับทั้งบริบทของสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจในชุมชนนั้น ทำให้วัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูกและระบบการคุ้มครองเด็กของคนในชุมชนมีความแตกต่างไปจากกลุ่มที่เข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในเมือง

ชุมชนม้งในเมืองเชียงใหม่

ม้งเริ่มเข้ามาสู่พื้นราบในตัวเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียงประมาณปี พ.ศ. 2505 เป็นต้นมา ทั้งนี้ พัฒนาการและวัตถุประสงค์ของการอพยพเข้าสู่เมืองของชาวม้งในช่วงกว่าสี่ทศวรรษที่ผ่านมา นั้นสามารถแยกออกได้เป็นหกกลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียน โดยเริ่มจากการที่อาจารย์ไกรสิทธิ์ นิมนานเหมินทร์ พาเด็กชายบรรจง สันทาภิรมย์ จากบ้านขุนสถาน ในจังหวัดน่าน เข้ามาอาศัยอยู่ด้วยในเมืองเชียงใหม่ เมื่อคราวอาจารย์ไกรสิทธิ์ พาคณะจากสยามสมาคมไปเก็บข้อมูลวิจัยกับกลุ่มมลาปรี(ตองเหลือง)ที่จังหวัดน่าน ในปี พ.ศ. 2505 จากนั้นในปีถัดมาทางตำรวจตระเวนชายแดนจึงพานักเรียนม้งสองคนจากบ้านดอยปูย ลงมาเรียนหนังสือในเมืองเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2510 เด็กชายชาวม้งจากอำเภอจอมทองได้รับการคัดเลือกเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนบรินส์รอยัลวิทยาลัย และปี พ.ศ. 2512 เริ่มมีนักศึกษาม้งจากจังหวัดน่านเข้ามาเรียนที่วิทยาลัยเกษตรกรรมแม่โจ้ กับในปี พ.ศ.

2516 เริ่มมีนักเรียนมั่งจากโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตากสองคนเข้ามาเรียนต่อที่โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งนี้ หนึ่งในสองคนดังกล่าวได้เข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2520 จากนั้นมาจึงเริ่มมีนักเรียนนักศึกษาเข้ามาเรียนต่อในเมืองมากขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมีนักศึกษาเรียนอยู่ในสถาบันอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เกือบทุกแห่ง โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตล้านนา นั้นล้วนแล้วแต่มีชมรมนักศึกษามั่ง โดยแต่ละสถาบันมีจำนวนประมาณ 30-120 คน นอกจากนั้นแล้วยังมีนักเรียนนักศึกษาอีกเป็นจำนวนมากที่ปัจจุบันเรียนอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีทั้งที่อาศัยอยู่กับครอบครัว เช่าหอพักเอกชน รวมถึงกลุ่มที่อาศัยอยู่ตามหอพักขององค์กรศาสนาและองค์กรพัฒนาเอกชน กับโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น

กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่เข้ามาเป็นผู้ประกาศรายการวิทยุชาวเขา เริ่มในปี พ.ศ. 2511 โดยเยาวชนมั่งจากจังหวัดน่านและเพชรบูรณ์ ซึ่งได้รับการศึกษามาก่อนนั้นได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นผู้ประกาศรายการวิทยุภาคภาษามั่งที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในแต่ละเวลานั้นจะมีจำนวนประมาณ 2-4 คน โดยปัจจุบันมีเพียง 2 คนเท่านั้น กระนั้นก็ตาม กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ค่อนข้างจะมีบทบาทเป็นอย่างมากในการกระจายเสียงและทำให้เชียงใหม่เป็นที่รู้จักของคนมั่งโดยทั่วไป แล้วเกิดการเดินทางเข้ามาเรียน ค้าขายและทำงานของคนมั่งรุ่นหลังเป็นจำนวนมาก

กลุ่มที่สามคือกลุ่มที่เข้ามาแสดงทางวัฒนธรรมและขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2514 เมื่อกลุ่มนักธุรกิจครอบครัวชุดิมาได้เปิดศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ เพื่อจัดเลี้ยงอาหารแบบขันโตกแก่นักท่องเที่ยว แล้วได้ชวนครอบครัวชาวมั่งและชาวเขาเผ่าอื่นๆ จากชุมชนใกล้เคียงในเมืองเชียงใหม่เข้ามาร่วมการแสดงทางวัฒนธรรมในสถานที่ดังกล่าวด้วย ซึ่งในระยะต่อมาได้มีญาติพี่น้องของคนในครอบครัวดังกล่าวเข้ามาขออาศัยอยู่ด้วย แม้ว่าจะมีคนเข้าออกอยู่บ่อยๆ ตลอดช่วงระยะที่ผ่านมา แต่ปัจจุบันก็ยังคงมี 2 ครอบครัวอยู่ประจำที่นี่เพื่อแสดงในเวลากลางวัน ทั้งนี้ นอกจากการแสดงทางวัฒนธรรมเพียงคืนละหนึ่งรอบแล้ว สมาชิกในครอบครัวของกลุ่มดังกล่าวยังหารายได้ด้วยการเย็บปักงานฝีมือและขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวด้วย นอกจากกลุ่มนี้แล้ว การเข้ามาในเมืองเชียงใหม่เพื่อขายสินค้าหัตถกรรมแก่นักท่องเที่ยวนั้นเริ่มจากชาวมั่งจากบ้านดอยปูยและชุมชนใกล้เคียงประมาณปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา กลุ่มนี้ในระยะต่อมาได้กลายเป็นกลุ่มที่บุกเบิกการค้าขายที่ตลาดในท์บาร์ซ่า และมีการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นมาจนสามารถซื้อที่ดินและบ้านในเมืองเชียงใหม่เป็นของตัวเอง โดยกระจัดกระจายกันไปตามจุดต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่และพื้นที่อำเภอใกล้เคียง ปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มดังกล่าวมีทั้งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบนภูเขา กับที่เข้ามาค้าขายและศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมืองเชียงใหม่ โดยสมาชิกรุ่นหลานได้เริ่มแต่งงานกับคนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ มากขึ้น

กลุ่มที่สี่คือกลุ่มที่เข้ามาร่วมกิจกรรมในองค์กรศาสนา โดยภายหลังจากที่มีมิชชันนารีกลุ่มต่างๆ เริ่มเข้าไปเผยแพร่ศาสนาในหมู่บ้านมั่งบนดอยสูงหลายแห่งด้วยกัน มิชชันนารีเหล่านี้เริ่มพาเยาวชน(ชาย)มั่งเข้ามาเรียนหนังสือในเมืองกับเรียนพระคัมภีร์ในเมืองเชียงใหม่ โดยเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2515

เป็นต้นมา ทั้งนี้ ในสายโปรเตสแตนต์นั้นมีโรงเรียนพระคริสตธรรมเชียงใหม่(เดิมตั้งอยู่ที่ถนนทุ่งโฮเต็ล) เป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มเซเว่นเดย์มีศูนย์อยู่ที่โบสถ์เซเว่นเดย์ ถนนมณีนพรัตน์ ส่วนกลุ่มคาทอลิกนั้นเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2518 ภายหลังจากที่ความพยายามในการส่งเยาวชนม้งไปศึกษาพระคัมภีร์ที่ เวียงจันทน์ของคุณพ่อแฮร์รี่ ทิลล์ ต้องประสบปัญหา เพราะฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้เข้าปกครองประเทศลาว คุณพ่อแฮร์รี่จึงเริ่มตั้งเป็น “บ้านม้งเชียงใหม่” ขึ้นที่บริเวณถนนเจริญประเทศ ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์ม้งคาทอลิก” ซึ่งขณะนี้สำนักงานอยู่ที่หน้าสนามกอล์ฟลานนา (ศูนย์ม้งคาทอลิก เชียงใหม่, 2000) ปัจจุบันมีโบสถ์คริสต์และหอพักคริสเตียนม้งในเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียงอย่างน้อย 5 แห่งด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ในส่วนของศาสนาพุทธนั้น มีนอกจากการบวชเรียนและทำงานกับวัดศรี โสดาและวัดวิเวกนารามแล้ว ยังมีภิกษุและสามเณรม้งที่อยู่และศึกษาตามวัดต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ และอำเภอใกล้เคียงจำนวนหนึ่งด้วย

กลุ่มที่ห้าคือกลุ่มที่เข้ามาค้าขาย โดยนอกจากกลุ่มที่เริ่มเข้ามาขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวตามจุดต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมาแล้ว กลุ่มคนม้งรุ่นใหม่ก็เริ่มต้นด้วยการเข้ามาเรียนหนังสือและรับจ้างนั้น ในระยะต่อมา คือประมาณปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ได้ริเริ่มกิจการการค้าของตัวเองขึ้น โดยเริ่มจากการรับซื้อพืชผลทางการเกษตรแล้วส่งขายต่อในกรุงเทพฯ และจุดขายส่งอื่นๆ ในภาคกลาง สำหรับกลุ่มหญิงสาวที่ผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสันและการทำงานปักเย็บในโรงงานมาก่อนนั้นเริ่มออกมาเปิดธุรกิจตัดเย็บและซักกรีตของตัวเอง ส่วนกลุ่มเยาวชนชายเริ่มจากธุรกิจการรับส่งหนังสือพิมพ์ การขายลูกชิ้นปิ้งและปลาหมึกย่าง ฯลฯ โดยปัจจุบันกลุ่มเหล่านี้เริ่มแต่งงานและซื้อบ้านเป็นของตัวเองในเมือง โดยเฉพาะการผ่อนส่งที่ดินและสร้างบ้านในที่ดินที่นักธุรกิจชาวม้งจัดสรรเพื่อแบ่งขายในพื้นที่รอยต่ออำเภอดอยสะเก็ดและสันทราย

กลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มที่เข้ามาทำงาน ซึ่งมีหลากหลายระดับด้วยกัน นับตั้งแต่คนที่สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคบังคับจากในหมู่บ้าน แล้วออกจากภาคการเกษตรเข้ามารับจ้างเป็นพนักงานในภาคธุรกิจเอกชน เช่น ร้านอาหาร โรงแรม โรงงาน ห้างร้าน บริษัทฯ ตลอดจนถึงกลุ่มที่เข้ามาเรียนจบระดับปริญญาตรีและโทแล้วได้งานทำในหน่วยงานราชการ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย หน่วยงานสังคมสงเคราะห์ กับทั้งกลุ่มที่เข้ามาทำงานในภาคองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศ

ค่านิยมการมีลูก

1. จำนวนลูกที่มีในแต่ละยุคสมัย

บริบททางเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละยุคสมัยนั้นมีผลต่อค่านิยมและความต้องการในการมีบุตรของคนม้งที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์กลุ่มสตรีชาวม้งในวัยประมาณ 50 ปีขึ้นไป บางคนให้ความเห็นตรงกันเกี่ยวกับความเข้าใจของเขาว่าการเกิดลูกให้หมด หรือปล่อยให้ลูกเกิดโดยธรรมชาติจนกว่าจะหมดวัยเจริญพันธุ์นั้นเป็นสิ่งที่ดี เพราะพวกเขาถูกพ่อแม่สอนต่อกันมารุ่นต่อรุ่นว่า

การเกิดมาเป็นหญิงนั้นมีหน้าที่หลักอย่างหนึ่งของความเป็นมนุษย์ก็คือการมีลูกเพื่อสืบทอดตระกูล ประหนึ่งเป็นภารกิจที่ได้รับมอบหมายมาจากสวรรค์ หรือก่อนที่จะลงมาเกิดในโลกมนุษย์ อันนับเป็นภาระหน้าที่ที่ค่อนข้างลำบากในภาวะของการเป็นมนุษย์ เพราะต้องตั้งครรภ์ยาวนานถึง 9 เดือน กับต้องคลอดลูก ให้นมลูกและเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ ดังนั้น หากไม่อยากจะเกิดมาเป็นผู้หญิงอีกในชาติหน้า ชาตินี้ต้องทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ คือต้องมีลูกจนกว่าจะหมดวัยเจริญพันธุ์ แม้ความคิดนี้แม้จะไม่ได้เป็นสากลในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แต่ก็มักได้รับคำตอบจากสตรีส่วนใหญ่ในวัยที่ปัจจุบันหมดวัยเจริญพันธุ์แล้ว เพราะกลุ่มสตรีดังกล่าวยังเข้าใจไม่ถึงแหล่งความรู้สมัยใหม่และวิธีการคุมกำเนิด ดังนั้น จึงไม่แปลกใจที่ความพยายามของเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมการคุมกำเนิดในระยะที่ผ่านมาจึงไม่ประสบผลสำเร็จมากนักในกลุ่มหญิงม้งวัยดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ค่านิยมการมีลูกน้อยนั้นเริ่มลดน้อยลงไปในกลุ่มคนรุ่นใหม่ คือวัยประมาณ 40 กว่าปีลงมา ด้วยเพราะเหตุผลแรกคือการบีบคั้นทางด้านเศรษฐกิจ เหตุผลที่สองคือความเชื่อเรื่องพิธีกรรมได้ลดน้อยลงไป สำหรับเหตุผลสุดท้ายคือ การเข้าถึงสถานบริการด้านสุขภาพอนามัยและการคุมกำเนิดสะดวกสบายขึ้นในยุคหลังนี้

2. ค่านิยมการมีลูกชายมากกว่าลูกหญิง

สังคมม้งเป็นสังคมที่สืบทอดเชื้อสายและมรดกทางฝ่ายชายเป็นหลัก กล่าวคือ เมื่อโตขึ้น “ลูกชายถือเสาผีเรือน ลูกสาวต้องออกเรือนไปเป็นสะใภ้” (Mi tub tuav ncej dab, mi ntxhais tawm rooj mus ua nyab) ดังนั้น การปฏิบัติและอบรมสั่งสอนของพ่อแม่จะแฝงเอาไว้ด้วยความคิดว่าผู้ชายจะต้องสืบทอดความเชื่อและมรดกของตระกูล ส่วนผู้หญิงนั้นจะต้องออกเรือนไปเป็นลูกสะใภ้ในบ้านของสามี ดังนั้น เพื่อให้จะให้ลูกสาวเป็นที่หมายปองของชายหนุ่มในการเลือกไปเป็นคู่ครอง กับเพื่อที่จะไม่ให้พ่อแม่ต้องเสียชื่อเสียงว่าไม่อบรมสั่งสอนลูกสาวให้เป็นคนดีและมีความรับผิดชอบในหน้าที่ โดยเฉพาะการเป็นแม่บ้านที่ดีภายหลังจากที่แต่งงานออกไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายสามีแล้ว นอกจากการสืบทอดพิธีกรรมและวงศ์ตระกูลแล้วการมีลูกชายยังมีความหวังและหลักประกันในชีวิตของพ่อแม่ที่จะได้เป็นที่พึ่งพาในบั้นปลายของชีวิต คือเมื่อไม่สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพเองได้แล้ว กับเมื่อเสียชีวิตเพราะลูกชายจะแต่งลูกสะใภ้แล้วพาเข้ามาในบ้านของพ่อแม่ คอยช่วยทำมาหากินและเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อยามชรา เป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจและอื่นๆ ของครัวเรือน หรือแม้แต่เมื่อพ่อแม่เสียชีวิตก็ต้องเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการประกอบพิธีศพ กับทั้งทำพิธีกรรมอื่นๆ ให้พ่อแม่ภายหลังจากงานศพแล้ว ซึ่งคนม้งเชื่อว่าในโลกของวิญญาณก็ต้องการอาหารการกินและเงินทองสำหรับใช้จ่ายด้วย ฉะนั้น หากใครมีลูกชายก็就不用อดอยากหรือยากจนภายหลังจากเสียชีวิตแล้ว สำหรับลูกสาวนั้น แม้จะดีในแง่ของการช่วยเหลืองานบ้านของผู้เป็นแม่ในระหว่างที่ยังอยู่กับพ่อแม่ แต่หลังจากแต่งงานแล้วจะถูกตัดขาดจากครอบครัวและตระกูลของพ่อแม่ไปเป็นของสามี การแต่งงานแล้วออกไปของลูกสาวนั้นแม้ใน

ชีวิตประจำวันจะไม่สามารถตัดขาดการพึ่งพาอาศัยกันและกันกับครอบครัวของพ่อแม่ แต่ในทางพิธีกรรมและสิทธิต่างๆ ในครอบครัวนั้นเธอเปรียบเสมือนเป็นคนภายนอกไปโดยปริยาย

ในส่วนของพ่อแม่คนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ แม้ว่าจะโดยพื้นฐานความคิดแล้วทุกคนอยากได้ลูกผู้ชายเอาไว้สืบตระกูลและเป็นที่พึ่งพาในยามชรา เพราะความคิดแบบโครงสร้างทางสังคมของม้งยังคงติดมากับคนเหล่านี้ แต่ถ้าหากไม่สามารถมีลูกชายได้จริงๆ ภายหลังจากที่มีลูกสาว 2-3 คนแล้วคู่สามีภรรยาจะตัดสินใจหยุดการมีลูก

3. คนม้งไม่เคยทอดทิ้งลูก

ในสังคมเมืองทุกวันนี้จะเห็นว่ามีข่าวเกี่ยวกับลูกที่ถูกทอดทิ้ง โดยเฉพาะพ่อแม่ที่เป็นวัยรุ่น หรือในสังคมของบางกลุ่มชาติพันธุ์นั้นพ่อแม่มักจะขายลูกของตัวเองให้คนอื่น ไม่ว่าจะเป็นการแลกกับเงินตราหรือสิ่งของมีค่า หรือยกให้เปล่าเพื่อให้คนอื่นเอาไปเลี้ยงแทนตนก็ตาม แต่จากการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นทำให้ได้ข้อค้นพบว่าพ่อแม่ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่เคยทอดทิ้งลูก มีแต่อยากได้ลูก จนถึงกับต้องซื้อหรือรับลูกจากคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาเป็นลูกเลี้ยงหรือลูกบุญธรรม ด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจและสังคมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น กับการที่สังคมม้งเป็นระบบสังคมแบบเครือญาติที่คอยช่วยเหลือและควบคุมพฤติกรรมเบี่ยงเบนของสมาชิก

วัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูก

1. การเปลี่ยนดีถือเป็นวิธีการสั่งสอนให้ลูกเป็นคนดี

คนม้งถือว่าการเปลี่ยนดีเป็นวิธีการหนึ่งในการอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี คือให้ลูกกลัวและจดจำ เพื่อไม่ให้ประพฤติดัวในสิ่งที่ไม่ดีอีกต่อไป แม้ในบางครั้งพ่อแม่อาจจะเปลี่ยนดีด้วยอารมณ์โกรธ แต่โดยเจตนาแล้วคือการสั่งสอนลูกที่ไม่เชื่อฟังหรือประพฤติตัวไม่ดี ฉะนั้น จึงไม่ได้มีเจตนาในการทำร้ายลูกแต่อย่างใด คนม้งถือว่าลูกเป็นสมบัติของพ่อแม่ ฉะนั้น เป็นหน้าที่หลักของพ่อแม่ที่จะต้องอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี หากต้องถึงขั้นจะลงโทษ ผู้ที่เป็นพ่อแม่เท่านั้นที่เป็นผู้มีสิทธิ์ในการดุด่าและลงโทษลูกขั้นรุนแรงโดยการเปลี่ยนดี ส่วนคนอื่น เช่น ลุง ป้า น้า อา หรือปู่ ย่านั้นเป็นคนภายนอก ทำได้เพียงการตักเตือนหรืออบรมสั่งสอนด้วยคำพูดที่ไม่รุนแรงนักเท่านั้น

2. พ่อแม่ชอบดุ แต่ไม่สอน

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยในหมู่พ่อแม่คนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ต่างก็ให้ข้อสรุปไปในทางเดียวกันว่าพ่อแม่คนม้งโดยส่วนใหญ่จะไม่สอนลูกหรืออธิบายเหตุผลล่วงหน้าให้ลูกได้เข้าใจ แต่นิยมดุด่าเมื่อลูกได้กระทำความผิดแล้ว หรือมักจะรอให้เกิดปัญหาขึ้นแล้วจึงใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นตัวสอนให้ลูกเข็ดหรือเข้าใจ เช่น การเล่นกับของมีคมแล้วทำให้ได้รับบาดเจ็บ การปีนต้นไม้แล้วจะตกลงมา การคบกับเพื่อนหรือแฟนที่นิสัยไม่ดีแล้วจะเสียคน เป็นต้น เหตุผลหนึ่งที่คนม้งไม่ชอบอธิบาย

ให้ลูกนั้นเกี่ยวข้องกับความสำเร็จ โดยเชื่อว่าอะไรก็ตาม หากเราเอ่ยปากออกไปแล้วมักจะเป็นจริงร้าย แทนที่จะเจียบเคยแล้วให้มันผ่านพ้นไปด้วยดีของมันเอง แต่หากเราเผลอพูดออกไปแล้วความเลวร้าย มักจะเกิดขึ้นจริงๆ เช่น การเล่นเกมของมีคมแล้วจะได้รับบาดเจ็บ การขับรถประมาทแล้วจะได้รับอุบัติเหตุ หรือเล่นน้ำในสระแล้วอาจจะจมน้ำ เป็นต้น

พ่อแม่ที่เป็นคนมั่งรุ่มใหม่ในเมืองตั้งข้อสงสัยเกิดอีกประการหนึ่งว่า สมัยที่ตัวเองเป็นเด็กอยู่ใน หมู่บ้านบนภูเขา นั้น แทนที่จะอธิบายเหตุผลและสอนลูกตรงๆ พ่อแม่มักจะสอนหรือห้ามด้วยการใช้ คำพูดที่ตรงกันข้าม เช่น วันนี้ลูกอยู่เฝ้าบ้านแล้วเปิดประตูกว้างๆ ให้สัตว์เลื้อยกับขโมยเข้ามาในบ้านนะ หรือ ไปเล่นกับเพื่อนแล้วให้ขึ้นต้นไม้สูงๆ นะ หรือ ไปเล่นน้ำกับเพื่อนแล้วไปว่ายน้ำที่ลึกๆ นะ เป็นต้น ประโยคเหล่านี้แม่แปลเป็นไทยแล้วจะสื่อความหมายในเชิงการแนะนำ ซึ่งสื่อถึงความหมายใน วัฒนธรรมมั่งได้ยาก แต่โดยเจตนาของพ่อแม่ชาวมั่งที่พูดแล้วเป็นการห้ามและบอกเป็นนัยถึงสิ่งที่ไม่ควร กระทำไปในตัว

3. พ่อแม่ไม่ใส่ใจกับข้อสัญญาที่มีกับลูก

ข้อสรุปประการหนึ่งที่ได้จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มในหมู่พ่อแม่คนมั่งรุ่มใหม่ที่เข้ามาอยู่ใน เมืองในเรื่องของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูลูกนั้นคือ พ่อแม่ของตนนั้นมักไม่ใส่ใจกับข้อสัญญาที่มีกับ ลูก โดยทุกคนยังจำได้ดีว่าสมัยที่เป็นเด็กนั้น หากตนเองเรียกร้องอยากจะได้อะไร พ่อแม่ก็มักจะเลี้ยง ด้วยการใช่วิธีการพูดจาแบบขอแถมตัวไปที โดยรับปากว่าเดี๋ยวจะเอาหรือจะซื้อให้ แทนที่จะบอกตรงๆ ว่า ไม่อนุญาต แล้วอธิบายด้วยเหตุผลที่แท้จริงให้ลูกเลิกความตั้งใจหรือความหวัง แต่พ่อแม่มักจะสัญญา ว่าจะให้ทุกครั้งไป แต่แล้วก็ไม่ได้ทำตามสัญญา โดยคิดว่าประเดี๋ยวลูกก็จะลืมไปเอง จนลูกขอหรืออ้อน วอนครั้งแล้วครั้งเล่าก็ไม่ได้ ในที่สุดลูกก็จะเลิกไปเอง เพราะรู้แล้วว่าขอกี่ครั้งก็ไม่ได้ดังที่ตัวเองตั้งใจและ ตามที่พ่อแม่ได้รับปากเอาไว้

หรือในกรณีที่มีการทะเลาะกับพี่น้องด้วยกันเอง ไม่ว่าจะเป็นการแย่งของเล่นหรือตีกัน หากลูก คนไหนเป็นผู้แพ้(ส่วนใหญ่เป็นคนน้อง) แล้วใช้วิธีการร้องไห้เพื่อฟ้องหรือขอความเป็นธรรมจากพ่อแม่ พ่อแม่ก็มักจะปลอบใจว่า “เดี๋ยวจะจัดการให้” แต่แล้วก็ไม่ได้ทำตามสัญญาที่ให้ไว้กับลูกแต่อย่างใด โดย พ่อแม่มักจะคิดว่านี่คือคำพูดที่จะสามารถปลอบใจลูกได้ในขณะนั้น เมื่อระยะเวลาผ่านไปลูกก็จะลืมไป เอง และแล้วเมื่อเวลาผ่านไป พ่อแม่โดยส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ทำตามสิ่งที่ตัวเองสัญญากับลูกเอาไว้ เมื่อเป็น เช่นนี้หลาย ๆ ครั้งเข้า ลูกก็จะเข้าใจด้วยตัวเองว่าอย่าไปคาดหวังอะไรมาจากคำสัญญาดังกล่าวของผู้ เป็นพ่อแม่

4. พ่อแม่ไม่นิยมชื่นชมเมื่อลูกทำความดี

วัฒนธรรมมั่งไม่นิยมการชื่นชมหรือยกย่องให้กำลังใจอย่างออกหน้าเมื่อคนอื่นได้ดี แต่จะเก็บ ความรู้สึกเอาไว้ในใจเท่านั้น หรืออาจจะไม่ได้คิดถึงประเด็นเล็กๆ น้อยๆ เหล่านี้ด้วย เพราะเป็นเรื่อง ละเอียดอ่อนที่ไม่เคยปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน สำหรับคนมั่งแล้วการเห็นคนอื่นชื่นชมหรือยกย่องให้

กำลังใจกันอย่างออกหน้าออกตาจึงดูเป็นเรื่องเสแสร้ง หรือเป็นเรื่องของการประจบสอพลอที่แสดงออกแต่คำพูดและสีหน้า แต่ได้รับความจริงใจและการกระทำที่ตามมา เพราะในวัฒนธรรมม้งนั้นการให้กำลังใจหรือแสดงความรักต่อคนอื่นนั้นมักจะออกมาในรูปของการลงมือปฏิบัติมากกว่าที่จะพูดแต่ปาก

5. การสัมผัสเมื่อลูกโตแล้ว ถือเป็นเรื่องน่าอาย

แม้ในวัยเด็กและทารก พ่อแม่ชาวม้งจะให้ความรักแก่ลูกด้วยการอุ้มและกอดเหมือนสังคมอื่นทั่วไป แต่เมื่อเด็กโตขึ้น คือเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นหรืออายุประมาณ 13-15 ปีขึ้นไปแล้ว พ่อแม่จะรู้สึกว่าเป็นเรื่องน่าอายในการที่จะแสดงความรักต่อลูกด้วยการสัมผัส โอบกอด หรือแม้แต่ลูบหัว โดยเฉพาะในที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตและสัมภาษณ์พ่อแม่หลายคู่ที่อยู่เมือง พบว่าในกลุ่มของคนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้น การสัมผัสหรือโอบกอดเมื่อลูกมีอายุมากขึ้นแล้วนั้น หากจะเทียบกับที่เกิดขึ้นในชุมชนบนภูเขาแล้วจะพบว่ามีความถี่มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม พ่อแม่โดยส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่าต้องดูที่สภาพแวดล้อมด้วย กล่าวคือ ถ้าอยู่ท่ามกลางสังคมในเมืองก็ไม่ได้เป็นเรื่องน่าอาย แต่ถ้าอยู่ในหมู่บ้านก็ต้องกระทำด้วยความระมัดระวังมากขึ้น เพราะสังคมม้งในหมู่บ้านยังรับสิ่งเหล่านี้ไม่ได้

6. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกต่างเพศกัน

เมื่อลูกโตขึ้นเป็นวัยรุ่นแล้ว เรื่องการอบรมสั่งสอน ควบคุมพฤติกรรม โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศศึกษา ความสัมพันธ์กับแฟน รวมทั้งการฝึกฝนความชำนาญเฉพาะด้านนั้น สังคมม้งมักจะมีการแบ่งแยกเพศที่ชัดเจน กล่าวคือผู้เป็นแม่จะคู่กับลูกสาว และผู้เป็นพ่อจะใกล้ชิดกับลูกชายเป็นพิเศษ ทั้งนี้ ยกเว้นกิจกรรมหรือปฏิสัมพันธ์กันในเรื่องทั่วๆ ไปในชีวิตประจำวัน เช่น การหุงหาอาหาร การทำความสะอาดบ้าน การออกไปทำไร่ทำสวนด้วยกัน ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ในส่วนของพ่อแม่ชาวม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้น เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่ความคิดและการปฏิบัติอันเป็นการก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างเพศของสมาชิกในครอบครัวดังที่เป็นอยู่ในสังคมบนภูเขามากขึ้น โดยเฉพาะการพูดคุยปรึกษาหารือกันถึงปัญหาการเรียนของลูก ปัญหาเรื่องแฟน ตลอดจนความประพฤติอื่นๆ ของลูกนั้นจะสังเกตเห็นว่าพ่อกับลูกสาววัยรุ่น หรือแม่กับลูกชายวัยรุ่นเริ่มคุยกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้นแบบสังคมและวัฒนธรรมในเมือง

7. การปรึกษาหารือในการอบรมเลี้ยงดูลูก

พ่อแม่ไม่น้อยคนในสังคมม้งที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูลูก แม้จะมีการสังเกตหรือเอาอย่างคนรอบข้างอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ถึงขั้นได้เป็นข้อสรุปหรือแนวคิดวิธีการที่สามารถนำมายึดถือและปฏิบัติกันในการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ชาวม้งโดยทั่วไป ดังนั้น วิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่แต่ละคนหรือแต่ละคูนั้นจึงขึ้นอยู่กับบุคลิกและความสามารถของพ่อแม่แต่ละคนเป็นหลัก แม้แต่ระหว่างพ่อกับแม่ หรือสามีภรรยาด้วยกัน การอบรมเลี้ยงดูลูกก็จะมีวิธีการที่แตกต่างกันออกไป เท่าที่สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ในหมู่บ้าน ทั้งสองคนมักไม่ได้ปรึกษาหารือกันถึงแนวทางในการอบรมสั่ง

สอนลูก เช่น การไม่ใช้คำที่ไม่สุภาพในการพูดกับลูกหรือต่อหน้าลูก การอธิบายเหตุผลให้ลูกมากกว่าการห้าม หรือการแสดงความรักและอารมณ์ที่มีต่อลูก เป็นต้น สำหรับครอบครัวชาวม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ พบว่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มของพ่อแม่หรือคู่สมรสที่รับราชการนั้น เริ่มมีการศึกษาหาความรู้จากตำราการเลี้ยงดูลูก รวมทั้งการศึกษาจากสื่อโทรทัศน์และวิทยุอื่นๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการเลี้ยงดูลูกของตน ประการสำคัญคือ เริ่มมีการตั้งคำถามถึงวิธีการเลี้ยงดูให้เป็นคนดีต่อพ่อแม่หรือญาติพี่น้องของตนที่อยู่ในหมู่บ้านด้วย แล้วนำเอาประสบการณ์ของพ่อแม่เหล่านั้นมาผสมผสานกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกแบบสังคมเมือง

8. การจะเติบโตเป็นคนดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับตัวลูก

แม้โดยภาพรวมแล้วจะเชื่อว่าการที่ลูกเติบโตขึ้นแล้วจะเป็นเด็กที่ดี คือขยันทำมาหากิน และเชื่อฟังพ่อแม่ นั้นย่อมขึ้นอยู่กับกรอบคำสั่งสอนและควบคุมพฤติกรรมโดยพ่อแม่ของเด็กอยู่บ้าง แต่จากข้อมูลการทำสนทนากลุ่มย่อยในหมู่บ้านนั้น พ่อแม่ชาวม้งโดยส่วนใหญ่สรุปประสบการณ์ของตัวเองว่าการที่ลูกแต่ละคนจะเติบโตขึ้นเป็นคนดีมาน้อยเพียงใด หรือมีจิตใจเป็นเช่นไรนั้นเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับตัวลูกแต่ละคนเป็นหลักมากกว่ากรอบสั่งสอนของพ่อแม่ ดังนั้น สิ่งเหล่านี้จึงดูเหมือนอยู่นอกเหนือไปจากความสามารถของพ่อแม่ในการควบคุมหรือปั้นแต่งให้ลูกเติบโตขึ้นแล้วมีนิสัยดีหรือให้ทุกคนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ปัญหาเด็กและเยาวชนม้ง

1. การติดยาเสพติดของเด็กและเยาวชน

ปัญหาการระบาดของเฮโรอีนและยาบ้าในหมู่บ้านช่วงที่ผ่านมานั้นส่งผลกระทบทั้งโดยตรงและทางอ้อมต่อเด็กและเยาวชนม้งในสองชุมชนที่ทำการศึกษา กล่าวคือมีทั้งที่เด็กเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการค้าและเสพยาเสพติดทั้งสองชนิดนี้ กับทั้งที่คนในครอบครัวค้าและติด แต่เมื่อมีปัญหาขึ้นมาแล้วได้ส่งผลต่อตัวเด็กด้วย สำหรับในกลุ่มของเด็กและเยาวชนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ พบว่ามีปัญหาการติดยาเสพติดอยู่บ้าง แต่น้อยรายมาก โดยจะมีเพียงคนที่ครอบครัวแตกแยก แล้วพ่อหรือแม่ที่ดูแลเด็กนั้นไม่มีเวลาให้ลูกอย่างใกล้ชิด หรือในกรณีของเด็กและเยาวชนที่เข้าไปมั่วสุมกับเพื่อนที่โรงเรียนและในชุมชนแออัด ซึ่งมีทั้งการติดยาบ้าและการดมกาว อย่างไรก็ตาม ในระยะที่ผ่านมาและปัจจุบันนั้นเด็กและเยาวชนม้งในเมืองโดยส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับติดยาเสพติด เพราะส่วนใหญ่เป็นนักเรียนนักศึกษาที่เข้ามาอยู่ในหอพักที่มีระเบียบกฎเกณฑ์และระบบการดูแลจัดการที่ดี หรือตามสถานศึกษาต่างๆ นอกนั้นเป็นคนที่อยู่กับครอบครัว ซึ่งอยู่ใกล้ชิดการดูแลของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง

2. เยาวชนชายชกต่อยกัน

สังคมมั่งเป็นสังคมที่เกี่ยวพันกันโดยระบบของเครือญาติ กล่าวคือ หากเป็นคนในแซ่ตระกูลเดียวกันก็จะนับเป็นญาติพี่น้องกัน ด้วยความเชื่อที่ว่าเดิมทีนั้นทุกคนล้วนแล้วแต่แตกหน่อมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน โดยสืบเชื้อสายผ่านทางฝ่ายผู้ชายเป็นหลัก ในทางตรงกันข้าม หากเป็นคนละแซ่กัน ก็ย่อมมีความสัมพันธ์กันและกันผ่านการแต่งงานกัน เพราะหนุ่มสาวจะแต่งงานกับคนในแซ่เดียวกันกับตนเองไม่ได้ ฉะนั้น วิถีชีวิตประจำวันของคนมั่งจะหนีไม่พ้นเรื่องของเครือญาติ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือพึ่งพากัน หรือแม้แต่ปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างหนุ่มสาวหรือทะเลาะเบาะแว้งกันทั่วไป ดังนั้น จากประสบการณ์ของเจ๊หยั่ว ฅ่อ แห่งบ้านแม่สาใหม่ นั้น สังคมมั่งในสมัยประมาณ 10 ปีก่อนหน้านี้ ย่อมมีปัญหาการชกต่อยของกลุ่มเยาวชนชายเกิดขึ้น หากมีชายหนุ่มต่างหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้าน เจ้าบ้านจะต้องรับผิดชอบดูแลระงับการเดินทางของเขาเป็นอย่างดี จัดที่พักและอาหารให้ ตกกลางคืนมาชายหนุ่มในครัวเรือนหรือบ้านใกล้เคียงจะรับหน้าที่พาออกไปพูดคุยกับหญิงสาว ไม่ว่าจะเป็นญาติใกล้ชิดกับเจ้าของบ้าน หรือคนในแซ่อื่นก็ตาม (ยกเว้นแซ่ของแซ่ที่มาเยือน) โดยปราศจากอคติหรือความริษยา

แต่ระยะหลังมานี้ ความคิดและวัฒนธรรมปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ โดยเฉพาะในหมู่บ้านผู้ชายนั้นเปลี่ยนแปลงไป เพราะได้รับอิทธิพลจากตัวอย่างของวัยรุ่นในสังคมพื้นราบ ความอื้อเฟ้อและน้ำใจที่มีต่อกันและกันดังกล่าวกลับกลายเป็นความอิจฉาริษยา ความหึงหวงในหญิงสาวที่เป็นแฟนของตัวเองในหมู่บ้านเริ่มเกิดขึ้น เมื่อมีชายหนุ่มจากต่างหมู่บ้านเข้ามาพูดคุยกับหญิงสาวที่ตนหมายตาเอาไว้หรือว่าจับกันอยู่ ก็มักจะเกิดการข่มขู่และหาเรื่องชกต่อยทำร้ายร่างกายกันขึ้น โดยที่บ้านแม่สาใหม่นั้น การชกต่อยกันของเยาวชนมั่งเพิ่งเริ่มมีเป็นครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. 2539 เมื่อชายหนุ่มสองคนจากบ้านดอยปูยขับรถจักรยานยนต์เข้ามาเที่ยวสาวในบ้านแม่สาใหม่ตอนกลางคืน แล้วถูกกลุ่มชายหนุ่มบ้านแม่สาใหม่จับตัวและรุมชกต่อยจนได้รับบาดเจ็บสาหัส เพียงด้วยเหตุผลที่ว่าก่อนหน้านี้วัยรุ่นบ้านแม่สาใหม่ไปเที่ยวสาวที่บ้านดอยปูยแล้วถูกกลุ่มวัยรุ่นบ้านดอยปูยข่มขู่ ดังนั้น ครั้งนี้จึงเป็นการทำเพื่อแก้แค้น แม้ว่าจะมีการปรับและจ่ายค่ารักษาพยาบาลไปแล้ว แต่ความบาดหมางใจกันระหว่างสองกลุ่มยังคงมีอยู่ โดยต่างฝ่ายต่างก็รอคอยที่จะมีโอกาสในการแก้แค้นหรือทำร้ายอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ ปัญหาในระยะต่อมานั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะในกลุ่มที่มีเรื่องชกต่อยกันเท่านั้น แต่ได้ขยายวงไปยังกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน หรือแม้กระทั่งบางครั้งก็มีการเหมารวมไปถึงวัยรุ่นในหมู่บ้านนั้นๆ ทั้งหมด กล่าวคือ หากพบเห็นวัยรุ่นในหมู่บ้านคู่กรณีมาถึงที่หมู่บ้านของตนก็จะหาเรื่องชกต่อยกัน โดยไม่คำนึงถึงว่าเป็นกลุ่มแซ่ตระกูลไหนทั้งนี้ปัญหาการชกต่อยของวัยรุ่นชายมั่งนั้นไม่ได้เกิดเฉพาะระหว่างสองหมู่บ้านดังกล่าวเท่านั้น หากแต่เกิดขึ้นในหมู่บ้านมั่งอื่น ๆ ด้วย ที่มากไปกว่านั้นคือการลามาสูในเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชนจากหมู่บ้านมั่งต่าง ๆ ที่เข้ามาศึกษาต่อหรือทำงานอยู่ในเมืองเชียงใหม่ เมื่อมีงานหรือเทศกาลที่กลุ่มคู่อริมีเหตุต้องมาพบกันก็มักจะเกิดการชกต่อยกันขึ้น

3. เยาวชนมีความรัก การตั้งครรภ์และแต่งงานก่อนวัยอันควร

การที่คนมั่งในรุ่นก่อนหน้าประมาณปี พ.ศ. 2510 นั้นมีเพียงน้อยรายมากที่มีโอกาสเข้าเรียนหนังสือ ที่มากไปกว่านั้นคือ บริบททางเศรษฐกิจที่ครัวเรือนทำการผลิตเพื่อบริโภคเองเป็นหลัก ซึ่งต้องพึ่งพาแรงงานภายในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้พ่อแม่และญาติพี่น้องชอบยืมให้ลูกชายแต่งงานตั้งแต่วัยรุ่น ดังนั้น คนกลุ่มใหญ่ที่เป็นวัยรุ่นในยุคนั้นจึงมักจะเริ่มมีความรักและแต่งงานกันตั้งแต่อายุยังน้อย กล่าวคือ อายุประมาณ 13 ปีขึ้นไปก็เริ่มรู้จักการมีความรักในเพศตรงข้าม อันเป็นผลที่นำมาซึ่งในบางรายนั้นเริ่มแต่งงานกันตั้งแต่อายุยังน้อย คือประมาณ 15-16 ปี

การรู้จักมีความรักตั้งแต่อายุยังน้อย ประกอบกับไม่ได้เรียนรู้เรื่องเพศศึกษาในการป้องกันการตั้งครรภ์อย่างถูกต้องจากโรงเรียน ได้ก่อให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร หรือการตั้งครรภ์โดยที่ไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งโดยธรรมเนียมของมั่งแล้วหากมีการตั้งครรภ์เกิดขึ้น ญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงจะต้องบังคับให้ฝ่ายชายช่วยรับผิดชอบ สิ่ง que ทุกคนปรารถนาจะให้เกิดขึ้นคือการแต่งงานกันระหว่างหญิงกับชายแล้วช่วยกันดูแลลูกที่จะเกิดตามมา แต่หากฝ่ายชายไม่ยินยอมที่จะแต่งงานด้วย ก็สามารถจ่ายค่าปรับเป็นเงินเพื่อช่วยเหลือฝ่ายหญิงในการดูแลลูกที่จะเกิดตามมา ทั้งนี้ ในแต่ละหมู่บ้านหรือกลุ่มหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันนั้นจะมีการตั้งมาตรฐานขั้นต่ำของค่าปรับฝ่ายชายในกรณีนี้อยู่ โดยมีตั้งแต่ 2,500 บาทขึ้นไป แต่ในบางรายนั้น ฝ่ายหญิงก็จะเรียกในอัตราที่สูงถึง 10,000 บาทก็มี ทั้งนี้ การตั้งครรภ์ดังกล่าวจะนำมาซึ่งอุปสรรคในตัวผู้หญิงอย่างน้อยสามประการด้วยกัน คือ ประการแรก หากเป็นนักเรียนนักศึกษาจะต้องออกจากโรงเรียน อันเป็นการหมดอนาคตทางการศึกษาของตัวเอง ประการที่สอง หากเรื่องเป็นที่รับรู้ของพ่อแม่และญาติพี่น้องแล้ว จะไม่สามารถทำแท้งเพื่อเอาลูกออกได้ เพราะการทำแท้งเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมในสังคมมั่ง และประการสุดท้ายคือ ฝ่ายหญิงจะต้องเป็นผู้รับภาระในการเลี้ยงดูลูกที่เกิดมา จนกว่าจะโตหรือแต่งงานไปมีครอบครัวของตัวเอง โดยที่ฝ่ายผู้ชายที่ทำให้ท้องนั้นเสียเงินค่าปรับครั้งเดียว แล้วภายหลังจากนั้นไม่ต้องรับภาระในการส่งเสียเลี้ยงดูลูกที่เกิดมาอีกเลย

แม้ว่าปัจจุบันจะมีระบบการศึกษาในโรงเรียนมาให้ความรู้เรื่องเพศศึกษากับยัดเวลาและโอกาสที่จะตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรไปได้บ้าง แต่ปัญหาดังกล่าวก็มิได้ลดน้อยลงไปอย่างที่ควร เพราะค่านิยมในการจับและเป็นแฟนกันในหมู่เยาวชนมั่งที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นยังไม่ได้รับการปลูกฝังและปรับเปลี่ยนจากพ่อแม่และคนในสังคมเท่าที่ควร สำหรับในกลุ่มของเยาวชนมั่งที่เข้ามาเรียนและทำงานอยู่ในเมืองนั้นยังมีความเป็นอิสระในการคบเพื่อนต่างเพศมากขึ้น เพราะอยู่ห่างไกลจากสายตาและการควบคุมพฤติกรรมของพ่อแม่และญาติพี่น้องที่ส่วนใหญ่ยังอยู่ในหมู่บ้านบนภูเขา ผนวกกับค่านิยมแบบใหม่ที่เรียนรู้มาจากสังคมในเมือง จึงทำให้การใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันของหนุ่มสาวก่อนแต่งงานนั้นมีมากขึ้น ซึ่งในสังคมมั่งนั้นพฤติกรรมดังกล่าวถือว่าการทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงของตัวผู้หญิงและญาติพี่น้องของตนเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเยาวชนชายและหญิงในกรณีนี้คือการมีโอกาสที่จะตั้งครรภ์ก่อนแต่งงาน กับทั้งการเสียการเรียนเพราะเรื่องความรัก และการแต่งงานโดยที่ยังไม่มีอาชีพ

การทำงานที่สามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ โดยเฉพาะลูกที่จะเกิดตามมา ซึ่งต้องมีภาระค่าใช้จ่ายมาก

4. การขาดโอกาสทางการศึกษา

สำหรับที่บ้านแม่สาใหม่ที่ทำการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่บนภูเขาซึ่งห่างไกลจากเส้นทางการคมนาคม แม้ว่าโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจะได้รับการจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 แต่การที่วิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นการเกษตรแบบพึ่งตนเองมายาวนานนั้น ยังคงมีผลต่อปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบของโรงเรียนของเด็กในหมู่บ้านในระยะต่อมา หรือจนกระทั่งในปัจจุบัน ด้วยเหตุผลประการแรกคือ พ่อแม่ไม่ได้ให้ความสนใจในการทุ่มเทเพื่อการศึกษาของลูกเท่าที่ควร ประการที่สอง ในระหว่างเรียน ไม่ว่าจะเป็นระดับประถมศึกษาในหมู่บ้านหรือระดับสูงขึ้นไป พ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยเหลือด้านการเรียนของลูกได้มากนัก นับตั้งแต่การทำการบ้านไปจนถึงการเลือกสาขาวิชาที่จะเรียน ทำให้เด็กต้องพึ่งตัวเองเป็นหลัก ดังนั้น ในรายชื่อที่เอาไว้ใส่เองในการพบทวนตำรา การทำการบ้าน และการชวนขายเรียนรู้จากครูและเพื่อน จึงเป็นกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จในด้านการเรียนในชั้นเรียนและการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ประการสุดท้าย การที่เป็นโรงเรียนอยู่ห่างไกลบนภูเขา ทำให้คุณภาพการศึกษาด้อยกว่าในเมือง เพราะเวลาที่ครูมีให้กับการเรียนการสอนจริงมีน้อย ที่มากไปกว่านั้นคือแหล่งความรู้และระบบเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการศึกษาค้นคว้าของนักเรียนนั้น มีอยู่อย่างจำกัด เป็นต้นว่าหนังสือที่นอกเหนือไปจากตำราเรียน กับอุปกรณ์ทดลองทางวิทยาศาสตร์และระบบการค้นข้อมูลผ่านเว็บไซต์ ฯลฯ

5. การทำงานในเมืองที่มีอาชีพเสี่ยง

ประเภทของงานที่เยาวชนม้งเหล่านี้ทำอยู่ในเมืองเชียงใหม่ประกอบด้วย การเป็นแม่บ้านเด็กปั๊มตามสถานีบริการน้ำมัน เด็กเสิร์ฟในร้านอาหารและร้านคาราโอเกะ พนักงานซ่อมและล้างรถยนต์ พนักงานโรงแรม พนักงานโรงงาน ฯลฯ ปัญหาที่เยาวชนเหล่านี้มักเผชิญคือ ความเสี่ยงในด้านสุขภาพ โดยเฉพาะมลพิษในที่ทำงานที่เกิดจากควันรถและน้ำมันที่สูดดมเข้าสู่ร่างกายโดยไม่ระมัดระวังป้องกันตัวเอง กับความเสี่ยงในการติดเชื้อเอชไอวีและโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อันเกิดจากบรรยากาศในที่ทำงานของกลุ่มเยาวชนผู้หญิงที่อยู่ร้านอาหารและคาราโอเกะ แล้วมีกลุ่มเยาวชนชายกับกลุ่มพ่อบ้านเข้าไปใช้บริการ นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าในบางกลุ่มย่อยและบางช่วงระยะเวลาจะมีหญิงม้งเป็นแม่สื่อในการรวบรวมกลุ่มเยาวชนและเพื่อนหญิงสาวม้ง แล้วจัดให้มีบริการพาเที่ยวให้กับชายม้งที่เดินทางมาจากต่างประเทศ

ปัญหาการละเมิดและการทอดทิ้งเด็ก

1. เด็กนอกสมรส

สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมในการจับกัน หรือการเที่ยวสาวในยามค่ำคืนของเยาวชนชายฝั่ง ตั้งแต่อายุยังน้อย คือประมาณ 13-15 ปีในสังคมม้ง กับทั้งการขาดความรู้และความใส่ใจในการป้องกัน การตั้งครรภ์ ซึ่งในบางรายนั้นฝ่ายชายมักจะปฏิเสธที่จะแต่งงานกับฝ่ายหญิง อีกกรณีหนึ่งของ เด็กนอกสมรสที่มักพบบ่อยในสังคมม้งคือเด็กที่เกิดจากการตั้งครรภ์ของแม่หม้ายกับชายม้งที่เป็น พ่อบ้าน แม่หม้ายในสังคมม้งนั้นมีทั้งกรณีที่มีสามีเสียชีวิตแล้ว กับกรณีเป็นหม้ายจากการหย่าร้างกับสามี

ปัญหาที่เกิดขึ้นคือตัวเด็กที่เกิดออกมาจากการท้องนอกสมรส โดยเท่าที่พบในหมู่บ้านนั้น หากเป็นกรณีเด็กที่เกิดจากหญิงหม้าย ปัญหาจะมีน้อย เพราะผู้เป็นแม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดู และอาจจะมีลูกคนโตหรือสมาชิกในครอบครัวคนอื่นคอยช่วยเหลือเลี้ยงดู แต่ในกรณีของหญิงสาวนั้นจะมี ปัญหามาก ประการแรก โดยวัฒนธรรมแล้วสถานภาพของเด็กที่เกิดมาใหม่นั้นไม่ได้เป็นสมาชิกใน ครอบครัวของพ่อแม่ของผู้เป็นแม่ เพราะถือว่าเป็นลูกที่ท้องนอกสมรสหรือลูกป่า (miv nyuag haav zoov) นั้นหมายความว่าลูกที่เกิดขึ้นสามารถใช้ชีวิตอยู่ในบ้านของพ่อแม่หรือพี่น้องของผู้เป็นแม่ได้ แต่ จะไม่มีสิทธิในการเข้าร่วมพิธีกรรมหลักๆ ของครัวเรือน ประการที่สอง ในด้านของจิตใจ เด็กนอกสมรส ดังกล่าวเติบโตขึ้นท่ามกลางการเป็นคนมีปมด้อยในสังคม กล่าวคือนอกจากไม่มีพ่อแม่แล้วตัวเองกับแม่ยัง กลายเป็นคนที่มีสถานภาพด้อยต่ำในสังคม ไม่มีสถานภาพที่เป็นสมาชิกของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง จนกว่าจะแต่งงานและมีครอบครัวเป็นของตัวเอง ประการสุดท้าย การขาดการดูแลทางด้านเศรษฐกิจ และการเลี้ยงดูอื่นๆ การที่เด็กนอกสมรสดังกล่าวไม่มีพ่อเป็นเสาหลักของครอบครัว ลำพังแต่ผู้เป็นแม่ เท่านั้นย่อมมีปัญหาความยากลำบากในการเลี้ยงดูให้เหมือนกับเด็กในครอบครัวอื่น โดยเฉพาะการ ช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งโดยปกติแล้วผู้เป็นพ่อจะไม่ได้สนใจให้ความช่วยเหลือ

2. ครอบครัวแตกแยก

เด็กอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องเผชิญกับปัญหาในสังคมม้งคือเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่ต้องแยกทางกัน หรือเสียชีวิต โดยที่พบมากที่สุดเ็นหมู่บ้านที่ทำการศึกษาคือกรณีการหย่าร้างของพ่อแม่ กับกรณีที่พ่อแม่ เสียชีวิตหรือครอบครัวแตกแยกอันเนื่องมาจากปัญหายาเสพติดประเภทยาบ้า ปัญหาที่เด็กกลุ่มนี้เผชิญ คือการขาดที่พึ่งทางด้านจิตใจในการปกป้องคุ้มครอง กับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาครอบครัวแตกแยก มีทั้งที่เป็นการหย่าร้างกันตามปกติ กับกรณีต้นเหตุมาจากยาบ้า ประการแรก การหย่าร้างกันตามปกติ ที่พบหลายกรณีในชุมชนที่ทำการศึกษาทั้งสองแห่งคือการที่คู่สามี ภรรยาไม่พอใจที่จะใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันอีกต่อไป โดยมีต้นเหตุนับตั้งแต่การไม่ชอบพอนิสัยของอีกฝ่าย หนึ่งเป็นการส่วนตัว ไปจนถึงกรณีที่ญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายเข้ามายุ่งเกี่ยวในชีวิตและครอบครัวของ ทั้งสองคนมากจนเกินไป โดยนอกจากเรื่องทรัพย์สินที่มีอยู่แล้ว เมื่อแยกทางกันจะต้องมีการเจรจาแบ่ง ลูกด้วย ซึ่งในแต่ละกรณีคู่สมรสก็จะมีแบ่งลูกด้วยข้อตกลงที่แตกต่างกันไป ประการหลัง เป็นการ

แตกแยกของครอบครัวที่มีต้นเหตุมาจากการระบาดของยาเสพติดประเภทยาบ้า ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นในชุมชนมั่งในช่วงไม่เกิน 10 ปีที่ผ่านมาเอง

นอกจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่เด็กต้องเผชิญโดยตรงแล้ว ปัญหาทางด้านจิตใจที่เกิดขึ้นกับเด็กในครอบครัวที่แตกแยกดังกล่าวนั้นย่อมเป็นการยากที่จะวัดได้ แต่สิ่งสำคัญคือการเด็กเหล่านั้นเติบโตขึ้นท่ามกลางบริบทของครอบครัวที่มีแต่ปัญหาการทะเลาะตบตีกันของพ่อและแม่ หรือการที่ขาดพ่อแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาช่วยอบรมสั่งสอนและเป็นที่ยึดเหนี่ยว ทั้งยังเกิดการเปรียบเทียบกับเพื่อนในวัยเดียวกันที่มีทั้งพ่อและแม่เป็นคนช่วยเติมเต็มให้ครอบครัวมีความสุข เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลให้เด็กเกิดปมด้อยและขาดโอกาสในการพัฒนาตัวเอง กับทั้งการที่จะเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในสังคมทั้งสิ้น โดยเฉพาะที่พบหลายกรณีของเด็กที่ครอบครัวแตกแยกอยู่ในเมืองที่ใหญ่ที่สุดแล้วเด็กก็กลายเป็นผู้ติดยาเสพติด ติดเกมส์ ขาดเรียนจนต้องถูกให้ออกจากโรงเรียนในที่สุด

3. การละเมิดทางเพศ

ดูเพียงผิวเผินแล้วเหมือนว่าปัญหาการละเมิดทางเพศในกลุ่มของเด็กและเยาวชนหญิงในสังคมมั่งนั้นแทบจะไม่มีเลย แต่ในความเป็นจริงแล้วได้เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำเหมือนในสังคมอื่นทั่วไป เพียงแต่กรณีที่เกิดขึ้นนั้นมักจะไม่ได้ถูกนำมาเปิดเผยกันในสังคมเท่านั้นเอง เพราะในสังคมมั่งนั้นเป็นสังคมที่ฝ่ายชายเป็นผู้ที่มีอำนาจ การเรียกร้องขอความเป็นธรรมใดๆ ของผู้หญิงมักจะไม่ได้รับการเอาใจใส่อย่างจริงจังจากผู้ชาย ประการถัดมาคือเรื่องเพศเป็นเรื่องที่น่าอับอายในการนำเอามาพูดในที่สาธารณะ โดยเฉพาะการนำมาเรียกร้องความเป็นธรรมต่อหน้าญาติผู้ใหญ่หรือคณะกรรมการหมู่บ้านแล้วทำให้กลายเป็นเรื่องโจษจันกันในหมู่บ้าน

สำหรับการล่วงละเมิดทางเพศในกรณีที่พ่อน้ำ(สามีใหม่ของแม่)กับญาติพี่น้องกระทำต่อเด็กและเยาวชนหญิงนั้นจากข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านนั้นพบว่ามีน้อยรายมาก จะมีเพียงรายสองรายที่เกิดขึ้นในสังคมมั่งในเมือง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าระบบสังคมมั่งยังคงมีความเข้มแข็งในการคุ้มครองเด็กในเรื่องดังกล่าว กับการที่วิถีชีวิตในหมู่บ้านนั้นพ่อแม่ลูกมักอยู่ด้วยกันหลายคน ทำให้ผู้ชายไม่มีโอกาสกระทำเหมือนกับกรณีที่เข้ามาอยู่ในเมืองซึ่งปราศจากการควบคุมจากญาติพี่น้อง กับทั้งที่สมาชิกในครอบครัวต่างก็ออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านในเวลาที่แตกต่างกันออกไป ทำให้พ่อน้ำหรือญาติพี่น้องผู้ชายมีโอกาสข่มขืนเยาวชนหญิงมากขึ้น เช่นเดียวกับสังคมไทยพื้นราบ

4. เด็กถูกแยกจากครอบครัว

ความหวังดีของพ่อแม่ในการส่งเด็กเข้าไปเรียนหนังสือในเมืองตั้งแต่เล็กนั้นกลับเป็นการแยกเด็กออกจากครอบครัว เสมือนเป็นการทอดทิ้งเด็กตั้งแต่ยังเล็ก ทำให้เด็กขาดความอบอุ่นทางด้านจิตใจ กับทั้งยังขาดโอกาสในการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ด้วย ทั้งนี้ ในกรณีของชุมชนแม่สาใหม่ ซึ่งอยู่บนพื้นที่สูงนั้น พบว่าพ่อแม่ประมาณร้อยละ 10 นิยมส่งออกจากหมู่บ้านไปเรียนหนังสือประจำอยู่ในเมืองเชียงใหม่และเชียงใหม่ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา ด้วยความคิดของพ่อแม่ที่ว่าตัวเองไม่มี

เวลาและค่าใช้จ่ายในการส่งลูกเรียน จึงคาดหวังและไว้วางใจให้บุคลากรในหอพักและ/หรือโรงเรียนที่ตัวเองส่งลูกเข้าไปเรียนนั้นทำหน้าที่อบรมสั่งสอนลูกแทน แต่ในหลายๆ กรณีกลับพบว่าความหวังดังกล่าวเป็นการทำลายสภาพจิตใจของลูกและเป็นการเปิดโอกาสให้ลูกได้เข้าไปอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี โดยเฉพาะการไปคบกับเด็กกำพร้าและนิสัยไม่ดี แล้วลูกของตัวเองต้องกลายเป็นคนไม่ดีไปด้วยในที่สุด ดังกรณีของลูกชายของนุชที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น

5. การใช้แรงงานเด็กและเยาวชน

ผลจากการสนทนากลุ่มย่อยในการจัดเวทีเด็กและเยาวชนม้งในเมืองกับการสัมภาษณ์รายบุคคล พบว่าเยาวชนม้งที่เข้ามาทำงานในร้านอาหาร บิมน้ำมัน รวมทั้งห้างร้านและโรงงานของภาคธุรกิจเอกชนอื่นๆ ในเมืองนั้นถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องแรงงาน ประการแรก คือการกดขี่ค่าจ้างของเจ้าของกิจการ ไม่ยอมจ่ายให้ลูกจ้างตามอัตราแรงงานขั้นต่ำที่รัฐบาลกำหนดเอาไว้ ประการที่สองคือการใช้ให้ทำงานล่วงเวลาของเจ้าของกิจการ โดยที่ไม่ได้รับการชดเชยค่าจ้างในอัตราที่เหมาะสม ประการที่สามคือกรณีของการถูกหักค่าตอบแทนจากการทำงานที่ผิดพลาดของลูกจ้าง โดยเฉพาะในกรณีของสถานบริการน้ำมันที่บางครั้งลูกจ้างเติมน้ำมันเกินตัวเลขที่ลูกค้าสั่ง แล้วไม่สามารถเก็บจากลูกค้าได้ ตัวเองจึงต้องถูกเจ้าของกิจการบิมน้ำมันหักเงินจากค่าตอบแทนมาชดเชย อย่างไรก็ตาม ในกรณีของเด็กและเยาวชนม้งนั้นไม่พบว่ามีการใช้ของเด็กและเยาวชนในลักษณะที่เป็นการบีบบังคับของพ่อแม่หรือนายทุนเพื่อให้เด็กออกไปขายพวงมาลัย ดอกไม้ หรือขอทาน ดังที่พบในกลุ่มของเด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ

6. สัญชาติ อัตลักษณ์และอคติทางชาติพันธุ์

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสัญชาติ อัตลักษณ์และอคติทางชาติพันธุ์ นับเป็นปัญหาสำคัญอีกด้านหนึ่งที่พบในพื้นที่ทำการศึกษา ทั้งนี้ ปัญหาเรื่องสัญชาติในหมู่เด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นนับว่ามีน้อยรายมาก แต่ที่ค่อนข้างจะเด่นชัดคือปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และอคติทางชาติพันธุ์ที่เด็กและเยาวชนต้องเผชิญเมื่อเข้าสู่ระบบโรงเรียนและต้องติดต่อกับทางราชการและสังคมในพื้นที่รอบมากขึ้น

โดยสรุปแล้ว ปัญหาและการละเมิดเด็กและเยาวชนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในชุมชนทั้งสองแห่งที่เลือกทำการศึกษาและทำกิจกรรมด้วยนั้นพบทั้งปัญหาที่เกิดจากการกระทำของตัวเองเด็กและเยาวชนเอง กับปัญหาที่เกิดจากการกระทำของพ่อแม่ ญาติพี่น้องและสังคมที่ส่งผลกระทบทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมต่อตัวเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่ามีกรทอดทิ้ง บังคับ ชูเชื้อ จ้างวาน หรือยุยงส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิดที่ร้ายแรงอันอาจส่งผลเสียต่อทั้งทางร่างกายและจิตใจของตัวเอง แต่มักจะพบในกรณีที่เด็กถูกพ่อแม่แยกออกจากครอบครัวไปเรียนในโรงเรียนหรือพักในหอพักประเภทกินนอนตั้งแต่เด็ก ซึ่งความหวังดีของพ่อแม่มักกล่าวได้ส่งผลกระทบทางด้านจิตใจต่อตัวเด็กในแง่ของการขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด ทั้งนี้ หากเปรียบเทียบในกรณีของเด็กม้งในชุมชนที่อยู่

บนพื้นที่สูงกับเด็กมั่งในชุมชนเมืองแล้ว จะพบว่าสภาพแวดล้อมของสังคมมั่งในเมืองมีผลต่อการเกิดปัญหาและการละเมิดเด็กมากกว่าในชุมชนบนพื้นที่สูงที่มียังคงมีระบบสภาพและล้อมและระบบโครงสร้างของครอบครัวและสังคมที่เข้มแข็งในการปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชน ดังจะได้นำเสนอโดยละเอียดในบทต่อไป

องค์กรและบทบาทขององค์กรในระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนมั่ง

1. องค์กรเครือญาติ

กลุ่มเครือญาติเป็นองค์กรธรรมชาติหรือองค์กรไม่เป็นทางการในระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง โดยมีหลายระดับ และแต่ละระดับนั้นมีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชนแตกต่างกันไป นับตั้งแต่ระดับครอบครัว ครัวเรือน กลุ่มพี่น้องร่วมบรรพบุรุษ กลุ่มพี่น้องร่วมพิธีกรรม และกลุ่มพี่น้องร่วมตระกูลเดียวกัน นอกจากลักษณะของโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวแล้ว ชาวมั่งยังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนที่มีหลักการของลัทธิเต๋าและขงจื้อครอบงำอยู่ โดยเฉพาะหลักการว่าด้วยความอาวุโสที่ลูกจะต้องเคารพนับถือพ่อแม่ น้องจะต้องเคารพพี่ ผู้น้อยจะต้องเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ ฯลฯ

องค์กรระดับแรกคือครอบครัว โดยครอบครัวในที่นี้หมายถึงองค์กรทางสังคมที่มีสมาชิกคือพ่อแม่และลูก ซึ่งมีคนเพียงสองช่วงชั้น (generation) เป็นองค์กรทางสังคมที่เล็กที่สุดที่สมาชิกร่วมสายเลือดเดียวกันและสมาชิกทุกคนมีความใกล้ชิดกับตัวเด็กและเยาวชนมากที่สุด โดยเฉพาะพ่อกับแม่ และพี่น้องของตัวเด็ก ซึ่งพ่อแม่นั้นเป็นผู้ให้กำเนิด ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูให้เด็กเป็นคนดีตามที่ตัวเองคาดหวัง กับทั้งคอยปกป้องคุ้มครองเพื่อไม่ให้ลูกของตนตกอยู่ในภาวะอันตราย ในขณะเดียวกัน จะต้องไม่ใช้สิทธิความเป็นพ่อแม่หรือพี่คนโตในการทำร้ายร่างกายและจิตใจเด็กจนเกินขอบเขตของวัฒนธรรมปฏิบัติหรือสิทธิที่ตัวเองมีอยู่

ระดับที่สองคือครัวเรือน เป็นหน่วยของบ้านหรือหลังคาเรือนเดียวกันที่มีสมาชิกมากไปกว่าสองช่วงชั้น เพราะครัวเรือนของมั่งเป็นลักษณะของครอบครัวขยาย (extended family) โดยเมื่อลูกชายแต่งงานแล้วจะพาภรรยา(คนต่างแซ่ตระกูล)มาเป็นลูกสะใภ้ โดยอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกันกับพ่อแม่ของตน เมื่อพี่ชายหรือน้องชายแต่งงานก็พาภรรยาเข้ามาอยู่ด้วย บางครัวเรือนนั้นแม้แต่หลานชายแต่งงานแล้วก็ยังคงพาหลานสะใภ้เข้ามาอยู่ด้วย หากว่าผู้เป็นปู่กับย่ายังมีชีวิตอยู่ หรือยังไม่มีชีวิตแต่ยังรุนแรงถึงขนาดที่ครอบครัวใหม่จะแยกบ้านของตัวเองออกไป ดังนั้น ท่ามกลางความเป็นครัวเรือนขยายดังกล่าว สมาชิกทุกคนในครัวเรือนจึงล้วนแล้วแต่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูและคุ้มครองเด็ก

ระดับที่สามคือกลุ่มพี่น้องร่วมบรรพบุรุษ ด้วยธรรมเนียมปฏิบัติในสังคมมั่งที่มีการสืบเชื้อสายผ่านทางผู้ชายเป็นหลัก กับมีระบบการนับช่วงชั้น (generation) รวมทั้งกลไกทางพิธีกรรมที่มีการเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วมารับการสักการะในโอกาสต่างๆ ถึงแม้ลูกหลานจะแตก

กึ่งกำหนดสาขาออกไปเป็นกึ่งช่วงชั้นและแยกย้ายกันไปอาศัยอยู่ในชุมชนใดแล้วก็ตาม トラバไดที่ทุกคนยังสามารถนับได้ว่าตัวเองสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน หรือการที่มีสายโลหิตร่วมดังกล่าวนั้น ย่อมมีผลต่อสมาชิกที่เป็นลูกหลานทุกคนในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการช่วยเหลือกันและกันในการอบรมเลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ระดับที่สี่คือกลุ่มพี่น้องร่วมพิธีกรรม ในสังคมมั่งนั้น หากเป็นคนในแซ่เดียวกัน ถึงแม้จะไม่สามารถสืบย้อนกับไปถึงชื่อบรรพบุรุษร่วมสายโลหิตเดียวกันได้ ก็จะมีวิธีการนับว่าเป็นพี่น้องร่วมพิธีกรรมเดียวกันหรือไม่ ทั้งนี้ บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าว นั้น ย่อมนำมาซึ่งความรู้สึกใกล้ชิดและไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ระดับสุดท้ายคือกลุ่มพี่น้องร่วมตระกูล การที่ชาวมั่งมีระบบแซ่ตระกูลที่คล้ายกับคนจีน ถึงแม้ว่าสมาชิกในแซ่ตระกูลเดียวกันจะมีรายละเอียดและขั้นตอนของการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น แตกต่างกันไป และถึงแม้จะไม่สามารถสืบกลับไปหาบรรพบุรุษร่วมสายโลหิตคนเดียวกันได้ แต่การ

ที่เป็นคนร่วมแซ่เดียวกัน โดยมีตำนานว่าด้วยการกำเนิดแซ่ตระกูลเดียวกันที่ได้รับการสืบทอดผ่านมารุ่นแล้วรุ่นเล่า นั้น ได้ทำให้เกิดความเชื่อและความรู้สึกร่วมในหมู่สมาชิกแซ่เดียวกันว่าทุกคนล้วนแล้วแต่สืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษร่วมคนเดียวกันในอดีต ทั้งนี้ นอกจากการเป็นคนร่วมแซ่ตระกูลเดียวกัน จะมีนัยยะในทางสังคมที่กำหนดกฎเกณฑ์ว่าหญิงและชายไม่สามารถแต่งงานกันได้แล้ว ยังมีความหมายต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวมังกรหลายด้านด้วยกัน ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือการอบรมเลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนของสมาชิกในแซ่เดียวกันด้วย

นอกนั้นเป็นกลุ่มเครือญาติต่างตระกูลที่มีความสัมพันธ์ผ่านการแต่งงาน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวก็อาจนับได้ว่าเป็นลักษณะขององค์กรทางสังคมในสังคมมังกรที่มีลักษณะของความเป็นเครือขายที่ชัดเจน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะตากับยาย (พ่อกับแม่ของแม่เด็ก) น้า(พี่หรือน้องของแม่เด็ก) ป้าหรืออา(พี่หรือน้องสาวของพ่อที่แต่งงานแล้วออกไปอยู่กับสามีในตระกูลอื่น) ซึ่งเป็นคนในตระกูลอื่น แต่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับครอบครัวของเด็ก ทั้งนี้ นอกจากการคอยช่วยอบรมสั่งสอนแล้ว ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนกลายเป็นผู้ที่มีปัญหาทางความประพฤติ พ่อแม่ก็จะขอให้คนเหล่านี้ช่วยว่ากล่าวตักเตือน หรือที่มากไปกว่านั้นคือในกรณีที่เด็กกำพร้าพ่อแม่และไม่มีพี่น้องในสายตระกูลของพ่อสามารถช่วยเหลือหรือเลี้ยงดูเด็กได้ ก็จะต้องเป็นหน้าที่ของคนใกล้ชิดเหล่านี้ในการดูแลแทน

2. กลุ่มเยาวชน

ในหมู่บ้านแม่สาใหม่ นั้นมีประวัติการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการของกลุ่มเยาวชนมายาวนาน คือประมาณปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ด้วยเพราะในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้นกลุ่มเยาวชนเริ่มสำเร็จการศึกษาระดับประถมในหมู่บ้าน บางส่วนได้ออกจากหมู่บ้านไปเรียนต่อในเมือง ในขณะที่บางส่วนได้ช่วยครอบครัวทำการเพาะปลูกอยู่ในหมู่บ้าน กับด้วยความสำนึกที่ว่าตัวเองจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น โดยเฉพาะการมีบทบาทช่วยจัดงานในเทศกาลปีใหม่ประจำปี การจัดกิจกรรมรณรงค์การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยพ่วงการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านและกีฬาสากลเข้าไปในงานด้วย ทั้งนี้ เยาวชนจากหมู่บ้านมั่งอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงได้เข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายเยาวชนมั่งด้านภัยยาเสพติด อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เวียนกันเป็นเจ้าภาพปีละครั้ง ซึ่งในระยะที่ผ่านมานั้นกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวของกลุ่มเยาวชนได้รับการสนับสนุนทางด้านงบประมาณจากมูลนิธิโครงการหลวงและหน่วยงานอื่นๆ

สำหรับในเมืองเชียงใหม่ นั้น ถึงแม้จะมีเยาวชนมั่งเริ่มเข้ามาเรียนหนังสือตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา แต่เป็นจำนวนน้อยมาก จึงเป็นเพียงการรู้จักและพบปะกันเป็นรายบุคคลเป็นครั้งคราวเท่านั้น จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจึงเริ่มมีกลุ่มเยาวชนมั่งที่เข้ามาเรียนมากขึ้น โดยส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่ด้วยกันที่มูลนิธิชาวไทยภูเขา มีการจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นครั้งคราวในรอบปี อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มกันอย่างเป็นทางการและมีการเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมากำหนด

กิจกรรมประจำปีร่วมกันนั้นเริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา โดยกิจกรรมในยุคแรกๆ นั้นเป็นการจัดงานสังสรรค์ปีใหม่ร่วมกันในเมือง การประชุมประจำปีและการเล่นเกมสเพื่อให้อู้จักกันและเกิดความสามัคคี เป็นต้น เมื่อมีเยาวชนมั่งจากต่างหมู่บ้านและต่างจังหวัดเข้ามาเรียนและทำงานในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2540 จึงได้จัดตั้งเป็น “ชมรมเยาวชนมั่งจังหวัดเชียงใหม่” ขึ้น โดยเป็นการรวมกลุ่มเยาวชนมั่งทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านต่างๆ บนภูเขาและที่เข้ามาเรียนและทำงานในเมืองเชียงใหม่เข้าด้วยกัน กิจกรรมหลักที่ชมรมนี้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีนั้นคือการปลูกป่าในหมู่บ้านมั่งบนภูเขาในช่วงวันแม่ และการจัดงานกินข้าวใหม่ในเมืองในช่วงประมาณเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน

ความหลากหลายของกลุ่มเยาวชนมั่งในเมืองเชียงใหม่เริ่มมีมากขึ้นประมาณช่วงปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ด้วยการที่กลุ่มนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ได้จัดตั้งเป็นชมรมนักศึกษาในสถาบันของตนขึ้น เป็นต้นว่าชมรมนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคพายัพ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และวิทยาลัยอาชีวศึกษาอื่นๆ โดยจำนวนนักศึกษาที่เข้ามาเข้าร่วมเป็นสมาชิกในชมรมดังกล่าวนั้นในแต่ละจะอยู่ที่ประมาณ 30-100 คน ทั้งนี้ กิจกรรมหลักที่ชมรมนักศึกษาในแต่ละสถาบันจัดขึ้นเป็นประจำนั้น นอกจากการพบปะกันเป็นประจำทุกเดือนแล้ว ยังมีการจัดกิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนาเข้าไปที่หมู่บ้านบนภูเขาด้วย เช่น การจัดงานวันเด็กและการจัดค่ายภาคฤดูร้อน นอกจากนั้นแล้วยังมีการจัดกิจกรรมร่วมระหว่างชมรมนักศึกษาในต่างสถาบัน เช่น การแข่งขันกีฬาประจำปี การประชุมนิเทศนักศึกษาใหม่ และการจัดเทศกาลปีใหม่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การรวมตัวและทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนมั่งในเมืองดังกล่าวนี้ยังคงจำกัดอยู่แต่ในกลุ่มที่เป็นนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาและอาชีวศึกษาเป็นหลัก โดยกลุ่มที่เรียนระดับต่ำกว่านั้นกับกลุ่มเยาวชนที่เข้ามาทำงานจะมีโอกาสน้อยมากในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ดังนั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2548-2550 จึงมีโครงการ “เครือข่ายติด้านภัยเอดส์” ของสมาคมสร้างสรรค์และพัฒนาเมืองในประเทศไทย กับโครงการ “วัฒนธรรมและการพัฒนาระบบคุ้มครองเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง” เข้าไปจัดกิจกรรมร่วมระหว่างสองกลุ่มนี้กับกลุ่มที่เป็นนักศึกษาที่มีอยู่เดิมแล้ว

3. เครือข่ายชุมชนมั่ง

การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของชุมชนมั่งบนภูเขาแล้วมีกิจกรรมที่ส่งผลต่อการสร้างระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนมั่งนั้นเริ่มต้นขึ้นในกลุ่มหมู่บ้านมั่งในพื้นที่อำเภอเมืองและแมริมของจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เนื่องจากเกิดปัญหาการระบาดของเฮอร์นที่เข้ามาสู่หมู่บ้านมั่งในพื้นที่ดังกล่าว นอกจากหน่วยงานราชการ โดยมูลนิธิโครงการหลวง ร่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถานีอนามัย และตำรวจในท้องที่ จะได้ดำเนินโครงการบำบัดยาเสพติดขึ้นในหมู่บ้านหลายครั้งแล้ว ยังได้ทำการฝึกอบรมชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบำบัด ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดด้วย ทั้งนี้ ประเด็นต่างๆ ที่เครือข่ายหมู่บ้านมั่งดังกล่าวทำร่วมกันอยู่เป็น

ประจําآنครอบคํลุมทั้งดํานสํงแวดลํอม อาชีพ ยาเสพติด วัฒนธรรม และการศึษา ซึ่งกลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นหนึ่งในกลุ่มประชากรเป้าหมายหลักที่หมู่บ้านเครือขายทำกิจกรรมร่วมกันด้วย โดยมีทั้งนโยบายและกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่ดำเนินการโดยกลุ่มผู้นำทางการ ผู้นำตามธรรมชาติ และตัวเยาวชนเอง เช่น การกำหนดกฎเกณฑ์และบรรทัดให้เยาวชนแต่งงานกันภายหลังจากอายุ 20 ปีแล้ว ข้อตกลงการปรับไหมกรณีเยาวชนต้องนอกสมรสแล้วไม่ยอมแต่งงาน การชกต่อยกัน การฝึกอบรม ประเด็นจริยธรรมและฟื้นฟูวัฒนธรรมมั่ง รวมไปถึงการส่งเสริมทุนการศึกษาแก่เด็กที่เรียนดี และการจัดกิจกรรมกีฬาเยาวชนในหมู่บ้านเครือขาย ฯลฯ

สำหรับในเมืองเชียงใหม่นั้น เนื่องจากมีชาวมั่งน้อยครอบครัหรือ่น้อยรายบุคคลมากที่ลงมาอยู่ใกล้ชิดกัน ส่วนใหญ่จะสร้างบ้าน เช่าหอพักหรืออาศัยอยู่ในกับคนอื่นในสถานที่ที่ราคาถูกและใกล้กับแหล่งทำการค้า สถานที่ทำงาน และสถานศึษา ดังนั้น ความเป็นชุมชนมั่งในเมืองเชียงใหมจึงมีได้หมายถึงการที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันแบบหมู่บ้านบนภูเขาอีกต่อไป แต่เป็นลักษณะของเครือขายความสัมพันธ์ที่สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ได้มีโอกาสพบปะกันเป็นครั้งคราว แม้ว่ารูปแบบความสัมพันธ์ของความเป็นชุมชนมั่งในเมืองเชียงใหมจะมีลักษณะที่หลวมและกระจัดกระจายกันไปในพื้นที่กว้าง แต่บนพื้นฐานของความเป็นชุมชนมั่งดังกล่าวก็มีผลต่อระบบการคํมครองเด็กและเยาวชนอย่างมาก เป็นต้นว่า การจัดกิจกรรมปฐมนิเทศนักเรียนมั่งที่เริ่มเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองให้รู้จักเพื่อนที่เป็นคนมั่งด้วยกันเพื่อที่จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญาที่เกิดขึ้น การคอยเตือนสติกันและกันในหมู่บ้านที่หนึ่งทีใกล้ชิดเพื่อไม่ให้สมาชิกต้องไปเผชิญกับปัญาต่างๆ การช่วยเหลือทางด้านกฎหมายเมื่อมีคนประสบปัญา การช่วยเหลือหรือแนะนำสถานที่พักพิงเมื่อเด็กและเยาวชนต้องเผชิญกับปัญาและต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน รวมไปถึงการพึ่งพาอาศัยกันเรื่องเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียนหรือการลงทุนเมื่อยามขาดแคลน

4. องค์กรรมมั่งและองค์กรรมทางศาสนา

การรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรรูปแบบใหม่ในหมู่มั่งในเมืองเชียงใหม มีทั้งในรูปที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายในลักษณะของนิติบุคคล กับทั้งองค์กรทางศาสนา โดยเฉพาะองค์กรศาสนาคริสต์นิกายต่างๆ กับวัดในพุทธศาสนา ทั้งนี้ ในส่วนของสมาคมสร้างสรรค์และพัฒนามั่งในประเทศไทย (สมาคมฯมั่ง) สำหรับในชุมชนแม่สาใหม่นั้น สมาคมฯ มั่งได้ดำเนินโครงการพัฒนาชุมชน การส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมมายาวนาน โดยร่วมกับผู้รู้และผู้นำของชุมชน ส่วนในกรณีของเด็กและเยาวชนนั้นก็ได้ร่วมกันจัดทำโครงการฝึกอบรมเยาวชนและการช่วยเหลือในกรณีที่เด็กถูกละเมิดด้วย

อีกองค์กรหนึ่งที่ปัจจุบันมีบทบาทในด้านการช่วยเหลือและคํมครองเด็กและเยาวชนมั่งและกลุ่มชาวเขาอื่นๆ ซึ่งมีสำนักงานอยู่ในเมืองเชียงใหมคือบ้านรวมใจ ภายใต้สมาคมพัฒนาคุณภาพชีวิตบนที่สูง ประการสำคัญคือการช่วยอบรม ฝึกนิสัยให้เป็นคนดี ควบคุมไม่ให้เด็กและเยาวชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับ

กับอบายมุข รวมทั้งการแก้ไขปัญหาล้วนตัวและปัญหาอื่นๆ ที่เด็กเหล่านี้เผชิญในระหว่างที่เข้ามาเรียนในเมือง ทั้งนี้ นอกจากการทำกิจกรรมหลักของบ้านรวมใจกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักเรียนนักศึกษาที่พักในบ้านรวมใจแล้วยังเน้นกิจกรรมการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มของสตรีและเด็ก ทั้งในรูปของการเผยแพร่ข้อมูลเพื่อรณรงค์และการช่วยเหลือทางด้านบ้านพักฉุกเฉินและการช่วยเหลือด้านกฎหมาย เมื่อเด็กและสตรีถูกละเมิดด้วย

หอพักคริสเตียนนับเป็นองค์กรรูปแบบใหม่ในเมืองอีกองค์กรหนึ่งที่นอกจากจะเน้นด้านการเผยแพร่ศาสนาเป็นหลักแล้วยังมีบทบาทในการช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กและเยาวชนอีกด้วย โดยปัจจุบันมีทั้งที่เป็นโบสถ์ที่มีหอพักอยู่ในตัว และทั้งที่ดำเนินการโดยชาวม้งคริสเตียนเองและโดยบุคคลที่ไม่ใช่ชาวม้งแต่ให้บริการช่วยเหลือครอบคลุมเด็กและเยาวชนอีกด้วย กลุ่มโปรเตสแตนต์เป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมส่งเสริมความสามารถและการสร้างความสัมพันธ์กับเด็กอื่นมากกว่าอีกสองกลุ่ม กับทั้งยังมีหอพักที่ตัวอำเภอแมริมในการรับช่วงต่อพาเด็กที่จบชั้นประถมในหมู่บ้านเข้าไปเรียนต่อในเมือง

วัดในพุทธศาสนาเป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทในการส่งเสริมและคุ้มครองเด็กม้ง ทั้งในหมู่บ้านและในเมืองเชียงใหม่ โดยในหมู่บ้านนั้นเริ่มมีการส่งพระสงฆ์ในโครงการพระธรรมจาริกเข้าไปจัดตั้งเป็นอาศรมเมื่อปี พ.ศ. 2512 แล้วในปี พ.ศ. 2513 โครงการนี้เริ่มพาเด็กชายชาวม้งจากบ้านแม่สาใหม่ลงมาบวชเป็นสามเณรรุ่นแรกจำนวน 9 คน จากนั้นจึงได้ลงมาอย่างต่อเนื่องทุกปี อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตนั้นในส่วนของบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมสั่งสอนและคุ้มครองเด็กม้งทั่วไปในหมู่บ้านแทบจะไม่มีเลย เพราะช่องว่างเรื่องภาษาและระบบความเชื่อของชาวม้งที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับภาษาไทยและศาสนาพุทธ สำหรับในส่วนของบทบาทของวัดในพุทธศาสนากับกลุ่มเยาวชนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้น จะมีเพียงกลุ่มของสามเณรและพระภิกษุที่บวชแล้วอาศัยอยู่ในวัดเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ที่วัดศรีโสดาและวัดวิเวกวาราม ส่วนวัดอื่นๆ นั้นจะมีพระที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเพียงไม่กี่รูปเท่านั้น ในขณะที่กลุ่มเด็กและเยาวชนทั่วไปนั้นพบว่าไม่ได้เข้าวัดเพื่อทำบุญตักบาตรหรือฟังเทศน์ฟังธรรมเลย ส่วนพระสงฆ์เอง ถึงแม้จะมีเป็นจำนวนมากที่เป็นคนม้ง แต่ก็ไม่ได้เข้าถึงกลุ่มชาวบ้านที่เป็นม้งในเมือง โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้ามาเรียนและประกอบอาชีพในเมืองเชียงใหม่

5. องค์กรปกครองและพัฒนาในชุมชน

คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำสูงสุดนั้นเป็นองค์กรปกครองหลักอย่างเป็นทางการของหมู่บ้าน เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการบริหารพัฒนาหมู่บ้านกับการกำหนดและบังคับใช้กฎเกณฑ์ที่ร่างขึ้น รวมทั้งอำนาจในการตัดสินคดีความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพราะโดยหลักปฏิบัติแล้วหากไม่ใช่เป็นคดีความหรือความผิดทางอาญาที่ร้ายแรงแล้วคู่กรณีชาวม้งนิยมให้มีการไกล่เกลี่ยโดยคณะกรรมการฝ่ายรักษาความสงบและผู้ใหญ่บ้าน แทนที่จะนำขึ้นสู่กระบวนการได้ส่วนและตัดสินโดยกระบวนการของกฎหมาย จากข้อมูลที่รวบรวมมาได้ กับการสังเกตในหมู่บ้าน พบว่าบทบาทของ

คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีต่อเด็กและเยาวชนนั้นจะเน้นหนักทางด้านการแก้ไขปัญหามากกว่าการส่งเสริมและป้องกัน

6. หน่วยงานภาครัฐ

ศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นองค์กรสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ แม้ว่าศูนย์ดังกล่าวจะได้รับการจัดตั้งขึ้นทั้งในระดับจังหวัดและอำเภอ กับทั้งมีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนเข้ามาร่วมเป็นคณะทำงาน และมีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์และโครงการเอาไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัตินั้นยังคงประสบปัญหาหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะแหล่งเงินทุนกับความร่วมมือของหน่วยงานที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการ เพราะงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐก็มีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องแสวงหาแหล่งเงินทุนจากองค์กรภาคเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กและสตรี ในขณะที่บทบาทและความร่วมมือของหน่วยงานที่เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงานนั้นก็มีน้อย เพราะบางองค์กรนั้นได้รับเชิญให้มาเป็นคณะทำงานในลักษณะของการอาสาสมัคร โดยมีเพียงไม่กี่องค์กรที่มีโครงการหรือกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

หน่วยงานหลักของรัฐที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการคุ้มครองเด็กและเยาวชนอีกสองหน่วยงานคือ ตำรวจและสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยในส่วนของตำรวจนั้นเป็นภารกิจหลักอยู่แล้วที่จะต้องมีส่วนตรวจสอบออกปฏิบัติการเพื่อคอยสอดส่องดูแลและป้องกันไม่ให้เกิดการก่อปัญหาขึ้น กับการเข้าไปสอบสวนหรือจับกุมในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้นแล้วดำเนินการส่งต่อไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการฟ้องร้องในชั้นศาลต่อไป ส่วนสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้นจะคอยทำหน้าที่รับเด็กและเยาวชน (เด็กคือกลุ่มที่อายุระหว่าง 7-14 ปี และเยาวชนคือกลุ่มที่อายุระหว่าง 14-18 ปี) จากตำรวจและเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยงานของสถานพินิจฯ นั้นเน้นที่ 3 กระบวนการ คือ 1) การควบคุมดูแล 2) การบำบัดฟื้นฟูและแก้ไข และ 3) การส่งกลับคืนสู่ครอบครัวและชุมชน

ภายในชุมชนที่ทำการศึกษานั้นพบว่ามืองค์กรทางสังคมทั้งที่เป็นองค์กรในระบบโครงสร้างทางสังคมแบบดั้งเดิมและองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่ที่มีบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนกระบวนการทำงานปกป้องคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนมี โดยในระยะที่ผ่านมาองค์กรต่างๆ ภายใต้ระบบโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวได้ทำงานครอบคลุมประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนอยู่บ้าง แต่ยังไม่ถึงกับการมุ่งที่กลุ่มประชากรเด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักเฉพาะ ในขณะเดียวกัน พบว่าระบบความเชื่อและพิธีกรรมทั้งที่เป็นแบบมั่งดั้งเดิมกับศาสนาคริสต์นั้นมีหลายอย่างที่แฝงเอาไว้ด้วยนัยยะของการปกป้องและคุ้มครองเด็กและเยาวชนไม่ให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนในสังคม ดังนั้น โครงการนี้จึงเน้นการส่งเสริมกิจกรรมที่อยู่บนพื้นฐานขององค์กรทางสังคมที่มีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นในหมู่บ้านบนภูเขาหรือในเมืองก็ตาม อย่างไรก็ตาม ความเป็นไปได้ในการพัฒนาระบบกลไกในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชนนั้นค่อนข้างจะเป็นไปได้อย่างยากในระดับปฏิบัติ เพราะข้อจำกัดเรื่องขอบเขตความรับผิดชอบของหน่วยงานราชการและองค์กร

พัฒนาเอกชนที่กว้างขวาง กลุ่มประชากรเป้าหมายที่หลากหลายและแตกต่างกันทางสังคม และความไม่ต่อเนื่องของนโยบายและบุคลากรในระดับปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐ

สรุป

เด็กและเยาวชนเป็นหนึ่งในกลุ่มประชากรที่สำคัญในสังคม การที่พวกเขาจะเติบโตขึ้นแล้วกลายเป็นกำลังสำคัญในการนำพาชุมชนและสังคม หรือจะกลายเป็นคนสร้างปัญหาและเป็นภาระให้กับสังคมตลอดไปนั้นย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่เขาเจริญเติบโตขึ้นด้วย โดยเฉพาะวิธีการเลี้ยงดูของพ่อแม่และกระบวนการทางสังคมในการกล่อมเกลาและปกป้องคุ้มครองไม่ให้เด็กและเยาวชนต้องกลายเป็นผู้ที่ถูกละเมิดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ฉะนั้น โครงการวิจัยนี้จึงได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อศึกษาถึงระบบค่านิยมเกี่ยวกับการมีลูกและวัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมม้ง กับทำความเข้าใจสถานภาพและปัญหาของเด็กและเยาวชนม้งในบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งความพยายามในการพัฒนาระบบและกลไกที่เหมาะสมในการปกป้องคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในชุมชนม้ง โดยเลือกทำการศึกษเปรียบเทียบในสองชุมชน คือบ้านแม่สาใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านม้งที่อยู่บนภูเขา กับชุมชนม้งในเมืองเชียงใหม่

ม้งเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่แต่เดิมอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงเป็นหลัก หรือที่รู้จักกันในนาม “ชาวเขา” ในภาคเหนือของประเทศไทย การที่แต่เดิมชาวม้งนิยมตั้งชุมชนอยู่บนภูเขาเป็นหลัก ซึ่งค่อนข้างจะเป็นลักษณะของสังคมที่มีความโดดเดี่ยว การติดต่อค้าขายและพึ่งพาสังคมภายนอกมีค่อนข้างน้อย จึงมีระบบเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาตัวเองเป็นหลัก ซึ่งต้องอาศัยแรงงานในครอบครัวเป็นหลักในกระบวนการผลิต ส่วนในด้านสังคมนั้นม้งมีระบบโครงสร้างทางสังคมที่เป็นแซ่ตระกูลและสืบเชื้อสายทางฝ่ายผู้ชาย ซึ่งสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากสังคมจีน มีระบบความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ ฉะนั้น สังคมม้งจึงมีค่านิยมในการมีลูกเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุผลในเชิงการผลิตและความต้องการมีลูกชายเอาไว้เลี้ยงดูตัวเองในยามชราและเอาไว้สืบตระกูล

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมม้งเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงประมาณสี่ทศวรรษที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากกระบวนการพัฒนาและความเจริญที่เริ่มเข้าสู่ชุมชนบนพื้นที่สูงตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในชุมชนแม่สาใหม่ที่เลือกเป็นพื้นที่สำหรับทำการศึกษาในครั้งนี้สามารถแบ่งพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมออกได้เป็นสามยุคด้วยกัน คือ ยุคของสังคมโดดเดี่ยวหรือสังคมบ้านป่า (ก่อน พ.ศ. 2500) ยุคของการพัฒนา (พ.ศ. 2501-2530) และยุคการอพยพเข้าเมือง (พ.ศ. 2531-ปัจจุบัน) ดังนั้น เด็กและเยาวชนจึงเข้าสู่เมืองเชียงใหม่เพื่อให้มีโอกาสได้เรียนในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น กับทั้งด้วยวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาทางเลือกในการประกอบอาชีพที่อยู่นอกเหนือภาคการเกษตร

ค่านิยมการมีลูกและวัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูก

ผลจากการเก็บข้อมูลในสองชุมชนที่ทำการศึกษาพบว่าคนม้งในวัยที่ขณะนี้มียุอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไปนั้นนิยมมีลูกเป็นจำนวนมาก หรือปล่อยให้ลูกเกิดตามธรรมชาติจนกว่าจะหมดวัยเจริญพันธุ์ ด้วยเพราะมีความเชื่อว่าหากผู้เป็นแม่เกิดลูกจนหมดแล้วชาติหน้าจะได้ไม่ต้องเกิดมาเป็นผู้หญิงให้ลำบากกับการอุ้มท้องและเลี้ยงดูลูกอีก นอกจากนั้นแล้วการนิยมมีลูกจำนวนมากดังกล่าวยังสัมพันธ์กับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในยุคของการพึ่งพาตนเองก่อนหน้านี้ด้วย ดังนั้น จึงไม่พบว่าในยุคก่อนหน้านี้มีปัญหาการทอดทิ้งลูกเกิดขึ้นในสังคมม้ง หากแต่มีการรับลูกคนอื่นมาเป็นลูกบุญธรรมมากกว่า นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าคนที่สังคมม้งมีระบบแซ่ตระกูลและการสืบทอดตระกูลผ่านทางฝ่ายชายเป็นหลัก รวมทั้งการที่จะต้องพึ่งพาลูกหลานในการเลี้ยงดูในยามชราอันมีอิทธิพลต่อความต้องการในการมีลูกชายมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับค่านิยมการมีลูกของคนรุ่นใหม่ที่มีอายุประมาณ 40 กว่าปีลงมา นั้น จะพบว่าในหมู่บ้านบนภูเขานั้นเริ่มต้องการน้อยลง ด้วยเพราะสภาพความกดดันทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและเศรษฐกิจเป็นหลัก อันเนื่องมาจากพื้นที่ทำกินมีอยู่อย่างจำกัด และมีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น การเลี้ยงดูลูกนั้นถือเป็นการลงทุนระยะยาวที่ต้องใช้ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงสำหรับในกลุ่มของคนม้งรุ่นใหม่ที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน พบว่ามีการปรับค่านิยมในการมีลูกไปตามบริบทของสังคมเมือง โดยนิยมมีลูกเพียงประมาณ 2-4 คนเท่านั้น

ในส่วนของวัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูกของชาวม้งโดยรวมนั้นสามารถสรุปได้ว่า ประการแรก คนม้งยังนิยมการสั่งสอนด้วยวิธีการเฆี่ยนตีเมื่อลูกกระทำความผิดแล้วต้องการลงโทษลูก หรือเมื่อต้องการอบรมสั่งสอนลูก ทั้งนี้ การเฆี่ยนตีลูกโดยพ่อแม่ไม่มีได้มีเจตนาในการทำร้ายร่างกายหรือเป็นการทรมานแต่ถือว่าเป็นการอบรมสั่งสอน ประการที่สอง พ่อแม่นิยมใช้วิธีการดุด่าเมื่อลูกกระทำความผิดแล้ว กับห้ามไม่ให้ลูกกระทำ แต่มักไม่อธิบายเหตุผลให้ลูกเข้าใจอย่างกระจ่าง ด้วยเชื่อว่าหากพูดออกไปแล้วจะกลายเป็นลางร้ายให้เกิดปัญหาขึ้นมาจริงๆ ประการที่สาม พ่อแม่คนม้งไม่มีวัฒนธรรมในการชื่นชมและให้กำลังใจลูกอย่างเปิดเผยเมื่อลูกกระทำความดีหรือประสบความสำเร็จในชีวิต ทำให้ลูกเกิดความรู้สึกน้อยใจเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนในสังคมพื้นราบ ประการที่สี่ ช่องว่างของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกที่เป็นเพศตรงข้ามเมื่อลูกโตแล้ว โดยเฉพาะการสัมผัสสร้างกายระหว่างแม่กับลูกชายในที่สาธารณะและการสัมผัสกับการปรึกษาเรื่องส่วนตัวระหว่างลูกสาวกับพ่อ ประการสุดท้าย คนม้งเชื่อว่าการที่ลูกจะเติบโตขึ้นเป็นคนดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับที่ตัวเด็ก จึงทำให้พ่อแม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูมากนัก

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของวัฒนธรรมการเลี้ยงดูลูกของคนม้งรุ่นใหม่ที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ นั้นพบว่าได้ปรับเปลี่ยนไปจากข้างต้นมาก เพราะได้เรียนรู้จากคนพื้นราบและแหล่งข้อมูล รวมทั้งสื่อต่างๆ มากขึ้น กระนั้นก็ตาม พ่อแม่ส่วนใหญ่ยังยอมรับว่าวัฒนธรรมการเลี้ยงดูของตัวเองยังคงได้รับอิทธิพลจากแบบม้งที่ติดมาจากในชุมชนอยู่ มิได้เป็นแบบสังคมพื้นราบทั้งหมด

ปัญหาและการละเมิดเด็ก

ปัญหาเด็กในชุมชนม้งบนภูเขานั้นมีหลายด้านด้วยกัน ปัญหาแรกคือการติดยาเสพติดของเด็กและเยาวชนอันเป็นผลจากการแพร่กระจายเข้ามาของเฮโรอีนประมาณปี พ.ศ. 2533 จากนั้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2540 ยาบ้าเริ่มเข้ามาแทนที่เฮโรอีน หากเปรียบเทียบกับผีที่ชาวบ้านปลูกเองในอดีตแล้ว เด็กและเยาวชนได้กลายเป็นทาสของยาเสพติดใหม่ทั้งสองชนิดนี้มากกว่าผี เพราะผีมีฤทธิ์ไม่รุนแรงและนิยมใช้กันในหมู่ผู้ใหญ่เท่านั้น ปัญหาที่สองคือการชกต่อยทำร้ายร่างกายกันของเยาวชนชายอันมีต้นเหตุมาจากการแย่งแฟนสาวกัน กับทั้งความแค้นส่วนตัวที่สะสมจากครั้งก่อนๆ จนกลายเป็นความอาฆาตในหมู่เยาวชนระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน ผลที่เกิดตามมาจากปัญหาการทำร้ายร่างกายกันนี้ นอกจากตัวเยาวชนเองจะได้รับบาดเจ็บสาหัสทางด้านร่างกายและจิตใจแล้ว ยังลามไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายด้วย ปัญหาที่สามคือการมีความรักตั้งครภัก์และแต่งงานกันก่อนวัยอันควร นับเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวม้งที่ตกทอดมาแต่รุ่นพ่อแม่ เพราะในสมัยก่อนนั้นพ่อแม่นิยมให้ลูกชายกับลูกสาวแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย เพื่อที่จะให้มีความรับผิดชอบและช่วยเหลือการผลิตในครอบครัวได้ แม้ปัจจุบันบริบททางเศรษฐกิจดังกล่าวจะได้เปลี่ยนไปแล้ว แต่ค่านิยมดังกล่าวยังคงอยู่เคียงคู่กับสังคมม้ง จึงส่งผลให้เยาวชนมักมีความรัก แต่ขาดข้อมูลและความรอบคอบในการป้องกัน จนทำให้เกิดการตั้งครภัก์ อันส่งผลให้เยาวชนหญิงต้องออกจากการเรียนและหากแต่งงานกัน ทั้งฝ่ายหญิงและชายก็จะมีโอกาสเรียนต่ออีก แต่ในกรณีของเยาวชนหญิงที่เข้ามาอยู่ในเมืองนั้นจะพบว่ามักมีการแอบทำแท้งด้วย ปัญหาที่สี่คือการขาดโอกาสทางการศึกษา เพราะพ่อแม่มีฐานะยากจน การศึกษาต่อในระดับมัธยม อาชีวศึกษาและอุดมศึกษานั้นจำเป็นต้องลงทุนเป็นจำนวนมาก แม้ปัจจุบันจะมีโอกาสกู้เงินจากกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาของรัฐบาล แต่จำนวนเงินที่ได้ก็ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย อีกทั้งการกู้ยืมดังกล่าวก็จะส่งผลในระยะยาวในเรื่องของหนี้สิน เพราะภายหลังจากที่สำเร็จการศึกษาแล้วนั้นโอกาสในการได้งานทำก็ยาก ในขณะเดียวกัน การออกโรงเรียนโดยไม่มีวุฒิทางการศึกษาที่ดีก็จะต้องเผชิญกับปัญหาการประกอบอาชีพด้วย ปัญหาสุดท้ายคือการทำงานในอาชีพเสี่ยง ด้วยการที่สำเร็จระดับการศึกษาต่ำและขาดทักษะ งานส่วนใหญ่ที่เยาวชนมีโอกาสได้ทำจึงมักเป็นงานที่ต้องใช้แรงงาน เช่น การเป็นพนักงานในร้านอาหาร บิมน้ำมัน โรงงานน้ำแข็ง โรงงานหล่อพลาสติกเรซิน อู่ซ่อมรถ ฯลฯ ซึ่งงานดังกล่าวส่วนใหญ่ต้องคลุกคลีอยู่กับสารเคมีและสภาพแวดล้อมที่มีมลพิษอันทำให้เกิดผลเสียต่อร่างกายและสภาพจิตใจ โดยขาดความเอาใจใส่ในการป้องกันตัวเอง นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าเยาวชนหญิงบางคนได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอาชีพที่เสี่ยงต่อการติดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เช่น การเปิดร้านคาราโอเกะ การเป็นเพื่อนนำเที่ยวให้กับชายชาวม้งที่มาจากต่างประเทศ หรือแม้แต่การใช้ชีวิตคู่อยู่ในเมืองโดยมิได้ระมัดระวังในการป้องกันตัวเองจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เป็นต้น

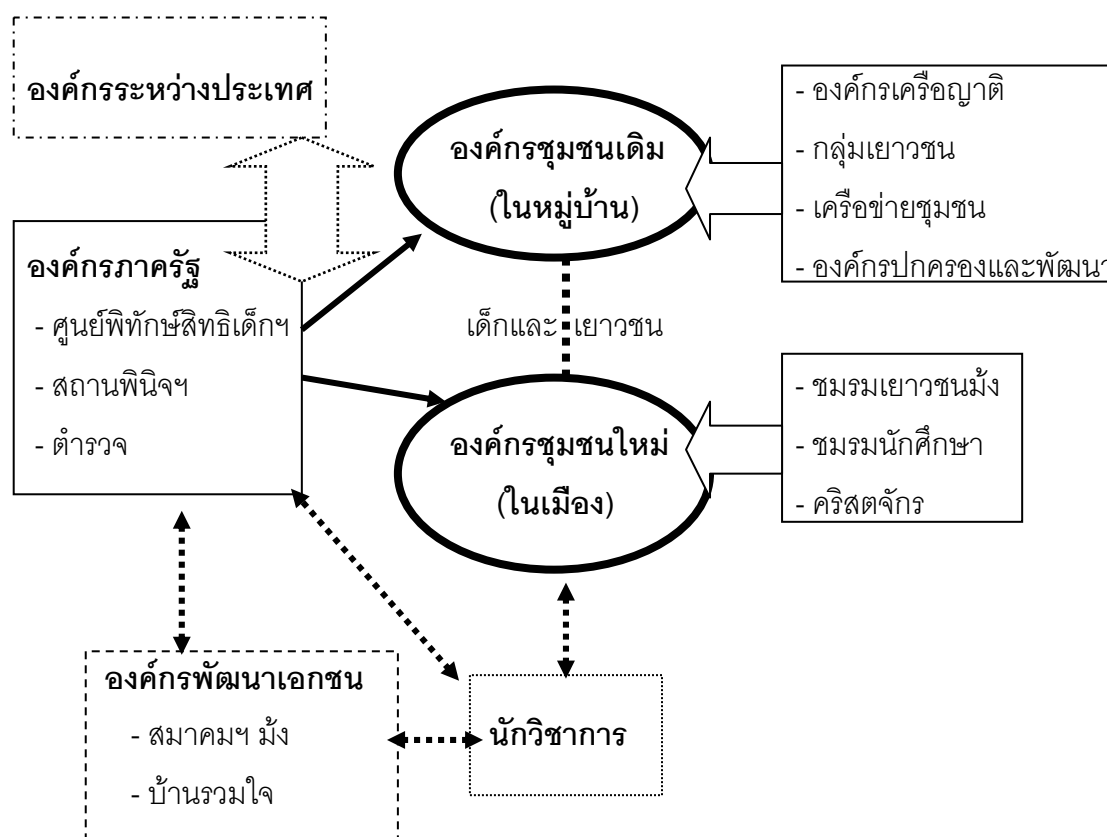
ทางด้านปัญหาการละเมิดและทอดทิ้งเด็กในชุมชนม้งที่ทำการเก็บข้อมูลนั้น ปัญหาแรกที่พบคือเด็กนอกสมรส ถึงแม้จะมีเพียงไม่กี่รายในชุมชน แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตัวเด็กและผู้เป็นแม่นั้นมีมาก

นับตั้งแต่การที่พ่อแม่พี่น้องของผู้เป็นแม่ไม่ยอมรับในตัวเธอและลูกที่เกิดมาให้เป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว การปล่อยให้เป็นการละเลยของผู้เป็นแม่ในการเลี้ยงดูแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยผู้ชายถูกปรับเงินเพียงครั้งเดียวเท่านั้น รวมไปถึงการที่เด็กเติบโตขึ้นท่ามกลางความมีปมด้อยในสังคม ทั้งนี้ เท่าที่พบนั้นโดยมากแล้วลูกเหล่านี้มักจะถูกส่งไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ที่แยกออกจากแม่ไปตั้งแต่วัยเด็ก ปัญหาที่สองคือการที่ครอบครัวแตกแยกแล้วทำให้เด็กกลายเป็นลูกกำพร้า ไร้ที่พึ่ง หากไม่มีญาติพี่น้องที่สามารถช่วยเหลือเลี้ยงดูได้ก็มักจะถูกส่งไปอยู่สถานสงเคราะห์ในเมือง ซึ่งการอยู่สถานสงเคราะห์จะเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ในพฤติกรรมที่ไม่ดีจากเด็กกำพร้าจากที่อื่นๆ จนทำให้ในหลายรายนั้นโตขึ้นมาเป็นเด็กที่มีปัญหาจนพ่อแม่หรือญาติพี่น้องไม่สามารถแก้ไขได้ ปัญหาที่สามคือการละเมิดทางเพศที่มีต่อเยาวชนหญิง ไม่ว่าจะเป็นการถูกบังคับข่มขืนโดยเยาวชนชาย หรือผู้ชายที่เป็นผู้ใหญ่ก็ตาม ปัญหาประการที่สี่คือการที่เด็กถูกแยกจากครอบครัวตั้งแต่วัยเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่พ่อแม่หวังดีแล้วส่งเข้าไปเรียนหนังสือในเมืองตั้งแต่อายุน้อย เพื่อที่จะให้สามารถพูดภาษาไทยคล่องและมีความรู้ในการสอบแข่งขันกับคนอื่นเมื่อเรียนสูงขึ้น จนทำให้เด็กขาดความอบอุ่นทางด้านครอบครัว ปัญหาประการต่อมาที่พบคือการใช้แรงงานเด็กและเยาวชนด้วยความเอาเปรียบเรื่องเวลาทำงานและอื่นๆ จากนั้นจ้าง โดยมักจะได้รับค่าจ้างไม่ตรงตามวุฒิหรืออัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่รัฐบาลกำหนดเอาไว้ โดยเยาวชนเหล่านี้ไม่กล้าเรียกร้องและไม่รู้จะไปร้องเรียนขอความเป็นธรรมจากที่ใด และปัญหาประการสุดท้ายคือ ปัญหาสัญชาติ อัตลักษณ์และอคติทางชาติพันธุ์ที่เด็กและเยาวชนมั่งต้องเผชิญเมื่อโตขึ้นแล้วออกจากชุมชนบนภูเขาไปปะทะสังสรรค์กับคนในพื้นที่ราบ ซึ่งส่งผลให้ขาดโอกาสในการได้รับการศึกษาและบริการอื่นๆ จากรัฐ เกิดความรู้สึกต่ำต้อยและกลายเป็นปมด้อยแก่ตนเองในท่ามกลางสังคมเมือง

ระบบการคุ้มครองเด็ก

โครงการวิจัยนี้พบว่าองค์กรต่างๆ นับตั้งแต่องค์กรเครือข่าย กลุ่มเยาวชน เครือข่ายชุมชนมั่งองค์กรมั่งและองค์กรทางศาสนา องค์กรปกครองและพัฒนาในชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ ล้วนแล้วแต่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กในสองชุมชนมั่งที่ทำการศึกษานี้ แต่บทบาทขององค์กรเหล่านี้ในด้านการสร้างระบบการคุ้มครองและป้องกันแก่เด็กและเยาวชนนั้นนับว่ายังมีน้อยมาก อย่างไรก็ตาม ประเด็นทางด้านการสร้างระบบคุ้มครองเด็กนั้นพบว่ามีการแฝงอยู่ในระบบวัฒนธรรมและพิธีกรรมที่เป็นความเชื่อ เป็นต้นว่า ในระบบความเชื่อของมั่งแบบดั้งเดิมนั้นมีการอัญเชิญหรือเข้าทรงเพื่อปกป้องคุ้มครอง การทำพิธีสักการะบรรพบุรุษ และการผูกข้อมือ ประการสำคัญของพิธีกรรมเหล่านี้คืออยู่ที่ทั้งตัวเนื้อหาและกระบวนการของพิธีกรรมที่สมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องต่างเข้ามาช่วยพรและอบรมสั่งสอนตัวเยาวชนที่มีการจัดพิธีกรรมดังกล่าวไว้ สำหรับกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์นั้น การอธิษฐานในโอกาสต่างๆ ล้วนแล้วแต่แฝงเอาไว้อยู่เนื้อหาที่มีความหมายและสัญลักษณ์ของการอบรมสั่งสอนเพื่อปกป้องและคุ้มครองเด็กทั้งสิ้น

จากพื้นฐานข้อค้นพบดังกล่าว การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนากลไกการคุ้มครองเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในทั้งสองชุมชนจึงเป็นการพยายามเชื่อมโยงองค์กรที่มีอยู่แล้วเหล่านี้เข้าด้วยกัน ดังแผนภาพนี้

องค์กรชุมชน ทั้งที่เป็นองค์กรภายใต้โครงสร้างทางสังคมแบบดั้งเดิมในชุมชนบนภูเขา กับ องค์กรชุมชนแบบใหม่ในเมือง เป็นองค์กรที่มีบทบาทมากที่สุดในการปกป้องคุ้มครองและแก้ไขปัญหา เด็กและเยาวชน เพราะบุคคลที่เกี่ยวข้องภายใต้โครงสร้างขององค์กรดังกล่าวเป็นคนในชุมชนที่เด็กและเยาวชนคุ้นเคยในชีวิตประจำวัน ไม่มีปัญหาในการสื่อสารทั้งทางด้านภาษาและวัฒนธรรม เพียงแต่ในระยะที่ผ่านมาองค์กรดังกล่าวยังให้ความสำคัญกับประเด็นการสร้างระบบปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนน้อยไป ดังนั้น จึงจำเป็นต้องได้รับการกระตุ้นและสนับสนุนจากภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และวิชาการ

ทางด้านขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีคนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทำงานอยู่ด้วย กับองค์กรที่จัดตั้งขึ้นและบริหารโดยกลุ่มชาติพันธุ์ผู้นั้น เป็นที่รู้จักและพึ่งพาของเด็กและเยาวชน หรือแม้กระทั่งพ่อแม่ได้ ดีกว่าองค์กรภาครัฐและองค์กรภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เพราะสามารถสื่อสารด้วยภาษาเดียวกัน และมีวัฒนธรรมกับวิถีคิดที่ใกล้เคียงกัน กับทั้งผู้ปกครองและเด็กยังสามารถเข้าถึงและเกิดความรู้สึกที่เท่าเทียมในการติดต่อประสานงานกัน โดยเฉพาะในยามที่ประสบปัญหาและต้องการความช่วยเหลือ

ในส่วนขององค์กรภาครัฐที่มีบทบาทนั้น นอกจากเจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่กับเจ้าหน้าที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนแล้ว ศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก จังหวัดเชียงใหม่ เป็นองค์กรภาครัฐที่เพิ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ โดยที่ตัวองค์กรนั้นประกอบด้วยคณะกรรมการที่มาจากหน่วยงานฝ่ายต่าง ๆ ของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งในระหว่างที่ผ่านมานั้นนับว่าบทบาทในการรณรงค์และปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานอื่นยังมีค่อนข้างน้อย รวมทั้งการประชาสัมพันธ์รณรงค์ยังไม่เป็นที่รับรู้กันอย่างแพร่หลายของชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะองค์กรขนาดเล็ก จึงทำให้บทบาทที่มีต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนในระดับพื้นที่นั้นยังมีน้อย อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับหน่วยงานของภาครัฐโดยรวมนั้นคือการที่เป็นระบบราชการมักมีการเปลี่ยนตัวเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนอยู่บ่อยๆ ทำให้แนวทางการทำงานและความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีกับองค์กรพันธมิตรที่เป็นภาครัฐอื่นๆ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชนนั้นขาดความต่อเนื่อง

ความคิดเห็นของชาวบ้านและเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนอีกประการหนึ่งที่ได้จากการจัดเวทีอภิปรายคือมีช่องว่างทางวัฒนธรรมและการสื่อสารระหว่างผู้ใช้บริการที่เป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์กับหน่วยงานราชการที่ทำงานเกี่ยวกับเด็ก เพราะในแง่มุมมองของเด็กและผู้ปกครองที่เป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมักจะเผชิญกับภาษาพูดและวัฒนธรรมที่ไม่อาจสื่อถึงได้อย่างเป็นกันเองเมื่อยามประสบปัญหานอกจากนั้นแล้วยังมีความรู้สึกด้อยในความเป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่มักถูกตอกย้ำอยู่เสมอว่าเป็นกลุ่มคนที่มีปัญหาหรือสร้างปัญหาให้กับสังคม รวมทั้งความไม่ชัดเจน ความสับสนซับซ้อนและล่าช้าของระบบราชการ ทำให้ผู้คนที่ประสบปัญหาส่วนใหญ่ตัดสินใจไม่เข้าหาและดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมายบ้านเมือง ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนทำการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับภารกิจของหน่วยงานและกระบวนการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับประเด็นปัญหาของเด็กและเยาวชน กับทั้งให้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมในการทำงานแบบราชการที่แฝงไว้ด้วยระบบอำนาจและการสั่งการ และลดอคติทางชาติพันธุ์ในการทำงานกับเด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์

สำหรับในส่วนขององค์กรระหว่างประเทศนั้น อย่างน้อยมีสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรกคือหน่วยงานหรือองค์กรระหว่างประเทศ ทั้งที่เป็นองค์กรแหล่งทุนและองค์กรทางด้านสิทธิมนุษยชนทางด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนการทำกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนของหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชนในประเทศไทย กับทั้งผลักดันให้เกิดผลในทางปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิและการคุ้มครองเด็ก ส่วนที่สองคือการลงสัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของรัฐบาลไทย ตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2535 โดยจะต้องปฏิบัติให้ได้ตามข้อตกลงที่ให้ไว้ตามสนธิสัญญาดังกล่าว กับจะต้องส่งรายงานภายใน 2 ปีหลังจากที่ได้เข้าเป็นรัฐภาคี และทุก 5 ปีหลังจากการส่งรายงานฉบับแรก ฉะนั้น องค์กรระหว่างประเทศและความผูกพันกับอนุสัญญาดังกล่าวจึงมีผลต่อ

นโยบายของรัฐไทย การขับเคลื่อนขององค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาชนในการส่งเสริมและพัฒนา
งานทางด้านเด็กและเยาวชนในระยะที่ผ่านมา

กล่าวโดยสรุปแล้ว การพัฒนาระบบและกลไกในการคุ้มครองป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กใน
กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่เหมาะสมนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของโครงสร้างและบทบาทขององค์กรที่มีอยู่แล้ว
โดยเริ่มจากการจัดเวทีและกิจกรรมเพื่อต่อยอดจากสิ่งที่องค์กรได้ทำอยู่ก่อนแล้ว กับทั้งการเชื่อมองค์กร
ที่เกี่ยวข้องให้เกิดเป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ในแง่ของความยั่งยืนของความร่วมมือ
นั้นจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบเข้าด้วยกัน เป็นต้นว่า ความเข้าใจของเด็กและผู้ปกครอง
บุคลิกและความต่อเนื่องในการทำงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ นโยบายของรัฐจากส่วนกลาง ความ
เคลื่อนไหวในระดับนานาชาติ และการหนุนเสริมของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ

บรรณานุกรม

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2545) *ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 2 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ.*

2545. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง
ของมนุษย์.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2546) *พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก*. กรุงเทพฯ:
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กองควบคุมพืชเสพติด (2523) *โครงการ HAMP เพื่อชาวไทยภูเขา*. กรุงเทพฯ: กองควบคุมพืชเสพติด
สำนักงาน ป.ป.ส. สำนักงานกฤษฎามนตรี.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (2548) *หลักกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไปเกี่ยวกับสนธิสัญญา
ด้านสิทธิมนุษยชนและอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิ
มนุษยชนแห่งชาติ

บุญเสริม สาตราภัย (2536) “ยุทธการปางปาคา” *เชียงใหม่นิวส์*. วันที่ 2 มิถุนายน – 23 กรกฎาคม.

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2548) *ม้ง: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศูนย์เฝ้าระวังคาทอลิก เชียงใหม่ (2000) *25 ปี ศูนย์เฝ้าระวัง 50 ปี นายชุมพาบอด แฮรี ทีล*. เชียงใหม่: ศูนย์เฝ้า
ระวังคาทอลิก.

Bernartzik, Hugo Adolf (1970) *Akha and Miao: Problems of Applied Ethnography in
Farther India*. Translated from the German by Alois Nagler. New Haven: Human
Relations Area Files.

Cheung, Siu-woo (1996) *Subject and Representation: Identity Politics in Southeast
Guizhou*. Ph. D. Dissertation, University of Washington.

- Diamond, Norma (1995) "Defining the Miao: Ming, Qing, and Contemporary Views," in *Cultural Encounters on China's Ethnic Frontiers*. Stevan Harrell, ed. Seattle, WA: University of Washington Press. Pp. 91-116.
- Geddes, William R. (1976) *Migrants of the Mountains: The Cultural Ecological of the Blue Miao (Hmong Njua) of Thailand*. Oxford: Clarendon Press.
- Kunstadter, Peter, et al. (1989) Hmong Child Survival in Thailand, Laos and California. A paper prepared for Annual Meeting of the Society for Applied Anthropology, April 5-9, 1989, Santa Fe, New Mexico.
- Lemoine, Jacques (2005) "What is the actual number of the (H)mong in the world?," *Hmong Studies Journal*, (6): 1-8.
- McCoy, Alfred W (1991) *The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade*. New York: Lawrence Hill Books.
- Mottin, Jean (1980) *The History of the Hmong (Meo)*. Bangkok: Rung Ruang Ratana Printing.
- Prasit Leepreecha (2001) *Kinship and Identity among Hmong in Thailand*. Ph. D. Dissertation, University of Washington.
- Schein, Louisa (1986) "The Miao in Contemporary China: A Preliminary Overview," in *Hmong in Transition*. Glennd L. Hendricks, Bruce T. Downing, and Amos S. Deinard, eds. Staten Island, New York: The Center for Migration Studies of New York, Inc. and the Southeast Asian Refugee Studies Project of the University of Minnesota. Pp. 73-86.
- Symonds, Patricia V. (1991) *Cosmology and the Cycle of Life: Hmong Views of Birth, Death and Gender in a Mountain Village in Northern Thailand*. Ph. D. Dissertation, Brown University.

ข. กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัย วัฒนธรรมและการพัฒนาระบบการคุ้มครองเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ วิธีการ ระบบกลไกและกระบวนการขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองดูแลเด็กม้ง โดยเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่อยู่ในชุมชนม้งบนภูเขากับกลุ่มที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่
2. ศึกษาสาเหตุและธรรมชาติของเด็กม้งที่ถูกละเมิด รวมทั้งกลไกและกระบวนการในการแก้ไข โดยเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่อยู่บนภูเขากับในเมืองเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาระบบค่านิยมเกี่ยวกับการมีลูก และวัฒนธรรมในการอบรมสั่งสอนเด็กในสังคมม้ง ตลอดจนวิธีการและรูปแบบในการคุ้มครองเด็ก ในบริบทของครอบครัว องค์กร เครือญาติและระบบสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เปรียบเทียบระหว่างชุมชนม้งบนภูเขากับในเมืองเชียงใหม่
4. เพื่อสร้างและพัฒนาระบบ กลไกและเครื่องมือต่าง ๆ อันเป็นแนวทางเลือกที่เหมาะสมในการคุ้มครองป้องกันและแก้ไขปัญหาของเด็กม้งที่ถูกละเมิดในทั้งสองชุมชน

2. ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นลักษณะของงานวิจัยเชิงมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นลักษณะของทางด้านชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณนั้นก็มีความจำเป็นอย่างมากสำหรับการทำความเข้าใจกลุ่มประชากรเป้าหมายด้วย ฉะนั้น โดยหลักๆ แล้วโครงการนี้จะเน้นระเบียบวิธีดังต่อไปนี้

1. การสำรวจเอกสาร (Archival Research) โดยเฉพาะเอกสารทางวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบค่านิยมและวัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูลูกและการช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก ทั้งในสังคมทั่วไปและเฉพาะเจาะจงในสังคมม้ง กับการศึกษานโยบายของประเทศไทยและการโหมเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แล้วนำมาสู่การละเมิดและทอดทิ้งเด็ก นอกจากนั้นแล้วยังเน้นการศึกษาค้นคว้าแนวคิด นโยบายและกิจกรรมที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนได้ดำเนินการเกี่ยวกับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ในระยะเวลาที่ผ่านมาด้วย

2. การสำรวจเชิงปริมาณ (Survey) เน้นการสำรวจข้อมูลทางด้านประชากร สังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือนในชุมชนที่เลือกทำการเก็บข้อมูล ทั้งนี้เพื่อนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์และเขียนรายงานด้วย โดยขั้นตอนของการสำรวจเชิงปริมาณนั้นจะเริ่มตั้งแต่การออกแบบสอบถาม การสอบและปรับปรุง

แก้ไขเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ก่อนที่จะนำไปใช้จริง หลังจากทำการสำรวจแล้วจะนำมาลงรหัสและวิเคราะห์ประมวลผลทางสถิติด้วยโปรแกรม SPSS เพื่อนำไปใช้ประกอบในการเขียนรายงานต่อไป นอกจากนี้แล้วเป็นการสำรวจข้อมูลเด็กและเยาวชน ทั้งชุมชนบนภูเขาและในเมือง โดยเลือกชุมชนละ 50 คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) สำหรับการสอบถามข้อมูลเชิงประวัติครอบครัว

3. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการเข้าไปใช้ชีวิตอยู่และร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมในชีวิตประจำวันกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย เพื่อสังเกตพฤติกรรม การเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนลูกของครอบครัวชาวม้ง แล้วทำการจดบันทึกเหตุการณ์และคำสั่งสอนที่นิยมปฏิบัติกันอย่างละเอียด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงในลักษณะของความเป็นคนใน นอกจากนี้แล้วยังจะเข้าร่วมและสังเกตการณ์การดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กที่ดำเนินการโดยภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อเปรียบเทียบกับกรณีของครอบครัวชาวม้งด้วย

4. การสัมภาษณ์ (Formal and Informal Interview) คณะผู้วิจัยจะกำหนดแนวคำถามหลักๆ สำหรับการสัมภาษณ์ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง เด็ก และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นประเด็นเนื้อหาตามที่ตั้งไว้ในวัตถุประสงค์และคำถามหลักของการวิจัย นอกจากนี้แล้วยังจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ในการสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมจากการที่ได้เข้าร่วมสังเกตและทำกิจกรรมกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย

5. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) หลังจากที่ได้คัดเลือกกลุ่มประชากรเป้าหมายและร่วมทำกิจกรรมในระยะหนึ่งจนมีความคุ้นเคยกันแล้ว จะจัดให้มีการสนทนากลุ่มย่อยขึ้น โดยจะจัดแยกกันระหว่างกลุ่มที่เป็นพ่อแม่ผู้ปกครองและกลุ่มเด็ก แยกเป็นกลุ่มในชุมชนหมู่บ้านบนภูเขาและกลุ่มที่เข้ามาอยู่ในเมือง การสนทนากลุ่มย่อยจะเน้นการป้อนข้อความตามแนวคำถามหลักที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น แล้วกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วม ซึ่งมีประมาณกลุ่มละ 8-10 คน ได้คิด เล่า ประสบการณ์ที่แท้จริง กับทั้งแสดงความคิดเห็นออกมา โดยนอกจากจะทำการจดบันทึกด้วยมือแล้ว คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการบันทึกเทปและวิดีโอ แล้วนำมาถอดคำพูดในรายละเอียดเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์และเขียนรายงานต่อไป

6. การจัดประชุมระดมสมอง เพื่อเชิญหน่วยงานและองค์กรทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเยาวชนในทั้งสองพื้นที่เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และหาแนวทางในการพัฒนาระบบและกลไกในการในการทำงานร่วมกันต่อไป

3. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบหน่วยงานและองค์กรทางสังคมและครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กม้ง ตลอดจนแนวคิด รูปแบบ วิธีการและกลไกการทำงานของแต่ละองค์กร

2. เข้าใจระบบค่านิยมและวัฒนธรรมในการอบรมเลี้ยงดูและการช่วยเหลือคุ้มครองเด็กในสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในบริบทสังคมหมู่บ้านและสังคมเมือง
3. เข้าใจบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการที่เด็กถูกทอดทิ้งและละเมิด พร้อมทั้งรูปแบบและกระบวนการในการป้องกันและแก้ไข
4. สามารถสร้างและพัฒนาระบบ กลไกและเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางเลือกในการคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเด็กในสังคมม้งได้อย่างเหมาะสมต่อไป

4. กิจกรรมในการทำวิจัย 1 ปีครึ่ง (18 เดือน) แบ่งออกเป็น 3 ระยะด้วยกันคือ

ระยะที่ 1 การทำวิจัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับสถานภาพการคุ้มครองเด็กในสังคมม้ง โดยใช้ระยะเวลา 6 เดือน

ระยะที่ 2 เน้นการปฏิบัติการเพื่อพัฒนาระบบ กลไกและเครื่องมือในการคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเด็กในสังคมม้ง ใช้ระยะเวลา 6 เดือน

ระยะที่ 3 เน้นการติดตาม ประเมินผล และสรุปเขียนรายงานการวิจัย
แผนการดำเนินงานวิจัย ระยะที่ 1 (6 เดือนแรก)

กิจกรรม	เดือนที่ 1	เดือนที่ 2	เดือนที่ 3	เดือนที่ 4	เดือนที่ 5	เดือนที่ 6
1. คัดเลือกและฝึกอบรมผู้ช่วยวิจัย	←.....→					
2. สัมภาษณ์ข้อมูลเอกสาร	←.....→	←.....→				
3. สัมภาษณ์ข้อมูลหน่วยงานและองค์กรทางสังคม	←.....→	←.....→				
4. สัมภาษณ์เชิงปริมาณ		←.....→	←.....→			
4. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม		←.....→	←.....→	←.....→	←.....→	←.....→
5. การสัมภาษณ์เจาะลึก				←.....→	←.....→	
6. การจัดสนทนากลุ่มย่อย						←.....→
7. การประมวลผล & วิเคราะห์ข้อมูล					←.....→	←.....→

แผนการดำเนินงานวิจัย ระยะที่ 2 (6 เดือนที่สอง)

กิจกรรม	เดือนที่ 7	เดือนที่ 8	เดือนที่ 9	เดือนที่ 10	เดือนที่ 11	เดือนที่ 12
1. เวทีเครือข่ายองค์กรที่เกี่ยวข้อง	←.....→	←.....→	←.....→			
2. เวทีกลุ่มเครือข่าย	←.....→	←.....→	←.....→			
3. เวทีกลุ่มกรณีศึกษา				←.....→	←.....→	
4. เวทีรวม						←.....→
5. การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์	←.....→	←.....→	←.....→	←.....→	←.....→	←.....→

แผนการดำเนินงานวิจัย ระยะที่ 3 (6 เดือนสุดท้าย)

กิจกรรม	เดือน 13	เดือน 14	เดือน 15	เดือน 16	เดือน 17	เดือน 18
1. สังเกตการณ์และสัมภาษณ์	←.....→					
2. เวิร์กช็อป		←.....→				
3. สรุปและประเมินผล				←.....→		
4. เวทีนำเสนอรายงาน (รวม)					←.....→	
5. เขียนรายงานและจัดพิมพ์					←.....→	

ค. รายงานการเงิน